

INTERNATIONAL CONGRESS OF LANGUAGE AND TRANSLATION STUDIES

# ULUSLARARASI DİL VE ÇEVİRİBİLİM KONGRESİ

TAM METİN BİLDİRİ KİTABI

**Editör**

**Prof. Dr. Onur KÖKSAL**



INTERNATIONAL CONGRESS OF LANGUAGE  
AND TRANSLATION STUDIES

# ULUSLARARASI DİL VE ÇEVİRİBİLİM KONGRESİ

TAM METİN BİLDİRİ KİTABI

**Editör**

Prof. Dr. Onur KÖKSAL

**EĞİTİM**  
yayınevi

**INTERNATIONAL CONGRESS OF LANGUAGE AND TRANSLATION STUDIES  
ULUSLARARASI DİL VE ÇEVİRİBİLİM KONGRESİ TAM METİN BİLDİRİ KİTABI**

**Editör:** Prof. Dr. Onur KÖKSAL

**Genel Yayın Yönetmeni:** Yusuf Ziya Aydoğan (yza@egitimyayinevi.com)

**Genel Yayın Koordinatörü:** Yusuf Yavuz (yusufyavuz@egitimyayinevi.com)

**Sayfa Tasarımı:** Eğitim Yayınevi Grafik Birimi

**Kapak Tasarımı:** Eğitim Yayınevi Grafik Birimi

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

**Yayıncı Sertifika No:** 47830

**E-ISBN:** 978-625-8468-41-0

1. Baskı, Aralık 2021

**Kütüphane Kimlik Kartı**

**INTERNATIONAL CONGRESS OF LANGUAGE AND TRANSLATION STUDIES  
ULUSLARARASI DİL VE ÇEVİRİBİLİM KONGRESİ TAM METİN BİLDİRİ KİTABI**

**Editör:** Prof. Dr. Onur KÖKSAL

193 s., 165x240 mm

Kaynakça var, dizin yok.

E-ISBN: 978-625-8468-41-0

Copyright © Bu kitabın Türkiye'deki her türlü yayın hakkı Eğitim Yayınevi'ne aittir. Bütün hakları saklıdır. Kitabın tamamı veya bir kısmı 5846 sayılı yasanın hükümlerine göre kitabı yayımlayan firmanın ve yazarlarının önceden izni olmadan elektronik/mekanik yolla, fotokopi yoluyla ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılamaz, yayımlanamaz.

**EĞİTİM**

yayınevi

**Yayınevi Türkiye Ofis:** İstanbul: Eğitim Yayınevi Tic. Ltd. Şti., Atakent mah. Yasemen sok.  
No: 4/B, Ümraniye, İstanbul, Türkiye

Konya: Eğitim Yayınevi Tic. Ltd. Şti., Fevzi Çakmak Mah. 10721 Sok. B Blok, No: 16/B,

Safakent, Karatay, Konya, Türkiye

+90 332 351 92 85, +90 533 151 50 42, 0 332 502 50 42

bilgi@egitimyayinevi.com

**Yayınevi Amerika Ofis:** New York: Eğitim Publishing Group, Inc.

P.O. Box 768/Armonk, New York, 10504-0768, United States of America

americaoffice@egitimyayinevi.com

**Lojistik ve Sevkiyat Merkezi:** Kitapmatik Lojistik ve Sevkiyat Merkezi, Fevzi Çakmak Mah.

10721 Sok. B Blok, No: 16/B, Safakent, Karatay, Konya, Türkiye

sevkiyat@egitimyayinevi.com

**Kitabevi Şubesi:** Eğitim Kitabevi, Şükran mah. Rampalı 121, Meram, Konya, Türkiye

+90 332 499 90 00

bilgi@egitimkitabevi.com

**İnternet Satış:** www.kitapmatik.com.tr

+90 537 512 43 00

bilgi@kitapmatik.com.tr

## ÖNSÖZ

Değerli araştırmacılar,

Bilgi ve deneyimleri sonraki nesillere aktarmanın ve iletişimin en önemli araçlarından biri olan dil, sürekli gelişen, kendini yenileyen bir sistemdir. Kişinin ruhunun bir yansıması olan dil, bireyin tüm duyu dünyasını yönlendiren, biçimlendiren bir algı mekanizmasıdır. Çeviribilim ise dil araştırmaları içerisinde önemli bir yere sahiptir.

Söz konusu durum göz önünde bulundurulduğunda, Uluslararası Dil ve Çeviribilim Kongresinin amacı dilbilim, çeviri çalışmaları, ikinci dil edinimi, kültür çalışmaları ve yabancı dil öğretimi alanlarında çalışan bilim insanlarını bir araya getirerek bu alanlara özgü araştırma yöntemlerini ve kuramları yeniden gözden geçirmek, ortaya çıkan yeni eğilimleri saptamak, dile, kültüre ve her ikisini bünyesinde barındıran çeviriye ilişkin temel güncel sorunları ele almak, kısacası bu alanlarda geçmiş ve bugünü eleştirel bir bakışla değerlendirmek ve geleceğe ilişkin öngörülerde bulunmaktır. Temennimiz, sempozyumun online bir platformda dinamik bir tartışma ortamı yaratarak yepyeni bakış açılarına ve önerilere zemin hazırlaması, geçmiş ile bugünün, eski ile yenin, geleneksel ile modernin ikili karşıtlıklar biçiminde değil de bir devamlılık ilişkisi biçiminde ele alınmasına katkıda bulunmaktır.

Uluslararası Dil ve Çeviribilim Kongresi 01-02 Kasım 2021 tarihinde Selçuk Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulunun ev sahipliğinde başarı ile tamamlanmıştır. Bu yıl ilkinizi düzenlediğimiz kongremize farklı ülkelerden beşi davetli konuşmacı olmak üzere toplam altmış üç bilim insanı katılmıştır. Sözlü sunumların yirmi bir tanesi İngilizce, iki tanesi Arapça yapılmıştır.

Kongrede çeviribilim, dilbilim, çeviri çalışmaları, ikinci dil edinimi, kültür çalışmaları ve yabancı dil öğretimi alanında Türk ve yabancı bilim insanları tarafından sunulan bildiriler dil ve çeviribilim alanına yeni ve önemli katkılar sağlayacaktır.

Katılımınız ve katkılarınız için teşekkür ederiz.

Prof. Dr. Onur KÖKSAL  
Düzenleme Kurulu Başkanı

### **Kongre Onur Kurulu**

Prof. Dr. Metin AKSOY, Selçuk Üniversitesi Rektörü

Prof. Dr. Cem ZORLU, Necmettin Erbakan Üniversitesi Rektörü

Prof. Dr. Cumhuri ÇÖKMÜŞ, Konya Gıda ve Tarım Üniversitesi Rektörü

Prof. Dr. Ahmet Kazım ÜRÜN, Selçuk Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu  
Müdürü

### **Düzenleme Kurulu Başkanı**

Prof. Dr. Onur KÖKSAL

### **Düzenleme Kurulu**

Doç. Dr. Mustafa İsmail DÖNMEZ

Doç. Dr. Betül CAN

Dr. Öğr. Üyesi Ahmed HALİL

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa DOLMACI

Dr. Öğr. Üyesi Nuray DÖNMEZ

Dr. Öğr. Üyesi Nuray PAMUK ÖZTÜRK

Dr. Öğr. Üyesi Nurcihan YÜRÜK

Dr. Öğr. Üyesi Ruşen RAMİZOĞLU

Öğr. Gör. Müjdat ALAN

Öğr. Gör. Sami ÇAVUŞOĞLU

Arş. Gör. Yonca Gül UĞURLU

### **Kongre Danışma Kurulu**

Prof. Dr. Abdulvahit Çakır, Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Abed Elrahim Azzam  
Marashdeh Ajloun National University,  
Jordan

Prof. Dr. Ali Mohammed Almashhor,  
King Saud University

Prof. Dr. Ali Tilbe, Tekirdağ Namık  
Kemal Üniversitesi

Prof. Dr. Arif Sarıçoban, Selçuk  
Üniversitesi

Prof. Dr. Badr Nasser Saleh Aljabr,  
Imam Mohammad Ibn Saud Islamic  
University

Prof. Dr. Bahar Güneş, Ankara Sosyal  
Bilimler Üniversitesi

Prof. Dr. Betka Salim Muhamed ,  
Khider University, Biskra, Algeria

Prof. Dr. Bülent Kırmızı, Osmaniye  
Korkut Ata Üniversitesi

Prof. Dr. Djamel Sadna, Batna  
Unibersitesi, Cezayir

Prof. Dr. Ghazi Abuhakema, College of  
Charleston

Prof. Dr. Gülsev Pakkan, Selçuk  
Üniversitesi

Prof. Dr. Hacer Hande Uysal Gürdal,  
Hacettepe Üniversitesi

Prof. Dr. İsmail Çakır, Ankara Sosyal  
Bilimler Üniversitesi

Prof. Dr. Kadid Dieb, Université Freres  
Mentouri Constantine, Algeria

Prof. Dr. Kadriye Dilek Bacanak, Gazi  
Üniversitesi

Prof. Dr. Khaled Shaalan, The British  
University in Dubai

Prof. Dr. Mahmut Kafes, Selçuk  
Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Takkaç, Atatürk  
Üniversitesi

Prof. Dr. Meriem Sahli, Al Akhawayn  
University

Prof. Dr. Mohamed Bounejma, Al  
Akhawayn University

Prof. Dr. Muhammet Hekimoğlu,  
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Muhammet Koçak, Gazi  
Üniversitesi

Prof. Dr. Murat Hişmanoğlu, Uşak  
Üniversitesi

Prof. Dr. Musa Yıldız, Gazi  
Üniversitesi

Prof. Dr. Nuray Alagözlü, Hacettepe  
Üniversitesi

Prof. Dr. Omar Mehdioui, Moulay  
Ismail University

Prof. Dr. Ravshan H. Maksudov,  
Fergana State Iniversity, Uzbekistan

Prof. Dr. Soumia Ennaciri, Al  
Akhawayn University

Prof. Dr. Sun Yinggang, Zhejiang  
University, China

Prof. Dr. Tahir Balcı, Çukurova  
Üniversitesi

Prof. Dr. Zhang Hua, Beijing Language  
and Culture University, China

Prof. Dr. Turan Paker, Pamukkale  
Üniversitesi

Assoc. Prof. Ahmed Tama Halabi,  
Qatar University, Doha

Assoc. Prof. PaedDr. Silvia Barnová,  
DTI University, Slovakia

Assoc. Prof. Li Xiaoli, Beijing  
Language and Culture University,  
China

Assoc. Prof. Mahrous Borayyek, Qatar  
University, Doha

Assoc. Prof. Mohamad Zetan,  
Abdulmalik Saadi University, Morocco  
Assoc. Prof. Fergana State University,  
Uzbekistan

Doç. Dr. Abdussamed Yeşildağ,  
Kırıkkale Üniversitesi

Doç. Dr. Arif Bakla, Ankara Yıldırım  
Beyazıt Üniversitesi

Doç. Dr. Ayşe Atıcı Arayancan,  
Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi

Doç. Dr. Cemal Çakır, Gazi  
Üniversitesi

Doç. Dr. Ceyhun Yükselir, Osmaniye  
Korkut Ata Üniversitesi

Doç. Dr. Fatma Kalpaklı, Selçuk  
Üniversitesi

Doç. Dr. Gürhan Kırilen, Ankara  
Üniversitesi

Doç. Dr. İrfan Tosuncuoğlu, Karabük  
Üniversitesi

Doç. Dr. İnci İnce Erdoğan, Ankara  
Üniversitesi

Doç. Dr. Kürşat Cesur, Çanakkale  
Onsekiz Mart Üniversitesi

Doç. Dr. Meryem Nakiboğlu, Aydın  
Adnan Menderes Üniversitesi

Doç. Dr. Oya Tunaboşlu, Süleyman  
Demirel Üniversitesi

Doç. Dr. Özkan Kırmızı, Karabük  
Üniversitesi

Doç. Dr. Senem Ceylan, Dokuz Eylül  
Üniversitesi

Doç. Dr. Sevinç Arı, Marmara  
Üniversitesi

Asst. Prof. Abderrahim Rachdi,  
Mohammed V University, Morocco

Asst. Prof. İbrahim Amer, Qatar  
University, Doha

Asst. Prof. Mahmoud Al-Ashiri,  
Georgetown University

Asst. Prof. Manel Bel haiza Larribi,  
Higher Institute of Arts and Crafts in  
Gafsa- University of Gafsa, Tunisia

**Kongre Bilgileri**

Özet Son Gönderim Tarihi

15 Ekim 2021

Kongre Programı İlanı

25 Ekim 2021

Tam Metin Gönderim Son Tarihi

25 Kasım 2021

Katılım Ücreti Yatırma Son Tarihi

20 Ekim 2021

Kongre Tarihi

01-02 Kasım 2021

**Kongre Sunum Dili**

Türkçe, İngilizce, Rusça, Arapça

\*Yabancı uyruklu katılımcıların önceden bildirmeleri halinde, Arapça veya Rusça dillerinde yapılacak sunumlar için Türkçe veya İngilizce tercüman bulundurulacaktır.

NOT: Sunum dili Arapça veya Rusça olabilir ancak tam metinlerin Türkçe veya İngilizce hazırlanması zorunludur.

**Kongre Konuları**

Kongre başta dil ve çeviribilim olmak üzere aşağıdaki alanlarda yazılmış olan tüm özgün ve akademik çalışmalara açıktır.

Çeviribilim, Edebiyat, Dilbilim, Yabancı Dil Öğretimi, İkinci Dil Edinimi, Kültür Çalışmaları vb.

**Davetli Konuşmacılar**

Prof. Dr. İsmail Hakkı MİRİCİ, Hacettepe Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Muharrem TOSUN, Sakarya Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Leyla ALİYEVA, Bakü Slavyan Üniversitesi, Azerbaycan

Doç. Dr. Tamar DOLIDZE, Pegaso International University, Gürcistan

Dr. Omar MEHDIOUI, Moulay Ismail University, The Kingdom of Morocco



## İÇİNDEKİLER

<b>KEY FACTORS TO COMMUNICATE IN AN ADDITIONAL LANGUAGE .....</b>	<b>1</b>
İsmail Hakkı MIRICI	
<b>MACHINE TRANSLATION TECHNOLOGY IN ARABIC: PRESENT EFFORTS AND FUTURE CHALLENGES ARAPÇA MAKİNE ÇEVİRİSİ TEKNOLOJİSİ: MEVCUT ÇABALAR VE GELECEKTEKİ ZORLUKLAR .....</b>	<b>4</b>
Dr. Omar MEHDIOUİ	
<b>ÇEVİRİ ÖĞRETİMİNDE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME YAKLAŞIMLARI: ÜRÜN ODAKLI DEĞERLENDİRME VE SÜREÇ ODAKLI DEĞERLENDİRME ASSESSMENT AND EVALUATION APPROACHES IN TRANSLATION TRAINING: PRODUCT-ORIENTED ASSESSMENT AND PROCESS-ORIENTED ASSESSMENT .....</b>	<b>19</b>
Buğra KAŞ, Serap IŞIK	
<b>ÇEVİRİ SANATI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME AN ASSESSMENT ON THE ART OF TRANSLATION.....</b>	<b>29</b>
Bülent OKAY	
<b>TIP ÇEVİRİSİNİ “ZOR” KILAN UNSURLAR İÇİN “KOLAYLAŞTIRICI” ÇÖZÜM ÖNERİLERİ SUGGESTIONS FOR “FACILITATING” WHAT IS “COMPLICATING” MEDICAL TRANSLATION .....</b>	<b>39</b>
Dolunay KUMLU	
<b>TÜRKİYE’DE MÜTERCİM VE TERCÜMANLIK BÖLÜMLERİNDE VERİLEN “ÇEVİRMENLER İÇİN TÜRKÇE” DERSİNE BİR MÜFREDAT ÖNERİSİ A CURRICULUM PROPOSAL FOR THE “TURKISH FOR TRANSLATORS” COURSE IN TRANSLATION AND INTERPRETATION DEPARTMENTS IN TURKEY .....</b>	<b>48</b>
Evren BARUT	
<b>ETİK KURALLAR BAĞLAMINDA ÇEVİRİ ETKİNLİĞİ TRANSLATION ACTIVITY IN THE CONTEXT OF ETHICS.....</b>	<b>62</b>
İlknur BAYTAR	
<b>DİL KAZANIMI (FELSEFİ, SOSYOLOJİK VE DİNİ BOYUTLARI) .....</b>	<b>71</b>
Maryam Khaled Mohammed AHMED	
<b>ARAP-İSLAM DÜNYASINDA TERCÜMANLARIN ÖNEMİ THE IMPORTANCE OF INTERPRETERS IN THE ARAB-ISLAMIC WORLD .....</b>	<b>79</b>
Mehmet BÖLÜKBAŞI	
<b>ARAPÇADAN TÜRKÇEYE ÇEVİRİLEN MİSİRLİ ROMAN YAZARLARI NECİP MAHFUZ, SUNULLAH İBRAHİM VE ALÂ EL ASVANI’NİN ROMANLARINDA GÖRÜLEN KÜLTÜR AKTARIMI CULTURAL TRANSFER SEEN IN THE NOVELS OF EGYPT NOVEL WRITERS NAGUIB MAHFOUZ, SUNULLAH İBRAHİM AND ALÂ ALASWANI TRANSLATED FROM ARABIC TO TURKISH .....</b>	<b>85</b>
Mehmet BÖLÜKBAŞI	

<b>ÇEVİRİ KURAMLARI DERSİ İÇİN BİR DERS İŞLEME ÖNERİSİ: BARTIN ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ İNGİLİZCE MÜTERCİM TERCÜMANLIK ÖRNEĞİ</b> <b>A PROPOSAL ON TEACHING METHOD FOR TRANSLATION THEORIES COURSE: THE CASE OF BARTIN UNIVERSITY, FACULTY OF LETTERS, ENGLISH TRANSLATION AND INTERPRETING.....</b>	<b>93</b>
Mehmet Cem ODACIOĞLU	
<b>UZAKTAN EĞİTİMDE ALTERNATİF BİR DEĞERLENDİRME YÖNTEMİ: ÇEVİRİ RAPORU</b> <b>AN ALTERNATIVE ASSESSMENT METHOD IN DISTANCE EDUCATION: TRANSLATION REPORT.....</b>	<b>105</b>
Mustafa DOLMACI	
<b>POE’NUN USHER EVİNİN ÇÖKÜŞÜ’NDE VE LIGEİA’SINDA THANATOS VE EROS ARASINDAKİ ÇATIŞMA</b> <b>THE CLASH BETWEEN THANATOS AND EROS IN POE’S THE FALL OF THE HOUSE OF USHER AND LIGEIA .....</b>	<b>116</b>
Onur IŞIK	
<b>ELEŞTİREL SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİNİN ÇEVİRİ ÇALIŞMALARINA KATKISI</b> <b>CONTRIBUTION OF CRITICAL DISCOURSE ANALYSIS INTO TRANSLATION STUDIES.....</b>	<b>123</b>
Seda DURAL	
<b>JIA GU WEN (甲骨文) IŞIĞINDA ÇİN KÜLTÜRÜNE BAKIŞ</b> <b>A VIEW ON CHINESE CULTURE IN THE LIGHT OF JIA GU WEN (甲骨文) .....</b>	<b>135</b>
Sema ŞİŞMAN	
<b>SOSYO-KÜLTÜREL BAĞLAMDA ÇEVİR(i)MEK: ARAPÇA-TÜRKÇE DİLLERİ ÖRNEĞİ</b> <b>TRANSLAT(E)ION IN SOCIO-CULTURAL CONTEXT: A CASE OF ARABIC-TURKISH LANGUAGES.....</b>	<b>143</b>
Senem CEYLAN	
<b>SON BİÇİMLEME Mİ YOKSA GÖZDEN GEÇİRME Mİ? MAKİNE ÇEVİRİSİ DÜZELTMELERİNDE FARKLI YÖNTEMLER</b> <b>POST-EDITING OR PROOFREADING? DIFFERENT METHODS FOR MACHINE TRANSLATION CORRECTIONS.....</b>	<b>151</b>
Serap IŞIK, Buğra KAŞ	
<b>ÇEVİRİ BEŞİNCİ DİL BECERİSİ MİDİR? LİSANS ÖĞRENCİLERİNİN ÇEVİRİYE OLAN ALGILARINI KEŞFETMEK: İNGİLİZCE ÖĞRETMENLİĞİ BÖLÜMÜ ÖRNEĞİ</b> <b>IS TRANSLATION THE FIFTH LANGUAGE SKILL? DISCOVERING UNDERGRADUATE STUDENTS’ PERCEPTIONS ON TRANSLATION: THE CASE IN ELT DEPARTMENT .....</b>	<b>160</b>
Sevcan BAYRAKTAR ÇEPNİ	
<b>“SÖZDE ÇEVİRMEN” VE “ÖZDE YAZAR” KİMLİKLERİ İLE NİHAL YEĞİNOBALI VE BORIS VIAN: TOPLUMSAL SANSÜR VE ÇEVİRMENLİK İLİŞKİSİNİ SÖZDE ÇEVİRİLER ÜZERİNDEN OKUMAK</b> <b>NİHAL YEĞİNOBALI AND BORIS VIAN WITH THE IDENTITIES OF “PSEUDO-TRANSLATOR” AND “AUTHOR”: READING THE RELATIONSHIP BETWEEN SOCIAL CENSORSHIP AND TRANSLATING THROUGH SO-CALLED TRANSLATIONS.....</b>	<b>169</b>
Ümmügülüm ALBİZ	



## KEY FACTORS TO COMMUNICATE IN AN ADDITIONAL LANGUAGE

İsmail Hakkı MIRICI<sup>1</sup>

---

### Abstract

Language is a system of arbitrary vocal symbols by the help of which people communicate (Collins, 2021). Therefore, effective and meaningful communication is an essential skill to obtain a good position in every field of life. In general, one needs to master the following skills for an effective communication; listening, non-verbal communication, be clear and be concise, be personable, be confident, empathy, always have an open mind, convey respect, give and receive feedback, consider the best form of communication (Seery, 2016). In addition, the competences needed are; a. Linguistic (Doehler, 2018), b. Communicative (Lee, 2006; Junn, 2021), and c. Intercultural (Öz, 2017; Barnett, 1988; Serrano & Llanes, 2013).

**Keywords:** Effective communication, competences, communication skills, language skills

### Introduction

Language is a system of arbitrary vocal symbols by the help of which people communicate (Collins, 2021). Therefore, effective and meaningful communication is an essential skill to obtain a positive impression and a good position in every field of life. The effective communication skills are presented by Seery (2016) as in the following:

- 1. Listening:** Be a good listener. Effective communication requires active listening, which involves hearing and understanding what someone tells you in order to be able to respond appropriately.
- 2. Non-Verbal Communication:** Only 7% of the message is conveyed via the words we use. However, messages are conveyed more effectively using paralanguage, such as body language, eye contact, tone of your voice, mimes, your hand gestures, etc. Likewise, it is important that one recognize the non-verbal signals of the other person in order to understand how that person is feeling.
- 3. Be Clear and Concise:** Express your message using as few words as possible while communicating in person, via telephone, or email. This helps avoiding the risks of rambling and causing confusion.

4. **Be Personable:** In face to face communication, use a friendly tone with a simple smile, and ask an acceptable and simple personal question. This will encourage the other person to engage in honest, open communication with you.
5. **Be Confident:** For an effective communication confidence is a key factor. Making eye contact, using a firm but friendly tone is helpful to reflect your confidence.
6. **Empathy:** Even if you don't agree with the person you're communicating with, it's very important that you show the signals of understanding and respecting her/his view. "I understand what you're saying" is the simplest way to let others know that you have been listening to them, and that you respect their point of view.
7. **Always Have an Open Mind:** Engage in active listening, and be sure to demonstrate that you understand what the other person's point of view is. This ensures a productive communication.
8. **Convey Respect:** Simply addressing the name of the other person makes them feel appreciated. If communicating via telephone, always keep focused on the conversation and avoid being distracted in any way. In written communication, taking care to address the recipient by name, take time to construct and edit your message.
9. **Give and Receive Feedback:** It is important that you accept and encourage feedback from others. Always listen to feedback and act positively on it.
10. **Consider The Best form of Communication:** Consider things such as, who you're trying to communicate with, how important the topic is, and how busy that person might be.

The essential strategies for an effective use of L2 are stated by different researches as follows:

Effective reading strategies are divided into two as text level, word level and the learners who consider and remember context as they read understand more of what they read than the others who use this strategy less (Barnett, 1988).

Study-abroad experience had a significant positive effect on increasing the use of effective communication strategies (CS) and reducing the proportion of L1-based CS as compared to at-home individuals (Serrano & Llanes, 2013).

As a consequence, competences can be classified as;

1. Linguistic Competence (Doehler, 2018): It comprises phonology, morphology and syntax.
2. Communicative Competence (Lee, 2006; Junn, 2021): It comprises all language skills, such as listening, reading, spoken interaction, spoken production and writing in close relation to social and cultural contexts.
3. Intercultural Competence (Öz, 2017): It requires a highly developed

understanding of cultural diversity in the face of communication with someone who represents another cultural identity.

### **Conclusion**

To sum up, it is safe to conclude that language is for communication whether one's mother tongue or another language other than the mother tongue. Therefore, communication skills in an additional language requires the same competences needed in the mother tongue namely, linguistic, communicative and intercultural competences. Likewise, it requires the same verbal and non-verbal communication strategies.

### **References**

- Barnett, M. A. (1988). Reading through context: How real and perceived strategy use affects L2 comprehension. *The Modern Language Journal*, 72(2), 150-162.
- Collins Dictionary. (2021). Definition of language. Retrieved from; <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/language>
- Doehler, S. P. (2018). Elaborations on L2 interactional competence: the development of L2 grammar-for-interaction. *Classroom Discourse*, 9(1), 3-24.
- Junn, H. (2021). L2 communicative competence analysis via synchronous computer-mediated communication (SCMC) as an alternative to formal classrooms. *Innovation in Language Learning and Teaching*, <https://doi.org/10.1080/17501229.2021.1895802>
- Lee, Y.A. (2006). Towards respecification of communicative competence: Condition of L2 instruction or its objective? *Applied Linguistics*, 27(3), 349-376.
- Öz, H. (2017). Ideal L2 self as a predictor of intercultural communicative competence. *The Anthropologist*, 19(1), 41-53.
- Seery, L. (2016). Top 10 essential skills for effective communication. *Skillsology*. Retrieved from <https://skillsology.com/wc/top-10-essential-skills-for-effective-communication/>
- Serrano, R. & Llanes, A. (2013). The influence of learning context and age on the use of L2 communication strategies. *The Language Learning Journal*, 45(1), 117-132.

تكنولوجيا الترجمة الآلية في اللغة العربية  
جهود الحاضر وتحديات المستقبل

**MACHINE TRANSLATION TECHNOLOGY IN ARABIC:  
PRESENT EFFORTS AND FUTURE CHALLENGES  
ARAPÇA MAKİNE ÇEVİRİSİ TEKNOLOJİSİ:  
MEVCUT ÇABALAR VE GELECEKTEKİ ZORLUKLAR**

Omar MEHDIUI<sup>1</sup>

**ملخص:**

تهدف هذه الورقة إلى وضع اليد على العلاقة البيئية بين الترجمة الآلية و تكنولوجيا اللغة أو الهندسة اللغوية، وهذا يستدعي الإشارة إلى التقاطعات المعرفية التي تعدّ قاسما مشتركا بينهما، ذلك أن معالجة اللغات الطبيعية آلياً، تدخل في إطار علم الهندسة اللغوية أو علم اللغويات الحاسوبية (Computational Linguistics) هذا المجال البحثي الذي يعرض لآخر النظريات والتطبيقات الحاسوبية المجزّبة على اللغات الطبيعية في العالم.

إنه ميدان أقرب إلى العلوم الصلبة منه إلى العلوم الإنسانية، لذلك أطلق عليه اسم العلوم الإنسانية الصلبة في مقابل العلوم الإنسانية المرنة، حيث يلتقي فيه الجانب النظري اللساني بكل خلفياته المعرفية والمنهجية بالجانب التقني المعلوماتي بكل تطوراتها، ليشكلا معاً ما يسمى بالهندسة اللغوية (Linguistic engineering) أو تكنولوجيا اللغة (Technology Language) التي أصبحت تمثل اليوم قمة المعرفة البشرية، التي تقوم على أساس هندسة المعرفة، وهندسة الإدراك، والذكاء الاصطناعي وغيرها.

والأخير سنحاول رصد أهم الجهود التي تم اختبارها على لغة الضاد، وتحديد الصعوبات التي تقف للحلولة دون تحقيق نتائج في مستوى عالٍ وجيد، وبالتالي سنتوقف عند التحديات الرئيسية التي تواجه الترجمة الآلية للغة العربية مع اقتراح الحلول الممكنة لها.

**المفردات المفتاحية:** تكنولوجيا- الترجمة الآلية- اللغة العربية- جهود الحاضر\_ تحديات المستقبل.

**Abstract**

This paper aims to put a hand on the interrelationship between machine translation and language technology or linguistic engineering, and this calls for a reference to the cognitive intersections that are a common denominator between them, as the processing of natural languages automatically falls within the framework of linguistic engineering or computational linguistics) This field of research presents the latest computer theories and applications tested on natural languages in the world.

It is a field closer to the hard sciences than to the humanities, so it was called the hard humanities in contrast to the soft humanities, where the linguistic theoretical side, with all its cognitive and methodological backgrounds, meets the technical side of informatics with all its developments, to form together what is called

1 Dr. Moulay Ismail University, Meknes, The Kingdom of Morocco, o.mehdioui@fsh.umi.ac.ma

linguistic engineering (Linguistic engineering) Or language technology (Technology Language), which today represents the pinnacle of human knowledge,” which is based on knowledge engineering, cognitive engineering, artificial intelligence and others.

From this point of view, we will try, through this study, to monitor the most important efforts that have been tested on the Arabic language, and to identify the difficulties that stood in preventing the achievement of results at a high and good level.

Finally, we will deal with main challengers that face the machine translation of the Arabic language and propose some solutions to theme.

**Keywords:** technology - machine translation - Arabic language - present efforts - future challenges.

### ١ - مقدمة :

من المؤكد، اليوم، أن الترجمة بنوعها البشري والآلي، أصبحت ذات أهمية كبرى بالنسبة للإنسان المعاصر، وذلك نظراً لما تقوم به من أدوار أساس في عصر الرقمنة. إذ أصبحت مصدراً أساساً من مصادر الحوار الثقافي والحضاري بين الشعوب والأمم. كما أضحت أيضاً وسيلة من وسائل تطوير المحتوى المعرفي والرقمي لأي لغة للتوجه نحو اقتصاد المعرفة.

والحقيقة أن هذه الأدوار الطلائعية الجديدة لفعال الترجمة ترجع في أساسها إلى دور الهندسة اللغوية، باعتبارها علماً إمبريقياً، يقع في مفترق الطرق العلمية بين اللغويات والهندسة. ولعل هذا مَكَّنَ هذا العلم الصوري/ الخوارزمي من إثراء حقول ومجالات معرفية كثيرة بالعتاد المفاهيمي والنظري الضروري. إذ تمكنت حقول معرفية من دراسة قضاياها دراسة علمية فيما ساعد حقولاً أخرى على سبر أغوار مجال اشتغالها بعقلانية وصرامة علمية نادرة.

ويأتي المجال اللغوي الطبيعي في مقدمة المجالات الإنسانية التي استفادت كثيراً من العلوم الحديثة (الذكاء الاصطناعي، وهندسة المعرفة، وعلم الإدراك، وعلم النفس المعرفي...) في الكشف عن الآلية اللغوية المخزنة في دماغ الإنسان، وتحديد القواعد الخوارزمية/ الصورية التي تتحكم في توليد نظام اللغة وتحليله، بمعنى آخر، الوصول إلى تطوير برامج حاسوبية متطورة لأنظمة هذه اللغات بنوعها المكتوب والمنطوق على مستويات الصرف والنحو والدلالة والمعجم. وهذا لن يتأتى بالفعل إلا بصياغة خوارزميات للمعالجة الآلية على مستويي التحليل والتوليد الآليين، تستطيع التعرف الآلي على المكون اللغوي المخزن في الكفاية اللسانية، ومن ثم التمكن من تصميم وتنفيذ تطبيقات حاسوبية للغات البشرية من قبيل الترجمة الآلية وتعليم اللغة وتعلمها، والتعرف البصري على الحروف، وتشكيل النصوص، وبناء المعاجم الإلكترونية، وغيرها.

يندرج هذا البحث في إطار العلاقة البيئية القائمة أو الممكن قيامها بين الترجمة الآلية (Machine Translation) والهندسة اللغوية (Engineering Linguistic). وهذا يفرض، بطبيعة الحال، تحديهما مفاهيمياً أولاً، والكشف عن الوظيفة أو الوظائف التي يقوم بها كل مجال ثانياً، ثم رصد الروابط التي تربط بين المجالين ومجالات معرفية أخرى ثالثاً.

وللإجابة على هذه المسائل والقضايا، لا بد من طرح الأسئلة الآتية: ما معنى الترجمة عامة، والترجمة الآلية خاصة؟؛ وما هي وظيفتها؟؛ هل الترجمة الآلية واقعة أم حلم؟؛ وما هي أساليبها وأنظمتها الآلية؟؛ ما هي تحدياتها بالنسبة للغة العربية؟؛ وما علاقة الترجمة الآلية بالهندسة اللغوية؟.

### ٢ - تكنولوجيا اللغات وهندسة اللغة: حدود وتقاطعات

إن معالجة اللغات الطبيعية بالحاسوب، تقتضي توظيف مفاهيم صورية/نمذجية تشكل عماد الجيل الرابع (الحناش محمد، ٢٠١٠، ٥٠) في اللغويات المعاصرة كالخوارزميات والأتمتة بأنواعها، وذلك بغرض



توصيف إواليات اللغة التركيبية. ومن هنا ظهرت الحاجة الملحة لتطوير أنحاء شكلية قابلة للتوظيف في خوارزميات تشبه إلى حد بعيد لغات البرمجة الاصطناعية.

ومن الجهود التي انخرطت في هذا الاتجاه نذكر أعمال الرياضيين واللغويين والمناطق الذين استفاد منهم الأبحاث الموجهة لمعالجة اللغات الطبيعية باستخدام الحاسوب، الشيء الذي ساعدهم على بناء نماذج لسانية حاسوبية متطورة، طبقت على لغات بشرية مختلفة.

وبظهور الحاسوب الرقمي الثنائي خلال الأربعينيات، بدأت المحاولات الأولى للترجمة الآلية بإنشاء قاموس آلي ثنائي اللغة، يساعد على ترجمة كلمة مصدر بكلمة هدف، لكن النتائج كانت مخيبة للأمل، بسبب النقص في العتاد اللساني القادر على توصيف خصائص النقل من اللغة لمصدر إلى اللغة الهدف. وهذا ما دفع إلى التفكير في إدخال القواعد اللغوية إلى الحاسوب، مما يتصل بالسمات الدلالية والنحوية والصرفية للمفردات. ومع ذلك، فقد طرحت هذه التطبيقات الآلية مجموعة من المشاكل اللغوية، وخاصة الدلالية والتداولية والتأويلية، حيث بوشرت معظم المقترحات ببناء أنظمة لتحليل المادة اللغوية تحليلاً معجماً وتركيبياً ودلالياً، مع وضع معادلة لهذا التحليل في اللغة الهدف. فيما تم إيجاد صيغة تمكّن الحاسب بموجبها من الحصول على عناصر شكلية لاستقبال المادة اللغوية، وتحليلها سواء كانت هذه المادة ألفاظاً أم جملاً- وأخرى للتعامل مع القواعد المخزونة في ذاكرته، ثم تحويل هذه المادة إلى لغة ثانية، حيث يتم التعامل معها بالإجراءات نفسها. ومع ذلك، لا يبدو هذا الحل ناجحاً، ما دامت هناك مشاكل أخرى ماتزال مطروحة على الترجمة الآلية قائمة إلى اليوم من قبيل (زغوش بنعيسى، ٢٠٠٢، ٤٥):

الكيفية التي يجب بها على الآلة تشكيل خصائصها الدلالية تمثيلاً لتلك الكامنة في لغة معينة؟؛ ثم ما هي الإجراءات التي يجب توظيفها لتحويل نص دَخَل، حسب هذا التمثل الدلالي، إلى نص خَرَج، يمكن استعماله من قبل البشر؟؛

إن الملاحظة الجديرة بالاهتمام هنا هي أن الحاسوب يوظف "الفهم والتخزين الاصطناعيين"، مما يعني أن مسألة "تمثل" المعرفة اللغوية بالنسبة للآلة محدد بشكل مجرد، لذلك تبقى المسافة ما بين التمثل البشري والتمثل الحاسوبي للمعرفة قائمة. ومن هنا فإن جودة الترجمة الآلية للنصوص والوثائق، لا يمكن أن تعزى إلى هذه المسألة فحسب، بل كذلك إلى نوعية التنتظيرات اللسانية والأبحاث الآلية المنصبة حول الترجمة، والتي تم اختبارها على لغات متعددة منذ سنوات خلت.

ولهذا لا بد من الاستفادة مما حققته بعض النظريات اللسانية الصورية من تفوق تجريبي على مستويي الشرح والتفسير أثناء معالجتها لأنظمة اللغات. وفي هذا الإطار تعتبر اللغويات التأليفية إحدى النظريات التي استطاعت إلى حد كبير تحقيق إمريقية عالية في معالجة منظومة اللغة الفرنسية، ويتجلى ذلك بشكل واضح فيما أنجزه مختبر المعلومات والتوثيق اللساني (LADL) من تطبيقات تبقى شاهداً على نجاح هذه النظرية من جهة، ومن جهة أخرى قدرتها على الاختبار على المنصات اللسانية وفي مقدمتها منصة نوج. وفي المجال العربي، فقد استوحى نخبة من الباحثين العرب في بلاد المغرب العربي أصول النحو التأليفي ومبادئه الأولية في توصيف خصائص العربية وإعداد قاعدة معطيات لمفرداتها أضحت اليوم مادة خام لأي عمل حاسوبي يروم إنجاز برمجيات للسان العربي في سائر مستوياته.

إن الحديث عن العلاقة البيئية بين الترجمة الآلية والهندسة اللغوية، يستدعي الإشارة إلى المجالات المعرفية المختلفة التي تعد قاسماً مشتركاً بينهما، ذلك أن معالجة اللغات الطبيعية آلياً، يدخل في إطار علم الهندسة اللغوية أو علم اللغويات الحاسوبية (Computational Linguistics). هذا المجال البحثي يعرض لآخر النظريات والتطبيقات الحاسوبية المجربة على اللغات الطبيعية في العالم. إنه ميدان أقرب إلى العلوم الصلبة منه إلى العلوم الإنسانية، لذلك أطلق عليه اسم العلوم الإنسانية الصلبة في مقابل العلوم الإنسانية المرنة، حيث يلتقي فيه الجانب النظري اللساني بكل خلفياته المعرفية والمنهجية بالجانب التقني المعلوماتي بكل تطوراتها، ليشكلا معاً ما يسمى بالهندسة اللغوية (Linguistic engineering) أو تكنولوجيا اللغة (Technology Language) التي أصبحت تمثل اليوم قمة المعرفة البشرية» (مهديوي عمر، ٢٠٠٢، ٤١)، التي تقوم على أساس هندسة المعرفة، وهندسة الإدراك وغيرها.

ولعل ما جعل أنظمة اللغات الطبيعية أكثر ارتباطاً بالتكنولوجيا المعلوماتية المتقدمة، هو التطور العلمي السريع الذي أصبح الآن يفرض نفسه بإلحاح كبير على المختصين والباحثين في مختلف المعارف العلمية، وفي مقدمتهم علماء اللغويات، المطالبين أكثر من غيرهم بالكشف عن كيفية عمل النظام اللغوي واشتغاله في دماغ الإنسان، مستفيدين مما يتحقق بالفعل من تقدم في العلوم الحديثة.

وإذا كانت اللسانيات النظرية والصورية، قد توصلت إلى تحديد الكفاية اللغوية في الدماغ البشري، فإن التقنيات الحاسوبية لم تكن إلا وسيلة لتجريب مكونات هذه الكفاية، التي يفترض أنها مبنية أساس منظومة من المعادلات المكتوبة بلغة برمجة منطقية صورية مجردة، وهذا ما جعل أهل الذكاء الاصطناعي يقيمون هندستهم على فكرة تقييس الدماغ البشري ونمذجتها من الجانب الإبداعي والإدراكي والمعرفي عموماً؛ خاصة وأن الجزء الأكبر من المعرفة الإنسانية موجود في نصوص لغوية، ولا بد للحاسب من طريقة معينة، حتى يتمكن من التعامل مع هذه النصوص لاستخلاص هذه المعرفة.

ومن هذا المنطلق فتحت هذه الأبحاث الباب واسعاً أمام اللغويين والمهندسين لفهم مكون الكفاية في الدماغ أولاً، ولبناء كفاية صورية خوارزمية تقوم بإنتاج اللغة على مستوى الآلة ثانياً. لذلك أصبح الآن ممكناً تصور حوار إنسان-آلة، بلغة أقرب ما تكون إلى اللغات الطبيعية. ومن هنا أيضاً جاءت أهمية بناء برمجيات تطبيقية لمعالجة اللغات الطبيعية كبناء المعاجم الآلية وصياغة أنظمة للترجمة الآلية، وتطوير معالجات نحوية وصرفية وغيرها. وقد كان الغرض الأساس من كل ذلك إنما هو تقييس العمليات المعرفية الإنسانية بواسطة الحاسوب (زغبوش بنعيسى، مرجع سابق).

ومن هنا يتبين، الدور الطلائعي الذي يقوم به المهندس اللغوي بالنسبة للمترجم الآلي، فالأول يلم بالمعرفة اللغوية قديمها وحديثها، وتنحصر مهمته في توصيف المعطيات اللغوية وتخزينها على الرقائق والأوعية الإلكترونية بناء على قواعد ومبادئ صارمة، فيما يقوم الثاني ببرمجة الحاسب وتقييس الآلة للمعرفة اللغوية في ضوء لغات البرمجة المعروفة. وبناء على هذا المسار المعرفي المتشعب، نشأت تكنولوجيا اللغات الطبيعية التي تعتبر، في الأصل، المادة الأساس لتكنولوجيا الترجمة (Translation Technology) التي أرسدت دعائمها ومرتكزاتها على أساس قواعد هندسية، ومبادئ لغوية باتت تعرف اليوم باسم الهندسة اللغوية، وهي فرع من فروع اللغويات التطبيقية. وتعتمد تكنولوجيا اللغات على علوم ومعارف مختلفة تتراوح بين النظرية والتطبيق: تشمل العلوم النظرية ومنها اللغويات النظرية والمعمجات، وأما العلوم التطبيقية فتضم اللغويات الحاسوبية، والمعمجات الحاسوبية، والمدونات اللغوية المحوسبة، واللغويات الإحصائية.

وهكذا، إن الهدف الأساس من الاشتغال على الهندسة اللغوية يتمثل في إعطاء قيمة مضافة للنتائج المتوصل إليها في الدراسات اللسانية الحاسوبية من جهة، ومن جهة أخرى التمكن من تحقيق الصرامة والدقة في البنية الاتصالية للغات. ومن هنا تصبح اللغات الطبيعية عامة، واللغة العربية على وجه الخصوص، في حاجة ماسة، أكثر من أي وقت مضى، إلى تطبيقات الهندسة اللغوية، بهدف سد الفراغ الحاصل على مستويي التنظيم والممارسة، وتلك ثغرة من ثغرات البحث اللساني الحاسوبي والهندسي العربي التي ينبغي التصدي لها بكل حزم وجديّة، من أجل تطوير أنظمة الترجمة من وإلى اللغة العربية، وبالتالي التمكن من بناء مجتمع معرفة عربي أصيل.

## ٢- الترجمة الآلية: إشكالات في التعريف والتحديد

مما لا شك فيه أن الترجمة تقوم بدور هام في تحقيق التواصل بين الشعوب والأمم على امتداد التاريخ البشري. لكن هذا الدور التواصلية سرعان ما توسع أفقه وامتد إلى ما هو أرحب، بفضل ظهور تكنولوجيا الإعلام والاتصالات الحديثة (نبيل علي ٨٨٩١، ٢ ونبيل علي & نادية حجازي ٥٠٠٢، ١) التي سهلت وسائل التواصل بين البشر، واختصرت المدة الزمنية في إنجاز الاتصال. وبسبب هذا التحول الذي أحدثته وسائط الاتصال الحديثة على أنماط التواصل وأشكاله، أصبح الإنسان المعاصر يعيش على إيقاع قفزة نوعية تعود في الأساس إلى الانتشار الكبير للمعلومات والاستخدام الواسع للحواسيب بمختلف أنواعها وأحجامها. ولعل هذا ما دفع المفكر الفرنسي فرنسواز ليوطار (مهديوي عمر، ٢٠١٢، ٤١) إلى وصف المجتمع

الحديث باسم المجتمع ما بعد الحداثي أو ما بعد الصنّاعي أو المجتمع المعلوماتي أو مجتمع المعرفة، وهذه الصفات تدل على إحدى السمات البارزة التي تؤثر على عمق التحول الكبير الذي شهده مجتمع ما بعد الحداثي أو مجتمع المعرفة (سامي أدهم، ٦٩٩١-٧٩٩١، ٥٣)، وهذا يتّضح بشكل جلي في المجالات المعرفية الجديدة التي أصبح يرتادها العلماء والفلاسفة وعلماء النفس واللسانيون وغيرهم.

وقد بات من الواضح القول إن هذه الثورة التقنية الحديثة التي ألفت بظلالها على جميع العلوم والمعارف استندت في تكوينها على عنصرين:

- عنصر علمي يتميز بالدقة والصرامة، ويتجلى في الدراسات والبحوث التي أنجزت في ميدان العلوم الدقيقة كالعلوم العصبية، ومنها البيولوجيا العصبية والفيزيولوجيا العصبية، وهي علوم تهتم أساساً بكيفية اشتغال العقل البشري: تمثيل المعرفة، التخزين في الذاكرة، وطرق المعالجة؛

- وعنصر معرفي يتمثل، تحديداً، في العلوم المعرفية كالمنطق والفلسفة والرياضيات واللغويات والمعلومات وغيرها.

والجمع بين ذينك العنصرين هو الذي قاد إلى اختراع الحاسوب الرقمي باعتباره تجسيداً للنتائج المتوصل إليها في مختلف هذه العلوم بنوعها النظري والتطبيقي. وبالتأكيد إنه (أي الحاسب الآلي) ثمره لالتقاء علوم الفيزياء والرياضيات والمنطق والهندسة الإلكترونية، وقد أدى ذلك إلى ثورة تكنولوجيا المعلومات صنيعة الامتزاج الخصب لثلاثية: العتاد الحاسوبي والبرمجيات وشبكات الاتصال. وعلى مدى نصف القرن المنصرم، ارتقت هذه التكنولوجيا بصورة غير معهودة، خلال سلسلة من النقلات النوعية لتتوالى أجيال تكنولوجيا المعلومات، ويتسارع معدل ظهورها، وانقراضها إلى درجة أمكن معها لمروجي ومؤرخي هذه التكنولوجيا ذات الخمسين ربيعاً أن يتحدثوا عن عصورها الحجرية، وحفريات الرمزية (سلوى جمادة، ٢٠٠٢، ٢١).

إن الربط بين الحاسب واللغة الطبيعية في أوائل الأربعينيات، قاد إلى الاشتغال على الترجمة الآلية من لغة إلى أخرى، وذلك خدمة لأغراض عسكرية وإستراتيجية، لكن ما يسجل على هذه المرحلة الأولية من تاريخ المعالجة الآلية للغات الطبيعية، هو أنها فشلت في تحقيق ترجمة صحيحة وجودة عالية، بسبب غياب عتاد لساني صوري قادر على استيعاب خصائص النقل والتحويل من اللغة المصدر إلى اللغة الهدف.

و بفضل التطور الذي طرأ على الأبحاث اللسانية والحاسوبية في الخمسينيات من القرن المنصرم و بسبب ظهور برمجيات متطورة حصل تقدم في حركة الترجمة الآلية، من بين نتائج التغلب على الكثير من العوائق اللغوية والتقنية للترجمة الحاسوبية التي أرقّت المعالجين للغات الطبيعية رداً من الزمن. وبفعل هذا التحول في مسار المعالجة الآلية للغات الطبيعية، بلغ الالتقاء بين الحاسب واللغة مستوى عالياً من التفاعل العلمي والتقني، مما أدى إلى التعرف ألياً على الموضوع اللغوي في سائر مستوياته، وذلك بموجب أسباب كثيرة نلخصها فيما يلي:

- ظهور الحواسيب فائقة السرعة؛
- التوسع في استخدام علم الذكاء الاصطناعي وتقنياته ونظمه الخبيرة، والتي تعد آليات التعامل اللغوي من أهم مقوماتها؛
- تطوير قيود الحيز والزمن، واللغة لمضاهاة الإيقاع الطبيعي للتعامل البشري؛
- ظهور النظم الآلية الجيدة التي تحاكي مهام الخبراء البشريين مثل تلك الخاصة بتشخيص الأمراض وتقديم الاستشارات الفنية والخدمائية وغيرها؛
- إمكانية إكساب النظم الآلية للخلفية اللازمة، وذلك باختزال مضمون الخبرة البشرية بكل ما تشمله من معلومات ومعارف ومهارات وأحكام؛
- انتشار استخدام الحاسوب في جميع نواحي الحياة العامة بشكل عام، وفي التعليم خاصة، باعتباره وسيلة لتعليم اللغات وتعلمها؛
- التسابق العلمي والتقني بين دول العالم المتقدم في مجال الترجمة الآلية، وأذكر هنا التنافس بين المعسكرين الغربي والشرقي سابقاً.

وعلى إثر هذه التحولات العميقة، لم تعد الترجمة منحصرة في تحقيق التواصل الحضاري والثقافي بين الشعوب والأمم، بل أصبحت مصدرًا من مصادر المعرفة والتعلم ونشر الثقافات واللغات، وبالتالي أضحت وسيلة أساسية في بناء مجتمع المعرفة والمعلومات. لذا، فالعربية-اليوم- تعيش عدة فجوات، ومنها فجوة الترجمة بنوعها البشري والآلي، وتلك ثغرة من ثغرات البحث اللغوي الهندسي العربي، الذي يحتاج اليوم إلى خبرات علمية متخصصة في ميادين اللغويات الهندسية والذكاء الاصطناعي والهندسة المعلوماتية، وهندسة المعرفة، وهندسة الترجمة،.. بغية مسايرة اللغات المتقدمة تقنياً ومعرفياً، ومن ثمة تقليص الفجوة الرقمية بين لغة الضاد واللغات الأجنبية على مستويات عدة، وعلى مستوى الترجمة بصفة خاصة.

هناك تعريفات مختلفة للترجمة بنوعها البشري والآلي، تتراوح بين التركيز على مكوناتها، وبين التركيز على أهدافها، وبين الجمع بينهما في تعريف واحد. ومع ذلك، فقد رصدت للترجمة نظريات يضيق المقام للوقوف عندها، لأنها بعيدة كل البعد عن مقصدنا في هذا الباب. لهذا سنركز على ما له ارتباط مباشر بموضوع البحث، أي كل ما يتصل بالترجمة الآلية والهندسة اللغوية باعتبار الترابط الداخلي والبيئي بين هذين المجالين المعرفيين.

تحدد الترجمة عموماً بأنها عملية نقل المعنى من لغة إلى أخرى، فيما تحدد الترجمة الآلية بأنها استخدام الحاسب في ترجمة معنى نصوص من لغة مصدر إلى لغة هدف، ويتألف نظامها من أربعة مكونات رئيسية هي: - مكون التعرف على مفردات النص الأصلي وتراكيبه ثم تحليلها لغوياً على المستويات الصرفية والنحوية والدلالية؛

- مكون معجمي للغتين - أو اللغات - المترجم منها والمترجم إليها، وهو عبارة عن قاموس إلكتروني مخزن في ذاكرة الحاسوب، وقد يضاف إليه قاعدة معارف أو مخزون نصي تبعاً لمنهجية الترجمة المستخدمة؛ - مكون نحوي مقارن للغتين - أو اللغات - المترجم منها والمترجم إليها، يحتوي على قواعد الصرف والتركييب النحوي وكيفية تناظرها بين لغة وأخرى.

- أما مكون التوليد أو الإنتاج، الذي يحول نتيجة تحليل المفردات والتراكيب، بعد إجراء الضبط اللازم للصيغ والتصريفات، إلى نص باللغة المترجم إليها. فيصنف إلى صنفين: ترجمة بشرية، يعتبر منفذها الأساس هو العنصر البشري، وترجمة آلية يقوم بها الحاسب الآلي، وكل صنف من هذين الصنفين يتفرع إلى أصناف فرعية وصغرى نعرضها كما يلي:

▪ الصنف الأول: الترجمة البشرية (العادية) التي تعتمد على الإنسان (*Human Translation*)

▪ الصنف الثاني: الترجمة الحاسوبية (*Machine Translation*)، وتتفرع إلى ثلاثة أنواع:

١- ترجمة بشرية بمساعدة الحاسوب؛

٢- ترجمة آلية بمساعدة الإنسان؛

٣- ترجمة آلية باستخدام الحاسوب.

وفي الحقيقة، رغم سعي العلماء إلى تطوير أنظمة للترجمة الآلية بمستوى عالٍ وجيد، فإنه بات من المؤكد، أن تحقيق الترجمة بمساعدة الحاسوب بدون تدخل الإنسان يبقى أمراً مستحيلًا. إذ لا ترجمة آلية بدون استحضار العنصر البشري، الذي يتولى مهمة تشغيل الحاسوب، ومراجعة النص المترجم.

٤- أجيال الترجمة الآلية والترجمة بمساعدة الحاسوب:

لقد اعتُمدت معايير كثيرة في دراسة الترجمة الآلية وتقييم أنظمتها الآلية، تراوحت بين الاعتماد على مفهوم المكونات والخصائص التي يتميز بها كل نظام، وبين الاعتماد على مؤشرات الجودة والدقة. وفي الحقيقة، إن كلا المفهومين يتكاملان ويتداخلان. وفيما يلي عرض مبسط لأجيال الترجمة الآلية التي طبقت على اللغات الأجنبية عامة، واللغة العربية خاصة:

**الجيل الأول للترجمة الآلية (١٩٥٩ - ١٩٦٩):** يعتبر هذا النوع من الأنظمة الآلية ثنائياً وأحادي الاتجاه، لأنه يقوم على أساس الترجمة من لغة أولى تسمى لغة مصدر إلى لغة ثانية تسمى لغة هدف. ويرتكز هذا النوع

من الأنظمة الآلية على المعاجم المتعددة والبرامج، لكنه لا يقوم على النظريات اللسانية، ولا على النظريات التي تختص بمعالجة اللغات الصورية، والسبب يرجع إلى الإغراق المفرط في الواقعية العملية. إن عملية الترجمة، حسب هذا النظام، تتم وفقاً للخطوات التالية:

● استبدال مفردات اللغة المصدر بمفردات مقابلة ومناظرة لها في اللغة الهدف، انطلاقاً من معجم أو معاجم؛

● إجراء تعديلات محلالية بواسطة برامج ad-hoc؛

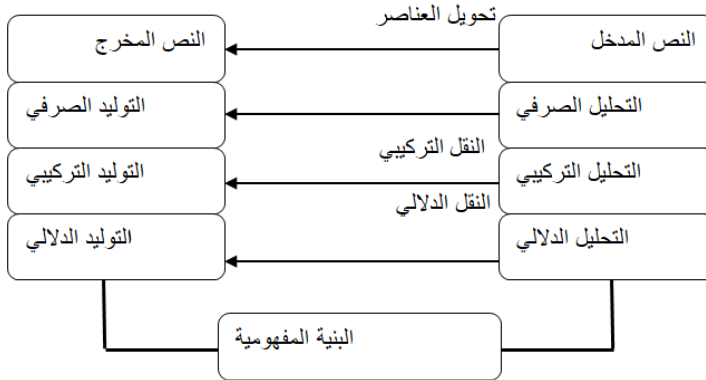
● تجميع الظواهر اللسانية الأكثر أهمية في زوج لغوي، ثم تشفيرها في شكل معاجم وبرامج.

الجيل الثاني (١٩٦١-١٩٧١): تتميز مقارنة هذا الجيل بالسعي الحثيث نحو تحقيق جودة عالية في الترجمة الآلية بمساعدة الحاسوب (TAO). ولهذا تمر سيرورة الترجمة عبر ثلاثة مراحل منطقية وهي: التحليل (Analysis)، النقل (Transfer)، والتوليد (Generation)

إن خاصية الفصل أو الانفصال (Separation) التي تميز الترجمة في إطار هذه المنظومة، تساعد على توظيف وتطبيق نفس الأداة البرمجية بالنسبة لجميع اللغات، ثم أن تقسيم الترجمة إلى ثلاثة مراحل أساس، يمكن أن ينطبق على الترجمة متعددة اللغات (Multilingual translation). وفضلاً عن هذه الإيجابيات، فإن نظام الجيل الثاني لا يخلو من سلبيات نذكر منها ما يلي:

✓ إن الدلالة في هذا النظام تنحصر بشكل متجسد في السمات الدلالية التي تماثل وتناظر السمات النحوية؛

✓ إن إيجاد حل فعال وناجح للانتباسات اللغوية، يبقى أمراً صعباً ومعقداً للغاية، نظراً لغياب المعايير اللسانية وانعدامها أو الدلالية الملائمة. وهكذا، إن تطوير معمارية أنظمة الجيل الثاني حسب نموذج النقل:

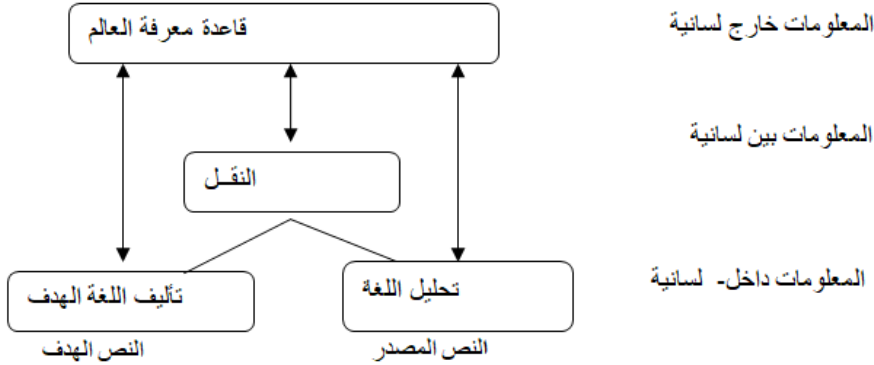


الجيل الثالث (١٩٧١-١٩٨١): إن أغلب الأنظمة التي ظهرت في الفترة الممتدة من ١٩٧١ إلى ١٩٨١ متطورة من حيث المعمارية، وتعتمد في أساسياتها على خبرات التجارب المعمولة بها في الجامعات الغربية الشهيرة كجامعة جورج تاون. وأشهر هذه الأنظمة التي تترجم اللغات الطبيعية ألياً كانت بين الإنجليزية والفرنسية، أو الفرنسية والإنجليزية، أو الإنجليزية والإيطالية، أو الإنجليزية والألمانية وغيرها.

وترتكز أنظمة هذا الجيل على مبدأ الفهم الظاهر للنص المصدر، حيث تتم عملية الترجمة كما يلي:

يحلل النص المصدر ويحول ثم ينقل إلى تمثيل مفهومي (Conceptual Representation) خارج عن اللغة. إن الأمر إذن يتعلق بتأويل المعنى، بالمعنى المنطقي، انطلاقاً من نموذج مُصَوَّر؛

ووظف إواليات الاستدلال والمعلومات خارج-لسانية، والمعلومات السياقية بغرض إغناء التمثيل المفهومي. وانطلاقاً من البنية المحصل عليها، يولد النص الهدف، ويمكن تحديد معمارية هذا الجيل على الشكل التالي:



**الجيل الرابع:** (0891- وما بعدها): أهم ما يميز فترة الثمانينيات هو الشروع في الاستفادة من علم الذكاء الاصطناعي وتقنياته في معالجة أنظمة اللغات الطبيعية، الشيء الذي ساعد على الرفع من مستوى جودة الترجمة الآلية، ووضعها في منحنى جديد. وبذلك انتقلت من المقاربة المباشرة التي تعتمد على التحليل البسيط للعبارة بناء على المعاجم ثنائية اللغة، إلى المقاربة غير المباشرة أو التجريدية، التي تقوم بتحليل النص الأصلي بلغته المصدر، وصولاً إلى تجريد المعاني والدلالات أو تفكيك النص بناء على التحليل الصرفي، والتحليل النحوي، والتحليل الدلالي، بحيث يُزال كل التباس لغوي محتمل وقوعه، ومن ثمة، يصبح بالإمكان القيام بعملية توليد متناسق في لغة هدف واحدة أو أكثر.

وتجدر الإشارة إلى أن تقنية الذكاء الاصطناعي ظهرت أول ما ظهرت في جامعة أمريكية، واستخدمتها في أوائل مشاريع الترجمة الآلية شركة فيليبس الهولندية، وبعد ذلك انتشر استخدامها بشكل كبير في شركات الحاسوب اليابانية كهيتاشي، وفوجيتسو، وميتسوبيشي، وسوني، وتوشيبا، وشارب، وغيرها.

يتضح مما سبق أن أنظمة الترجمة الآلية المطبقة على اللغات الطبيعية كثيرة، ولهذا سنقتصر في هذه المبحث على بعض النماذج التي طبقت على لغات غربية من جهة، وعلى اللغة العربية من جهة ثانية:

نظام ALT-JIE: يرجع تصميم هذا النظام إلى المختبر الياباني للعلوم والتواصل (NTT)، وقد بدأ العمل به منذ سنة 5591، مستمداً أصوله النظرية والمعرفية من مدرسة لسانية يابانية يتزعمها (M Miyazaki)، ومن الإطار المنهجي العام لمدرسة بور ريال (0691)، ونظرية النحو التوليدي التحويلي لنوام تشومسكي (7591). ويتألف نظام ALT-JIE من معجم دلالي ضخم مكون من قاعدة معطيات كما هو مبين في الجدول أسفله:

عدد المداخل	المفردات المشتركة	أسماء الأعلام	الألفاظ التقنية	مختلفات
٠٠٠,٠٠١	٠٠٠,٠٠٢	٠٠٠,٠٠٧	٠٠٠,٠٣	

مع العلم، أن ٠٠٠,٠٠٣ مقولة دلالية، موزعة على ٠٠٠,٠٠٨ حقل دلالي، حيث إن:

- معجم النقل/التحويل الياباني-الانجليزي، يحتوي على ٠٠٠,٠٦١ بنية فعلية؛
- معجم القواعد التركيبية والدلالية موجه للاستخدام في الممارسة العملية، مما يتطلب مراعاة السياق اللغوي في ترجمة التعبيرات الاصطلاحية والمتلازمات، وإعادة كتابة الجمل اليابانية بطريقة آلية، وترجمة الملفوظات اللغوية، وتوليد الأعداد، ومعالجة الأسماء في اللغة الانجليزية، وتوليد الضمانات فيها، ومن ثمة ترتيب المفردات بشكل جيد قصد إدراجها في عناوينها الخاصة.

نظام TCP: يعتمد هذا النظام على الطريقة نفسها المعتمدة في الترجمات متعددة المستويات، حيث ترتبط معلومات المترجم (المقولات الذاتية) (subjective categories) بالخاصية الذاتية (subjective caractere) للجملة المترجمة، ثم تتحول بعد ذلك هذه الخاصية الذاتية إلى لغة مصدر كاللغة الانجليزية على سبيل المثال؛ إذ يجب أخذ بعين الاعتبار، التعبيرات المتكلسة، والمتلازمات اللفظية، واستحضار المستويات اللسانية التي تضفي قيمة فعلية على اللغة المترجم إليها. إن المقولات الذاتية إذن تساعد على صياغة جملة إنجليزية سليمة التكوين، انطلاقاً من بنية موضوعية (structure objective).

نظام ARIANE: يعود تصميم هذا النظام إلى المجموعة الفرنسية المسماة (ex-CETA) بمدينة غرونوبل الفرنسية سنة 8791، وقد طرأت عليه تحسينات من أهمها ARIANE4.87، وهو نظام مطور وموجه أصلاً لترجمة الوثائق في اللغات الطبيعية، وينتمي إلى أنظمة الجيل الثاني التي تستعمل تقنية النقل، بالإضافة إلى إجراءات أخرى. كما يعتبر أيضاً بمثابة بيئة معلوماتية متكاملة من البرامج المستعملة في الترجمة الآلية بمساعدة الحاسوب: SYGMOR -ROBRA-TRANSF ATEF.

وتنقسم عملية انتقال الترجمة من اللغة المصدر إلى اللغة الهدف في إطار هذا النظام إلى ثلاثة مراحل منطقية: التحليل، النقل، والتوليد، وكل مرحلة من هذه المراحل تتوزع، على الأقل، إلى مرحلتين متتاليتين كما هو موضح في الجدول الآتي (Sahbi Sidhom (1996), p 19):

المرحلة المنطقية	المرحلة الفيزيائية	اللغة البرمجية
التحليل	التحليل الصرفي: AM	ATEF
	المتعم المعجمي: AX	EXPANS
	المتعم المعجمي: A4	EXPANS
	التوليد البنوي: AS	ROBRA
النقل	النقل المعجمي:	EXPANS
	المتعم المعجمي	EXPANS
	النقل المعجمي	ROBRA
	المتعم المعجمي	EXPANS
التوليد	المتعم المعجمي	EXPANS
	التوليد البنوي	ROBRA
	المتعم المعجمي	EXPANS
	التوليد الصرفي	SYGMOR

- نظام Aleth Trad: صمم وطور من قبل GSI-Erli، وهو نظام موجه للاستخدام في الترجمة بمساعدة الحاسوب. وتمر سيرورة الترجمة بمرحلتين أساسيتين هما:

١- تحليل النصوص؛

٢- الترجمة- المراجعة- والمصادقة.

- نظام ميتال Metal: مصدره جامعة تكساس الأمريكية، وشركة سيمانس الألمانية.

٥- أنظمة الترجمة الآلية العربية: جهود الحاضر وتحديات المستقبل

من الصعب جداً الاطاحة بأنظمة الترجمة الآلية في اللغة العربية فهي كثيرة، ولهذا سنكتفي بالتعريف ببعض النماذج منها ربحاً للوقت وتوخياً للفائدة:

١. ترجمان Torjoman: يتميز بما يلي:

نظام للترجمة بمساعدة الحاسب الآلي من الانجليزية إلى العربية

. صمم من طرف معهد البحث في علوم المعلومات والاتصالات IRSIT بتونس سنة ٩٨٩١ بتنسيق وتعاون مع شركة أمريكية متخصصة في الحواسيب واللغويات.

٢. المترجم العربي: طورته شركة ATA، إلى جانب برنامج الوافي وهو برنامج مجاني لترجمة النصوص أو الجمل، ويتميز بالسهولة من حيث الاستخدام.

٣. سيستران Sysstran : برنامج الترجمة من الانجليزية إلى العربية.

٤. موقع المسبار: موقع إلكتروني يعنى بالترجمة من الانجليزية إلى العربية وبالعكس.

٥. برامج صخر: مثل برنامج ترجم وهو عبارة عن خدمة فورية لترجمة النصوص.

٦. عربترانز: نظام طورته شركة عربية في لندن.

٧. الناقل العربي: طورته شركة سيموس العربية في باريس.

٨. نظام أبنتك Apptek: نظام طورته شركة عربية في واشنطن.

إن الترجمة الآلية من لغة مصدر إلى لغة هدف كالترجمة -مثلا- من الفرنسية إلى الانجليزية أو من الانجليزية إلى العربية تطرح مشاكل جمة، وتقل حدة، عندما يتعلق الأمر بترجمة بسيطة أو مباشرة، وتزداد حدة وتعقيدا عندما يتعلق الأمر بترجمة غير مباشرة تترجم أساسا التعبيرات المتلازمة والمسكوكة من لغة إلى أخرى. ولتوضيح المسألة أكثر، ننتقل من عينة لغوية نوردتها كما يلي:

mode de vie	Un	Est	Le mode
life style	A	Is	Fashion

وعندما نعمن النظر في هذه الترجمة، سنجد أنها غير دقيقة، لأنها لم تراعى المظاهر التركيبية والدلالية والتداولية في الانتقال من معنى الجملة المصدر (الفرنسية) إلى معنى الجملة الهدف (الانجليزية)، ثم أن تحديد المعنى يتم من خلال السياق، وسياق العبارة هنا هو سياق المترادفات. والأمر يزداد تعقيدا عندما نترجم من لغة إلى أخرى التعبيرات المتلازمة والمسكوكة، لنأمل العبارات التالية:

Montrer patte blanche  
Show one's credentials

يتبين من خلال هذا المثال، أن ترجمة النصوص التي تتضمن عبارات مسكوكة أو متلازمة، تبدو معقدة جداً، لأن تحقيق ترجمة آلية صحيحة لهذا النوع من المفردات يستدعي أخذ بعين الاعتبار السياق بمعناه العام في عملية الترجمة أي مراعاة الجوانب التركيبية والدلالية والسياقية والأسلوبية.

إذا كان هو حال الترجمة الآلية في اللغات الطبيعية عامة، فما حال العربية خاصة؟

إن الترجمة الآلية من اللغة العربية إلى لغة أخرى أو العكس، تواجه مشاكل عدة، يمكن تصنيفها إلى

صنفين:

- مشكلات تقنية؛
- ومشكلات لغوية.

فيما يتعلق بالصنف الأول، يمكن القول إن علوم الحاسوب تشهد تطوراً مستمراً، وتقدماً سريعاً، إلى درجة أنه غطى جميع المشكلات والمسائل المتعلقة بالتطبيقات الحاسوبية، وتأتي الترجمة الآلية والترجمة بمساعدة الحاسب في مقدمة المجالات التي استفادت كثيراً من هذه التقنية. أما بالنسبة للصنف الثاني، فهي كثيرة، وتنبأين من اللغة المصدر إلى اللغة الهدف.

لهذا الاعتبار، لا بد من مواجهتها، وإيجاد لها الحلول المناسبة، وإلا فما الفائدة من البحث العلمي المتخصص

في الترجمة الآلية؟



يمكن حصر أوجه التقصير بشأن الترجمة الآلية للغة العربية في الأمور التالية:

● طريقة التجزئ والتشتت التي تهيم على الجهود العربية المتخصصة في التطبيقات الآلية العربية عامة، وفي ميدان الترجمة الآلية على الخصوص، مما جعلها تنحرف عن الهدف المنشود، ذلك أن معظم الحلول المتوفرة حالياً، تعتبر حلولاً جزئية، كالمعاجم الإلكترونية، وبرامج التشكيل الآلي والصرف الحاسوبي، وغيرها. على أن إنجاز ترجمة آلية من وإلى اللغة العربية، وبجودة عالية تتطلب توحيد كل تلك الحلول، بالإضافة إلى عمليات التحليل الدلالي والنحوي والصرفي ونقل المعاني، ربحاً للوقت، وادخاراً للمال العربي الذي ينفق، في بعض الأحيان، في مشاريع نفعية وتجارية، قد لا تعود على لغة الضاد بظائل؛

● قصور في الدعم المادي الحكومي أو الخاص المخصص لمثل هذه المشاريع التطبيقية من البحث والتطور، وإن وُجد فهو دعم قليل لا يساعد على تغطية تكاليف المشروع من بدايته حتى نهايته، أو أنه قصير الأمد بسبب البحث عن الربح السريع، وتلك ثغرة من ثغرات الاستثمار في اللغويات الهندسية العربية؛

● غياب رؤية علمية لمفهوم الترجمة عامة، والترجمة الآلية خاصة، من شأنها أن تؤسس فعلاً لبيت حكمة عربي، قادر على إثراء الخزانة العربية بالمؤلفات والكتب في مختلف العلوم والفنون والأدب. ومن هنا، لا بد أن ننوه بالعمل القيم الذي تقوم به المنظمة العربية للترجمة، إلى جانب مؤسسات أخرى، في هذا الصدد، إذ استطاعت في ظرف وجيز أن تفتح أفق القارئ العربي على عوالم ممكنة من المعارف والأفكار من خلال ما يترجمه باحثون عرب في مجالات معرفية مختلفة.

وهكذا إن أي عمل يندرج في إطار الهندسة اللغوية واللغة العربية، يتطلب الأخذ بعين الاعتبار ثلاثة أسس:

● الأساس الأول: يتمثل في ضرورة الاعتماد على إطار لساني صوري، قادر على توصيف الأنظمة اللسانية للغة المدروسة، لأن بناء المعطيات والمعارف بدون إطار نظري ومنهجي واضح، من شأنه أن يعطل تشغيل المعالج الآلي، أو يجعل النتائج غير شاملة ودقيقة. وفي نظرنا، إن فشل بعض البرمجيات العربية المستخدمة في معالجة اللغة العربية آلياً، يرجع، إلى حد كبير، إلى غياب عتاد مفاهيمي ومعرفي خوارزمي قادر على تقييس المعطيات اللغوية العربية ونمذجتها على ذاكرة الحاسوب؛

الأساس الثاني: ونقصد به ضرورة الانطلاق من قاعدة المعطيات أو المعارف أثناء المعالجة الآلية، لأنها تعتبر من أساسيات اللغويات الرقمية، التي تختلف جذرياً عن اللغويات النظرية التقليدية. فإذا كان الباحث اللغوي النظري يستعني أحياناً عن قواعد المعطيات، فإن الأمر بالنسبة للبحث اللغوي التطبيقي الآلي، يبقى أمراً حتمياً، لا يمكن الاستغناء بأي حال من الأحوال. إذ، لا يمكن أن نتحدث عن التوصيف اللساني الحاسوبي للمفردات بنوعها البسيط والمركب، المعرب وغير المعرب، ما لم تكن هناك معطيات، وتلك ركيزة من ركائز التوصيف اللساني الحاسوبي للغة العربية؛

الأساس الثالث: ويتمثل في ضرورة الجمع بين الخبرات اللغوية والخبرات الهندسية في معالجة أنظمة اللغات الطبيعية، ذلك أن الخبير اللغوي هو من يتولى مهمة جمع المعطيات اللسانية بطريقة مضبوطة وواضحة، ويقوم بتوصيف هذه الأساسيات-اعتماداً على مقاربة لسانية معينة، لأن إسناد إليه هذه الأساسيات برمتها ليس من قبيل العبث، بل ينسجم ويتلاءم مع معرفته العميقة والمتأصلة بخصائص اللغات الطبيعية، إلى جانب إلمامه بالنظريات اللسانية القديم منها والحديث. أما المهندس المعلوماتي، فهو الذي يتقن لغات البرمجة والحوسبة، الشيء الذي يسمح له ببرمجة المعطيات وتحولها إلى ملفات محوسبة توليداً وتحليلاً.

وإذا ما تأملنا في العوائق التي تطرحها الترجمة الآلية من اللغة العربية إلى لغة أخرى كالانجليزية أو الفرنسية (أو غيرها)، نجدها في العمق ذات طبيعة لسانية، مما يتطلب صياغة نظرية لغوية صورية قادرة على استيعاب خصائص نقل معاني النصوص من اللغة المصدر إلى اللغة الهدف. ولنا اليقين أن ما نتيجته الهندسة اللغوية من أدوات الوصف والشرح والتفسير، يمكن أن يعتبر حلاً ناجعاً للعديد من المشاكل اللغوية التي تنجم عن الترجمة بمساعدة الحاسوب أو الترجمة الآلية. لذا ندعو في هذا السياق إلى ضرورة تطوير الأبحاث والدراسات التي تنصب حول الهندسة اللغوية والذكاء الاصطناعي من أجل الرقي بوضعية الترجمة في الوطن العربي.

وهكذا تظهر اللغة العربية عدة مشاكل خاصة بهال أمام أي مترجم أو نظام ترجمة، ويمكن حصر تلك المشاكل فيما يلي:

مشكلة الموضوعية (topicalization)، ويقصد بها التغيير في الترتيب النحوي لعناصر الجملة (الفعل، ثم الفاعل، ثم المفعول) إلى (الفاعل، ثم الفعل، ثم المفعول)؛

التوافق وإعادة الترتيب بين الصفات والأسماء؛

التوافق بين الضمائر والأسماء الموصولة إلخ.

- إن إعادة تلك العناصر المكونة للتألفية اللسانية = الجملة مختلف بين العربية والإنجليزية:

فمثلاً عندما يتقدم الفعل الفاعل فإنه يتفق معه (يتطابق) فقط في الجنس (التذكير والتأنيس)، وعندما يليه يجب أن يكون التطابق في الجنس والعدد أيضاً، وهي عملية ليست بسيطة خاصة إذا علمنا أن في العربية الفصحى ثلاث صيغ للعدد هي المفرد والمثنى والجمع.

وإذا كان الفاعل ضميراً شخصياً يجب أن يحدث التطابق بين الشخص الممثل له أيضاً مثل:

You wrote the lesson	أَنْتِ كَتَبْتِ الدَّرْسَ
They wrote the lesson	هُمُ كَتَبُوا الدَّرْسَ
They wrote the lesson	هُنَّ كَتَبْنَ الدَّرْسَ

إن تحويل موقع الفعل والفاعل والمفعول في مثل

في الإنجليزية

The patient needs a special treatment

ينتج عنه في العربية:

احتاج المريض معالجة خاصة.

حيث تمّ تقديم الفعل على الفاعل في العربية.

٦- خاتمة البحث:

نخلص في هذه الدراسة إلى ما يلي:

- إن تطوير بنية تحتية للترجمة في اللغة العربية، يتطلب توفير الموارد البشرية والمعرفية والمادية الضرورية، التي تساعد على تحقيق صناعة للترجمة، أو هندسة الترجمة باعتبارها فرعاً رئيساً من فروع صناعات اللغة في ظل مجتمع المعرفة؛

- تعتبر الترجمة عامة، والترجمة الآلية خاصة، وسيلة من وسائل توطين المعرفة العلمية والتقنية في الوطن العربي؛

- تعتبر الترجمة الآلية أداة فعالة وناجعة لدعم وتعزيز المحتوى الإلكتروني العربي على الشبكة؛

- إن تجاوز مشاكل الترجمة الآلية في اللغة العربية يتطلب تطوير هندسة لغوية قادرة على فهم خصائص النقل واستيعابها من اللغة المصدر إلى اللغة الهدف؛

- إن النهوض باللغة العربية في ظل مجتمع المعرفة والمعلومات، لم يعد من قبيل الترف الفكري، بل أضحت إستراتيجية علمية وحضارية بامتياز، لا محيد عنها لترقية لغة الضاد إلى مصاف اللغات المتقدمة أولاً، ولتنمية الإنسان العربي على مستويات اقتصادية واجتماعية وثقافية ثانياً؛

- إن وضع الترجمة في الوطن العربي غير مشرف، مما يستدعي منا، أفراد ومؤسسات، بذل

جهود مضاعفة وتوحيد المشاريع من أجل سد هذه الثغرة بين العربية واللغات المتفوقة في هذا المجال؛ ندعو من خلال هذا المنبر إلى إنشاء مرصد عربي للترجمة، من شأنه أن يجمع الخبرات العربية ويوحد بينها؛

وأخيرا وليس آخرا، نلج على ضرورة الانفتاح على مؤسسات الترجمة (الخاصة والعامة) في العالم المتقدم بغرض الاستفادة من تجاربها، ومن ثمة الوصول إلى بر الأمان قصد التمكن من بلورة سياسة لغوية جديدة للترجمة العربية.

## المصادر والمراجع:

### أولا- باللغة العربية:

- ✓ الحناش محمد، اللغة العربية والتقنيات المعلوماتية المتقدمة، مجلة التواصل اللساني، ٦٩٩١.
- ✓ الحناش محمد، لسانيات الجيل الرابع ومجتمع المعرفة، موقع العرفان
- ✓ <http://www.al-erfan.com/index.php/new?id=76> ،
- ✓ -المهويبي عبد العزيز، صناعة المعجم والترجمة الآلية،
- ✓ [29tp://lisan1.com/wordpress/?p=35](http://lisan1.com/wordpress/?p=35)
- ✓ -البلعبيكي روجي، الترجمة الإلكترونية... آفاق الحاضر والمستقبل،
- ✓ [http://www.alarabimag.org/arabi/common/book/afaq013\\_1.htm](http://www.alarabimag.org/arabi/common/book/afaq013_1.htm)
- ✓ -الخطيب حسام، مشكلات الترجمة العربية: مقارنة ميدانية
- ✓ <https://dub127.mail.live.com/default.aspx#!/mail/ViewOfficePreview.aspx?messageid=3747cd08-67e7-11e3-80a5-001e0bccc9ae&folderid=00000000-0000-0000-0000-000000000001&attindex=2&cp=-1&attdepth=2&n=1669430226>
- ✓ ز غوش بنعيسى، نماذج تقييم الأنظمة الاصطناعية للغة الطبيعية، مجلة العلوم التربوية والنفسية، مج ٤، ع ٢ يونيو ٢٠٠٢، ص. ٩٦-٩٣.
- زكي محمد خضر، الترجمة الآلية في خدمة اللغة العربية،
- ✓ [https://al-mishkat.com/khedher/?page\\_id=17](https://al-mishkat.com/khedher/?page_id=17)
- مارياتي محمد، تغيرات صناعات اللغة في مجتمع المعرفة، مجلة العربية والترجمة، ع ٥١، خريف ٢٠١٢.
- ✓ -محمود إسماعيل صيني، الحاسوب في خدمة الترجمة والتعريب:
- ✓ <http://www.wata.cc/forums/showthread.php?5421-%D8%A7%D9%84%D8%AD%D8%A7%D8%B3%D9%88%D8%A8-%D9%81%D9%8A-%D8%AE%D8%AF%D9%85%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%AA%D8%B1%D8%AC%D9%85%D8%A9-%D9%88%D8%A7-%D9%84%D8%AA%D8%B9%D8%B1%D9%8A%D8%A8>
- ✓ مهديوي عمر، الهندسة اللغوية واللغة العربية مدخل نظري ضمن كتاب اللغة العربية والتنمية البشرية، منشورات مركز البحوث والعلوم الإنسانية والاجتماعية، كلية الآداب والعلوم الإنسانية، وجدة، المغرب ٢٠١٢.
- ✓ مهديوي ع، الهندسة اللغوية والترجمة الآلية المفهوم والوظيفة، مؤتمر الترجمة والحاسوب: نحو بنية تحتية للترجمة، المنظمة العربية للترجمة، فاس، المغرب أبريل ٢٠١٢.
- ✓ مهديوي ع، وآخرون، اللسانيات الحاسوبية واللغة العربية: إشكالات وحلول، دار كموز المعرفة، عمان الأردن، ٨١٠٢.
- ✓ -مهديوي ع، الهندسة اللغوية وتطبيقاتها في اللغة العربية، نور نشر، ٨١٠٢.
- ✓ -مهديوي ع، وآخرون، المعالجة الآلية للغات الطبيعية: اللغة العربية نموذجا، أفادوك، الجزائر، ٢٠١٢.
- ✓ محمود إسماعيل صيني، الترجمة الآلية للغة العربية، مجلة التواصل اللساني، ع ٢-٤، ٤٩٩١.
- ✓ محمد خضر زكي، اللغة العربية والترجمة الآلية، المشاكل والحلول، مؤتمر التعريب الحادي عشر، أليكسو، عمان ٢٠١٦/٠١/٨٠٠٢.
- ✓ مهديوي عمر، اللغة العربية والهندسة اللغوية: مدخل نظري، ضمن كتاب اللغة العربية والتنمية البشرية: الواقع والرهانات، الجزء الثاني، منشورات مركز الدراسات والبحوث الإنسانية والاجتماعية وجدة، ١١٠٢، صص ٣٣٩-٧١٩.
- غازي عز الدين، دور التعابير المسكوكة في الترجمة الآلية، مجلة ترجمان، مدرسة الملك فهد العليا للترجمة - طنجة، م.ع. ٧. ٨٩٩١.
- ✓ نبيل علي، اللغة العربية والحاسوب، تعريب ٨٨٩١.

- ✓ نبيل علي ونادية حجازي، *الفجوة الرقمية، رؤية عربية لمجتمع المعلومات عالم المعرفة*، 813 غشت 2002.
- ✓ نبيل علي، صناعة المحتوى العربية، التحديات والفرص والمناهل، اجتماع الخبراء حول تعزيز المحتوى الرقمي العربي، بيروت ٦-٣ حزيران، ٢٠٠٢.
- ✓ لنا يوسف طه، التفاعل والتعاون بين الإنسان والآلة في عملية الترجمة، *مجلة جامعة دمشق*، مج ٦٢، ع ١٠١٢.

### ثانياً- باللغات الأجنبية:

- [1] Hutchins, J, W and Harold and Somers, L, H, *An Introduction To Machine Translation*, Academy Press LIMITED, 1992.
- [2] Ouerhani Béchir, *Les problèmes linguistiques de la traduction automatique des prédicats nominaux entre l'arabe et le français*, Meta LIII, 2, 2008, p.407-419.
- [3] Sahbi Sidhom, *Traduction Assistée par Ordinateur; Du français vers l'arabe*, DEA, École Nationale Supérieure des sciences de l'information et des bibliothèques, 1996.
- [4] Khaled Shaalan, *An intelligent Computer Assisted Language Learning System For Arabic Learners, Computer Assisted Language Learning*, Vol. 18, Nos. 1and 2, February 2005, p. 81-108.
- [5] Kais A.kadhim and Others, *An Evaluation Of Online Machine Translation Of Arabic Into English New Headlies: Implications On Students Learning Purposes*, TOJET, April 2013, Vol. 12, Issue 2.
- [6] Rafael Rubino, *Traduction automatique statistique et adaptation à un domaine spécialisé*, Thèse de Doctorat, Académie d'Ex-Marseille, Université, Université d'Avignon et des pays de Vaucluse, 30 Nov. 2011.
- [7] Zughoul, M.R.; and Abu-Alshaar, A.M. (2005). *English/Arabic/English machine translation: A historical perspective*. Meta: Journal des Traducteurs, 50(3), 1022-1041.
- [8] Rafea, A.A.; and Shaalan, K.F. (1993). *Lexical analysis of inflected Arabic words using exhaustive search of an augmented transition network*. Software- Practice and Experience, 23(JUNE), 567-588.
- [9] Habash, N.; Soudi, A.; and Buckwalter, T. (2007). *On Arabic transliteration, In Arabic Computational Morphology: Knowledge-Based and Empirical Methods*, Springer, 15-22.
- [10] Farghaly, A.; and Shaalan, K. (2009). *Arabic natural language processing: Challenges and solutions*. ACM Transactions on Asian Language Information Processing, 8(4), 1-22.
- [11] Alqudsi, A.; Omar, N.; and Shaker, K. (2014). *Arabic machine translation: A survey*. Artificial Intelligence Review, 42, 549-572.
- [12] Al-Sughaiyer, I. a.; and Al-Kharashi, I. a. (2004). *Arabic morphological analysis techniques: A comprehensive survey*. Journal of the American Society for Information Science and Technology, 55(3), 189-213.
- [13] Zbib, R.; and Badr. I. (2012). *Preprocessing for English-to-Arabic statistical machine translation*, In *Challenges for Arabic Machine Translation*, Amsterdam, Netherlands: John Benjamins Publishing, 95-107.
- [14] Zantout, R.; and Guessoum, A. (2000). *Arabic machine translation: A strategic choice for the Arab World*. Journal of King Saud University - Computer and Information Sciences, 12, 117-144.
- [15] Hutchins, J. (2003). *Machine translation: General overview*, In *The Oxford Handbook of Computational Linguistics*, Oxford University Press, 501-511.
- [16] Farghaly, A. (2010). *Arabic machine translation: A developmental perspective*. International Journal on Information and Communication Technologies, 3(3), 3-10.
- [17] Attia, M.A.-A. (2002). *Implications of the agreement features in machine translation*. Ph.D. Dissertation, Al-Azhar University, Egypt.
- [18] Al-Taani, A.T.; and Hailat, E.M. (2005). *A direct English-Arabic machine translation system*. Information Technology Journal, 4(3), 256-261
- [19] Ittycheriah, A.; and Roukos, S. (2007). *Direct translation model 2*, In *Computational Linguistics*, 57-64.

18. Abu Shquier, M.M.; and Sembok, T.M.T. (2008). *Word agreement and ordering in English-Arabic machine translation*, In Proceedings - International Symposium on Information Technology 2008, ITSIm, 1-8.
- [20]. Abu Shquier, M.M.; Al Nabhan, M.M.; and Sembok, T.M. (2010). *Adopting new rules in rule-based machine translation*, In *Computer Modeling and Simulation (UKSim)*, 2010 12th International Conference on IEEE, 62-67.
- [21]. Alawneh, M.; and Mohd, T. (2011). *Handling agreement and words reordering in machine translation from English to Arabic using hybrid-based Systems*. Journal of Computer Science, 11(6), 93-97.
- [22]. Dorr, B.J.; Jordan, P.W.; and Benoit, J.W. (1999). *A survey of current paradigms in machine translation*. *Advances in Computers*, 49, 1-68.
- [23]. Shaalan, K. (2010). *Rule-based approach in Arabic natural language processing*. *International Journal on Information and Communication Technologies*, 3(3), 11-19.
- [24]. Vauquois, B. (1968). *A survey of formal grammars and algorithms for recognition and transformation in mechanical translation*, In IFIP Congress (2), 1114-1122.
- [25]. Hutchins, J. (1986). *Strategies and methods since the mid-1960s*, In *Machine Translation: past, present, future*, Chichester: Ellis Horwood.
- [26]. Sloculn, J. (1985). *A survey of machine translation: Its history, current status, and future prospects*. *Computational Linguistics*, 11(1), 1-17
- [27]. Shaalan, K.; Abdel, A.; Rafea, A.; and Baraka, H. (2006). *Mapping Interlingua representations to feature structures of Arabic sentences*, In the Challenge of Arabic for NLP/MT, London, 149-159.
- [28]. Hutchins, J. (1986). *Problems, methods, and strategies*, In *Machine Translation: past, present, future*, Chichester: Ellis Horwood.
- [29]. Habash, N.; Mah, C.; Imran, S.; Calistri-yeh, R.; and Sheridan, P. (1998). *Design, construction and validation of an Arabic-English conceptual Interlingua for cross-lingual information retrieval*. *Information Retrieval*, 107-112.
- [30]. Soudi, A.; Farghaly, A.; Neumann, G.; and Zbib, R. (2012). *Challenges for Arabic machine translation*. Amsterdam, Netherlands: John Benjamins Publishing.

# **ÇEVİRİ ÖĞRETİMİNDE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME YAKLAŞIMLARI: ÜRÜN ODAKLI DEĞERLENDİRME VE SÜREÇ ODAKLI DEĞERLENDİRME**

## **ASSESSMENT AND EVALUATION APPROACHES IN TRANSLATION TRAINING: PRODUCT-ORIENTED ASSESSMENT AND PROCESS-ORIENTED ASSESSMENT**

Buğra KAŞ<sup>1</sup>, Serap IŞIK<sup>2</sup>

---

### **Öz**

Küreselleşen dünyada uluslararası ilişkilerin yaygınlaşması, teknolojinin gelişmesi ve ticari faaliyetlerin ülkeler arası boyutu gibi nedenler çeviriye ve dolaylı olarak da çevirmene olan ihtiyacı artırmıştır. Bu duruma koşut olarak, çevirinin öğretilen bir etkinlik olduğu düşüncesi çeviri öğretim programlarının açılmasını sağlamıştır. Bu bağlamda kurulan öğretim programlarını oluşturan önemli bileşenlerden birisi de ölçme ve değerlendirme boyutudur. Öğretim programlarının türü, içeriği ve öğretim elemanlarının tercihleri doğrultusunda ölçme ve değerlendirme süreci farklılık göstermektedir. Benzer durum çeviri öğretim programlarında da gözlemlenmektedir. Bu çalışmada, öğret-bilimsel çerçevede yer alan iki tür değerlendirme yaklaşımı çeviri öğretimi kapsamında irdelenecektir. Bunlardan ilki ürün odaklı değerlendirme yaklaşımı, diğeri ise süreç odaklı değerlendirme yaklaşımıdır. Her iki değerlendirme yaklaşımı ölçme eyleminin yapıldığı araçlar, ölçme işleminin uygulama zamanları ve değerlendirme yöntemleri bakımından farklılık göstermektedir. Çalışma kapsamında öncelikle geleneksel ölçme ve değerlendirme yaklaşımları olarak adlandırılan ve öğretim sürecinin belirli zamanlarında yapılan ürün odaklı değerlendirme yaklaşımından bahsedilecek ve uygulama şekli hakkında bilgiler verilecektir. Daha sonra, son zamanlarda her türlü öğretim alanında uygulama sıklığını artıran, daha bütüncül bir değerlendirme imkânı sağlayan, öğretim sürecinin tamamına yayılan ve alternatif değerlendirme yaklaşımı olarak tanımlanan süreç odaklı değerlendirmeden bahsedilecektir. Benzer şekilde, bu yaklaşımın da genel özellikleri ve uygulama şekliyle ilgili ayrıntılı bilgiler sunulacaktır. Her iki yaklaşımın hem uygulama hem de sonuçlarına dayalı avantajları ve dezavantajları nitel araştırma yöntemleriyle elde edilen bilgiler aracılığıyla karşılaştırılacaktır. Ardından, bahsi geçen iki değerlendirme yaklaşımı çeviri öğretimi kapsamında ele alınacaktır. Süreç odaklı değerlendirme yaklaşımının çeviri öğretim programında daha etkili sonuçlar vereceği düşüncesinden yola

1 Öğr. Gör., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat Meslek Yüksekokulu, Uygulamalı İngilizce Çevirmenlik Bölümü, Tokat, Türkiye, bugra.kas@gop.edu.tr

2 Öğr. Gör., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Temel Yabancı Diller Bölümü, Tokat, Türkiye, serap.isik@gop.edu.tr

çıkarak, bu durum gerekçeleriyle ortaya konmaya çalışılacaktır. Son olarak, çeviri öğretim programları kapsamında süreç odaklı değerlendirme araçları ve ilerleyen zamanlarda bu konuda yapılması muhtemel çalışmalar için bazı önerilerde bulunulacaktır.

**Anahtar Kelimeler:** Çeviri Öğretiminde Ölçme ve Değerlendirme, Ürün Odaklı Değerlendirme, Süreç Odaklı Değerlendirme, Sonuç Değerlendirme, Süreç Değerlendirme

### **Abstract**

Some reasons such as the spread of international relations in the globalizing world, the development of technology, and the international dimension of commercial activities have increased the need for translation and indirectly for translators. Parallel to this situation, the idea that translation is a teachable activity has led to the opening of translation training programs. One of the important components that generates the training programs established in this context is the dimension of assessment and evaluation. The assessment and evaluation process differs in line with the type, content of the training programs and preferences of the instructors. A similar situation is observed in translation training programs. In this study, two types of assessment approaches in the didactics framework will be examined within the scope of translation training. One of these two approaches is the product-oriented (summative) assessment approach, and the other one is the process-oriented (formative) assessment approach. Both evaluation approaches differ in terms of the instruments with which the assessment action is carried out, the practice times of the assessment process, and the evaluation methods. Within the scope of the study, initially, the product-oriented assessment approach, called as traditional assessment and evaluation approaches made at certain times of the training process will be explained, and information about the implementation method will be given. Then, process-oriented assessment, which has recently increased the frequency of practice in all kinds of training fields, provides a more holistic assessment opportunity, spreads throughout the entire teaching process and is defined as an alternative assessment approach, will be mentioned. Similarly, detailed information about the general features and practice method of this approach will be presented. The advantages and disadvantages of both approaches based on both practice and outcomes will be compared through the information obtained through the qualitative research methods. After that, the two assessment approaches will be discussed within the scope of translation training. Based on the idea that the process-oriented assessment approach will yield more effective outcomes in the translation curriculum, this situation will be tried to be put forward with its justifications. Finally, some recommendations will be presented for process-oriented assessment instruments within the scope of translation training programs and for possible studies on this subject in the future.

**Keywords:** Assessment and Evaluation in Translation Training, Product-Oriented Assessment, Process-Oriented Assessment, Summative Assessment, Formative Assessment

### **Giriş**

Hangi alanda yapılırsa yapılsın ve içeriği ne olursa olsun, öğretim belirli bir program dâhilinde yürütülen, öğretim hedefleri, öğretim etkinlikleri ve ölçme ve değerlendirme boyutlarına temellendirilmiş bir süreçtir. Bu süreçte öğretimi yönlendiren ve öğretmen olarak nitelendirilen kişilerin çeşitli görev ve sorumlulukları bulunmaktadır. Bu görev ve sorumluluklardan birisi de ölçme ve değerlendirme aşamasıdır. Ölçme ve değerlendirmenin olmadığı bir süreci öğretim olarak tanımlamak mümkün değildir. Bu kapsamda gerek öğretim programının niteliği gerekse de öğretimin yürütücüsü konumundaki kişilerin tercihleri doğrultusunda çeşitli ölçme ve değerlendirme uygulamaları yapılmaktadır.

Çeviri öğretimi de diğer alanlardaki öğretim programlarına benzer şekilde belirli bir süreci takip etmektedir. Önceden belirlenmiş olan kazanımların, çeşitli dersler aracılığıyla, öğretici tarafından belirlenmiş olan öğretim yöntem ve teknikleri kullanılarak öğrenciler tarafından edinilmesi amaçlanmaktadır. Öğretim sürecinin belirli aşamalarında edindirilmesi hedeflenen kazanımların hangilerinin ne ölçüde başarıldığını ortaya koymak amacıyla çeşitli ölçme ve değerlendirme yöntemlerine başvurulmaktadır. Bu çalışmada, çeviri öğretim programları çerçevesinde öğretim sürecinde uygulanan iki tür ölçme ve değerlendirme yaklaşımı incelenecektir. Bunlardan birincisi ürün odaklı değerlendirme yaklaşımı, diğeri ise süreç odaklı değerlendirme yaklaşımıdır.

Çalışmada öncelikle öğretimde ölçme ve değerlendirmenin ne olduğuna dair açıklamalarda bulunulacak ve ilgili alan yazından faydalanılarak ölçme ve değerlendirmenin öğretim sürecindeki öneminden bahsedilecektir. Ardından, uygulayıcılar tarafından kullanılan ölçme ve değerlendirme yaklaşımlarından söz edilecek ve bu kapsamda öncelikle ürün odaklı değerlendirme ile ilgili bilgi verilecek ve bu yaklaşımın avantajları ve dezavantajlarından bahsedilecektir. Daha sonra, süreç odaklı değerlendirme yaklaşımının ne olduğundan bahsedilecek ve benzer şekilde bu yaklaşımın avantaj ve dezavantajları irdelenecektir. Son olarak, her iki yaklaşımın çeviri öğretimindeki yeri incelenecek ve çeviri öğretiminin niteliği bakımından hangi yaklaşımın daha etkin olabileceği konusunda bazı önerilerde bulunulacaktır.

### **Öğretimde Ölçme ve Değerlendirme**

Öğretim süreci verileceği alana yönelik hedeflerin belirlenmesiyle başlamaktadır. Önceden belirlenmiş olan hedefler çeşitli öğretim etkinlikleri aracılığıyla yürütülmektedir. Ancak başarılması planlanan hedeflerin hangi ölçüde gerçekleştiği sadece ölçme ve değerlendirme etkinliği sayesinde görülmektedir. Demirtaşlı (2017) ölçme ve değerlendirmeyi öğretim sürecinde yapılan “bir tür kalite kontrol”



uygulamasına benzetmektedir. Burada amaç öğrencilerin hedeflere ne ölçüde ulaştığını belirlemek kadar, aynı zamanda yürütülen öğretim sürecinin de etkinliğini ortaya koymaktır. Anlaşılacağı üzere, ölçme ve değerlendirmede amaç sadece öğrenciye başarısı üzerinden belirli ölçütler kapsamında belirli bir puan vermek değil, öğretim sürecinin de işleyişi hakkında dönüt alabilmektir. Bu çerçevede, ölçme ve değerlendirme eylemi iki taraflı veri elde edilmesini sağlamaktadır.

Öğretim sürecinin ve ölçme ve değerlendirme uygulamasının iç içe geçmiş halde olduğunun farkında olan bir öğretici hem öğrencilerinin akademik gelişimlerini gözlemekte hem de öğretim sürecinde kullandığı etkinlikleri ve bu etkinlikleri sunuş biçiminin etkililiği hakkında önemli dönütler almaktadır. Bu durum öğretmenin öğrencileri hakkında bilgi sahibi olmasına imkân verdiği gibi, öğretim sürecindeki etkinliklere yönelik aksaklıklara dair ihtiyaç duyulacak olan güncellemelerin hangi doğrultuda yapılması gerektiğine dair de önemli ipuçları vermektedir.

#### Öğretimde Ölçme ve Değerlendirmeye Yönelik Yaklaşımlar

Öğretim sürecinde ölçme ve değerlendirme temelli çeşitli yaklaşımlar söz konusudur. Bu kapsamda belirleyici olan kıstaslar ise öğretimin içeriği ve öğretimi sunan öğretim elemanının bu noktada aldığı tercihlerdir. Ölçme ve değerlendirme uygulamaları kullanılan ölçme araçları ve değerlendirme şekilleri bakımında temelde iki başlık altında ele alınabilir. Bunlardan ilki ürün odaklı değerlendirme yaklaşımıdır. Ürün odaklı değerlendirme yaklaşımı geleneksel ölçme değerlendirme yöntemleri olarak da adlandırılmaktadır. Bir diğer yaklaşım ise son zamanlarda alternatif ölçme ve değerlendirme yaklaşımları olarak nitelendirilen süreç odaklı ölçme ve değerlendirme uygulamalarıdır. Bu çalışma kapsamında, öncelikli olarak ürün odaklı ölçme ve değerlendirme yaklaşımı hakkında bilgi verilecek ve bu yaklaşım öğretim sürecinde sağladığı avantajlar ve dezavantajlar kapsamında değerlendirilecektir.

#### Ürün Odaklı Değerlendirme Yaklaşımı

Ürün odaklı ya da sonuç odaklı değerlendirme yaklaşımı şeklinde ifade edilen değerlendirme yöntemi öğretim elemanları tarafından tercih edilen ölçme ve değerlendirme yöntemlerinden birisidir. Ulusal Araştırma Konseyi, ürün odaklı değerlendirmeyi, “bir öğrencinin öğretim sürecinde ne öğrendiğini gösteren, öğrenme kalitesinin ne durumda olduğunu veya öğrenci tarafından ortaya konan performansın belirli standartlara göre yorumlanmasını sağlayan kümülatif bir değerlendirme biçimi” şeklinde tanımlamaktadır (2001: 25). Tanımlamadan da anlaşılacağı üzere, ürün odaklı değerlendirme öğrencinin öğretim süreci neticesinde ortaya çıkartmış olduğu ürünün başarı ölçütleri olarak belirlenmiş olan standartlar kapsamında yorumlanmasıdır. Bir başka ifadeyle, öğrenciden öğretim sürecinde edinmiş olduğu bilgiyi bir ürün şeklinde ortaya koyması talep edilir ve ardından bu ürün başarı göstergesi niteliğinde kabul edilen kıstaslar kapsamında değerlendirmeye alınır. Böylece öğrenme eyleminin hangi ölçüde gerçekleştiğine karar verilir.

Ürün ve süreç odaklı değerlendirme yaklaşımlarını karşılaştırdıkları çalışmalarında, Dixson ve Worrell (2016) ürün odaklı değerlendirmenin genellikle öğretim sürecinin sonunda yapıldığını belirtmiş ve bu kapsamda vize sınavlarının, final sınavlarının, üniversite giriş sınavlarının ve dönem ödevlerinin örnek olarak verilebileceğini ifade etmiştir. Ayrıca belirtilen ürün odaklı değerlendirme araçlarına ek olarak, yazılı yoklamalar, sözlü sınavlar, çoktan seçmeli testler, açık uçlu sorular, doğru-yanlış testleri ve boşluk doldurma testleri bu çerçevede kullanılan diğer ölçme ve değerlendirme araçlarıdır.

Ürün odaklı değerlendirme yaklaşımında değerlendirme eyleminin gerçekleşme zamanı ise genellikle bir ünitenin, bölümün, ya da dönemin sonunda yapılmaktadır. Öğretim sürecinde verilen bilgiler yukarıda örnek olarak verilmiş ölçme ve değerlendirme araçlarından herhangi biri kullanılarak yapılmaktadır. Öğrencinin ortaya koyduğu ürün önceden belirlenmiş olan başarı ölçütleri kapsamında yorumlanarak çoğu zaman bir puan ile ilan edilmektedir.

#### Ürün Odaklı Değerlendirmenin Avantajları ve Dezavantajları

Öğretimde ölçme ve değerlendirme kapsamında, öğretmenler tarafından tercih edilen ürün odaklı değerlendirme yaklaşımının avantajları ve dezavantajları bulunmaktadır (Ishaq, Rana, & Zin, 2020). Bu doğrultuda, Reddy (2021) ürün odaklı ölçme ve değerlendirme yaklaşımının avantajlarını aşağıdaki şekilde listelemektedir.

- “Öğrencilerin öğrenip öğrenmediği konusunda bilgi sahibi olunmasını sağlar,
- Başarıyı ortaya çıkartır,
- Öğrencinin akademik başarısının bir puan ile temsil edilmesini sağlar,
- Öğrencilerin motivasyonunu artırır,
- Öğrencinin zayıf yanlarının gözlemlenmesine imkân verir,
- Öğretim yöntem ve tekniklerinin başarısı hakkında ipuçları sağlar”,

Benzer şekilde, ürün odaklı ölçme ve değerlendirmenin öğretimsel çerçevede yarattığı dezavantajlar da aşağıdaki şekilde sıralanmıştır.

- “Ölçme ve değerlendirme sonucunda düşük puan alan öğrencilerde motivasyon eksikliğine neden olur,
- Öğretim sürecinin sonunda yapıldığı için başarı açısından telafi imkânı vermez,
- Telafisi olmadığı için öğrenciler açısından gerginliğe ve endişeye neden olur,
- Başarısızlığın nedenleri hakkında öğrenciye yapıcı dönütler sağlamaz,
- Zaman zaman öğrenmenin hangi ölçüde gerçekleştiğinin bir göstergesi olamayabilir,
- Geçerlilik ve güvenilirlik açısından sorunları barındırabilir”.

Ürün odaklı ölçme ve değerlendirme yaklaşımının sahip olduğu dezavantajlar akademik başarı açısından telafisi pek de mümkün olmayan sonuçları doğurmaktadır. Yapılan ölçme ve değerlendirme uygulamasından sonra düşük bir puan alan öğrenci demoralize olmaktadır ve bu durum öğretim sürecinde arzu edilen bir sonuç değildir.

### **Süreç Odaklı Değerlendirme Yaklaşımı**

Ürün odaklı değerlendirmenin aksine, süreç odaklı değerlendirme ölçme ve değerlendirme eylemine daha bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşılabilir bir yöntem olarak görülmektedir. Black ve William (2010: 7) süreç odaklı değerlendirmeyi, “hem öğretmen hem de öğrenci tarafından yapılan gerek öğrenme gerekse de öğretme süreci hakkında dönütler sağlayan etkinlikler” olarak tanımlamaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere, ölçme ve değerlendirme sürecinde öğretmen kadar öğrencinin kendisi de aktif rol oynamaktadır.

Ayrıca, süreç odaklı değerlendirme öğrencinin öğretim süreci sonunda ortaya çıkartacağı üründen ziyade, öğrencinin o ürünü ortaya çıkartma sürecine de odaklanan bir yaklaşım olarak kabul edilmektedir. Başka bir ifadeyle, öğrencinin ne öğrendiği kadar nasıl öğrendiği ve bu süreçte ortaya koyduğu performans da ölçme ve değerlendirme sürecine dahil edilmektedir. Öğretim sürecinin sonunda öğrencinin başarı seviyesini temsil eden puan kapsamında sadece ortaya koyduğu ürün değil aynı zamanda o ürünü ortaya koyma süreci de göz önünde bulundurulmaktadır. Bu sebeple, süreç odaklı yaklaşım daha bütüncül ve kapsayıcı bir ölçme ve değerlendirme yaklaşımı olarak tanımlanmaktadır.

Süreç odaklı ölçme ve değerlendirme yaklaşımında ise ürün odaklı ölçme ve değerlendirmede kullanılan araçlardan farklı uygulamalar bulunmaktadır. Süreç odaklı değerlendirme yöntemlerinde performans değerlendirme, öğrenci günlükleri, rubrikler, gözlem formları, portföy, kavram haritaları, proje ve poster gibi ölçme ve değerlendirme araçları kullanılmaktadır. Her bir araç uygulaması biçimiyle düşünüldüğünde, ortaya çıkan ürün kadar ürünün ortaya konma sürecinin de önemli olduğu görülmektedir.

Ürün odaklı değerlendirme her ne kadar öğretim sürecinin sonunda ve daha az sıklıkla uygulansa da süreç odaklı değerlendirme adından da anlaşılacağı üzere öğretim sürecinin tamamına yayılan bir yaklaşımdır. Öğretmen ve öğrenci sürekli etkileşim halindedir. Öğrenci öğretmene öğretim süreci hakkında dönüt sağlarken, öğretmen de öğrenciye öğrenme süreci hakkında dönüt vermektedir. Karşılıklı olarak yapılan bu etkileşim hem öğrencinin hem de öğretmenin sürece dönük güncellemeler ya da değişiklikler yapması için imkân sağlamaktadır. Yani öğretmen öğrencilerden aldığı öğretime yönelik dönütler sayesinde, eğer öğretim sürecinde bir aksaklık olduğunu gözlemlerse, zaman kaybetmeden gerek öğretim etkinlikleri gerekse de öğretim yöntem ve teknikleri kapsamında bazı değişiklikler yapabilir. Benzer şekilde, öğrenci de sürecin her aşamasında öğretmenden aldığı dönüt ile yapmış olduğu hataları ya da doğru olarak öğrendiği yanlışları zaman kaybetmeden düzeltme fırsatı bulabilmektedir.

### **Süreç Odaklı Değerlendirmenin Avantajları ve Dezavantajları**

Ürün odaklı değerlendirme yaklaşımında olduğu gibi süreç odaklı yaklaşımın da kendi içerisinde bazı avantaj ve dezavantajları bulunmaktadır. Reddy (2021)

sürece odaklanan ölçme ve değerlendirme yaklaşımının sunduğu avantajları aşağıdaki şekilde açıklamaktadır.

- “Öğretmenin öğrencinin gelişim sürecini daha yakından gözlemlene ve ona uygun yönlendirmeler yapabilme imkânı sunar,
- Öğretmen, öğrencilerden almış olduğu dönütler sayesinde öğretim sürecinde kullanmış olduğu etkinlikler ve öğretim yöntem ve teknikleri açısından değişiklikler yapabilir,
- Öğrencilerin öğrenmesine engel olan sorunların tespit edilmesini sağlar,
- Kademeli ve sürekli gelişime olanak sağlar,
- Öğrenci başarısının geniş bir bakış açısıyla görülmesini kolaylaştırır,
- Öğrencilerin kendi gelişim süreçlerini gözlemlenmesini sağlayarak onların motivasyonlarını artırır, sınav kaygısını azaltır,
- Önceden yapılmış olan hataların kalıplaşmadan düzeltilmesini sağlar,
- Öğrencilerin kendi kendine öğrenen bireyler olmasını kolaylaştırır,
- Öğretim sürecinin sonunda yapılan tek bir sınav temelli olmadığı ve bütün sürecin gözlemlenerek öğrenci başarısının ortaya çıkartılmasını sağladığı için geçerlilik ve güvenilirliği yüksektir.”

Süreç odaklı ölçme ve değerlendirme yaklaşımının avantajları olduğu gibi bazı dezavantajları da mevcuttur. Reddy (2021) bu dezavantajları şöyle sıralamaktadır.

- “Sürekli ve tekrar eden bir ölçme ve değerlendirme yaklaşımı olması sebebiyle, öğretmenin hem fazla zaman hem de fazla emek harcamasına neden olur,
- Uygulayıcı açısından yorucu bir süreçtir,
- Uygulaması uzmanlık gerektirmektedir,
- Uygulayıcıların objektif olması açısından zaman zaman sorunlara neden olabilmektedir.”

Süreç odaklı değerlendirme yaklaşımının avantaj ve dezavantajları kıyaslandığında, avantajlarının oldukça baskın olduğu açıkça gözlemlenebilmektedir. Yaklaşımın öğrenciler açısından en önemli faydaları onların kendi kendine öğrenen bireyler olmasına imkân sağlamasıdır. Çünkü öğretim sürecinde en çok arzu edilen durum budur. Süreç odaklı değerlendirme yaklaşımının dezavantajları ise genellikle öğretici (uygulayıcı) odaklıdır. Sasser’ın (2021) de belirttiği gibi, süreç odaklı ölçme ve değerlendirme yaklaşımını uygulayan öğretim elemanlarının bu konuda hem zaman hem de emek açısından oldukça fazla fedakârlık yapmaları gerekmektedir. Ayrıca süreç odaklı değerlendirme yaklaşımı bu konuda uzmanlaşmış kişiler tarafından uygulanmalıdır.

### **Çeviri Öğretiminde Ölçme ve Değerlendirme**

Diğer disiplinlerde olduğu gibi, çeviri öğretiminde de ölçme ve değerlendirme konusu önem taşımaktadır. Ancak ilgili alan yazın incelendiğinde, Colina’nın (2011)

da belirttiği gibi, çeviri öğretimi konusunda yürütülen ölçme ve değerlendirme odaklı çalışmaların oldukça sınırlı olduğu gözlemlenmektedir. Türkçe alan yazın incelendiğinde ise, doğrudan çeviri öğretiminde ölçme ve değerlendirme konusuna odaklanan sadece 3 çalışma bulunmaktadır.

Bunlardan ikisi makale ve diğeri de konuya dair daha kapsamlı örnekler içeren bir kitaptır. Türk alan yazında doğrudan çeviri öğretiminde ölçme ve değerlendirmenin ilk kez çalışıldığı Çeviri Eğitiminde Ölçme ve Değerlendirmenin Temeli Olarak Hedef Davranış Belirleme adlı makale 2017 yılında Emra DURUKAN tarafından kaleme alınmıştır. Adı geçen makalede çeviri öğretiminde ölçme ve değerlendirme sürecinin nasıl yapılacağından öte bu süreç için hedef davranışların belirlenmesi üzerinde durulmuştur ve bu sebeple bu makale bu çalışma alanına bir giriş niteliği taşımaktadır.

Diğer bir çalışma ise Sözlü Çeviride Bir Değerlendirme Aracı Olarak Rubrik adlı makaledir. Gülfidan AYTAŞ ve Şaban KÖKTÜRK tarafından 2017 yılında yazılmıştır. Bu çalışma ise sözlü çeviri eğitiminde çevirmen adaylarına kazandırılması hedeflenen davranışların rubrik ölçeği ile değerlendirilmesinin nasıl yapılabileceğine dair örnekler sunmaktadır.

Konuya dair son çalışma ise Emra DURUKAN'ın daha önceden bahsettiğimiz makalesini ölçme ve değerlendirme kapsamında uygulamaya yönelik bir şekilde genişleterek 2018 yılında yazmış olduğu Çeviri Eğitimi – Hedef ve Ölçme – adlı kitaptır. Bloom Taksonomisine göre temellendirilmiş olan ve iki ana bölümde ele alabileceğimiz kitabın ilk bölümünde, çevirmen adaylarına çeviri eğitimi sürecinde kazandırılması hedeflenen edinçler ilgili alan yazından örnekler verilerek anlatılmıştır. İkinci bölümde ise çeviri eğitimine yönelik puanlama anahtarlarının nasıl oluşturulabileceğine ve bu bağlamda nelere dikkat edilmesi gerektiğine dair uygulamaya yönelik örnekler verilerek tavsiyelerde bulunulmuştur.

Türk alan yazında çeviri öğretiminde ölçme ve değerlendirme temelli yapılmış olan çalışmalar anlaşılacağı üzere oldukça sınırlıdır. Hem bu ihtiyaca dikkat çekmek hem de ilerleyen zamanlarda bu alanda yapılacak olan çalışmalara biraz olsun yol gösterici olması amacıyla hazırlanan bu çalışmada, çeviri öğretimi temelinde ürün odaklı ve süreç odaklı ölçme ve değerlendirme yaklaşımları genel hatlarıyla ele alınmaya çalışılacaktır.

### **Çeviri Öğretiminde Ürün Odaklı ve Süreç Odaklı Değerlendirmenin Uygulanması**

İster ön lisans isterse de lisans seviyesinde verilsin akademik düzlemde sunulan çeviri öğretim programları ulaşılması planlanan hedefler kapsamında çeşitli derslerden oluşmaktadır. Bu derslerin konulmasındaki amaç ise bazı araştırmacılar tarafından çeviri edinci ya da başka araştırmacılar tarafından çevirmen edinci olarak adlandırılan kavramın bütüncül olarak çevirmen adaylarına edindirilmesidir.

Bu edinç ise birçok çalışmada isim olarak farklılıklar gösterse de özünde bazı alt-edinçlerden oluşmaktadır. Çevirmen adaylarının yeterli bir çeviri yapabilmek için ihtiyacı olan alt-edinçler; yabancı dil, anadil, kültür, metin, alan ya da uzmanlık, araştırma, stratejik, aktarım, araç ve teknoloji şeklinde sıralanan alt-edinçleri kapsamaktadır. Bu alt edinçlerin kazandırılması, çeviri öğretim programlarının müfredatlarına konulan çeşitli dersler aracılığıyla yapılmaktadır. Bu dersler ise öğretim elemanının önceden belirlemiş olduğu kaynaklar ve öğretim etkinlikleri aracılığıyla yürütülmektedir.

Çeviri öğretim programlarında ölçme ve değerlendirme aşaması büyük bir çoğunlukla öğretim sürecinin ortasında ve sonunda vize ve final olmak üzere iki sınav şeklinde yapılmaktadır. Yapılan bu sınavlar neticesinde çevirmen adaylarının almış oldukları puanlar onların o ders temelindeki başarısını belirlemektedir. Yapılan bu sınavlar da çoğu zaman ürün odaklı değerlendirme yaklaşımı kapsamında yürütülmektedir. Çeviri bir ürün olarak ele alınmakta ve çevirmen adayının sınavlarda ortaya koymuş olduğu ürün önceden belirlenmiş olan başarı ölçütleri kapsamında değerlendirmeye alınmaktadır.

Oysaki daha önce de vurgulandığı gibi, çeviri eylemi çeşitli alt-edinçlerden oluşmaktadır ve ürün odaklı değerlendirme yaklaşımı kapsamında gerçekleştirilen bir ölçme ve değerlendirme çevirmen adayının başarısını tam anlamıyla ortaya koymakta başarısız kalabilmektedir. Benzer şekilde, Durukan (2018) çeviri öğretiminde edim odaklı yapılan derslerdeki hedef davranışların çeşitli alt edinçlerden oluştuğunu belirtmiş ve bu sebeple üst düzey zihinsel beceriler içeren bu durumun ürün odaklı değil de performans odaklı bir ölçme ve değerlendirmeye tabi tutulması gerektiğini vurgulamıştır.

Yaratıcılık ve çok boyutlu becerilerin bir arada kullanılmasını gerektiren bağlamlarda, geleneksel ölçme ve değerlendirme yöntemleri sayesinde yapılan değerlendirmeler objektif bir sonuç ortaya koymakta yetersiz kalabilmektedir. Turgut ve Baykul (2015: 259) da “yaratıcılık isteyen karmaşık beceri ürünlerinin ölçülmesini gerektiren durumlarda performans sorularına başvurulması” gerektiğinin üzerinde durmuşlardır.

Çeviri öğretiminin de bir süreç olması ve çevirmen adaylarının çeviri edimini gerçekleştirebilmek için çok boyutlu bir beceriler yumağına ihtiyaç duymaları sebebiyle çeviri öğretim programlarında ürün odaklı bir ölçme değerlendirmeden ziyade, süreç odaklı bir ölçme değerlendirme yaklaşımının çevirmen adaylarının performanslarını daha etkin bir biçimde ortaya koyacağı düşünülmektedir.

## **Sonuç**

Modern ölçme ve değerlendirme yaklaşımında ürün odaklı değil de süreç odaklı ölçme ve değerlendirmenin önemi gün geçtikçe daha da artmaktadır. Bu gelişmeden hareketle, çeviri öğretiminde özellikle de uygulamalı dersler için ölçme ve değerlendirme sürecini dönem ortasında ya da dönem sonunda öğrencilerin ortaya

koydukları çeviri ürünleri üzerinden yapmak yerine, bütün bir dönemi temel alacak ve çeviri ürününe değil de çeviri sürecine odaklanacak ölçme ve değerlendirme yaklaşımları geliştirilmelidir. Bu bağlamda ölçme ve değerlendirme araçları sunulmalıdır.

Son dönemlerde özellikle yabancı dil öğretiminde kullanılan ve hem öğrenciyi hem de öğretmene süreç odaklı ölçme ve değerlendirme imkânı sunan portföyler (portfolio) çeviri öğretim sürecine uyarlanabilir. Sürece odaklanan ve öğrencinin kendi gelişimini de gözlemlenmesini sağlayan bu öğretim aracı çevirmen adaylarının performanslarının daha objektif ve bütüncül bir şekilde değerlendirilmesine imkân sağlayacaktır. Öğrencilerin öz-değerlendirme yapmalarına fırsat sunan bu öğretim aracı onların aynı zamanda kendi kendine öğrenen bireyler olmasını da sağlayacaktır.

Çeviri öğretiminde ölçme ve değerlendirme konusu çeviri öğretim programları için oldukça önemli olmasına rağmen, bu bağlamda yapılan çalışmaların sayısına bakıldığında aslında ne kadar göz ardı edildiği anlaşılmaktadır. Son dönemlerde, özellikle İspanya’da bu konuda hatırı sayılır miktarda önemli ve öncül çalışmalar yapılmaktadır. Ancak, ülkemizde bu konu hala hak ettiği ilgiyi üzerine çekememiş ve verilen çeviri öğretim programlarının niteliğinin artırılması amacıyla üzerinde durulması gereken bir konumdur. Bu sebeple, özellikle Türk alan yazınına çok daha fazla, çok daha kapsamlı ve çok daha somut çalışmaların kazandırılması elzemdir.

### Kaynakça

- Black, P., & William, D. (2010). Inside the Black Box: Raising Standards through Classroom Assessment. *Phi Delta Kappan*, 81-90.
- Colina, S. (2011). Assessment/Evaluation. Y. Gambier, & L. V. Doorslaer içinde, *Handbook of Translation Studies* (s. 43-48). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Council, N. R. (2001). *Classroom Assessment and the National Science Education Standards*. National Academies Press.
- Demirtaşlı, R. N. (2017). Öğrenme, Öğretim ve Değerlendirme Arasındaki İlişki. R. N. Demirtaşlı içinde, *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme* (s. 1-24). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Dixson, D. D., & Worrell, F. C. (2016). Formative and Summative Assessment in the Classroom. *Theory into Practice*, 153-159.
- Durukan, E. (2018). *Çeviri Öğretimi - Hedef ve Ölçme*. İstanbul: Hiperlink Eğitim İletişim Yayıncılık San. Paz. ve Tic. Ltd. Şti.
- Ishaq, K., Rana, A. M., & Zin, N. A. (2020). Exploring Summative Assessment and Effects: Primary to Higher Education. *Bulletin of Education and Research*, 23-50.
- Reddy, K. (2021, Ekim 17). *Wisestep*. <https://content.wisestep.com/advantages-disadvantages-summative-evaluation/> adresinden alındı
- Sasser, N. (2021, Ekim 20). *Classroom*. Classroom: <https://classroom.synonym.com/advantages-disadvantages-formative-assessment-28407.html> adresinden alındı
- Turgut, M. F., & Baykul, Y. (2015). *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. Ankara: Pegem Akademi.

## ÇEVİRİ SANATI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME AN ASSESSMENT ON THE ART OF TRANSLATION

Bülent OKAY<sup>1</sup>

---

### Öz

Çeviri yapmak, kolay gözüken ama çok zor bir sanattır. Bir devlet büyüğünün konuşmasını; yazılı ya da ardıl çevirmek. Noterde bir belge çevirmek. Eski dilde yazılmış bir metni çevirmek. Bir romanı çevirmek. Bir şiiri çevirmek. Her birinin kendine özgü incelikleri ve zorlukları vardır.

Çeviri, yabancı dil bilen herkesin yapabileceği bir iş değildir. Çok sayıda özelliğin bir kişide toplanmasını gerektirir. Ana hatlarıyla bu özellikleri beş başlık altında toplamak mümkündür. Çevirmende hangi özellikler olmalıdır?

1) Ana dilini çok iyi bilmelidir.

Ana diline hâkim olmadığı takdirde, anlatmak istediklerini ifade edemez. Dinleyici ve okuyucular, konuyu anlamakta zorluk çekerler ya da hiç anlayamazlar.

2) Kendi öz kültürünü çok iyi bilmelidir. Anlatmak istediklerini anlatabilmek için, kendi öz kültüründe kullanılan sözcük ve terimleri doğru bilmelidir. Aksi takdirde, yapılan çeviride ne anlatılmak istediği anlaşılabilir.

3) Çeviri yapılacak dili çok iyi bilmelidir. Hangi dilden çeviri yapılacaksa, asıl metni okuyup, tam olarak anlayacak düzeyde yabancı dil becerisine sahip olmalıdır. Aksi takdirde, ne anlatılmak istediğini doğru olarak anlayamaz ve de aktaramaz.

4) Çeviri yapacağı dilin kültürünü çok iyi bilmelidir.

Çeviri yapılacak dilin kültürünü çok iyi bilmelidir. Anlatmak istediklerini anlatabilmek için, o ülkenin kültür özelliklerini, kullanılan sözcük ve terimleri çok iyi bilmek zorundadır. Aksi takdirde, doğru sözcük ve terimleri anlayamaz ve doğru çeviri yapamaz.

5) Bilmediği şeyleri bir uzmana danışmayı temel ilke edinmelidir.

Çevirmen bilmediklerini; uzman kişilere danışmayı bir ilke haline getirmelidir. Örneğin, çevrilecek metinde gemicilikle ilgili terimler geçiyorsa, mutlaka bu konuda bilgisi olan bir kişiye danışmalıdır. Gemini ön kısmına “pruva”, arka kısmına ise “pupa” denir. Geminin sağ tarafına “sancak”, sol tarafına ise “iskele”

---

<sup>1</sup> Prof. Dr. Ankara Üniversitesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Sinoloji Anabilim Dalı Emekli Öğretim Üyesi, bulentokay51@gmail.com



denir. Pervaneye “uskur”, uskurların ters dönmesiyle geminin geri geri gitmesine “tornistan” denir. Daha birçok gemicilik teriminin bilinmesi gerekmektedir. Örnekleri çoğaltabiliriz. Tıp, askerlik, tarım terimleri vb...

Konuşmamda kimseye çevirmenlik dersi vermek gibi bir amacım yok. Ama kafama takılanları da açık açık anlatmak istiyorum. Burada, çeviri hatalarından örnekler vereceğim. Elbette, çeviri hatalarından örnekler vererek bir yerlere varamayız. O kadar çok hata var ki... Konuşmamda çeviri hatalarını; gülelim, eğlenelim diye vermeyeceğim. Sorunun ciddiyetini vurgulamak için birkaç örnekle yetineceğim.

Sürücü belgeniz yoksa araç kullanamazsınız. Kullanırsanız, cezası var. Berber belgeniz yoksa berber dükkanı açamazsınız, cezası var. Kimler çeviri yapabilir? Kimler çeviri yapmalıdır? Bu sorunun cevabı yok. Herkes çeviri yapabiliyor. O zaman şu soruyu sormamız gerekmez mi? “Çevirmenlik Bölümleri neden var? Bu konuda düzenlemeler yapılmalı ve Çevirmenlik bölümlerinden mezun olanların hakları korunmalıdır. “Çevirmenlik Belgesi” olmayanlar çeviri yapmamalıdır.

**Anahtar Kelimeler;** Çeviri, Çeviri Sanatı, Çince çeviri, Çin dili

### **Abstract**

Translation is an art that seems easy but very difficult. The speech of a statesman; translating in writing or consecutively. Translating a document in a notary. Translating a text written in an ancient language. Translating a novel. Translating a poem. Each has its own subtleties and challenges.

Translation is not a job that anyone who knows a foreign language can do. It requires the collection of many features in one person. It is possible to summarize these features under five headings. What features should a translator have?

1) He should know his mother tongue very well.

If he does not have command of his mother tongue, he cannot express what he wants to tell. Listeners and readers have difficulty in understanding the subject or they cannot understand it at all.

2) He should know his own culture very well. In order to explain what they want to tell, they should know the words and terms used in their own culture correctly. Otherwise, it cannot be understood what is meant by the translation.

3) He must know the language to be translated very well. From which language the translation will be made, he must have foreign language skills at a level to read and fully understand the original text. Otherwise, he will not be able to understand and convey what he wants to be told correctly.

4) He should know the culture of the language he will translate very well.

He should know very well the culture of the language to be translated. In order to be able to tell what he wants to tell, he has to know the cultural characteristics of that country, the words and terms used very well. Otherwise, he cannot understand the correct words and terms and cannot translate correctly.

5) He should adopt the basic principle of consulting an expert about what he does not know.

The translator should make it a principle to consult experts about what he does not know. For example, if sailing terms are used in the text to be translated, it is absolutely necessary to consult a knowledgeable person. The front part of the ship is called the “prow” and the rear part is called the “poop”. The right side of the ship is called “starboard” and the left side is called “port”. The backwards of the ship with the reversal of the propellers is called “astern”. Many more sailing terms need to be known. We can multiply examples. Medical, military, agricultural terms etc...

In my speech, I do not intend to give translation lessons to anyone. But I would like to explain clearly what is on my mind. Here, I will give examples of translation errors. Of course, we can't get anywhere by giving examples of translation mistakes. There are so many mistakes... In my speech, I will not give out translation mistakes for laughter and fun. I will suffice with a few examples to emphasize the seriousness of the problem.

If you do not have a driver's license, you cannot drive. If you use it, there is a fine. If you do not have a barber certificate, you cannot open a barber shop, there is a fine. Who can translate? Who should translate? This question has no answer. Anyone can translate. So shouldn't we be asking this question? “Why are there Interpreting Departments? Regulations should be made in this regard and the rights of those who graduated from translation departments should be protected. Those who do not have a “Translation Certificate” should not translate.

**Key Words;** Translation, Art of Translation, Chinese Translation, Chine Language

Çeviri yapmak, kolay gözüken ama çok zor bir sanattır. Bir devlet büyüğünün konuşmasını; yazılı ya da ardıl çevirmek. Noterde resmi bir belge çevirmek. Eski dilde yazılmış yabancı bir metni, kendi diline çevirmek. Bir romanı çevirmek. Bir şiiri çevirmek. Her birinin kendine özgü incelikleri ve zorlukları vardır.

Rahatlıkla şunu söyleyebiliriz: Çeviri, yabancı dil bilen herkesin yapabileceği bir iş değildir. Çok sayıda özelliğin bir kişide toplanmasını gerektirir. Ana hatlarıyla bu özellikleri beş başlık altında toplamaya çalışalım: Çevirmende hangi özellikler olmalıdır?

### **1) Çevirmen, anadilini çok iyi bilmelidir.**

Bir çevirmen, anadiline hâkim olmadığı takdirde, anlatmak istediklerini doğru biçimde ifade edemez. Dinleyici ve okuyucular, konuyu anlamakta zorluk çekerler ya da hiç anlayamazlar.

### **2) Çevirmen, kendi öz kültürünü çok iyi bilmelidir.**

Anlatmak istediklerini anlatabilmek için, kendi öz kültürünü çok iyi bilmelidir. Ayrıca, öz kültürü ile ilgili sözcük ve terimleri doğru bilmelidir. Aksi takdirde, yaptığı çeviride ne anlatmak istediği anlaşılmaz.

### 3) Çevirmen, çeviri yapılacak dili çok iyi bilmelidir.

Çevirmen hangi dilden çeviri yapacaksa; asıl metni okuyup, tam olarak anlayacak düzeyde yabancı dil becerisine sahip olmalıdır. Aksi takdirde, ne anlatılmak istediğini doğru olarak anlayamaz, dolayısıyla da doğru aktaramaz.

### 4) Çevirmen, çeviri yapacağı dilin kültürünü çok iyi bilmelidir.

Çevirmen, çeviri yapılacak dilin kültürünü çok iyi bilmelidir. Anlatmak istediklerini anlatabilmek için, o ülkenin kültür özelliklerini, kullanılan sözcük ve terimleri çok iyi bilmek zorundadır. Aksi takdirde, doğru sözcük ve terimleri anlayamaz ve doğru çeviri yapamaz.

### 5) Çevirmen, bilmediği konuları bir uzmana danışmayı temel ilke edinmelidir.

Çevirmen bilmediklerini; uzman kişilere danışmayı bir ilke haline getirmelidir. Örneğin, çevrilecek metinde gemicilikle ilgili terimler geçiyorsa, mutlaka bu konuda bilgisi olan bir kişiye danışmalıdır.

Öncelikle şunu ifade etmek istiyorum. Kimseye çevirmenlik dersi vermek gibi bir amacım yok.

Düşüncelerimi, açık bir dille anlatmak istiyorum. Burada, çeviri hatalarından örnekler vereceğim. Elbette, çeviri hatalarından örnekler vererek bir yerlere varamayız. O kadar çok hata var ki... Yazımda, sorunun ciddiyetini vurgulamak için birkaç örnekle yetineceğim. Çeviri hatalarını sıralayıp, gülmek sorunu çözmez. Kişilerle uğraşmadığımı göstermek için, kaynakçada, yararlandığım eserlerin adını vermeyeceğim.

Sürücü belgeniz yoksa araç kullanamazsınız. Kullanırsanız, cezası var. Berber belgeniz yoksa berber dükkânı açamazsınız, cezası var. Yapacağınız iş ile ilgili ustalık belgeniz yoksa, o işi yapamazsınız. Ama herkes çeviri yapabiliyor. Şu soruyu sormamız gerekiyor. Kimler çeviri yapabilir? Kimler çeviri yapmalıdır? Sorunun yanıtı çok kolay. “Çevirmenlik Belgesi” olanlar çeviri yapmalıdır.

Üniversitelerde, “Mütercim-Tercüman”<sup>2</sup> adında bölümler bulunmaktadır. Bu bölümler neden var? Neden bu bölüm mezunlarına “çevirmen” yetki belgesi verilmiyor? Bu konuda düzenlemeler yapılmalı ve Çevirmenlik bölümlerinden mezun olanların hakları korunmalıdır. Bence, “Çevirmenlik Belgesi” olmayanlar çevirmenlik yapamamalıdır.

Ancak burada karşımıza bir sorun çıkmaktadır. Acaba çevirmenlik bölümlerinde yeterli kalitede eğitim veriliyor mu? Eğer eğitim kalitesinde sıkıntı yaşıyorsa, ilgili birimler kaliteli eğitim verecek hale getirilmelidir. Kaliteli elemanlar yetiştirilmeli ve bu bölümlere kadro takviyeleri yapılmalıdır. Bu temel sorunu bir yana bırakalım ve çeviri sanatı üzerine söyleşimize devam edelim.

**Yazımızın baş tarafında beş temel ilkeden söz etmiştik. Şimdi onlarla ilgili kısa örnekler verelim.**

2 Biz, “mütercim-tercüman” sözcüğünü, “çevirmen” olarak kullandık.

### 1) Çevirmen, anadilini çok iyi bilmelidir.

Bir bilim insanının (!) kendisinin yazdığını iddia ettiği bir kitaptan bir paragraf alalım. Paragraf; “Oysa elbette...” diye başlıyor. Türkçede hiçbir paragraf “oysa” ya da “elbette” şeklinde başlamaz. Bir önceki cümleye bağlı olarak, “oysa” ya da “elbette” kullanılır. Anlaşıyor ki bu kişinin Türkçe ile sorunu var. Türkçeyi bile doğru ve düzgün olarak kullanamayan bu kişi, neyi anlayacak, neyi çevirecek? Okuyucu da, bu kitabı alacak ve bir şeyler öğrenecek. Yapılan bu yanlış, aynı zamanda kitabın özgün bir eser olmadığını, yabancı dilden çeviri olduğunu da göstermektedir.

### 2) Çevirmen, kendi öz kültürünü çok iyi bilmelidir.

Birinci maddede örnek olarak verdiğimiz bilim insanı (!) aynı kitapta, “su mandası” diye bir hayvandan söz ediyor. Bu hatayı yapan kişi, kitabı kendisinin yazdığını iddia ediyor, ama kitabın Almandan çevrildiği çok açık. Almanda bu sözcük, “wasserbüffel” olarak yazılır ve “su sığırı” anlamına gelir. Bu sözcüğün Türkçe karşılığı ise, “su sığırı değil, “manda” olmalıdır. Bu bilim insanı (!), Türkçe bilmediği gibi, Türk kültürünü de tanımıyor.

Yıllar önce; tirajı yüksek olan gazetelerden birinde yayınlanan fotoğraf gözümün önüne geliyor. Kıpkırmızı bir karpuz resminin altında “su kavunu” yazıyordu. Çeviriyi yapan kişi, “su” ve “melon” sözcüklerinin anlamını biliyor. İngilizcesine güvenen çevirmen (!) iki sözcüğü birleştiriyor ve çeviri “su kavunu” oluyor. Çeviri yapmak işte bu kadar kolay.

Başka bir bilimsel (!) kitapta şöyle bir ifade var: “Konfüçyüs’e ait olduğu zannedilen bir atasözü, hırsızlıkla suçlanmak istemiyorsanız su kabağı tarlasından geçerken eğilmemeniz gerektiğini söyler.” Burada iki önemli yanlış var. Birincisi; “Su kabağı tarlada yetişmez, asma gibi çardakta olur.” İkincisi, “sözü söyleyen belli ise, atasözü olmaz.” Bu cümlelerin yer aldığı kitap, ne yazık ki akademisyenler (!) tarafından hazırlanmış.

### 3) Çevirmen, çeviri yapılacak dili çok iyi bilmelidir.

Hiç şüphesiz, her dilin kendine özgü bir yapısı vardır. Çeviri yaparken bu özelliklere dikkat etmek gerekmektedir.

Çinceden yapılan bir çeviri örneği verelim.

Kitapta, “haomen kuru birası içti” diyor. “Haomen” sözcüğünün bir marka olduğu anlaşılıyor. Acaba “kuru bira” nedir? Bunun “haomen dry beer”’in çevirisi olduğunu tahmin etmek hiç de zor değil. Yani, “alkol derecesi yüksek” ve “sert” anlamına gelmektedir. İngilizce bildiğini sanan çevirmen (!), basit bir alkol terimi olan “dry” sözcüğünün anlamını bile bilmemektedir.

Şimdi çok önemli bir çeviri hatasından söz etmek istiyorum. Çince “Hu (胡)” sözcüğü, sığırların gerdanında bulunan kılları ifade eden bir sözcüktür. Daha sonraları, erkeklerin çenesindeki kılları ifade etmekte kullanılmaya başlanmıştır. Böylece “Hu” sözcüğü, erkeklerin çenesindeki kıl, yani “sakal” anlamında kullanılır

olmuştur.

Çinliler, bedenlerinde fazla kıl olmayan bir genetik yapıya sahiptir. Dolayısıyla, sakal ve bıyıkları gür değildir. Türkler ve diğer Orta Asya ulusları ise gür sakal ve bıyığa sahiptir. Çinliler komşuları ile ilgili kayıt tutarken, zaman zaman ilgili ulusun adını yazmak yerine, “sakallı”, “bizden olmayan”, “yabancı” anlamlarına gelen Hu Ren (胡人), sözcüğünü kullanmayı tercih etmişlerdir. Özellikle, Hunlar’dan söz ederken, Hun (Xiong Nu “匈奴”) yerine Hu Ren sözcüğünü kullanmışlardır. Bu durumda; “Hu” sözcüğünü “barbar” olarak çevirirseniz, Hun eşittir “barbar” olmaktadır. Bu çeviri hatası, Türk tarihi için son derece önemlidir. Batılı tarihçiler bu hatayı çok sık yapmaktadır.

Önemli bir kurum için çeviri yapan çevirmen (!); sırf Çince bildiğini göstermek için, “kayıt”, “biyografi” ya da “monografi” anlamına gelen bir sözcüğün Çincesini kitabın kapağına koymak istemiştir. Sonuç tam bir felakettir. Çevirmen kitabın kapağına, Göktürk Kayıtları (突厥列傳) yazmak isterken, yanlışlıkla “突厥列傳” yazmıştır. Burada yer alan sözcük “tuğla (磚)” anlamına gelmektedir. Yapılan hata çok küçük bir hata gibi gözükse de, aslında son derece vahim bir hatadır. “傳” sözcüğü yerine “磚” kullanılmıştır. Yani, “biyografi” yazacağına, “tuğla” yazmıştır.

Çince bilmeyen akademisyenler, neden Çince biliyor muy gibi bir davranırlar, anlamak mümkün değil. Çince yapılan en küçük hata, hata yapanı hiç affetmez, hemen kendisini belli eder. Çince, ateşten gömlek gibidir.

Dil yapısı çok farklı olduğu için; Çince den Türkçeye, Türkçeden Çinceye yapılacak çeviriler çok daha farklı olmaktadır.

Çince; “katalizör sözcük” olarak adlandırabileceğimiz, boş anlamlı sözcükler yer almaktadır. Xu Zi “虚字” olarak adlandırılan bu sözcükler, eğer cümle içinde kullanılmazlarsa, cümlelerin anlamı eksik olur. Ancak bu sözcükler, tek başlarına bir anlam taşımazlar. Sadece, cümlelerin anlamlı olmasını sağlarlar. Çeviri yaparken, bu sözcükler açıkta kalırlar, çeviride yer almazlar. Çincenin bu özelliğın bilmeyen çevirmenler, ciddi hatalar yaparlar.

Çincenin önemli bir özelliğı de; özel isimlerin de Çinceye çevrilmesidir. Eğer, özel isimlerin Çincesini bilmiyorsanız, çeviriyi doğru yapamazsınız. Özel isimlerin Çincesini bilmeyen kişiler, kafalarına göre çevirme yoluna giderler. Yapılan bu tür çevirileri Çinliler anlamazlar. Özel isimlerin hem yazılışlarını, hem de söyleniş biçimlerini bilmeniz gerekmektedir. Çince bir metni çeviriyorsanız; kişi isimlerini, ülke ve şehir isimlerini, denizlerin, dağların, nehirlerin vb. aklınıza gelen her türlü özel ismin Çincesini bilmek zorundasınız. Kitap isimlerini, unvanları, lakapları vb. hepsini bilmeniz gerekmektedir. Ya da bir bilene danışmalısınız. Bu konuda birkaç örnek vermek, konunun daha kolay anlaşılır olmasını sağlayacaktır.

Hong Kong dendiğinde, Çinliler anlamazlar. Hong Kong sözcüğü, “Xiang Gang (香港)” sözcüğünün yerel lehçede söyleniş biçimidir. Çinlilerin anlaması için “Xiang Gang” demeniz gerekir. Aynı şeklide, İstanbul dendiğinde de Çinliler anlamazlar. Mutlaka “Yi Si Tan Bu Er (伊斯坦布尔) demeniz gerekmektedir. İstanbul Boğazı

ise, “Bo Si Pu Lu Si Hai Xia (博斯普鲁斯海峡)” olarak yazılır. Ankara derken de, An Ka La (安卡拉) biçiminde yazmak ve söylemek zorundasınız.

Mustafa Kemal Atatürk’ten söz edecekseniz; “Kai Mo Er Jiang Jun (凯末尔将军)” demeniz gerekmektedir. Çinliler Mustafa Kemal Atatürk’ü, “General Kemal” olarak bilmektedir.

Ünlü Yunan düşünürü Aristo’dan söz edecekseniz, “Ya Li Shi Duo De (亚里士多德)” biçiminde yazmak zorundasınız. Cengizhan için, “Cheng Ji Si Han (成吉思汗)”, Büyük İskender için, “Ya Li Shan Da Da Di (亚历山大大帝)”, Truva Şehri için ise, Te Luo Yi Cheng (特洛伊城) yazmanız ve söylemeniz gerekir.

İslamiyet ile ilgili sözcüklerden örnek verelim: Müslüman; “Mu Si Lin (穆斯林)”, İslam; “Yi Si Lan (伊斯兰)”, Muhammed; “Mu Han Mo De (穆罕默德)”, Kuran-ı Kerim; Gu Lan Jing (古兰经)... Eğer sözlü çeviri yapacaksanız, bütün bu sözcüklerin ses tonlarını doğru telaffuz etmeniz gerekmektedir. Bu konu, sözlü çevirilerde son derece önemlidir.

Çincenin bir diğer özelliği de, Çinlilerin kısaltmaları sevmesidir. Hem yazılı, hem de sözlü çevirilerde kısaltmalar kullanırlar. Bu kısaltma yöntemi bilinmezse, çeviri yapılması imkânsız hale gelir.

“Türkiye – Çin İlişkileri” sözcük grubu, “土耳其和中国关系” şeklinde yazılması gerekirken, kısaltılarak, Türkiye ve Çin sözcüklerin ilk imleri alınır ve sadece “土中关系” biçiminde yazılır. Türkiye “土耳其” yerine “土” ve Çin “中国” yerine de “中” yazılır. Eğer bu kısaltma yöntemini bilmiyorsanız, çeviri içinde kaybolursunuz.

Ankara Üniversitesi, “安卡拉大学” yerine “安大”; Pekin Üniversitesi “北京大学” yerine de “北大” yazmanız yeterlidir.

4) Çevirmen, çeviri yapacağı dilin kültürünü çok iyi bilmelidir.

Çin tarihinde; Savaşan Beylikler Dönemi’nde, altı beyliği yenerek, Çin’de siyasi birliği sağlayan İmparatorun adı Qin Shi Huang Di (秦始皇帝) olarak geçer. Oysa burada yazılı olan dört sözcük, onun unvanıdır. “Çin Devletinin İlk İmparatoru” anlamına gelmektedir. Bu isim; “Qin Shi Huang” ya da “Shi Huang Di” biçiminde de yazılmaktadır. Eğer bu küçük bilgiyi bilmiyorsanız, Qin Shi Huang Di ile ilgili metinleri çevirirken, birden fazla kişi sanabilirsiniz.

Çinliler bizden farklı düşünürler. Çeviri yaparken öncelikle, bir Çinli gibi düşünmeye çalışmalısınız. Örneğin; insanoğlu yemek yerken, iki farklı araç kullanmıştır. Bir şey yerken ya sivri uçlu bir cisim, sulu bir şey içerken de avcunu kullanmıştır. Sonuç olarak çatal ve kaşık meydana çıkmıştır. Çin’de ise, “kuai zi 筷子”) adı verilen yemek çubukları ortaya çıkmıştır. Kai Zi kullanımı, Çin kültürünün yayıldığı ülkelerde günümüzde de devam etmektedir. Kuai Zi’yi icat eden bir beyin, bizlerin beyninden çok farklı çalışmaktadır. Ayrıca, bilgisayarın temelini oluşturan “abaküs (算盘)” de bir Çin icadıdır. Ayrıca, MÖ. 1.500’lü yıllardan bu yana kullandıkları yazı, çeşitli aşamalardan geçmiş ve günümüzde hala kullanılmaktadır. Çin’de pusula, Güneyi gösteren iğne (指南针) olarak ifade edilir. Bizde ise Kuzey yönü gösterir (指北针) diye öğretilir.

Çinliler; yazılı metinlerde de, konuşurken de deyim ve özdeyiş kullanmayı severler. Kullandıkları deyim ve özdeyişler, onların ne kadar bilgili olduğunu gösterir. Eğer bu deyim ve özdeyişleri bilmiyorsanız, işiniz çok zordur. Çince metni ya da konuşmayı anlamamız ve çevirmemiz imkânsızdır. Ünlü kişilerin sözlerini ve önemli özdeyişleri çok iyi bilmeniz gerekir. Aynı zamanda, deyimlerin Türkçe karşılığını da bilmek zorundasınız.

#### **Çinlilerin sık kullandıkları özdeyişlerden örnekler:**

Chi de ku zhong ku, fang wei ren shang ren. “吃得苦中苦，方为人上人。”  
“Zorlukların içinden gelen insan, üstün insandır.”

Xue ru ni shui xing zhou, bu jin ze tui. “学如逆水行舟，不进则退。” “Öğrenmek, akıntıya karşı kayıkla gitmeye benzer, ilerlemezseniz, gerilersiniz.”

Ren bu ke yi mao xiang, hai shui bu ke dou liang. “人不可以貌相海水不可斗量。” “İnsanın yüzüne bakarak ne olduğu anlaşılmaz, deniz suyu kovayla ölçülmez.”

Tao li man tian xia. “桃李满天下。” “Değerli hocaların, her yerde değerli öğrencileri vardır.”

#### **Çinlilerin sık kullandıkları deyimlerden örnekler:**

San ren cheng hu. “三人成虎.” Üç kişi kaplan yaratır.

Eğer üç kişi, olmayan bir şeyi varmış gibi anlatırsa, insanlar inanırlar.

Ji dan li tiao gu tou. Yumurta içinde kemik aramak. “鸡蛋里挑骨头.”

Türkçedeki, Öküz altında buzağı aramak.

Sai Weng shi ma. “塞翁失马.” Sai Weng’nun kaybolan atı. Her işte bir hayır vardır.

Zi xiang mao dun. “自相矛盾.” Kendi mızrağı, kendi kalkanına karşı.

Kendi kendini yalancı çıkarmak.

Hua she tie zu. Yılanı ayak çizmek. “画蛇铁足.”

Bilgiçlik taslamak, ukalalık etmek.

“Tie gan mo zhen. “铁杆磨针.” Demir çubuğu taşa sürterek, iğne yapmak. Azimli sıçan<sup>3</sup>, mermeri deler.

Çin’deki düşünce akımlarında, “cennet” ve “cehennem” kavramı yoktur. Bu, çeviri yapacaklar için bilinmesi gereken en temel bilgidir. Bu en temel bilgiden yoksun olan çevirmenler Çincedeki, “Gök” anlamına gelen Tian (天) sözcüğünü, “cennet” diye çevirmektedir. Tian sözcüğü İngilizceden çevrildiği için Türkçemize “cennet” olarak aktarılmaktadır. Eğer “cennet” varsa, “cehennem” kavramının da olması gerekir. Çin felsefesinde “cennet” ve “cehennem” kavramı yoktur.<sup>4</sup>

“Konfüçyüs dedi ki: ‘Allahım bana, rafları kitap, bahçesi çiçek dolu ev ver. Başka bir şey istemem.’” İnternette dolaşan, kitap ve dergilere aktarılan bu cümle tamamen uydurmadır. Konfüçyüs’te; “Allah” kavramı da, “Cennet” ve “Cehennem”

3 Sıçan: Kemirgen bir hayvan. Sıçanlar mermer kemirmezler.

4 Cennet: 天堂 Tian tang, Cehennem: 地狱 Di yu.

kavramları da yoktur...

Kendisini Çince felsefesi konusunda uzman (!) olarak gören bir kişi, Çin Felsefe Tarihi başlıklı bir kitap yazdığını iddia etmiştir. İngilizce bir kitabı çevirmeye kalkmış, ama Çin felsefesini bilmediği için, kitap isimlerini kişi adı, kişi adlarını da kitap adı sanmış ve önemli hatalar yapmıştır. Durum gerçekten de çok vahimdir.

Konfüçyüs ile ilgili kitap çevirilerine göz atalım. Bir, iki örnek de oradan verelim. Aşağıda verdiğimiz cümlelerden hiçbir şey anlaşılmamaktadır. Çevirmen de anlamamış zaten...

Konfüçyüs dedi ki: “Ok atma yarışında asıl olan hedef değildir.”

Konfüçyüs dedi ki: “Yatacak yer düşünen şövalye, şövalye sayılmaz.”

Konfüçyüs dedi ki: “Yolu sabahleyin duy, akşam ölsen de gam yeme.”

5) Çevirmen, bilmediği konuları bir uzmana danışmayı temel ilke edinmelidir.

Çevirmenlik yapan çok kişi, her şeyi bildiğini sanmakta ve çeviri yaptıkları konuyla ilgili uzmanlara danışmaktan kaçınmaktadır. Uzmanlıkla ilgili küçük bir örnek verelim. Gemini ön kısmına “pruva”, arka kısmına ise “pupa”<sup>5</sup> denir. Geminin sağ tarafına “sancak”, sol tarafına ise “iskele” denir. Pervaneye “uskur”, uskurların ters dönmesiyle geminin ger gitmesine de “tornistan” denir. Yapılacak çeviri gemicilik ile ilgiliyse, çok sayıda gemicilik teriminin bilinmesi gerekmektedir. Bu örnekleri çoğaltabiliriz. Tıp, askerlik, tarım, bilgisayar, astronomi, meteoroloji terimleri gibi...

Örneğin; ünlü “Titanik” filminde, gemi buzdağına çarpmak üzereyken kaptan emir vermektedir: “Tam yol geri, tam yol geri...” Oysa bu komutun, “tam yol tornistan” olması gerekirdi.

Bir televizyon kanalında yayınlanan bir belgeselde, seslendiren şöyle demektedir: “Göçebeler ıslak yerleri tercih ederler.” Belgeselin bir yabancı dilden çevrildiği anlaşılmaktadır. Bunu küçücük çocuklar bile bilir. “Islak yerler” değil, “sulak yerler” denir.

“Pamuk Prens ve Yedi Cüceler” masalı bizde en çok bilinen masallardan biridir. Ancak, bu masaldan söz ederken İngilizcesini, “Cotton Prince” olarak düşünüp Çinceye, “Mian Hua Gong Zhu (棉花公主)” çevirirseniz önemli bir hata yapmış olursunuz. Çünkü bu masalın asıl adı, “Snow White” şeklindedir ve Çinceye “Xue Bai (雪白)” olarak çevrilmesi gerekir. “Pamuk Prens” masalı Çince, “Xue Bai (雪白)” olarak kullanılmaktadır.

Türkçeden Çinceye, Çince, Çinceye yapılacak çevirilerde kullanılan terminolojini çok iyi bilinmesi gerekmektedir. Bir, iki örnek verelim:

Basın toplantısı (新闻发布会), evsiz (无家可归), masum (无辜), göçmen (移民), sel (洪水), deprem (地震) Richter (里希特), toprak kayması (滑坡), enkaz (碎片), çöp (垃圾) vb.

5 Pupa yerine, “kıç” sözcüğü de kullanılır.



Özel olarak bilinmesi gereken terminolojiden iki önemli örnek verelim:

Amerika Dışişleri Bakanı için, 美国外长 denmez. Amerika Dışişleri Bakanı için 美国国务卿 denir.

İngiltere Başbakanı için, 英国总理 denmez. İngiltere Başbakanı için, 英国首相 denir. Özellikle; Akdeniz ve Ege Denizi konu olduğunda, “kıta sahanlığı (大陆棚)” ve “karasuyu领海” terimleri geçmektedir. Bunları bilmeyen bir kişi, bu konularla ilgili çeviri yapamaz.

## SONSÖZ

Çeviri sanatı üzerine hazırladığımız yazımızda konuyu; uzmanı olduğumuz, Çince – Türkçe arasında yapılan çevirilere getirerek, bu konuda çeviri inceliklerinden söz etmeyi uygun bulduk.

Öncelikle bilinmesi gereken şudur: Çin dili ve yazısı, Çinli beynin icat ettiği bir dildir ve diğer dillere benzemez. Bu nedenle, Çince ile ilgili çeviri yapmanın incelikleri vardır. Bu konuda bilinmesi gereken şudur:

Çince; çeşitli malzemelerden yapılan ve yemeğe lezzet katan, sos ve salçası olmayan bir yemek gibidir. Çince sözcükler ek almazlar. Cümle kuruluşunda yer alan sözcükler, “Lego” oyuncak mantığı ile tek tek dizilirler. Çince metnin lezzeti; seçilen sözcükler, deyimler ve özdeyişlerden gelir. Ancak, Çince metni Türkçeye çevirirken, bu lezzeti Türkçeye aktarmanız imkânsızdır. Burada önemli olan, çevirmenin Türkçedeki ustalığıdır. Yemeğin lezzetli olması için yemeğe, sos, salça, soğan, biber gibi malzemeler katılması gereklidir. Bunu çevirmen yapmak zorundadır.

Ancak, bir metni Türkçeden Çinceye çevirirken, yemeğe lezzet katan sos, salça, soğan, biber gibi malzemeleri kullanmadan lezzetli bir yemek yapmanız gerekmektedir. Bunun için; Çince metne lezzet katan sözcük, deyim ve özdeyişleri kullanmanız gerekmektedir. Bu da, anadili Çince olmayan biri için son derece zordur. Türkçeden Çinceye yapılan çeviri metni doğru olabilir, ama Çince metin basit bir öğrenci ödevi olmaktan öteye gidemez.

Hiç şüphesiz ki, her dilin yapısı ile ilgili bu gibi incelikler bulunmaktadır. Ne yazık ki çok sayıda çevirmen (!) bu incelikleri bilmemektedir. Bundan dolayı da piyasada çok kötü çeviriler bulunmaktadır.

Yazımızın başında, çeviri hatalarından çok fazla örnek vermeyeceğimizi söyledik. Ama yine de konunun daha iyi anlaşılabilmesi için birkaç örnek vermek zorunda kaldık. Bu kadar çok yanlışın nedeni nedir? Öncelikle sorunlar saptanmalı daha sonra da çözüm arayışına gidilmelidir. Elbette ki bu konuyu uzmanlarına bırakmak, en doğru davranış olacaktır. Son olarak söyleyeceğim şudur: İlkokuldan başlayarak, çocuklarımıza Türk dili ve Türk kültürü doğru öğretilmelidir.

Burada hatalarından söz ettiğim kişilerin kimler olduğu anlaşılmasın diye, yazımın arkasına kaynakça eklemiyorum.

# TIP ÇEVİRİSİNİ “ZOR” KILAN UNSURLAR İÇİN “KOLAYLAŞTIRICI” ÇÖZÜM ÖNERİLERİ SUGGESTIONS FOR “FACILITATING” WHAT IS “COMPLICATING” MEDICAL TRANSLATION

Dolunay KUMLU<sup>1</sup>

---

## Öz

Geçmişten günümüze dünyada insan sağlığının bilimsel olarak incelendiği bir alan olan tıp, Türk Dil Kurumu güncel Türkçe sözlüğünde “hastalıkları iyileştirmek, hafifletmek veya önlemek amacıyla başvurulan teknik ve bilimsel çalışmaların tümü” olarak tanımlanmıştır. Tıp alanında yapılan çalışmalar ve araştırmalar nesilden nesile üretilen yazılı ve sözlü metinler aracılığı ile taşınmaktadır. Bu çalışmalarla elde edilen bulgular konusunda bilgi paylaşımı yapılması ve bu bilgilerin dünya çapında yayılması için diller arası çevirilmesi gerekmektedir. Tıp metinlerinin kendine özgü dilsel özellikleri ve terminolojisi vardır ve literatürde tıp dili ve tıp terminolojisi olarak geçmektedir. Tıp dilinin temelini Latince ve Grekçeden geçen kökler, ön ekler ve son ekler ile oluşturulan tıp terimleri oluşturmaktadır. Bu terimler de alan terminolojisini oluşturmaktadır. Tıp metinleri çeviribilim alanında özel alan çevirisi veya uzmanlık alanı çevirisi konu başlığı altında incelenmektedir. Tıp metinlerinin çevirisi tarihin ilk dönemlerinden beri insanlığın en çok ihtiyaç duyduğu konulardan biri olan sağlık ve yaşam odaklı metinlerin çevirisini içerdiğinden daima önemli olmuştur. Çeviri bilgi, beceri ve emek gerektiren bir süreçtir. Tıp alandaki yazılı veya sözlü metinlerin çevirisi de çevirmenler tarafından en zor çeviri türlerinden biri olarak nitelendirilir. Buna karşın çeviri piyasasında oldukça talep edilen bir alan olduğundan tıp metinlerinin çevirisinin nasıl yapıldığının bilinmesi akademik çeviri eğitimi sürecindeki öğrencilerin çeviri uygulamaları açısından önem arz eder. Bu çalışmada seçilecek örneklerle tıp çevirisinde karşılaşılan zorlukların nasıl aşılabileceği betimlenecektir. Tıp alanında uzmanlaşan çevirmenlere ve akademik çeviri eğitimi almakta olan öğrencilere tıp çevirisinde daha başarılı olabilmek için hedeflerine nasıl ulaşabilecekleri, dil edinçlerini ve yetkinliklerini nasıl arttırabilecekleri konusunda izlemeleri gereken yollarla ilgili işlerini kolaylaştırıcı önerilerde bulunulacaktır.

**Anahtar Kelimeler:** Tıp Dili, Tıp Metinleri, Tıp Çevirisi, Tıp Terminolojisi.

<sup>1</sup> Öğr. Gör. Dr. Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, Edirne, Türkiye, dolunay@trakya.edu.tr

## Abstract

Medicine, which is a field in which human health is examined scientifically in the world from past to present, is defined as “all of the technical and scientific studies applied for the purpose of curing, mitigating or preventing diseases” in the current Turkish dictionary of the Turkish Language Society. Studies and research in the field of medicine are carried from generation to generation through written and oral texts. It is necessary to share information about the findings obtained from these studies and to translate this information between languages in order to disseminate it worldwide. Medical texts have unique linguistic features and terminology, which are referred to as medical language and medical terminology in the literature. The basis of the medical language is formed by the roots, prefixes and suffixes from Latin and Greek. These terms form the field terminology. Medical texts are examined under the title of specialized translation in the field of translation studies. The translation of medical texts has always been important since it includes the translation of health and life-oriented texts, which is one of the most vital issues of humanity since the first periods of history. Translation is a process that requires knowledge, skill and effort. Translation of written or oral texts in the medical field is also considered by translators as one of the most difficult types of translation. On the other hand, since it is a highly demanded field in the translation market, knowing how to translate medical texts is important for the translation practices of students in the academic translation education process. This study describes how the difficulties encountered in medical translation can be overcome with selected examples. Translators who are specialized in the field of medicine and students who are attending departments of translation studies will be given suggestions for reaching their goals in order to be more successful in medical translation, increasing their language skills and competencies.

**Keywords:** Medical Language, Medical Texts, Medical Translation, Medical Terminology.

## 1. Giriş

Tıp terminolojisi ve tıp metinlerinin çevirisi alanındaki akademik çalışmalar ve araştırmalar konu alanının geniş kapsamına rağmen sayıca sınırlı kalmakta olduğundan bu alanın literatürüne katkı sunacak çalışmalar hala önemini korumaktadır. Tıp metinleri çevirisi, akademik çeviri eğitimi veren çeviribilim ile ilgili lisans programlarının müfredatında yer alan ve özel alan çevirisi kapsamında bir uzmanlık alanı dersidir. Tıp çevirisinin mevcut müfredatlara dahil edilmesinin temel nedeni, piyasada en çok tercih edilen uzmanlık çevirisi alanlarından biri olmasıdır. Bu nedenle, bu popüler uzmanlık alanı alanının daha görünür olabilmesi için tıp çevirisi konusunda daha fazla araştırma yapılması gerekmektedir. Türkiye’de tıp dilini geliştirmek için uzun yıllardır araştırmalar yapılmaktadır. Dünyanın çeşitli dillerinden dilimize aktarılabilen metinler aracılığıyla önemli tıbbi bilgilerin paylaşılmasının önünü açmak için tıbbi çeviride zorluklara neden

olabilecek unsurlara çözüm bulmak üzere komiteler oluşturulmuş ve yoğun çalışmalar yapılmıştır. Terimlerin Türkçeye çevrilmesi, gerekirse Türkçeleştirilmesi de çevirmenlerin tıp çevirisindeki diğer zorluklarla baş edebilmeleri amacıyla yapılmıştır. Tıp çevirisinin zorluklarıyla nasıl başa çıkılacağı, güncel araştırmalarda sıkça tartışılan bir konudur. Bu çalışma, mesleğe yeni başlamış çevirmenlerin veya eğitim almakta olan çevirmen adaylarının tıp çevirisini neden başarılması zor bir iş olarak gördüklerini araştırmayı ve tıp metinlerinin tercüme edilmesini bir şekilde zorlaştıran bazı hususlara makul ve pratik çözümler önermeyi amaçlamaktadır.

## 2. Tıp Metinlerinin Çeviri Süreci

Tıp metinlerinin çeviri sürecine bakıldığında ve bu süreç bilinçli ve doğru yönetildiğinde, çevirmenin zor olarak nitelendirebileceği her adımı rahat atmasını sağlayacak temel bilgiler vardır. Bu temel bilgilere sırayla bakmak yerinde olacak ve ilk olarak metinsel boyut ele alınacaktır.

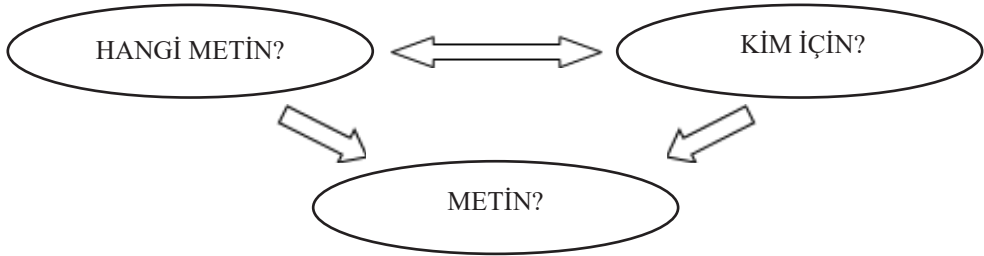
### 2.1. Metin Bilgisi: Metin Türü ve Metinlerde Alıcı Kitle

Teorik olarak, metin türü sorunu ve çevrilecek metnin türü bilinci, herhangi bir kaynak metnin çevirisi sürecinde atılması gereken iki temel adımdır. Özel alan çevirisi çeşitli uzmanlık alanlarını kapsar. Bu nedenle tıp çevirisi de metinsel yapılanma açısından diğer uzmanlık alanı çevirilerine benzer nitelikler taşımaktadır. Tıp kendi bünyesinde çok çeşitli alt dalları olan bir alandır. Bu özel alan kapsamındaki metinler de çeşitlilik gösterir. Dolayısıyla tıp çevirisi tek bir metin türüne odaklanmaz ve bununla sınırlı kalmaz. Metin alt türlerinin kendine özgü özellikleri dikkate alınarak çevirisi yapılmalıdır. Çevirmenin tıp çevirisi yapma sürecine başlamadan metin türü ile ilgili bilinçli tespiti ve ön araştırmaları önem taşımaktadır. Karwacka (2015) tıp metinlerini şöyle gruplandırmıştır: 1. Tıp öğrencilerinin ders kitapları, 2. Tıp konusundaki popüler bilimsel içerikli kitaplar, 3. Tıbbi araştırmalar üzerine kitaplar, 4. Tıp kongreleri, konferansları ve sempozyumlarındaki bildiri kitapları, 5. Vaka çalışmaları, 6. Taburcu raporu ve benzeri hasta raporları, 7. Hastalar için metinler: bilgi kitapçıkları, onam formları, broşürler vb.

Metin çeşitliliğine bakıldığında ve her metnin kendine özgü dilsel ve dil dışı özellikleri bulunduğundan tıp çevirisi yapacak bir çevirmenin bu işi kolayca başarım demesi zordur. Fakat, çeviri öncesi metin çözümlemesi sürecinde verimli ve detaylı bir çalışma ile doğru ve kaliteli bir çeviriyle başarıyı yakalamak mümkün olacaktır.

Bir tıp metnini çevirmeden önce gerekli olan bir diğer önemli metinsel bilgi, metnin hedef okuyucu/izleyicisinin farkındalığıdır. Bir tıp metninin çevirmeni, metnin kime çevrildiğini bilirse en uygun çeviriye elde eder. Cümle yapısı, kelime seçimi ve zorluk seviyesi hedef okuyucu/izleyici profiline göre belirlenir. Uzmanlara yönelik metinler, yüksek düzeyde dil kullanımı ile yoğun tıp terminolojisini içerirken, genel veya tıbbi olmayan okuyucular/izleyiciler için metinler, düşük düzeyde dil kullanımı ile daha basit bir metin içeriği içerir.

Tıp çevirisinde metnin alıcı/hedef kitlesi de çevirmenin bilincinde olması gereken konulardan biridir. Metin alt türü farkındalığı ile alıcı kitle farkındalığı tıp çevirisinde çevirmenin attığı ilk doğru adımdır. (Bkz. Şekil-1)



Şekil-1: Tıp Metinlerinde Metin Bilinci Oluşum Şeması

### 3. Tıp Terminolojisi: Terimlerin Oluşumu ve Yapısı

Tıp, çok geniş kapsamlı bir bilim dalıdır ve terminolojisi açısından da özel alan çevirisinin en kapsamlı uzmanlık alanlarından biridir. Bu alanda çeviri yapan çevirmenlerin tıp terimlerinin kullanımı konusunda bilgi ve deneyim sahibi olmaları önemlidir.

Hopwood (2018) tıp çevirmenlerinin karşılaştıkları zorlukları gruplarken tıp terminolojisi, tıp metinlerinin denklığı, okunabilirliği, eşdeğerliliği ve tıp dilinin eşsiz özellikleri gibi konuları temel alarak bir gruplama yapar: 1. Çok sözcüklü terimler ve eponimler, 2. Sözcük, Hece ve Harf kısaltmaları, Sayısal ve Sembolik Öğeler, 3. Ön ekler, son ekler (kökler), 4. İkili/Üçlü tamlamalar, 4. Eş seslilik, eş anlamlılık ve çok anlamlılık, 5. Bileşik sözcükler.

Bu gruplama tıp metinlerinin çevirisinde terminoloji odaklı zorluklara mercek tutmaktadır. Terimlerin oluşumu ve yapısı incelendiğinde burada bahsedilmiş olan kategorilerin her birinin aslında zorluk çıkarıcı unsurlardan biri olduğu görülür. Bu bakımdan bu sınıflandırmaya daha detaylı bakmak faydalı olacaktır.

#### 3.1. Çok Sözcüklü Terimler

Çok sözcüklü yapılar tıp terminolojisinde çokça geçmektedir. Bu terimler konusunda Bozděchová (2006) çok sözcüklü yapıların terimleşmesiyle birlikte kullanılan ve kendi arasında belirli bir ilişki olan bir söz öbeğinin oluştuğunu ifade etmiştir.

- Örnekler: 1. sensor of blood pressure  
 2. cyclical continuous outpatient peritoneal dialysis  
 3. hernia with impassibility without gangrene

Örneklere bakıldığında bu konuda nasıl bir yol izlememiz gerektiği konusuna değinmek gerekecektir. 3. Örneği temel alarak bakarsak çevirisiyle ilgili öneriler şu şekilde olabilir:

- Kümeleyerek odaklan ve yapıyı gör!
- Edatların rolünü ve sırasını gözardı etme!
- Sözcüklerde çeviri stratejini belirle! (Burada ödünçleme/doğrudan aktarım/ öyküntü hepsi olabilir) (Yazıcı, 2007)

hernia (fitik) → hernia (ödünçleme) Terimi yazılışı ile aynen ödünç alma.

gangrene (kangren) → kangren (doğrudan aktarım) Terimi sesletimi ile aktarma.

impassibility (hissizlik) → hissizlik (öyküntü) Terimi sözcüğü sözcüğüne çevirme.

### 3.2. Eponimler

Eponimler de tıp terminolojisi kapsamına giren ve farklı bir oluşuma sahip terimlerdir. Oğuz'un (2013) eponim tanımına göre tıp dünyasındaki hastalık, bulgu, uygulama, alet, test ve operasyonların, onları ilk ortaya çıkaran ya da uygulayan kişinin adıyla anılmasıdır. Eponimi, erek dilde karşılık bulmaya çalışarak, sözgelimi, Türkçeleştirerek aktarmak, çevirmeni bu konuda zorlayacağı gibi tıp çevirisinde de kabul edilemeyecek bir çeviri yöntemi olacaktır. (Bkz. Şekil-2)



Şekil-2: Gerty Teresa Cory'nin adıyla anılan eponimler.

Eponimlerin çevirisinde izlenebilecek yollar için aşağıdaki öneriler dikkate alınır, çevirmenlerin doğru karşılık bulması daha kolay olacaktır:

- Eponim olduğundan emin ol!
- Eponime adını veren kişinin adının doğru yazılışından emin ol!
- Bu adla anılan hastalık, bulgu, uygulama vs. doğru çevirisinde stratejini belirle! Ödünçleme /Doğrudan aktarım/Öyküntü
- Ödünçleme: Cori Cycle, Doğrudan aktarım: Cori Siklusu, Öyküntü: Cori Döngüsü

### 3.3. Kısaltmalar

Tıp çevirisinde zorluk yaratan konulardan biri de kısaltmalardır. Kuzmina et al. (2015) kısaltmaları şöyle gruplamıştır: 1. Harf: BCG (bacillus Calmette-Guerin), AF (atrial fibrillation), BBB (bundle branch block), BM (bowel movement); 2. hece: URAC (uric acid), magtape (magnetic tape); 3. Sözcük: mets (metastases), Neuro (neurology), QALY (Quality adjusted life year); 4. Harf (hece) + sözcük: MUGA scan (MULTI GAted radionuclide scan (of heart)); 5. Harf-sayı: A1 (A one), VP-16

(epipodophyllotoxin), T4 (thyroxine), 17-OHCS (17- hydroxycorticosteroid). Kısaltmaları çevirirken zorluk ihtimalini düşürebilecek adımlar şöyledir:

- Kısaltmanın türünü tespit et!
- Sözlük ve veri tabanlarında araştır!
- Büyük/küçük harf ayırımına dikkat et çok önemli!
- Aynı kısaltma birden fazla anlama gelebilir unutma!

Örnek: IBS (Irritable Bowel Syndrome → HBS (Hassas veya Huzursuz Bağırsak Sendromu)

### 3.4. Önekler, Kökler, Sonekler

Tıp terimlerinin köken olarak Grekçe ve Latince'den geliyor olması yoğun terminoloji içeren bir tür olarak tıp metinlerinin çevirisinde zorluk yaratacak bir başka konu haline gelir. Bu nedenle tıp terimlerinde mevcut önek, kök ve sonek anlamlarının bilinmesi bu parçaların bir araya gelmesiyle terimler oluştuğundan oldukça önem taşır. Terim yapılarında bu birleşmeye bir matematik formülü gibi aşama aşama anlamları birleştirme ve toplama gitme gibi bir şekilde formülleştirilerek bakılması uygun olacaktır. (Bkz. Şekil-3)



Şekil-3: Tıp Terimi Yapısı (Ön Ek + Kök + Son Ek = Terim)

Bu terimlere aşağıdaki düşünce akışıyla bakılırsa daha kolay anlamlandırma ve çeviri sağlayabilir:

- Matematiksel düşün! Formülü gör!
- Kümeleyerek odaklan! Parçaları ve bütünü gör!
- [Ön ek + Kök + Son ek ] Ayrı ayrı doğru karşılıkları bul!
- Çeviri stratejini belirle!

Doğrudan aktarım → nefrolitiazis

Öyküntü → böbrekte taş oluşumu

### 3.5. İkili Ve Üçlü Tamlamalar

İkili ve üçlü tamlamalar tıp terimlerinin yapısında bulunan kökteş veya yabancı soydan gelen sözcüklerin çevirisinde çevirmenlerin zorluk yaşayabilecekleri öngörülebilir. Bu nedenle çevirmenlerin bu konu hakkında bilgilenmesi önem taşımaktadır. Denning et al. (2007) “doublet” ve “triplet” olarak geçen kökteş/soydaş sözcüklerin bir ana dildeki kökteş sözcükleri içerebildiği gibi yabancı soydan gelen sözcükleri de içerebileceğini belirtmişlerdir. Tıp terminolojisinde İngilizce dili

yerine bazı dönemlerde başka diller kullanıldığı da görülmüştür. Bunlar Latince ve Grekçedir.

ÖRNEK:

Greek	Latin	English
di- (dioxide)	bi- (bicycle)	twi- (twice)
odont- (orthodontist)	dent- (dentist)	tooth

Bu tip terimlerle ilgili zorluklarda çevirmenin aşağıdaki önerileri değerlendirebilir:

- İkili veya üçlü terimlerin kökenini doğru belirle!
- Çeviri yaparken kökteş parçaları göz ardı etme!

#### 4. Eş Seslilik, Eş Anlamlılık, Çok Anlamlılık

Tıp çevirisinde çevirmene sorun çıkaran konular arasında oldukça önemli yere sahip konular arasında eş seslilik, eş anlamlılık ve çok anlamlılık da vardır.

Erten (2016: 55) hastalıkların adlandırılmasında eş anlamlı sözcüklerin tercih edildiğini belirtir.

Örnek: Parkinson Hastalığı → Parkinson's disease=paralysis agitans

Aynı yazılıp farklı anlama gelen eş sesli sözcükler de çevirmen için sıkıntı yaratabilir.

Örnek: tarsus → ayak bileği, göz kapağı (Erten, a.g.e.)

Çok anlamlılık da tıp alanı kapsamında olan ama alt alanlarda farklı anlama gelen terimlerde göze çarpar.

Örnek: kesi → (cut – laceration – incision)

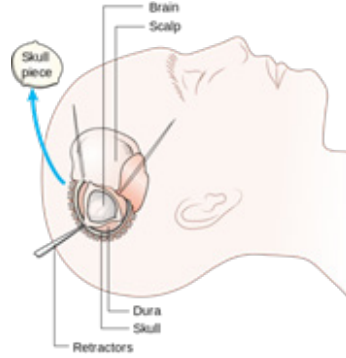
○ Çevirmen eş sesli, eş anlamlı ve çok anlamlı terimlerde doğru karşılığı bulabilmek için konu ve bağlam hakkında yeterince bilgili olmalıdır.

#### 5. Bileşik Sözcükler

Bileşik sözcüklerden oluşan tıp terimleri de çevirmenin sözcüğü oluşturan temel parçaları bilmesini gerektirir. Örneğin → Craniotomy → crania + tomy → skull + incising (Bkz. Şekil-4)

- Çevirmen bileşik sözcükler konusunda araştırma yapmalı, sözcüğü oluşturan parçaların anlamlarını doğru kullanmalıdır.
- Birden fazla anlamı olan temel parçalar olabileceğinden metin içi ve metin dışı bağlam bilgisinden faydalanmalıdır.





Şekil-4: Craniotomy teriminin görseli.

## 6. Terimlerin Tekil – Çoğul Yapılışı

Çeviri yaparken çevirmenlerin dikkatli olmaları gereken konulardan biri de terimlerin tekil ya da çoğul olma durumudur. Bu terimlerin kökeni Latince ve Grekçeye dayandığından istisna kurallara göre tekil ya da çoğul yapılırlar. Bu bilgi çevirmene hem terimin doğru yazılışı hem de doğru çevirisi konusunda gereklidir.

Örnek:	<u>Tekil</u>		<u>Çoğul</u>
	fungus	→	fungi
	prosthesis	→	proteses
	atrium	→	atria
	blepharon	→	blephara
	vena	→	venae
	cervix	→	cervices

- o Çevirmen terimlerin tekil – çoğul dönüşümünü çok iyi bilmelidir!

## 7. Sonuç

Tıp metinlerinin çevirisinde çeşitli zorluklarla karşılaşacağını düşünen çevirmen adayları aslında oldukça fazla çeviri potansiyeli olan bu alanda çeviri yapmaya çekinirler. Bu alanda çeviri yapmak için çeviri eğitimi almak elbette öncelikli olmalıdır, fakat bunun yanında geniş bir uzmanlık alanı olan tıp alanında da kendi bilgi ve becerilerini arttırmak için gerekli adımları atmaları gerekir. Tıp çevirisi için farklı bir edinç süreci gerekir. Bu süreçte tıp alanı ve terminolojisiyle ilgili kendi bilgi ve donanımını güçlendiren çevirmen bu alanda daha iyi çeviriler yapar. Bu çalışmada çevirmen adayı öğrenciler ve tıp çevirisi kariyerine yeni başlayacaklar için yaşayabilecekleri sorunlar değerlendirilmiş ve bunlara çözüm önerileri sunulmuştur.

**Kaynakça**

- Bozděchová, I. (2006). "Terminological Collocations In (Czech) Medical Texts", *Hermēneus. Revista de Traducción e Interpretación*, Núm. 8, p.1. Retrieved from <https://ucjtk.f.cuni.cz/wp-content/uploads/sites/57/2015/11/Bozdechova-Terminological-Collocations-2006.pdf>
- Denning, K., & Brett K., & William R. L. (2007). *English Vocabulary Elements*. New York: Oxford University Press, p.28.
- Erten, A. (2016). *Tıp Terminolojisi Ve Tıp Metinleri Çevirisi*. Ankara: Seçkin Yay. s. 55
- Hopwood, S.P. (2018). *Key Challenges in Healthcare and Medical Translations*, Retrieved from <https://www.daytranslations.com/blog/snag-health-translation/>
- Karwacka, W. (2015). "Medical Translation", *Ways to Translation*, Ed.s: Ł. Bogucki, S. Goźdz-Roszkowski, P. Stalmaszczyk, Publisher: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, p.271. Retrieved from (PDF) Medical translation (researchgate.net)
- Kuzmina, O. & Fominykh, A. & Natalia, A. (2015). "Problems of the English Abbreviations in Medical Translation", *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 199. p.551. 10.1016/j.sbspro.2015.07.545. Retrieved from (PDF) Problems of the English Abbreviations in Medical Translation (researchgate.net)
- Oğuz, D. (2013). "Tıp Metinleri Çeviri Sorunları", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 34, p.131-132 Retrieved from [oguz\\_derya \(sosyalarastirmalar.com\)](http://oguz_derya.com)
- Yazıcı, Mine (2007). *Yazılı Çeviri Edinci*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları, s.32.

# TÜRKİYE’DE MÜTERCİM VE TERCÜMANLIK BÖLÜMLERİNDE VERİLEN “ÇEVİRMENLER İÇİN TÜRKÇE” DERSİNE BİR MÜFREDAT ÖNERİSİ A CURRICULUM PROPOSAL FOR THE “TURKISH FOR TRANSLATORS” COURSE IN TRANSLATION AND INTERPRETATION DEPARTMENTS IN TURKEY

Evren BARUT<sup>1</sup>

---

## Öz

Son yıllarda Türkiye’de lisans düzeyinde çeviribilim eğitimi veren bölüm sayısı giderek artmaktadır. Bu bölümlerde farklı dillerde eğitim verilse de, bölümlerin ortak özelliklerinden birisi öğrencilere verilen Türk dili eğitimin çeviri odaklı bir yaklaşımla ele alınmasıdır. Bu nedenle, Türkiye’deki mütercim ve tercümanlık bölümlerinin birçoğunda “Çevirmenler için Türkçe” dersi yer almaktadır. “Çevirmenler için Türkçe” dersi ile çeviri perspektifinden Türkçe dil bilgisi ve anlam bilgisine yönelik farkındalığını arttırmak, çeviri becerilerini geliştirmek gibi hedefler ortaya konulmaktadır. Aynı zamanda, çeşitli dillerden Türkçeye veya Türkçeden farklı dillere çeviri yaparken kaynak ve hedef metin arasındaki mesajı doğru aktarmak için gereken çeviri yöntem ve stratejileri de bu derste uygulamalı olarak ele alınmaktadır. “Çevirmenler için Türkçe” dersinin misyonu çeviri sürecinde Türkçeyi doğru anlamak ve anlamlandırmak, yazılı ve sözlü çeviri sırasında Türkçe odaklı mesajın doğru aktarılmasını sağlamaktır. Türkiye’deki mütercim ve tercümanlık bölümlerinden bazıları incelendiğinde bu dersin farklı müfredat içerik ve süreleriyle sunulduğu gözlemlenmektedir. Bu çalışma “Çevirmenler için Türkçe” dersi bağlamında bir müfredat taslağı sunmayı amaçlamaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Çeviribilim, çeviri eğitimi, çevirmenler için Türkçe, çeviri yöntemleri, kültürel çeviri

## Abstract

In recent years, the number of departments providing undergraduate translation studies in Turkey has been increasing. However, the education is given in different languages in these departments, one of the common features of the departments is that the Turkish language training given to the students, is handled with a translation-oriented approach. Therefore, most of the translation and interpreting departments in Turkey offer a “Turkish for Translators” course. With the “Turkish for Translators” course, objectives such as raising awareness of Turkish grammar and semantics from a translation perspective and improving translation skills are

1 Dr. Öğr. Üyesi, Bartın Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Yabancı Diller Bölümü, Bartın, Türkiye, evrenbarut@bartin.edu.tr

set forth. Meanwhile, the translation methods and strategies required to convey the message between source and target text when translating from various languages to Turkish, and vice versa, are also discussed in practice in this course. The mission of the “Turkish for Translators” course is to understand and interpret Turkish correctly in the translation process, thus ensuring the correct transmission of Turkish-focused message during written and oral translation. When some of the translation and interpreting departments in Turkey are examined, it is observed that this course is offered with different curriculum contents and periods. This study aims to present a draft curriculum for “Turkish for Translators” course.

**Keywords:** Translation studies, translation education, Turkish for translators, translation methods, cultural translation

### 1. Giriş

Günümüzde lisans düzeyinde verilen eğitimlerle mütercim ve tercüman yetiştirmeyi amaçlayan çeviribilim bölümleri giderek yaygınlaşmaktadır. Farklı dillerde eğitim verilen çeviri bölümlerinin genel olarak birbirine benzer müfredatları olduğu görülmektedir. Bununla birlikte bu bölümler arasında bazı derslerin ve ders içeriklerinin çeşitlilik gösterdiğine de rastlanmaktadır. Ancak Türkiye’de bulunan mütercim ve tercümanlık bölümleri göz önünde bulundurulduğunda, çeviri bölümüne özgü dil çiftleri veya müfredatlar arasındaki farklılıklar bir yana bırakılırsa, bu bölümler arasında göze çarpan en önemli benzerlik çeviri bölümlerinde ağırlıklı olarak Türkçe çeviri eğitiminin bulunmasıdır. Bu çalışmada, Türkiye’deki mütercim-tercümanlık bölümleri müfredatında yer alan “Çevirmenler için Türkçe” dersi için müfredat önerileri sunulacaktır. Çevirmenler için Türkçe ders müfredatları akademik yıl içerisinde bir dönem veya iki döneme yayılmak üzere iki farklı senaryoya göre hazırlanacaktır. Bu durumun nedeni, ilgili dersin bazı bölümlerde tek, bazılarında ise iki döneme yayılarak öğrencilere verilmesinden kaynaklanmaktadır.

Çevirmenler için Türkçe dersinin birincil amacı, mütercim ve tercümanlık öğrencilerinin Türkçe dilbilgisi ve biçimbilgisi bakımından farkındalık ve becerilerini arttırmaktır. Böylece öğrencilerin Türkçede edindikleri farkındalık ve beceriler sayesinde Türkçe odaklı çevirilerde nitelik ve yetkinlik kazanması hedeflenmektedir. Bu dersin misyonu, geleceğin çevirmen adaylarına Türkçeyi çeviri perspektifinden yeniden betimlemektir. Bu bağlamda hedef veya kaynak dil olarak, merkezinde Türkçenin bulunduğu çeviri süreçlerinde uygulanması mümkün olan çeviri yöntem ve stratejileri, önerilen müfredatla öğrencilere aktarılmalıdır. Çeviride, ikinci dilin yanı sıra anadil üzerinde beceri ve yetkinliğin artırılması çevirmen adaylarının mesleki gelişimini olumlu yönde etkileyen unsurlardan biri olacaktır. Çeviri etkinliğinde çevirmen adaylarının dil beceri ve yetkinliklerini ortaya koyan temel kavramlardan biri sahip oldukları dil edincidir. Dil edinci iki temel başlık altında ele alınabilir. Bunlar; anadili edinci ve yabancı dil (ikinci dil) edincidir. Anadil edinci, kişinin ana dilinde anlama, kendini ifade etme, metinleri

okuma-yazma ve benzeri yetilerini üst düzeye ulaştırmasını sağlayan becerilerin bütünüdür. Yabancı dil edinci ise, kişinin anadilde yukarıda bahsi geçen becerileri aynı ölçüde geliştirmesi ile ortaya çıkar (Çoban & Büke, 2019, s. 338). Bu noktada, dil edinci ve çeviri edincinin bir araya geldiği bir ders olarak Çevirmenler için Türkçe, mütercim ve tercümanlık eğitiminin başlangıcında önemli bir yer tutmaktadır.

Anadil veya ikinci dil olarak Türkçe ekseninde dil edincini çevirmen adaylarında geliştirmeyi amaçlayan bu ders için müfredat taslakları hazırlanırken çeviri yöntem ve stratejilerinin de uygulamalı olarak öğrencilere sunulması hedeflenmektedir. Çevirmenler için Türkçe dersinin lisans düzeyindeki mütercim ve tercümanlık bölümlerinde ağırlıklı olarak ilk yıllarda verildiği dikkate alındığında, öğrencilerin dil edinci konusunda beceri ve yetkinliğini arttırmanın yanı sıra çeviri yöntem ve stratejilerine de aşina olmaları önem arz eden diğer bir konudur. Çevirmen adaylarının lisans eğitimlerinde çeviri yöntem ve stratejilerini teorik olarak gördüğü çeviriye giriş, çeviribilime giriş ve çeviri kuramları benzeri dersleri pekiştirmek için Çevirmenler için Türkçe dersi müfredatında yer alacak uygulamalı çeviri yöntem ve stratejileri, çeviri edinci bakımından bilgilerin pekiştirilmesine imkan verecektir. Bu durumu dikkate alarak, ders müfredat önerilerinde, çeviri süreçlerinde sıkça karşılaşılan belirli yöntemler belirlenen haftalarda ders izlenmesine yerleştirilecektir.

Bunun için Toury'nin betimleyici çeviri araştırmaları yöntemlerinin uygulamalı çeviriye ayrılan kısımlarda öğrencilerin dikkatine sunulması planlanmaktadır. Ayrıca, Vinay ve Darbelnet'in (1955&1995) doğrudan ve dolaylı çeviri stratejileri de dersin uygulamalı çeviriye ayrılan kısımlarında çevirmen adaylarıyla paylaşarak pratiklerin yapılması değerlendirilmektedir. Bu türde yapılacak çeviri etkinliklerinin hedef dil veya kaynak dil olarak Türkçe çeviri faaliyetlerini öğrencilerin uygulamada örneklerle görmesini sağlaması hedeflenmektedir. Buna göre doğrudan çeviri yöntemleri bağlamında aktarma (borrowing), öyküntü (calque), sözcüğü sözcüğüne çeviri veya kaynak diline bağlı çeviri (literal translation); dolaylı çeviri yöntemleri olarak ise şekil değiştirme veya sözcük türü değiştirme(transposition), bakış açısı değiştirme (modulation), eşdeğerlik (equivalence) ve uyarılama (adaptation) gibi çeviri strateji ve yöntemleri örneklerle anlatılacaktır (Khan, 2019, s. 31). Böylece teorik ve uygulamaya dayanan Türkçe dil edinci ve çeviri edincini bütüncü bir yaklaşımla ele alan kendine özgü bir içeriğin oluşturulması planlanmaktadır. Bu çalışma ile Çevirmenler için Türkçe dersinin amacı, yöntemi, öğrenme çıktıları hakkında bir perspektif sunarak, tek ve iki dönem verilebilecek iki farklı müfredat önerisi getirilecektir.

## **2. Çevirmen adaylarının Türkçe eğitiminde temel başlıklar**

Çevirmenlik mesleği mensuplarının en az iki dile hakime olması ve bu dilleri filolojik açıdan birçok boyutu ile etkin kullanması beklenmektedir. Dilin geçmişten günümüze geliştiği ve sosyal, kültürel, tarihi, siyasi, ekonomik ve coğrafi birçok farklı dış etkenden doğrudan veya dolaylı biçimde etkilendiği göz

önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle çevirmenlerin dil edinci gramer bilgisi ile sınırlı kalmaz. Aksine, dile özgü bütüncül bir yaklaşımla öğrenme süreci gerçekleştirilmelidir. Çeviribilim alanında özellikle 1980'li yıllarla birlikte sık sık anılmaya başlanan “kültürel dönüş” kavramına da uygun bir üslupla öğrencilerde çeviri edinci geliştirilecektir. Çeviride kültür odaklı yaklaşım, çevirinin metin veya dile özgü saiklerden hareketle yapılmasını benimsemez. Bunun yerine çeviri olgusunun ırk, sınıf, cinsiyet, azınlık durumu, ideoloji, etik ve buna benzer sosyal, kültürel değerler çerçevesinde yapılması gerektiğini vurgular. Çeviribilimde “kültürel dönüş” kavramı çevirmenin dilleri değil, kültürleri çevirdiği görüşünü savunur. Buna göre kaynak metindeki mesajın anlamını aktarmak daha önemlidir (House, 2016, s. 16).

Buradan yola çıkarak, “Çevirmenler için Türkçe” dersine önerilen bir müfredatta dil edincini sağlamak ve geliştirmek için çevirmen adaylarının Türkçeye yönelik bilgi ve becerileri bütüncül bir yaklaşımla ele almanın daha yerinde olacağı kanaatine varılmıştır. Ders için geliştirilecek müfredat önerisinde, çeviri uygulamalarının yanı sıra dil-kültür ilişkisi ve bu ilişkinin Türkçedeki yansımalarını çevirmen adayı öğrencilerin dikkatine sunmak üzere bazı konu başlıklarının akademik takvimde haftalık programa yayılması planlanmaktadır. Bu konu başlıklarından bazıları şunlardır:

- Dil düşünce kültür ilişkisi,
- Türk dilinin tarihi,
- Diller arası etkileşim ve Türkçenin diğer diller ile etkileşimi,
- Türkçenin güncel sorunları,
- Geleneksel dilbilgisi ve günümüz dilbilim anlayışı.
- Uygulamalı çeviri
- Türkçeye yapılan çeviri metinlerinin incelenmesi

Yukarıda verilen başlıkların müfredat önerisinde haftalık program içerisinde detaylandırılması amaçlanmıştır. Böylece çevirmen adayı öğrencilerin Türk dili ve kültürünü bütüncül bir yaklaşımla ele almaları hedeflenmektedir. Aynı zamanda, haftalık ders programında “çeviri atölyesi” başlığı altında uygulamalı çeviri etkinliği yapılması da planlanmaktadır. Uygulamalı çeviri bölümünde belirli alanlarda tematik ve seçilmiş metinlerin Türkçeye çevirisinin derste yapılması ve verilecek ödevlerle öğrencilerin çeviri becerilerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Çeviri becerilerinin geliştirilmesi için öğrencilere çeviriye giriş düzeyinde başvurabilecekleri belli başlı strateji ve yöntemlerin uygulamalarının gösterilmesi planlanmaktadır. Çağdaş çeviri yaklaşımları çerçevesinde erek-odaklı, betimleyici, işlevsel bir çeviri anlayışının öğrencilere uygulamalı çeviri etkinliklerinde örneklerle anlatılması planlanmaktadır. Buradan hareketle Toury'nin çeviride kaynak metni erek kitlenin yararına şekillendirebileceğini öne süren savları çevirmen adayları ile paylaşılacaktır. Bu bağlamda, skopos kuramı ve betimleyici

çeviribilim çalışmaları gibi çeviride erek kültür bağlamında “yeterlilik” ve “kabul edilebilirlik” kavramlarına atıfta bulunan tematik çeviri çalışmalarına odaklanılacaktır (Zeytinkaya, 2016, s. 37).

Bununla birlikte uygulamalı çeviri atölyelerinde öğrencilerin ilk defa Vinay ve Darbelnet (1955) tarafından ortaya atılan çeviri strateji ve yöntemlerinin örneklerle gösterilmesi planlanmaktadır. Vinay ve Darbelnet’in doğrudan ve dolaylı çeviri olarak iki başlık altında inceledikleri yedi farklı çeviri yöntemi yine tematik alanlarda yapılan çeviri etkinliklerinde incelemeye alınacaktır (Vinay & Darbelnet, 1995, s. 30-40). Bu yöntemler sırasıyla aşağıda yer almaktadır:

1. Doğrudan çeviri;
  - a. aktarma (borrowing),
  - b. öyküntü (calque),
  - c. sözcüğü sözcüğüne çeviri veya kaynak diline bağlı çeviri (literal translation);
2. Dolaylı çeviri;
  - a. şekil değiştirme veya sözcük türü değiştirme(transposition),
  - b. bakış açısı değiştirme (modulation),
  - c. eşdeğerlik (equivalence) ve
  - d. uyarlama (adaptation)

Yukarıda ele alınan temel başlıklar çerçevesinde hazırlanan müfredat önerisi ile çevirmen adayı olan mütercim-tercümanlık öğrencilerinin Türkçe dil edincilerinin geliştirilmesi, Türkçeye dili ve kültürüne yönelik farkındalıklarının artırılması amaçlanmaktadır. Bununla birlikte bu öğrencilerin Türkçe çeviri edincinin pekiştirilmesi için yapılacak çeviri atölyesi çalışmalarında çağdaş çeviri kuramları perspektifinden uygulamalı çeviri etkinlikleri gerçekleştirilecektir. Bu çeviri etkinliklerinde seçilmiş belirli İngilizce metinlerin Türkçeye çevirileri yapılacaktır. Öğrencilerin modern çeviri kuramları ışığında Vinay&Darbelnet’in doğrudan ve dolaylı çeviri yöntemlerini kullanmalarına imkân vermek için kültürel çeviri örnekleri ve çeviri analizleri de bu kapsamda incelenecektir.

Örneğin; Eriş’in (2019) kaleme aldığı “*Kültürel terminoloji çeviri kapsamında nasıl ele alınıyor? Binboğalar Efsanesi*” makalesine benzer Türk kültürünü anlatan eserlerin İngilizceye tercüme edilmiş halleri Türk kültürüne özgü terminolojinin hangi yöntemler kullanılarak çevrildiğini gözlemlemek üzere kullanılabilir. Böylece çevirmen adayı öğrenciler, Türkçeden farklı bir dile tercüme edilen eseri inceleyerek Türk kültürü ve Türk diline özgü terimlerin hedef dile nasıl çevrildiğini gözlemleme fırsatı bulacaktır. Anadili edincinin çeviri becerileriyle kesiştiği bu tür çalışmalar sayesinde öğrenciler çeviri etkinliğine farklı bir bakış açısı sağlayacaktır. Yaşar Kemal’in “*Binboğalar Efsanesi*” kitabının İngilizceye çevrilmiş metninden alınan bazı kesitleri inceleyen Eriş, Vinay&Darbelnet’in doğrudan ve dolaylı çeviri

yöntemlerini esas alarak yaptığı analizde Türk kültürüne özgü terminolojinin hedef dilde nasıl görüldüğünü somut örneklerle açıklamaktadır (Eriş, 2019, s. 553-556). Buna benzer makalelerin belirli haftalarda çeviri atölyelerinde ele alınması çeviri yöntemlerinin uygulamalı anlatımı ve tatbikinde faydalı olacaktır.

Ayrıca, farklı dillerden Türkçeye yapılan çevirilerin Vinay&Darbelnet çeviri strateji ve yöntemleri ile Toury'nin çeviri kuramları çerçevesinden incelendiği makaleler de çeviri atölyelerine konu edinilebilir. Dersin esas amacı çevirmenlerin Türkçe eğitimi olması nedeniyle yukarıdaki konularda yapılan açıklamalı çeviri incelemeleri çevirmen adaylarının Türkçeye yapılan çeviri edincine farklı yönlerden katkı sağlayabilir. Örneğin; Kocabıyık ve Temur'un (2018) "*Vinay ve Darbelnet ile Toury'nin kuramları ışığında Necip Mahfuz'un 'Savrulan Kahire' adlı romanının Türkçe çevirisindeki dil oyunlarının incelenmesi*" başlıklı makalesini çeviri atölyesinde analiz edilebilir. Öğrencilerin farklı bir dilden Türkçeye yapılan çevirilerdeki dil oyunlarını gözlemlemeleri çeviriye yeni bakış açısı kazanmalarına olanak verebilir (Kocabıyık & Temur, 2018, s. 3592-3596). Buna benzer çalışmalar öğrencilerin hâkim oldukları dil çiftindeki çeviri becerilerini geliştirmeye yardımcı olacaktır.

Son olarak çevirmen adaylarının geleceğin editör ve redaktör adayları da olduğu gerçeğinden yola çıkarak ders programına bu minvalde bir eklenti yapılacaktır. Hem çeviri editörü veya düzenleyicisi olarak, hem de makine çevirisinin ham çıktılarına müdahale edeceği düsturundan yola çıkarak buna benzer durumlarla baş edebilmeyi konu edinen koşut çalışmalar uygulamalı çeviri dersinin konusu olacaktır. Örneğin; Sağlam'ın (2014) kaleme aldığı "Bir çevirmenin gözünden kaçanlar ve editörün önerileri" başlıklı çalışmanın incelenmesi editör adayı öğrencilerin dil bilgi ve becerilerini, Türk dilinde yazılan veya Türkçeye tercüme edilen eserlerde nasıl gösterebileceklerine örnek teşkil edebilir (Sağlam, 2014, s. 224-234).

### **3. "Çevirmenler için Türkçe" Dersinin Amacı, Yöntemi ve Öğrenme Çıktıları**

Çalışmanın başında değinildiği üzere, ders için önerilen müfredatta dikkate alınan dil çifti Türkçe-İngilizce olarak belirlenmiştir. Ancak ders izlencesi hazırlanırken olası diğer dil çiftlerine de uyarlanabilir bir içeriğin oluşturulması dikkate alınmıştır. Dersin amacı, işleyiş yöntemi ve öğrenme çıktıları hakkında belirlenen usul ve esaslar Bartın Üniversitesi, mütercim ve tercümanlık bölümü için hazırlanan "Çevirmenler için Türkçe" ders müfredatı çerçevesinde geliştirilmiştir (Bartın Üniversitesi, 2021). Çünkü bu ders 2020-2021 akademik eğitim ve öğretim yılında iki dönem verilirken, 2021-2022 akademik eğitim ve öğretim yılında tek döneme düşürülmüştür. Böylece, Çevirmenler için Türkçe dersi için müstakil olarak önerilecek iki müfredat önerisinin de mütercim ve tercümanlık birinci sınıf öğrencileri üzerinde uygulanma fırsatı bulunmuştur.

Yapılan değişiklik sonucunda ders süresi iki dönemden, bir döneme indirgenmiştir. Buna göre müfredatta sınavlar da dâhil olmak üzere ders izlencesi, I. ve II. dönemleri kapsayan toplam 30 haftadan, 15 haftaya göre yeniden yapılandırılmıştır.



Ancak, her iki müfredat önerisinde de dersin amaç, yöntem ve öğrenme çıktıları aşağıdaki gibi birbirine oldukça benzer kalmıştır. Haftalık programa göre dersin teorik ve uygulamalı olarak yapılmasının uygun olduğu kanaatine varılmıştır. Teorik derslerin haftada iki saat, uygulamalı derslerin ise haftada 1 saat olarak yapılması planlanmaktadır. Ancak, Çevirmenler için Türkçe Dersinin 30 haftalık ve 15 haftalık modellenmesi bağlamında uygulamalı derslerin iki saate çıkarılmasının yerinde olacağı değerlendirilmektedir.

Dersin temel amacı; çevirmen adaylarının mesleki yaşamlarında karşılaştıkları İngilizce kaynak metinleri Türkçeye veya Türkçe kaynak metinleri İngilizceye tercüme ederken anadillerinde karşılaşılabilecekleri dil sorunlarını en aza indirmek, kuramsal olarak öğrenilen belirli çeviri yöntemlerini atölye çalışmalarında tematik seçilen metinlerde Türkçe çevirilere uygulamaktır. Bu derste geleceğin çevirmenlerinin Türk dili edinci bakımından ihtiyaç duyduğu dil ve kültüre özgü temel gereksinimler karşılanacaktır, böylece çevirmen adaylarının Türk dilini ve kültürünü bütüncül bir perspektifle daha özenli ve ustaca kullanmaları hedeflenir. Türkçe dilbilgisi çalışmaları ve çeviri atölyeleri ile yapılan dil uygulama ve alıştırmaları sayesinde çevirmen adaylarının çeviri edinçlerini geliştirip bu becerilerini pekiştirmeleri amaçlanır.

Dersin müfredatının uygulama yöntemi tamamen yüz yüze veya uzaktan eğitim suretiyle olabilir. Ancak uygulamalı çeviri derslerinin de olacağı düşünülürse dersin bir kısmının (%40) uzaktan olacağı hibrit eğitim modeli de öğrencilerin derste bilgisayar kullanmalarına imkân tanımak için değerlendirilebilir. Dersin işleyişi sırasında sorumlu öğretim elemanı öğrencilerle ders içeriği hakkında tartışma, soru cevap ve uygulamalı çeviri gibi yöntemlere ayrı ayrı başvurabilir.

Dersten beklenen öğrenme çıktıları öğrencileri dil, kültür ve anadili ekseninde çeviri bilgi ve becerilerini geliştirmek çerçevesinde aşağıdaki şekilde sıralanabilir;

1. Öğrenci Türkçe dilbilgisine hâkim olur.
  - Genel dilbilgisi kuralları çeviri perspektifiyle öğrencilere hatırlatılır.
2. Öğrenci Türkçe dil yanlışlarını minimize etmeyi öğrenir.
  - Türkçede yapılan anlatım bozuklukları, güncel dil sorunları öğrencilere hatırlatılır ve çeviri eyleminde bu tür hatalardan kaçınma yolları anlatılır.
3. Öğrenci ana diline hâkim olmanın yollarını öğrenir.
  - Anadilinin geçmişi, bugünü ve gelişim evrelerinin ele alındığı haftalık programlarda öğrencilerin anadiline hâkim olmaları için gerekli araştırma yöntemleri ve başvuru kaynakları öğrencilere sunulur.
4. Öğrenci Türkçeyi düzgün bir şekilde kullanır ve bunu çeviri etkinliğine yansıtır.
  - Uygulamalı çeviri derslerinde yapılan çeviri atölye çalışmalarında Türkçenin çeviri etkinliğine bağlı olarak düzgün ve özenli kullanılması teşvik edilir.

5. Öğrenci Türkçeye yeni giren terim ve kavramlar hakkında bilgi sahibi olur.
  - *Türkçedeki güncel terim ve kavramları takip etmek ve çeviri yöntemleri ışığında yeni kavramların Türkçeye kazandırılmasına katkıda bulunmak için alıştırma yapılar.*
6. Öğrenci evrensel dil ve kültür ilişkisine çeviri bağlamında yeni bir bakış açısı edinir.
  - *Farklı dillerden Türkçeye yapılan çevirilerin analizine ilişkin makaleler incelenerek evrensel dil ve kültür ilişkisi hakkında bir bakış açısının kazanması hedeflenir.*

#### 4. “Çevirmenler için Türkçe” Dersi için önerilen Müfredat

“Çevirmenler için Türkçe” dersine yukarıdaki içerik önerilerinden yola çıkarak 15 haftadan oluşan bir dönem veya 30 haftadan oluşan iki dönemlik iki ayrı müfredat önerisi haftalık program başlıklarının gösterildiği aşağıdaki tablolarda sunulmuştur.

##### 4.1. “Çevirmenler için Türkçe” Dersi Müfredat Önerisi: I Dönem (15 Hafta)

Haftalık Ders Konuları ve Öngörülen Hazırlık Çalışmaları				
Hafta	Ön Hazırlık	Konular	Yöntem	Açıklamalar
1. Hafta	Tanışma, Derse Giriş	- Dil Nedir, - Dil Aileleri, - Dil Düşünce-Kültür İlişkisi	Tartışma, çeviri pratiği, soru cevap	
2. Hafta	Kuramsal Çerçeve	- Türk Dilinin Biçim bilimsel Özellikleri - Geleneksel Dilbilgisi Anlayışı - Günümüz Dilbilim Anlayışı Çeviri Atölyesi	Tartışma, çeviri pratiği, soru cevap	
3. Hafta	Kuramsal Çerçeve	- Türk Dilinde Noktalama - Yazım Yanlışları - Anlatım Bozuklukları Çeviri Atölyesi	Tartışma, çeviri pratiği, soru cevap	
4. Hafta	Kuramsal Çerçeve Çeviri Uygulamaları Metin inceleme	- Türkçenin Söz Varlığı - Türkçenin Anlatım Gücü - Deyimler ve Atasözleri Çeviri Atölyesi	Tartışma, çeviri pratiği, soru cevap	
5. Hafta	Kuramsal Çerçeve Çeviri Uygulamaları Metin inceleme	- Türk Dili Tarihi ve Türkçe Yazımında Kullanılan Alfabeler - Çağdaş Türkiye Türkçesi - Yazı Devrimi Çeviri Atölyesi	Tartışma, çeviri pratiği, soru cevap	
6. Hafta	Kuramsal Çerçeve Çeviri Uygulamaları Metin inceleme	- Diller Arası Etkileşim ve Türkçe - Dünya Dillerinin Türk Diline Etkisi - Türk Dilinin Dünya Dillerine Etkisi Çeviri Atölyesi	Tartışma, çeviri pratiği, soru cevap	

<b>7. Hafta</b>	Kuramsal Çerçeve Çeviri Uygulamaları Metin inceleme	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Türkçenin Güncel Sorunları</li> <li>- Kitle İletişim Araçlarında Türkçe</li> <li>- Sosyal Medyada Türkçe Kullanımı</li> </ul> <p style="text-align: center;">Çeviri Atölyesi</p>	Tartışma, çeviri pratiği, soru cevap	
<b>8. Hafta</b>	Ara Sınav		Ara Sınav	
<b>9. Hafta</b>	Kuramsal Çerçeve Çeviri Uygulamaları Metin inceleme	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Çeviride Uygun Anlamın Seçilmesi</li> <li>- Sözcüklerin Anlamını Tahmin Etme</li> <li>- Basit Bileşik Cümleler</li> </ul> <p style="text-align: center;">Çeviri Atölyesi</p>	Tartışma, çeviri pratiği, soru cevap	
<b>10. Hafta</b>	Kuramsal Çerçeve Çeviri Uygulamaları Metin inceleme	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Çevirinin Aşamaları</li> <li>- Sözcük&amp;Terim Tanımlama, Yapısal Analiz ve Düzenleme</li> <li>- Metin Türleri ve Çeviri Yöntemleri</li> </ul> <p style="text-align: center;">Çeviri Atölyesi</p>	Tartışma, çeviri pratiği, soru cevap	
<b>11. Hafta</b>	Kuramsal Çerçeve Çeviri Uygulamaları Metin inceleme	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Çeviri Öncesi Cümle Analizi</li> <li>- Sözcük, Dilbilgisi, Anlam ve Bütünlük düzeyinde Sorunlar</li> <li>- Cümle Analizi sonrası Türkçeye Aktarım</li> </ul> <p style="text-align: center;">Çeviri Atölyesi</p>	Tartışma, çeviri pratiği, soru cevap	
<b>12. Hafta</b>	Kuramsal Çerçeve Çeviri Uygulamaları Metin inceleme	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Metin Analizi ve Türkçeye Çeviri</li> <li>- Uygulamalı Metin Analizi ve Türkçeye Çeviriler</li> </ul> <p style="text-align: center;">Çeviri Atölyesi</p>	Tartışma, çeviri pratiği, soru cevap	
<b>13. Hafta</b>	Kuramsal Çerçeve Çeviri Uygulamaları Metin inceleme	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Metin Analizi ve Türkçeye Çeviri</li> <li>- Uygulamalı Metin Analizi ve Türkçeye Çeviriler</li> </ul> <p style="text-align: center;">Çeviri Atölyesi</p>	Tartışma, çeviri pratiği, soru cevap	
<b>14. Hafta</b>	Kuramsal Çerçeve Çeviri Uygulamaları Metin inceleme	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Çeviri ve Editörlük</li> <li>- Çevrimiçi Türkçe Düzenleme&amp;Kontrol Araçları</li> <li>- Makine Çevirisi ve Post-Editing</li> </ul> <p style="text-align: center;">Çeviri Atölyesi</p>	Tartışma, çeviri pratiği, soru cevap	
<b>15. Hafta</b>	Final Sınavı		Final Sınavı	

## 4.2. “Çevirmenler için Türkçe” Dersi Müfredat Önerisi: II Dönem (15 Hafta + 15 Hafta)

### 4.2.1. I. Dönem (15 Hafta)

Haftalık Ders Konuları ve Öngörülen Hazırlık Çalışmaları				
Hafta	Ön Hazırlık	Konular	Yöntem	Açıklamalar
1. Hafta	Tanışma, Derse Giriş	- Dil Nedir, - Dil Aileleri, - Dil Düşünce-Kültür İlişkisi Çeviri Atölyesi	Tartışma, çeviri pratiği, soru cevap	
2. Hafta	Kuramsal Çerçeve	- Türk Dilinin Bıçimbilimsel Özellikleri - Geleneksel Dilbilgisi Anlayışı - Günümüz Dilbilim Anlayışı Çeviri Atölyesi	Tartışma, çeviri pratiği, soru cevap	
3. Hafta	Kuramsal Çerçeve	- Türk Dilinde Noktalama - Yazım Yanlışları - Anlatım Bozuklukları Çeviri Atölyesi	Tartışma, çeviri pratiği, soru cevap	
4. Hafta	Kuramsal Çerçeve Çeviri Uygulamaları Metin inceleme	- Türkçenin Söz Varlığı - Türkçenin Anlatım Gücü - Deyimler ve Atasözleri Çeviri Atölyesi	Tartışma, çeviri pratiği, soru cevap	
5. Hafta	Kuramsal Çerçeve Çeviri Uygulamaları Metin inceleme	- Türk Dili Tarihi ve Türkçe Yazımında Kullanılan Alfabeler - Çağdaş Türkiye Türkçesi - Yazı Devrimi Çeviri Atölyesi	Tartışma, çeviri pratiği, soru cevap	
6. Hafta	Kuramsal Çerçeve Çeviri Uygulamaları Metin inceleme	- Diller Arası Etkileşim ve Türkçe - Dünya Dillerinin Türk Diline Etkisi - Türk Dilinin Dünya Dillerine Etkisi Çeviri Atölyesi	Tartışma, çeviri pratiği, soru cevap	
7. Hafta	Kuramsal Çerçeve Çeviri Uygulamaları Metin inceleme	- Türkçenin Güncel Sorunları - Kitle İletişim Araçlarında Türkçe - Sosyal Medyada Türkçe Kullanımı Çeviri Atölyesi	Tartışma, çeviri pratiği, soru cevap	
8. Hafta	Ara Sınav		Ara Sınav	
9. Hafta	Kuramsal Çerçeve Çeviri Uygulamaları Metin inceleme	- Türkçede Özel Alanlarda Terimler - Terminoloji çalışmaları Çeviri Atölyesi	Tartışma, çeviri pratiği, soru cevap	

<b>10. Hafta</b>	Kuramsal Çerçeve Çeviri Uygulamaları Metin inceleme	- Diliçi çeviri - Türkçede diliçi çeviri faaliyeti Çeviri Atölyesi	Tartışma, çeviri pratiği, soru cevap	
<b>11. Hafta</b>	Kuramsal Çerçeve Çeviri Uygulamaları Metin inceleme	- Türkçede Yazı Türleri - Belirli Türkçe Yazı Türlerinin Çevirisi - Türkçeye Çevrilen Metinler Üzerinde Düzeltmeler	Tartışma, çeviri pratiği, soru cevap	
<b>12. Hafta</b>	Kuramsal Çerçeve Çeviri Uygulamaları Metin inceleme	- Türkçede Genel Çeviri Sorunları - Çeviri Sorunlarına Genel Değerlendirmeler Çeviri Atölyesi	Tartışma, çeviri pratiği, soru cevap	
<b>13. Hafta</b>	Çeviri Uygulamaları Metin inceleme	- Uygulamalı Türkçe Çeviri - Türkçeye Çevrilen Metinler Üzerinde Düzeltmeler Çeviri Atölyesi	Tartışma, çeviri pratiği, soru cevap	
<b>14. Hafta</b>	Çeviri Uygulamaları Metin inceleme	- Uygulamalı Türkçe Çeviri - Türkçeye Çevrilen Metinler Üzerinde Düzeltmeler Çeviri Atölyesi	Tartışma, çeviri pratiği, soru cevap	
<b>15. Hafta</b>	Final Sınavı		Final Sınavı	

#### 4.2.2. II. Dönem (15 Hafta)

Haftalık Ders Konuları ve Öngörülen Hazırlık Çalışmaları				
Hafta	Ön Hazırlık	Konular	Yöntem	Açıklamalar
<b>1. Hafta</b>	Derse Giriş	- Paragraf ve Paragrafta Anlatım Biçimleri - Paragraf Oluşturma, - İngilizce-Türkçe Paragraf Çevirileri Çeviri Atölyesi	Tartışma, çeviri pratiği, soru cevap	
<b>2. Hafta</b>	Kuramsal Çerçeve	- Kompozisyon Bilgileri - Kompozisyon Oluşturma Teknikleri - Yazılı Anlatımda Giriş-Gelişme-Sonuç Çeviri Atölyesi	Tartışma, çeviri pratiği, soru cevap	
<b>3. Hafta</b>	Kuramsal Çerçeve	- Türkçede Yazışma Türleri - Resmi Yazışmalar - Tutanak, Rapor, İlan, Karar Çeviri Atölyesi	Tartışma, çeviri pratiği, soru cevap	
<b>4. Hafta</b>	Kuramsal Çerçeve Çeviri Uygulamaları Metin inceleme	- Akademik Yazım ve Akademik Yazı Türleri - Akademik Yazı Oluşturma - Akademik Yazı Düzeltme Çeviri Atölyesi	Tartışma, çeviri pratiği, soru cevap	

<b>5. Hafta</b>	Kuramsal Çerçeve Çeviri Uygulamaları Metin inceleme	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Türkçede Yazılı Anlatım Türleri</li> <li>- Akademik Bilimsel Yazı Türleri</li> <li>- Makale, Eleştiri, Deneme, Bildiri, Tez</li> </ul> <p style="text-align: center;">Çeviri Atölyesi</p>	Tartışma, çeviri pratiği, soru cevap	
<b>6. Hafta</b>	Kuramsal Çerçeve Çeviri Uygulamaları Metin inceleme	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Çeviri Stratejileri ve Türkçe Metinler</li> <li>- Yazın Çevirisinde Uygulamalar</li> <li>- Sözcük ve Tümce düzeyinde Örnekler</li> </ul> <p style="text-align: center;">Çeviri Atölyesi</p>	Tartışma, çeviri pratiği, soru cevap	
<b>7. Hafta</b>	Kuramsal Çerçeve Çeviri Uygulamaları Metin inceleme	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Türkçe Çeviri Karşılaştırmaları</li> <li>- Çeviri yöntemleri</li> <li>- Dilbilgisel, Sözdizimsel İnceleme</li> </ul> <p style="text-align: center;">Çeviri Atölyesi</p>	Tartışma, çeviri pratiği, soru cevap	
<b>8. Hafta</b>	Ara Sınav		Ara Sınav	
<b>9. Hafta</b>	Kuramsal Çerçeve Çeviri Uygulamaları Metin inceleme	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Çeviride Üslup</li> <li>- Yazarı Tanımak ve Eseri Anlamak</li> <li>- Duyguyu Aktarmak</li> </ul> <p style="text-align: center;">Çeviri Atölyesi</p>	Tartışma, çeviri pratiği, soru cevap	
<b>10. Hafta</b>	Çeviri Uygulamaları Metin inceleme	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Çeviride Uygun Anlamın Seçilmesi</li> <li>- Sözcüklerin Anlamını Tahmin Etme</li> <li>- Basit Bileşik Cümleler</li> </ul> <p style="text-align: center;">Çeviri Atölyesi</p>	Tartışma, çeviri pratiği, soru cevap	
<b>11. Hafta</b>	Çeviri Uygulamaları Metin inceleme	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Çevirinin Aşamaları</li> <li>- Sözcük&amp;Terim Tanımlama, Yapısal Analiz ve Düzenleme</li> <li>- Metin Türleri ve Çeviri Yöntemleri</li> </ul> <p style="text-align: center;">Çeviri Atölyesi</p>	Tartışma, çeviri pratiği, soru cevap	
<b>12. Hafta</b>	Çeviri Uygulamaları Metin inceleme	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Çeviri Öncesi Cümle Analizi</li> <li>- Sözcük, Dilbilgisi, Anlam ve Bütünlük düzeyinde Sorunlar</li> <li>- Cümle Analizi sonrası Türkçeye Aktarım</li> </ul> <p style="text-align: center;">Çeviri Atölyesi</p>	Tartışma, çeviri pratiği, soru cevap	
<b>13. Hafta</b>	Çeviri Uygulamaları Metin inceleme	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Metin Analizi ve Türkçeye Çeviri</li> <li>- Uygulamalı Metin Analizi ve Türkçeye Çeviriler</li> </ul> <p style="text-align: center;">Çeviri Atölyesi</p>	Tartışma, çeviri pratiği, soru cevap	
<b>14. Hafta</b>	Çeviri Uygulamaları Metin inceleme	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Metin Analizi ve Türkçeye Çeviri</li> <li>- Uygulamalı Metin Analizi ve Türkçeye Çeviriler</li> </ul> <p style="text-align: center;">Çeviri Atölyesi</p>	Tartışma, çeviri pratiği, soru cevap	
<b>15. Hafta</b>	Final Sınavı		Final Sınavı	

## Sonuç

Türkiye’de mütercim ve tercümanlık lisans bölümlerinin birçoğunda bulunan “çevirmenler için Türkçe” dersi genellikle ilk veya ikinci yarı yılda verilmektedir. Bazı lisans bölümlerinde bu ders tek dönem (15 hafta) verilirken, bazılarında iki döneme (15 hafta+15hafta) yayılan bir müfredat ile çevirmen adaylarıyla buluşmaktadır. Bu çalışma çerçevesinde “Çevirmenler için Türkçe” dersi için iki farklı alternatif için müfredat önerisi getirilmiştir. Bu öneriler getirilirken Bartın Üniversitesi, İngilizce Mütercim ve Tercümanlık Bölümü’nün 2020-2021 ile 2021-2022 akademik eğitim ve öğretim yılında verilen “Çevirmenler için Türkçe” ders içerikleri referans alınmıştır. Bu referansın nedeni hem ders sorumlusu olarak deneyim aktarımı yapmak, hem de dersin içeriğinde gidilen değişiklik nedeniyle dersin iki döneme yayılan müfredatının bir dönemle sınırlandırılması sonucu ortaya çıkan yeniden yapılandırma’dır.

Bu çalışmada, referans bölümü nedeniyle çeviri amaçlı dil çifti Türkçe-İngilizce olarak belirlenmiş olsa da, farklı dillerden Türkçeye olan mütercim ve tercümanlık lisans bölümlerinde bulunan çevirmenler için Türkçe dersleri için de yukarıdaki müfredat önerilerinin model alınabileceği değerlendirilmektedir. Zira, bu müfredat önerileriyle Türkiye’de çeviri eğitimi alan çevirmen adayları için Türkçe anadil edincinin çeviri ekseninde geliştirilmesi ve çeviri becerilerinin artırılması hedeflenmektedir. Özellikle 1990’lı yıllardan sonra çeviribilim alanında erek-odaklı çeviri süreçlerinin modern çeviri kuramları çerçevesinde çeviri eğitiminde yer almaya başlamıştır. Bu nedenle çevirmen adaylarında dil edinci ve çeviri edincine yönelik farkındalığın dil-kültür ilişkisiyle birlikte verilmesinin önemi de artmıştır. Bu çalışma kapsamında hazırlanan müfredat önerileri hazırlanırken dil edinci ve çeviri edinci için bilgi ve becerilerin kazanılmasına yönelik konu ve etkinliklerde dil ve kültüre özgü unsurların yer almasına özen gösterilmiştir.

Bununla birlikte, çevirmen aday öğrencilerinin “Çevirmenler için Türkçe” dersinde çeviriye giriş düzeyinde aldıkları derslerde öğrendikleri kuramsal bilgileri tatbik etme fırsatı sunulmaktadır. Bunun için ise müfredat önerisinde uygulamalı derslerin olması gündeme getirilmiştir. Uygulamalı derslerde “çeviri atölyeleri” yapılarak öğrencilerin çeviriye ilişkin kuramsal bilgileri, Türkçeye ve Türkçeden yapılacak çeviri pratikleriyle örneklendirilecektir. Bu kısımda öncelikle Toury’nin betimleyici çeviri araştırma yöntemleri ve Vinay&Darbelnet’in doğrudan ve dolaylı çeviri yöntemlerine ilişkin örneklere ağırlık verilmesi hedeflenmektedir. Bu sayede öğrencilerin çeviri ve çeviribilime giriş ve benzeri gibi aldığı derslerde öğrendiği kuramsal çeviri strateji ve yöntemleri bilgilerinin Türkçe eksenli uygulamalı çeviri atölyelerinde pekiştirilmesi amaçlanmaktadır.

Bu çalışmada “Çevirmenler için Türkçe” dersi için önerilen müfredatlar çevirmen adaylarının dil, kültür ve çeviri arasındaki ilişkiye bütüncül bir bakış açısı getirmeyi hedefler. Böylece, çeviribilim öğrencileri ileride dil uzmanı statüsüyle çalışacakları

çevirmenlik veya editörlük gibi mesleklerde, Türkçe ile ilgili karşılaşabilecekleri dil sorunlarının hemen her türlüyle baş edebilecek düzeye gelecektir.

### **Kaynakça**

- Bartın Üniversitesi. (2021, 09 11). *Eğitim Kataloğu*. <http://ubys.bartın.edu.tr>: <https://ubys.bartın.edu.tr/AIS/OutcomeBasedLearning/Home/Index?id=512&culture=tr-TR> adresinden alındı
- Çoban, F., & Büke, E. (2019). Çevirmenlerin Türkçelerini Nasıl Geliştirebileceklerine Yönelik Uzman Görüşleri Doğrultusunda Öneriler. 3. *Eğitim Bilimler ve Sosyal Bilimler Sempozyumu* (s. 336-347). Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi.
- Eriş, E. (2019). How is Cultural Terminology handled in translation? The Legend of the Thousand Bulls. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*(16), 545-558. doi:10.29000/rumelide.619042
- House, J. (2016). *Translation as Communication across Language and Cultures*. Routledge.
- Khan, H. (2019). *Sa 'lebi 'nin Kısası 'l-Enbiya Eserinin Eski Anadolu Türkçesine Çevirileri: Betimleyici Çeviri Kuramları Işığında Karşılaştırmalı bir İnceleme*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kocabıyık, H. S., & Temur, N. (2018). Vinay ve Darbelnet ile Toury'nin kuramları ışığında Necip Mahfuz'un 'Savrulan Kahire' adlı romanının Türkçe çevirisindeki dil oyunlarının incelenmesi. *Journal of Social And Humanities Sciences Research*, 5(29), 3589-3597.
- Sağlam, M. Y. (2014). Bir Çevirmenin Gözünden Kaçanlar ve Editörün Önerileri. *Bilig*(69), 221-238.
- Vinay, J.-P., & Darbelnet, J. (1995). *Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation*. John Benjamins B.V.
- Zeytinkaya, D. (2016). Gideon Toury'nin Ereğ Odaklı Kuramı Işığında Bedrettin Tuncel'in İnsanlardan Kaçan Başlıklı Çevirisi. *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 35-47.



# ETİK KURALLAR BAĞLAMINDA ÇEVİRİ ETKİNLİĞİ TRANSLATION ACTIVITY IN THE CONTEXT OF ETHICS

İlknur BAYTAR<sup>1</sup>

---

## Öz

Çeşitli alanlarda yer alan etik kavramı, tanımlanması oldukça güç, çok katmanlı ve karmaşık bir kavram olmasının yanı sıra birçok meslek dalında karşımıza çıkmaktadır. Çünkü profesyonelliğin gerektirdiği üzere, birçok meslek dalı kendine ait etik kurallara sahiptir. Köklü mesleklerden biri olarak kabul edilen çevirmenlik de kendine özgü etik ilkeler çerçevesinde yürütülmektedir ve bu husus son zamanlarda çeviri çalışmalarında ilgi uyandırmaktadır. Çünkü iyi bir çeviri metni ortaya çıkarmak için birtakım etik ilkelerin dikkate alınması gerektiği yağın olarak kabul edilmektedir. Fakat çeviri yaparken çevirmenlerin dikkate alması gerektiği düşünülen etik ilkeler söz konusu olduğunda, bu ilkelerin neler olduğu hususunda henüz bir fikir birliğine varılmadığı görülmektedir. Bunun yanı sıra, çevrilen metnin kaynak metne sadık mı kalması gerektiği yoksa hedef dil kültür ve normlarına uygun olarak mı yapılması gerektiği soruları da çeviride etik unsurlar söz konusu olduğunda tartışılan hususlar arasında yer almaktadır.

Yukarıda anlatılanlar doğrultusunda, söz konusu bu çalışmanın amaçlarından bahsetmek gerekirse; öncelikle bu çalışma, çalışmanın temelini oluşturan etik kavramı hakkında çeşitli tanımlara dayanarak detaylı bilgi vermeyi amaçlamaktadır. Buna ek olarak çalışmada, etik kavramının ve etik ilkelerin çevirideki yeri hakkında bilgi verilmesi, çeşitli araştırmacıların çeviri etiği konusunda ortaya koyduğu görüşler doğrultusunda çeviri etiği konusunun detaylı olarak ele alınması ve son olarak bazı çeviri etiği modelleri hakkında bilgi verilmesi hedeflenmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Çeviri, Çeviri Çalışmaları, Etik, Çeviri Etiği

## Abstract

The concept of ethics in various fields, in addition to being a complex, multi-layered and very difficult to define, is also encountered in many professions. Because, as required by professionalism, many professions have their own ethical rules. Translating, which is also considered as one of the deep-rooted professions, is carried out within the framework of its own ethical principles, and this issue has recently aroused interest in translation studies. Because it is widely accepted that

<sup>1</sup> Kastamonu Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Kastamonu/ Türkiye, ORCID: 0000-0003-3995-1420, E-mail: iozturk@kastamonu.edu.tr.

some ethical principles should be taken into account in order to produce a qualified translated text. However, when it comes to ethical principles that are thought to be taken into account by translators while translating, it is seen that there is no consensus on what these principles are. In addition, the questions of whether the translated text should be faithful to the source text or should it be done in accordance with the culture and norms of the target language are among the issues discussed when ethical principles in translation are taken into consideration.

In line with the things mentioned above, to mention the aims of this study; first of all, this study aims to provide detailed information about the concept of ethics, which forms the basis of the study, based on various definitions. In addition, the aims of this study are to provide information about the place of ethics and ethical principles in translation, to discuss the subject of translation ethics in detail in line with the views of various researchers on translation ethics, and finally to give information about some translation ethics models.

**Keywords:** Translation, Translation Studies, Ethics, Translation Ethics

### **Giriş**

Etik son zamanlarda çeviri çalışmalarında sıklıkla bahsi geçen bir konu haline gelmiştir ve çeviriyi etik kılan özelliklerin neler olduğuna dair tartışmalar ise hala devam etmektedir. Çünkü, çeviri metni kaynak metne sadık mı kalmalıdır yoksa hedef dil sistemine, hedef kültür ve normlarına uygun olarak mı yapılmalıdır soruları çeviride etik unsurlar söz konusu olduğunda hala tartışılmakta olan hususlar arasındadır, fakat henüz bu konularda bir fikir birliğine varılamamıştır.

Ancak bilinen bir gerçek vardır ki her meslek dalında olduğu gibi çeviri ve çevirmenlikte de etik konusu büyük önem arz etmektedir. Bu sebeple de çeviri çalışmalarında çeviri etiğine verilen önem günden güne artmaktadır öyle ki çeviri etiğine dair birtakım dersler bile hem ülkemizde hem dünyada çeviri eğitimi veren alanlarda müfredatlara girmeye başlamıştır.

Tüm bunlar göz önüne alındığında, ilk olarak çalışmada çalışmanın temelini oluşturan ve tanımlanması oldukça zor olan etik kavramı, çeşitli araştırmacıların ortaya koyduğu çeşitli tanımlamalar ışığında tartışılacaktır. Buna ek olarak, etik kavramının çevirideki yeri hakkında bilgi verilmesi ve çeviri etiği konusunda ileri sürülen farklı görüşler doğrultusunda çeviri etiğinin ne olduğu konusunun ele alınması hedeflenmektedir. Son olarak ise bazı çeviri etiği modellerinin verilmesi ve bu modellerinden bahsedilecek olup, bu modeller hakkında bilgi verilmesi planlanmaktadır.

### **Etik Kavramı**

Etik, Yunancada “karakter” anlamında olan “ethos” kelimesinden, Türkçede ise; Arapçada “huy”, “mizaç”, “karakter” anlamlarını karşılayan “hulk” kelimesinden türemiş olan ahlak kavramının eş anlamlısı olarak kabul edilmektedir (Tiyek ve Peker, 2015: 115).

Ayrıca, “etik”, genellikle “ahlak felsefesi” olarak da adlandırılan felsefe dalına atıfta bulunmak için de kullanılır ve bu anlamda etik, teorik, pratik, birinci dereceden ahlak veya etiğin incelenmesidir ve etiğin amacı, ahlaki eylem ve yargının doğası hakkında entelektüel bir anlayış getirmektir (Downie, 1980: 34).

Ay ve Aytekin ise etik kavramı hakkında şunları nakletmektedirler:

*Toplumlara hatta kişilere göre değişmekle birlikte etik, birey davranışlarıyla ilgili kullanılan ahlak terimlerini, ahlak yargılarını incelemekte, bireylerin ahlaki tutumlarının ardında yatan yargıları ele almaktadır. Latince “ethicus”dan gelen sözcüğün, dilimizdeki karşılığı ise “törebilim” olarak ortaya konmuştur. Törebilim iyi-kötü, yararlı-yararsız, sorunları inceleyen, töresel bir davranış yasası geliştiren inceleme dalıdır (2005: 46).*

Yukarıdaki tanımlamalardan anlaşılacağı üzere, etik ilkeler toplumdan topluma kişiden kişiye değişiklik göstermekle birlikte, bu ilkeleri keskin çizgilerle birbirinden ayırmak pek de mümkün gözükmemektedir.

Etik kavramını ahlak kavramıyla ilişkilendirerek açıklayan araştırmacıların görüşleriyle doğru orantılı olarak, Mahmutoğlu’na göre ise felsefenin bir alt dalı olan etik; ahlak kavramını analiz ederek, nelerin iyi nelerin kötü, iyinin ve doğrunun ne anlama geldiği, neyin doğru neyin yanlış olduğu, insanın yaşam amacının ne olması gerektiği, ahlaklı ve erdemli bir yaşam sürmek için insanların nelere gereksinim duyduğu gibi hususlar üzerinde durmaktadır. Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse, genel olarak etik iyi ve doğru kavramlarının ne olduğu üzerinde durmaktadır (2009).

Benzer şekilde, nasıl hareket etmemiz gerektiği sorusuna cevap vermeyi amaçlayan ahlaki kural, ilke veya değerler anlamına gelen etik, aynı zamanda herhangi bir ahlaki değer, ilke sistemi veya teorisi için de kullanılmaktadır. Bunun aynı sıra etik, davranış için bir rehber olarak kabul edilirse, anlamı ahlaka yakındır. Bu sebeple, birçok bağlamda etik ve ahlak kavramları birbirinin yerine kullanılmaktadır. (Koskinen ve Pokorn, 2020 :2)

Yukarıdaki anlatılanlardan yola çıkarak, etik kavramının genel olarak ahlak kavramıyla ilişkilendirildiği ve eş anlamlı olarak kullanıldığı açıkça görülmektedir. Fakat her ne kadar, etik ve ahlak kavramları genellikle eş anlamlı olarak kabul edilse de, bu iki kavram her zaman aynı şeyi kastetmez çünkü etik özel bir isim olarak ele alındığında, batı düşüncesinde normalde ahlak felsefesi olarak adlandırılan bir felsefe alt disiplinine ait bir kavram olmasına rağmen, birçok farklı anlama da sahiptir, ancak etik kavramının henüz kapsamlı bir tanımı bulunmamaktadır (Shaw, 2015: 11-12).

Ayrıca etik kurallar, bir toplumun dini inanç sistemine, normlarına, tarihine, ekonomi ve felsefesine de bağlıdır bundan ötürü etik ilkelerden bahsederken içinde var olunan sistem de göz önünde bulundurulmalıdır (Ay ve Aytekin, 2005). Buna ilaveten, bir toplumda var olan temel ve üst etik değerler ise “adalet, doğruluk-dürüstlük, tarafsızlık, sorumluluk” olarak sıralanabilir (Küçüköğlü, 2012: 179).

Kısaca özetlemek gerekirse; çoğu zaman ahlak kavramıyla eş anlamlı olarak kullanılan etik kavramı toplumdan topluma ve kişiden kişiye farklılıklar arz etse de genel olarak iyi, kötü, doğru yanlış gibi kavramlar çerçevesinde, insanların yaşamlarını sürdürmesi için benimsemesi gereken ilkeler ve kurallar bütünü olarak ifade edilebilir.

### **Çeviri Etiği**

Tüm köklü mesleklerde olduğu gibi, çevirmenlerin de iyi bir çeviri metni ortaya çıkarabilmeleri için çevirilerini belirli etik kurallar çerçevesinde yapmaları büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle alanda çeviri etiğine verilen önem her geçen gün artmaktadır. Çünkü farklı toplumlar ve kültürlerarasında bilgi alışverişinin ve kültür paylaşımının sağlanmasında da önemli bir yere sahip olan çeviri etkinliğinde, çevirmenler önemli bir rol üstlenmektedir bu da çeviride etik konusunu gündeme getirmektedir (Arslan, 2016).

Buna ek olarak, Tymoczko (2006: 443) çeviri ve etik ilişkisini şu sözleriyle ifade etmektedir: “Çeviri, mekanik bir dil egzersizinden ziyade etik, politik ve ideolojik bir etkinlik olarak görülür. Edebi çeviri sanatı temel olarak kabul edildiğinde bile, edebi yaratıcılığın ve yeniliğin ideolojik etkileri de söz konusudur”.

Benzer şekilde, çeviri, kültürel sistemlerde merkezi bir rol oynayarak, giderek küreselleşen bir dünyada toplumları ve ulusları şekillendiren bir role sahip olduğu için, etik sonuçları olan bir faaliyettir ve çevirmenler de potansiyel etik ajanları olarak görülmelidir. Aslında çeviriye yalnızca dilsel bir aktivite olarak değil, etik ilkelere dayanan ve belirli bir ideolojik ve politik alanda çerçevelenen bir eylem olarak bakılmalıdır çünkü çeviriler, pragmatik bir anlamda, onlara bağlı olabilecek insanların hayatlarını da etkilemektedir (Cruz, 2017).

Çeviri etiği ile ilgili tartışmalar ise “Çeviri nasıl yapılmalı?” “Bu metin çevrilmeli mi?” ve “Çeviri yaparak dünyayı nasıl daha iyi bir yer haline getirebiliriz?” gibi sorularla başlamıştır (Chesterman, 2018: 443).

Çeviri etiği kapsamına giren ilkeleri detaylandırmadan evvel, çeviri etiğinin ne olduğu hakkında bilgi vermek gerekirse; genel hatlarıyla çeviri etiği çevirmenlerin sorumluluklarını ve özgürlük sınırlarını kapsamaktadır. Bu bağlamda çevirmenin sorumlulukları ile kast edilen şey ise çevirmenlerin kimlere ve nelere karşı sorumlu olduğu ve çeviri sürecinde kararlarını verirken ne ölçüde özgür olduklarıdır (Tellioglu, 2018).

Chesterman’a göre ise, “çeviri etiği” ya da “çevirmen etiği”, çevirinin nasıl yapılması ve nasıl olması gerektiğine dair kabul edilmiş ilkeler ve normlardan bahsetmektedir ve çeviri genel olarak dilsel bir etkinlik olarak kabul edildiği için, çeviri etiği de aynı şekilde dil ya da iletişim etiğiyle iç içe geçmiştir (2018: 443).

Ayrıca çeviri etiğinde mesleki ve kişisel etik ayrımı yapılmaktadır. Mesleki etik, harici bir kontrol odağı, meslek ve ilgili normlar ve beklentiler tarafından belirlenen etik yükümlülükleri ifade etmektedir. Kişisel etik ise, çevirmenin kendi kişisel

kontrol odağı üzerine kuruludur bu nedenle daha özneldir ve çevirmenin kendi inançlarına odaklanan birtakım etik ilkeleri ifade etmektedir (Kruger and Crots, 2014).

Newmark (2009: 20-21) çeviri etkinliğinde dilsel, iletişimsel, işlevselci, etik/estetik aşama olmak üzere dört adımdan bahsetmektedir. Konumuz gereği etik/estetik aşamadan bahsetmek gerekirse; 2000'den itibaren, bu aşama resmi, belgesel metinlerle ve ciddi edebi eserlerle ilgilenmektedir. Buna ek olarak, çevirmenliğin gerçeğin peşinde koşan asil bir meslek olmasından ötürü, çevirmen okuyuculara yanlış bilgiler sunup, onları yanlış yönlendirmemelidir, fakat herhangi bir yanlış bilgi söz konusu olursa da Birleşmiş Milletler Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi'nin (1948) etik ölçütlerine bağlı olarak yanlış bilgiler düzeltilmelidir (Newmark, 2009: 21).

Çeviri etiğinin tarih içerisindeki gelişiminden bahsetmek gerekirse; çeviri etiği ilk olarak batıda kaynak metne sadakat olarak kabul edilmekteydi bir başka şekilde ifade edilirse, çevirmenin kaynak metni hedef metne olduğu gibi aktarması gerekirken, herhangi bir müdahalede bulunması ise etik dışı olarak düşünülmekteydi. Çeviri etiği tartışmalarındaki bir diğer gelişme ise "müdahaleci" yaklaşımların yükselişi olmuştur. Böyle bir yaklaşımla çevirmenin adalet değeriyle birlikte kişisel ahlakına da öncelik verilmeye başlanmıştır. (Chesterman, 2018: 444-45).

Benzer bir bakış açısıyla, Pym'e (2001) göre de; etik açıdan bir çevirmen temelde kaynak metni ve kaynak metin yazarını temsil etmekle yükümlüdür ve kaynak metinde yer alıp hedef metinde yer almayan herhangi bir şey varsa da, bu durum çevirmenin hatalı olduğunu göstermektedir ve yapılan çeviri ise etik dışı kabul edilmektedir.

Chuo'ya (2016) göre de hem doğuda hem de batıda, geçmiş dönemdeki çeviri uzmanları, teorisyenler ve çevirmenler çeviri etiğini kaynak metne bağlılık olarak nitelendirmişlerdir ve onlara göre kaynak metinden en ufak bir sapma bile etik dışı olarak kabul edilmiştir.

Yukarıda anlatılanlardan anlaşılacağı üzere, bazı araştırmacılar çeviri etiğini kaynak metne sadakat ile eş değer tutmuşlardır bir başka deyişle eski çeviri etiği anlayışı doğrultusunda çevirmenlerin kaynak metni, herhangi bir müdahale de bulunmadan, hedef dile olduğu gibi aktarmaları gerekmektedir.

Ancak küreselleşen dünyada, çeviri etiğine karşı bu kadar basit bir bakış açısı olmamalıdır ve çeviri etiğine getirilen yeni bakış açısı, çeviri sınıflarında eğitim-öğretimin yürütülme şeklini etkilemiştir (Chuo, 2016). Ayrıca, her ne kadar bazı araştırmacılar çeviri etiğini çeviride tarafsız ve objektif olarak kaynak metne sadakat olarak nitelendirse de çeviri hiçbir zaman tamamen tarafsız veya nesnel olmamıştır; ve çevirmen çeviri metninde her zaman bir iz bırakmaktadır, bu nedenle tam aynılık ve tarafsız temsil ideallerine ulaşılması mümkün gözükmemektedir (Chesterman, 2018: 447).

Bütün bu anlatılanlar dikkate alındığında, çeviri etiğinin geçmişten günümüze değişiklik gösterdiğini söylemek mümkündür. Çünkü eskiden çeviri çalışmalarının odak noktası kaynak metne sadakat ve birebir çeviri iken, günümüzde modern çeviri teorilerinin ortaya çıkmasıyla birlikte çeviride odak noktası da birebir çeviri ve kaynak metne sadakat gibi hususlardan, kültürlerarası iletişimin sağlanmasına, çevirinin neye hizmet ettiğine, ne amaçla yapıldığına, çevirinin sosyo-ekonomik rollerine ve çeviride yapılan değişikliklere yönelmiştir, bu da çeviri çalışmalarında etik kavramını beraberinde getirmiştir (İçöz, 2012).

Robinson ise çeviri etiğini geleneksel bir bakış açısıyla çevirmenin kaynak metnin anlamını çarpıtmasının etik olmadığı şeklinde tanımlanmıştır, fakat bu yetersiz bir tanımdır, çünkü belirli durumlarda çevirmenler hedef kitlenin beklentilerini karşılamak için kaynak metnin anlamını zaman zaman çarpıtmakla karşı karşıya gelebilir ve bu noktada çeviri etiğine dair yapılan söz konusu geneleklsel tanım yetersiz kalabilir (2003: 25-26).

Ayrıca çeviri etiği yalnızca yapılan çeviriyle ilişkili değildir. Çeviri etiği kapsamında çevirmenler de ortaya çıkan üründen sorumludurlar. Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse; çeviri etiği kapsamında çevirmenlere de düşen birtakım görevler vardır. Etik ilkeler söz konusu olduğunda çevirmen, kaynak metnin biçim ve içeriğini hedef metne aktarma ve çevirinin etik yönlerini ve hedef dildeki işlevini yerine getirebilmesi arasındaki dengeyi kurmaya çalışmalıdır (Alwazna, 2014).

Aynı şekilde, Chesterman (1997: 147) çeviribilimdeki geleneksel etik tartışmalarının genellikle ya çevirmenlerin görevleri ya da haklarıyla ilgili olduğunu ileri sürmektedir ve bu hususları aşağıdaki gibi sıralamaktadır;

- İlgili taraflara sadakat
- Çeviri sürecinde kabul edilebilir derecede özgürlük ve ayrıca çevirmenlerin orijinal metni değiştirme, düzeltme veya geliştirme hakkına veya görevine sahip olup olmadığı konusu.
- Yukarıdaki maddelerle bağlantılı olarak, çevirmenin tarafsız görünmesi olarak anlaşılan ve son zamanlarda birçok bilim adamı tarafından sorgulanan çevirmenin görünmezliği hakkındaki tartışmalar;
- Çevirmenlerin «etik dışı» buldukları bir metni çevirmeyi reddetme hakları olup olmadığı;
- Çevirmenlerin fikri mülkiyet olarak çevirilerle ilgili hakları nelerdir,
- Çeviri komisyoncusunun çevrilecek metinlerin seçiminde benimsediği ideolojiler hakkındaki tartışmalar.

Çeviri etik ilişkisinden ve çeviri etiği kapsamında çevirmenlerin yerine getirmesi gereken yükümlülüklerden bahsetmek gerekirse; çeviri etiği hakkında geçmişten günümüze farklı görüşlerin ortaya atıldığı anlaşılmaktadır. Geçmişte çeviri etiği kaynak metne sadakat ile eş değer tutulurken, günümüzde bu bakış açısı yerini kültürlerarasında etkileşimi artırma ve hedef kültür ve hedef kitlenin beklentilerine

uygun bir şekilde kaynak metne birtakım müdahalelerde bulunabilme anlayışına bırakmıştır.

### **Chesterman'ın Çeviri Etiği Modelleri**

Chesterman, temsil etiği, hizmet etiği, iletişim etiği ve norm temelli etik olmak üzere dört adet çeviri etiği modeli ortaya koymuştur. Bunun yanı sıra, çevirmenler için de meslek etiği kapsamında hipokrat yemini benzer resmi bir yemin olabileceğini ileri sürerek çevirmenler için bir de hipokrat yemini teklifinde bulunmuştur (2001). Bu başlık altında Chesterman'ın (2001) ortaya attığı dört çeviri etiği modeli hakkında bilgi verilmesi planlanmaktadır. İlk model olan temsil etiği sadık çevirmen anlayışına ve kutsal metin çevirilerine dayanmaktadır. Temsil etiğine göre, çevirmenin bilhassa kutsal metinler söz konusu olduğunda, kaynak metne sadık bir şekilde kendi yorumunu çevirisine katmadan çevirisini yapması gerektiği vurgulanmaktadır ve bu modele göre iyi bir tercüman olmak, adalet, sadakat, doğruluk ve güvenilirlik gibi erdemlere sahip olmayı gerektirmektedir. Ayrıca bu modele göre, çevirmenin kaynak metni, kaynak metne hiçbir şey eklemeyen, kaynak metinden hiçbir şey çıkarmadan veya kaynak metinde hiçbir şey değiştirmeden doğru bir şekilde hedef metne aktarması gerekmektedir. Chesterman'ın (2001) ileri sürdüğü ikinci model ise hizmet etiğidir. Bu modele göre, çeviri müşteriye sunulan ticari bir hizmet olarak kabul edilmektedir. Bu anlayıştan yola çıkarak, çevirideki asıl amacın etik kurallar çerçevesinde müşteriye profesyonel bir hizmet sunmak olduğu söylenebilir. Daha evvel de belirtildiği üzere, çevirmenler bir bakıma ticari bir hizmet sağlarlar ve hizmet etiğine göre çevirmenler yaptığı çevirileri aynı zamanda, son teslim tarihine de yetiştirmeye çalışarak, zamanın değerinin de altını çizmektedirler. Hizmet etiğine göre, çevirmenler müşterilerin ve hedef kitlenin beklentilerini en iyi şekilde karşılamayı hedeflemelidirler. Başka bir deyişle, bu model çevirmenlerin çeviri yöntemlerini çevirinin amaçlarına göre ayarlaması gerektiğini ileri sürmektedir (Guo ve Chen, 2021). Üçüncü model olan iletişim etiği ise çeviri sonucunda ortaya çıkan hedef metnin, müşterinin gereksinimlerini karşılaması ile ilgilenmek yerine taraflar arasında iletişimi mümkün kılma ve sağlama ilkesine dayanmaktadır. İletişim açısından bakıldığında, etik normlara uygun bir şekilde çeviri yapan bir çevirmen kültürlerarası iletişimi sağlamaya çalışan bir arabulucu rolündedir ve bu ancak metnin, mesajların ve anlamların doğru bir şekilde idrak edilmesi sonucunda başarılabilir. Bütün bunlara ek olarak, iletişim etiği, çevirmenin kaynak dil ile hedef dil arasında “denge” kurmasını ve kaynak ile hedef metin arasında sorunsuz bir iletişim sağlamasını gerektirir. (Guo ve Chen, 2021). Son olarak norm temelli etik modelinden bahsetmek gerekirse; bu model, betimleyici çeviri çalışmaları ve norm teorisinden yola çıkarak ortaya atılmıştır ve bu model normların toplum içindeki birtakım etik kulları ve ilkeleri kodladığı düşüncesine dayanmaktadır. Bu normlar, kabul edilebilir çeviri metinlerinin nasıl olması gerektiğini ve bunların dönemden döneme ve kültürden kültüre nasıl farklılık gösterdiğini ifade etmektedir. Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse; bu modele göre çevirmen hedef kitle ve

hedef kültür norm ve değerlerini dikkate alarak çevirisini yapmaya çalışılmalıdır (Guo ve Chen, 2021).

### **Sonuç**

İster yazılı ister sözlü çeviri olsun, etik hususlar çeviride tartışılmalı hususlar arasındadır. Bilinen köklü meslekler arasında sayılan çevirmenlik de her meslekte olduğu gibi birtakım etik ilkelere sahiptir ve çeviri sürecinde çevirmenlerin bu kurallara dikkat etmeleri büyük önem arz etmektedir. Bu çalışmada çeviri etiğinin ne olduğu ve bir çeviriyi etik yapan ilkelerin neler olduğu üzerinde durulmuş ve bu hususta çeşitli araştırmacıların görüşleri sunulmuştur.

Çeşitli araştırmacıların, çeviri etiği hususunda ileri sürdüğü görüşler doğrultusunda, geçmişten günümüze çeviri etiğine dair görüşlerin değiştiği anlaşılmaktadır. Genel olarak çeviri etiğine dair ortaya atılan görüşleri özetlemek gerekirse; ilk olarak, çeviri etiği söz konusu olduğunda araştırmacıların fikir ayrılığına düştüğü saptanmıştır. Çünkü geçmişte çeviri etiği, kaynak metnin biçim ve içeriğine bağlı kalmak koşuluyla kaynak metne sadakatle eş değer tutulmuştur ve bu doğrultuda bazı araştırmacılar çeviri etiğini, kaynak metnin biçim ve içeriğine herhangi bir yorum katmadan ve kaynak metne herhangi bir müdahalede bulunmadan kaynak metnin olduğu gibi hedef metne aktarılması şartıyla ortaya çıkan çeviri metninin etik bir çeviri olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bir diğer deyişle, çevirmenlerin çeviride objektif olmaları gerektiği konusunda fikir birliğine varmışlardır. Ancak, gelişen ve küreselleşen dünya ve yeni çeviri yöntemlerinin ortaya çıkmasıyla birlikte, çeviri anlayışında da bazı değişiklikler meydana gelmiştir. Bunun sonucu olarak da, çeviri etiğine ilişkin görüşlerde de farklılıklar ortaya çıkmıştır ve bazı araştırmacılar çevirmenlerin çeviri etiği bağlamında kaynak metnin biçim ve içeriğinde birtakım değişiklikler yaparak hedef kitlenin beklentilerine ve hedef kültür normlarına uygun bir hedef metin ortaya koyabileceklerini savunmaya başlamışlardır. Bütün bunlar göz önüne alındığında, çeviride sadakati savunan çevirmenler çeviri etiğini kaynak metne sadakat olarak görürken, çeviri metinlerde görünürlüğü ön planda tutan çevirmenler ise kaynak metni hedef metne uyarlamada etik açıdan bir sakınca görmemişlerdir.

Son olarak ise eski çeviri anlayışının yerini, kültürlerarası etkileşimi arttırmak ve hedef kültürün beklentileri karşılamak için, çevirmenlerin kaynak metne bazı müdahalelerde bulunabileceği anlayışına bıraktığı söylenebilir.



## Kaynakça

- Alwazna, R. Y. (2014). Ethical Aspects of Translation: Striking a Balance between Following Translation Ethics and Producing a TT for Serving a Specific Purpose. *English Linguistics Research*, 3 (1), 51-57.
- Arslan, S. (2016). Çeviri Etkinliğinde Çeviri Etiğinin Önemi ve Etik Sorunların Felsefe Temelinde Yeniden Değerlendirilmesi. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (The Journal of Social and Cultural Studies)*, 2 (3), 211-225.
- Ay, C. & Aytekin, P. (2005). Reklamda Etik. *Öneri Dergisi*, 6(24): 46-60.
- Chesterman, A. (1997). "Ethics of Translation". M. Snell-Hornby, Z. Jettmarova & K. Kaindl (Eds.). *Translation as Intercultural Communication: Selected Papers from the EST Congress* (s. 147-157). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Chesterman, A. (2001). Proposal for a Hieronymic Oath. *The Translator*, 7, 139 - 154.
- Chesterman, A. (2018). "Translation Ethics". D'hulst, Lieven & Gambier, Yves (Eds.). *A History of Modern Translation Knowledge. Sources, Concepts, Effects* (s.443-448). Amsterdam:John Benjamins Publishing Company.
- Chuo, J. (2016). Towards a Flipped Translation Classroom: Introducing and Enhancing Ethics in Translation Training. *International Journal of Language and Linguistics*, 3(5), 22- 29.
- Cruz, X. (2017). Translation Ethics: From Invisibility to Difference. *Via Panorâmica: Revista Eletrônica de Estudos Anglo-Americanos*, 3(6), 95-105.
- Downie, R. S. (1980). Ethics, Morals and Moral Philosophy. *Journal of Medical Ethics*, 6, 33-34.
- Guo, P. & Chen, J. ( 2021). Study on Translation Strategies of News Headlines from the Perspective of Chesterman's Translation Ethics. *Open Journal of Modern Linguistics*, 11, 520-528. DOI: 10.4236/ojml.2021.114039
- İçöz, N. (2012). Considering Ethics in Translation. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 131-134.
- Koskinen, K. & Pokorn, N. K. (2020). "Ethics and Translation: an Introduction". K. Koskinen, N. K. Pokorn (Eds.). *The Routledge Handbook of Translation and Ethics* (s. 1-10). London and New York: Routledge.
- Kruger, H. & Crots, E. (2014). Professional and Personal Ethics in Translation: A Survey of South African Translators' Strategies and Motivations. *Stellenbosch Papers in Linguistics*, 43, 147-181. DOI: 10.5842/43-0-613
- Küçüköğlü, M. T. (2012). Etik Değerler ve Etiğın Kurumsallaşması. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 4 (1), 177-185.
- Mahmutoğlu, A. (2009). Etik ve Ahlak: Benzerlikler, Farklılıklar ve İlişkiler. *Türk İdare Dergisi*, 81, 463-464.
- Newmark, P. (2009). "The Linguistic and Communicative Stages in Translation Theory". Munday, J. (Ed.). *The Routledge Companion to Translation Studies* (s. 20-35). London, Routledge.
- Pym, A. (2001). Introduction The Return to Ethics in Translation Studies. *Special Issues of the The Translator*, 7 (2), 129-138. DOI: 10.1080/13556509.2001.10799096
- Robinson, D. (2003). *Becoming a Translator: An Introduction to the Theory and Practice of Translation* (2. Baskı ). London: Routledge.
- Shaw R. M. (2015). *Ethics, Moral Life and the Body Sociological Perspectives*. London: Palgrave Macmillan.
- Telliöğlü, B. (2018). Bir Çeviri Etiği Dersine Doğru. *RumeliDE Journal of Language and Literature Studies*, 4, 254-265.
- Tiyek R., Peker, K. (2015). Örgütsel Etik Davranışlar: Bir Araştırma. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 113- 136.
- Tymoczko, M. (2006). Translation: Ethics, Ideology, Action. *The Massachusetts Review*, Fall, 47 (3), 442-461.

## **DİL KAZANIMI (FELSEFİ, SOSYOLOJİK VE DİNİ BOYUTLARI)**

Maryam Khaled Mohammed AHMED<sup>1</sup>

---

### **Öz**

Yaşamın temel bağlarından birisi olarak kabul edilen dil, bilindiği üzere insanların arasındaki ilişkinin, iletişimin oluşumuna olanak tanıyan, pek çok özelliği olduğu için çok farklı çevreler tarafından açıklanabilen ve araştırılan bir alandır. Bu çalışmada da dil kazanımı üzerinde durulmaktadır. Dil hem çocukluk çağında edinilen hem de ileriki yaşlarda anadilin yanında da edinilebilen bir araçtır. Dilin kazanımıyla ilgili, felsefi, sosyolojik, din ve tefsir gibi pek çok alan kendi çalışma alanları kapsamında önemli yorumlar yapmaktadır. Bu araştırma bütün bu farklı alanların konuyla ilgili görüşlerini karşılaştırmalı bir şekilde ele almaktadır. Bütün bu bilgilerin ışığında dil kazanımının pek çok aşaması ve yöntemi olduğunun söylenmesi mümkündür.

**Anahtar Kelimeler:** Dil kazanımı, sosyoloji, felsefe, din, tefsir.

### **Abstract**

Language, which is accepted as one of the basic ties with life, is a field that can be explained and researched by many different circles, as it has many features that allow the formation of communication and the relationship between people. This study also focuses on language acquisition. Language is a tool that can be acquired both in childhood and later in life. Many fields related to the acquisition of language, such as philosophical, sociological, religion and tafsir, make important comments within the scope of their fields of study. This research deals with the views of all these different fields on the subject in a comparative way. This research deals with the views of all these different fields on the subject in a comparative way. In the light of all this information, it is possible to say that there are many stages and methods of language acquisition.

**Keywords:** Language acquisition, sociology, philosophy, religion, tafsir.

### **Giriş**

Dil öncelikle bir eylemdir. Bu eylem varlık zincirinin bir üyesi olan insana özgüdür. Her ne kadar insan dışındaki canlıların iletişim ve dillerinden söz edilebilirse de insana özgü dil, aklın aleti ve tezahürü olması sebebiyle diğer dillerle yalnızca bir

<sup>1</sup> Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili Ve Belağatı Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye. Mail adresi, mariamkhaled1993@hotmail.com.

iletişim aracı olarak benzerdir. Bu nedenle insana özgü olan dilin kavranması basitçe bir iletişim mekanizmasını değil bizatihi insani nitelikleri anlamakla mümkündür. Bu da varlık-dil, insan-dil ve dil-düşünce ilişkilerini araştırmasını gerektirir. Böylece dil menşeyi ve yapısı ortaya çıkar.

Dil menşeyiyle ilgili farklı teoriler çıktıkça araştırmaya değer konular ortaya konmaktadır (İbn Cinnî, 1952: 46). Zira dil menşeyi dediğimizde ilk olarak tek dil mi vardı? Sorusu ortaya çıkar. Tek dil olsaydı dil farklılaşmasının nereden kaynaklandığı sorununun da incelenmesi gerekir.

Dilin yapısı ile ilgili yapılan tüm tartışmaların yanı sıra bir diğer önemli problem ise dilin bireysel olarak kişi tarafından nasıl kazanıldığıdır. Dil düzenli, sistematik ve bir grup kurallara bağlı bir sistemdir. Peki, bu kuralları bilmeden nasıl konuşulabilir? Söz gelimi çocuklar henüz okula gitmeden veya özel bir çaba göstermeden düzenli ve kurallara uygun cümleleri nasıl kurulabilmektedir? Bu bağlamda insanların doğuştan dil öğrenmeye yatkınlıkları mı vardır, yoksa bunu sonradan mı edinmişlerdir? Yahut çocuğun içine doğduğu çevre ve dünya dil öğreniminde ne kadar etkilidir?

Dille ilgili her bir konu ayrı bir bahiste incelenmeye değer. Dil kazanımının keyfiyetini açıklayan tek bir ilim dalı olmayıp; felsefe, sosyoloji, din ve tefsir gibi çeşitli alanlar konuyu kendi alanları kapsamında ortaya konmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma, belirtilen alanlarda dil kazanımını karşılaştırmalı bir şekilde incelemiştir.

### **Sosyolojik ve Felsefi Açından Dil Kazanımı**

Sosyoloji veya toplumbilimi, insanın etkileşimi üzerinde en yalın haliyle gözlenebilir durumlar ve davranışların incelenmesini temel almaktadır. İnsanlar ile hayvanların davranışlarının anlaşılması için bu yaklaşım sistematik bir tavır sergilemektedir. Davranışçı teorisyenler çoğunlukla davranışların belirlenmesinin temelinde kalıtımın dikkate değer bir rolü olduğunu ifade etmiş olsalar dahi, ilk olarak çevre temelli olayları odak noktalarına almaktadırlar. Dil kazanımı konusunda davranışçılık kuramı, temel yapısında insanın doğuştan zihinci yatkınlığıyla çatışan bir kuramdır. Çağdaş dönemde dil üzerine yapılan çalışmalar bu konuda da birçok teorinin (Doğuştancı ve davranışçı) ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu araştırmaların nispeten ortak kanaati ise dilin diğer bilgi edinme biçimlerinden farklı bir öğrenme sürecini içerdiği düşüncesidir (Cowie, 2008: 135). Bu konuda temelde Doğuştancı ve davranışçı kategoriler altında bir ayrışma söz konusudur. Dolayısıyla bu kısımda bu kuramların ana hatları ele alınmaktadır.

Dil kazanımı eski yunan filozofları tarafından bilgi edinme yollarından biri olarak incelenmektedir. Pisagor'a göre insanın nefsindeki varolan bütün bilgiler doğuştan gelir. Aynı zamanda zihinde fitri olarak eşyaların sûretleri vardır. Dolayısıyla da dil diğer bilgiler gibi doğuştan gelmektedir (Galip, 1981: 42). Platon'a göre dil, insanın yeme, içme, uyku vb. ihtiyaçlarının doğuştan gelen tepkisinin bir sonucudur. İnsan, doğuştan amaçlarını ve ihtiyaçlarını ifade etmek için anlamlı kelimeler üretme

kabiliyetine sahiptir. Bu konuşma yeteneği, ihtiyaç duyulunca ve doğru zamanda ortaya çıkar. İnsan bilgileri de insanın nefsinde bi'l-kuvve vardır. O bilgiyi öğrendiği zaman nefsinde bi'l-fiil var olur. Demek ki bilgi öğrenmek, bi'l-kuvve olanı bi'l-fiil hale dönüştürmek demektir (Resâil I,2017: 178).

Platon, doğuştanlık teorisinin gelişiminde önemli katkılarda bulunmuşlardır. Doğuştanlık, aklın fikirler ve bilgilerle beraber doğduğunu iddia eder. Bu da felsefe temelli bir doktrin olarak görülmektedir. Doğuştanlıkta, insanın sahip olduğu bilgilerin hepsi duyu ve deneyimler vasıtasıyla kazanılmamaktadır. Platon bilgilerin en yalın haliyle zihinde doğuştan inanç ve fikirlerin bulunduğunu savunmaktadır. Platon da doğuştan zihinde var olan bilgilerin kilitlerinin deneyimler vasıtasıyla açıldığını savunur. Sonuç olarak felsefedeki doğuştanlık düşüncesi, bilgiye deneyimler ile öğrenilen bir olgu olarak değil doğumla gelen bir olgu olarak bakılmaktadır (Bloom ve diğerleri, 1960: 120).

Çağdaş dönemde ise doğuştanlık teorisine karşı davranışçılık ortaya çıkmıştır. Davranışçılara göre insanlar doğum itibariyle içeriksiz, boş bir zihne (tabula rasa) sahiptirler. Fakat kişi duyuşal dünya ile karşılaştıktan sonra çevre, gelenek ve kültür aracılığıyla etrafındaki sesleri zihninde birikmeye başlar. Nihayet gerektiğinde de biriken bu ses ve sözleri taklit ederek dile getirir. Böylece dil esasen topluluk ve sosyal çevreden öğrenilen bir şeydir. Dolayısıyla çevre ve sosyal etkileşimdeki farklılıklardan dil de etkilenir (Bloom ve diğerleri, 1960: 380).

Öte yandan Noam Chomsky gibi araştırmacılar ise insanın doğuştan dil öğrenmeye yatkınlık taşıdığını iddia eder. Buna göre insan doğumuyla birlikte zaten dil öğrenmeye hazır ve kabiliyet sahibidir (Demirezen, 1988: 135).

Chomsky, beyinde bulunan, doğuştan gelen temel ilkelerin tüm insan dillerini yönettiğini ve gereken kelimelere karar verdiğini söylemektedir. Dolayısıyla Chomsky taklit teorisini tamamen reddeder. Çünkü bu teori hayvan davranışı ile insan davranışı arasındaki farklılığı izah edemez. Bildiğimiz üzere hayvanlar da taklit yetisine sahiptir, ancak buna rağmen lafzi anlamda herhangi bir dil geliştiremezler. Dolayısıyla taklit teorisi insanları diğer canlılardan ayırt edici bir şey olarak dili açıklayamaz (Bloom ve diğerleri, 1960: 401).

Her iki teori ne doğru olsa da, ilk olarak söylemek gerekirse insan dili bir defada kazanamaz. Aksine, hayatın farklı yaşlarında yavaş yavaş kazanılır. Bu özellikle zihinsel yeteneklerini geliştirdiği ilk beş yılda gerçekleşir. Çocuk öncelikle anlaşılmasız seslerle konuşmaya başlar fakat daha sonra yetişkinlerin onun üzerindeki etkisiyle bu tam bir konuşma halini alır. (Ihvânu's-Safâ 3. cilt, 2014: 344).

İlk olarak bu aşamada çocuğun algıladığı ve kavradığı şeyler beş duyu ile kazandıklarıdır. Dil ve konuşma bundan sonra algılanır. Okuma ve yazma ise çocuğun en son eriştiği algı düzeyini ifade eder. Çocuk annesinin rahminden çıkar çıkmaz beş duyu ile somut olan şeyleri yavaş yavaş algılamaya başlar. Dokunma duyusu ile sertliği ve yumuşaklığı, görme gücü ile ışığı, işitme gücüyle de sesleri

algılar ve ayırt eder. Kelimelerin anlamlarını bilmeden annenin sesini, kardeşlerinin ve akrabalarının sesinden ayırmaya başlar. Ancak bir süre sonra yani emzirme yaşının bitiminden sonra kelimelerin anlamlarını öğrenir. Bu aşamada melekler müdahale eder ve duyularla algıladığı cisimlerin isimlerini söyleyebilmesi için bir feyz gönderir. Bu aşamadan sonra insan okumayı, yazmayı, edebiyat ve diğer sanatları öğrenir(Ihvânu's-Safâ, 3. cilt 2014: 338).

Bu bağlamda, dil, akıldaki fitri istidattan sonra şu şekilde gelişir:

Çocuklar doğumdan sonra açlık, acı ve rahatsız bir konumdayken duydukları rahatsızlıkları ağlayarak ifade eder. Yaklaşık bir buçuk ay sonra çocuklar çığlık atmaya benzemeyen, ırklarından, milliyetlerinden ve hatta öğrenme yeteneklerinden bağımsız olarak benzer sesler çıkarmaya başlarlar. Örneğin: baba, dede gibi kelimeler bu dönemde çıkarılır (Saxyon, 2017). Çocuk, çevresinde duyduğu sesleri, özellikle insan seslerini taklit etmeye ve kelimeleri oluşturmaya çalışır. Ondan sonra iki yaşına girdiğinde, duyduğu kelimeleri tekrar duymadan söyleyebilir. Böylece bunlar zihninde yerleşik hale gelir. Bu döngüsel yanıt, çocuğun iki buçuk yaşına kadar devam eder ve ondan sonra bu sesler yerine büyüklerden öğrendiği kavramları ve deyimleri söylemeye başlar.

Çocuk, anlamaya başlayınca günlük hayatta kullanılan kelimeleri tekrar eder. Vücut organlarının çoğuna dikkat eder ve onları tanır. İki yaşında olunca “Anne” dediğinde, aslında annesinden ekmek istemeye çalışır ve bu aşamada, ben ve sen zamirlerini sıklıkla kullanır. Çocuk sözlü dilsel davranışı kullanmaya başlar. Üç yaşında olunca artık bu yaşa kadar öğrendiği kelimeleri cümle haline getirtir. Soru sorar ve aile konuşmalarına katılır(Kara, 2004: 295-314).

Sonuç olarak, felsefe ve sosyoloji temelli dil kazanımını açıklayan yukarıda ifade edilmiş çeşitli teoriler bulunmaktadır. Bu kuramların hepsi kendi oluşturdukları argümanlar çerçevesinde bir çocuğun dil kazanımını açıklamaya çalışmışlardır. İnsanlar potansiyel akılları ve kıyas yapma kabiliyetleri sayesinde doğuştan bilgi edinme gücüne sahip olsalar bile henüz dış dünya ile temasa geçemedikleri için zihinlerinde belirli bir dilsel içerik yer almaz. Fakat daha sonra duyuları aracılığıyla algıladığı dünyayı düşüncesinin dilsel ifadelere dökmeye başlar. Bu noktada fizik ve metafizik süreçlerin bir arada yürüdüğü söylenebilir. Bir başka deyişle insan fitratın kendisine sağladığı potansiyel aklıyla dil kazanma gücüne sahip doğarken çevreden elde ettiği bilgilerle konuşur.

### **Din ve Tefsir Açısından Dil Kazanımı**

Yukarıda belirtilen sosyolojik ve felsefi açıdan dil kazanımı teorilerinin yanı sıra, Kur'an-ı Kerim'de dil kazanımından bahsetmekte olup bunların bir bakıma bu teorilerle paralellik gösterdiğini söylemek mümkündür.

İlk olarak ünlü teorisyen John Locke'un “insan zihnini boş bir levhaya” benzetmiş olmasıyla benzer şekilde ve hatta ondan asırlar önce İhvân-ı Safâ insan zihninin doğduğunda “boş bir kâğıda” benzediğini ve tüm bilgilerin duyulara dayandığını ileri

sürmüştür. İhvân-ı Safâ tarafından oluşturulmuş olan bilgi kuramının temelinde ise “Allah sizi annelerinizin karnından bir şey bilmez durumda çıkarmıştır şükredesiniz diye size kulaklar, gözler, kalpler verdi.” (Altuntaş ve Şahin, 2009: 78). Nahl Suresi 78. âyeti bulunmaktadır. İhvân-ı Safâ bireyin doğduğundan herhangi bir bilgiyle doğmayıp, bilgileri sonradan zamanla kazandığını savunmaktadır. Dolayısıyla dil kazanımı da bireyin sonradan kazandığı bilgilerin arasında bulunmaktadır (Uysal, 2000: 22).

Görüldüğü üzere Kur’an-ı Kerim’de dil kazanımıyla ilgili temel oluşturacak ayetler bulunmaktadır. Bu ayetlerden ilki yukarıda da bahsedilen Nahl 78. Ayettir. Bu ayetin tefsirine bakıldığında;

*“Taberî, “ef’ide” kelimesini “ukul” (akıllar) ile karşıladığı yorumunda (XIV, 152) konumuz olan âyeti şöyle açıklamıştır: “Hiçbir şeye aklınız ermezken, hiçbir şey bilmezken Allah Teâlâ analarınızın karnından dışarı çıkardıktan sonra size bilmediğinizi öğretti; kendisiyle bilgi elde etmeniz, iyiyi kötüyü ayırabilmeniz için size akıllar verdi... Allah size fuâdlar, yani sayesinde eşyayı tanıyıp zihninize yerleştirmeyi sağladığınız, düşüncenizi işletip derin bilgilere ulaştığınız akıllar (kulûb) verdi.” Görüldüğü gibi bu açıklamada fuâd, kalp ve akıl terimleri, “bilgi melekesi” mânasında eş anlamlı olarak kullanılmış olup Taberî’nin bu ifadeleri Kur’an semantiği bakımından son derece önemlidir. Aslında insanın, doğuştan gelen başka eksikleri de bulunduğu halde, âyette özellikle onun “hiçbir şey bilmez” oluşuna dikkat çekilmesi ve Cenâb-ı Hakk’ın insanlara “kulaklar, gözler, kalpler (akıllar)” verdiğinin hatırlatılması insanın en değerli özelliğinin bilgi ve düşünme kapasitesi olduğuna ve nimete şükretmek gerektiğine işaret etmesi bakımından anlamlıdır. Bu hususa burada dikkat çekilmesi, muhatabın bundan sonraki âyetlerde ele alınan konular üzerinde düşünüp bunlardan hidayet ve hayra yöneltici dersler çıkarmasını sağlamak bakımından da önemli görünmektedir.” (Karaman vd., 2006: 424-425).*

Tefsirden de anlaşıldığı üzere insan doğduğunda herhangi bir bilgiye sahip değilken, akılı olduğu için çevresi ve ailesi sayesinde belli kazanımları elde etmektedir. Dolayısıyla İslam dini de aslında bireyin dünyaya geldiğinde öğrenmeye yatkın olduğunu kabul etmiştir demek mümkündür.

Bu bağlamda *Müfessirler Bakara suresinin 31. ayetini dilin kökeni ile ilgili bir anlama yorumuşlardır. Buna göre ayette,*

*“Ve Âdem’e bütün isimleri öğretti. Sonra bunları meleklerle gösterip ‘Sözünüzde doğru iseniz şunların isimlerini bana söyleyin’ dedi.”<sup>2</sup> buyurulmaktadır.*

Bu ayet İslam düşünce geleneğinde Allah’ın dile dair her şeyi öğrettiğinin delili olarak gösterilmiştir. Zira burada Allah’ın insana isimlerin tamamını öğrettiği ifade edilmektedir (Elmusdy, 1986: 68). Ayette isimler ile kastedilenin varlıkların isimleri olduğu görüşü sahabelen İbn Abbas’a dayandırılmış, bu ise dilin temelinde isimlerin yattığı gerekçesiyle bir bütün olarak dillerin tevkifi olduğu kanaatini güçlendirmiştir (Enis, 1976: 16). Bu ayetin tefsiri ayrıntılı bir şekilde incelendiğinde;

*Abdullah b. Abbâs “Allah Âdeme bütün isimleri öğretti. Bu isimler bugün insanların varlıkları tanımak için kullandığı isimlerdir. Mesela: İnsan, hayvan yeryüzü, ova, deniz, dağ, merkep isimleri ve buna benzer topluluklar ve gayrısının isimleridir.” demiştir. Mücahid de: “Allah Âdem’e her şeyin ismini öğretmiştir” demiştir. Ve yine Mücâhid başka bir rivâyette karganın, güvercinin isminin de buna dâhil olduğunu söylemiştir. Saîd b. Cübeyr: “Allah Âdem’e her şeyin ismini öğretmiştir; hatta devenin, sığırın, koyunun ismini bile.” demiştir. Saîd b. Mabed, Abdullah b. Abbas’ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Allah Âdeme bütün eşyanın ismini öğretti. Çanak ve çömleğin adını, hatta yellenmeyi bile öğretti.” demiştir. Rebi’ b. Enes ise, burada Âdem’e öğretilen isimlerden maksadın, meleklerin isimleri olduğunu söylemiştir. İbn-i Zeyd de, Allah Teâlâ’nın, Hz. Âdem’e öğrettiği isimlerden maksadın Âdem’in zürriyetinin isimleri olduğunu söylemiştir (Alpaydın, 2016: 128).*

Görüldüğü üzere alınan çeşitli tefsir örnekleri birbirlerine benzemektedir. Ancak genel olarak bu ayette de diğer ayet gibi insanın bildiklerini sonradan öğrendiğini ortaya koymaktadır. Önemli olan burada ilk insan olan Hz. Âdem’in isimler çerçevesinde ne öğrendiğinden öte öğrendiklerini sonradan öğrenmiş olmasıdır. Kur’an’ın beyanına göre kişi bildiklerini hepsini Allah’ın inayetiyle sonradan kazanmıştır. Başlangıçta bir bilgisi yoktur. Allah’ın öğrettiğinin ifade edilmesinin de anlamı insana bedeni, zihni ve muhakeme gücünü verenin Allah olmasıdır. Bunlar olmaksızın insan bildiklerine sahip olamazdı, konuşamazdı, iletişim kuramazdı. Ancak Allah tarafından insan bahşedilmiş olan temel yetiler sayesinde insan bugün bildiklerinin sonradan öğrenmiştir.

### **Sonuç ve Değerlendirme**

Bu kısımda dil kazanımıyla ilgili iki farklı görüşün değerlendirmesi yapılmıştır. Bu değerlendirmenin öncesinde dil kazanımıyla ilgili ortaya atılmış olan teorilere getirilen eleştirilerin ele alınmasının faydalı olacağı düşünülmektedir. Çünkü bütün elde edilen bilgilerden anlaşıldığı üzere dil kazanımı üzerine tamamen anlaşılmış olan mutlak bir doğru bulunmamaktadır.

Asırlar boyunca, bir çocuğun dil kazanımını ne şekilde sağladığıyla ilgili çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Söz konusu araştırmaların bulgularına bağlı olarak pek çok teorisyenin dil kazanım süreciyle ilgili bakış açısında değişiklikler olmuştur. Diğer yandan, bu çalışmaların yorumlanması oldukça tartışmalı olup dil bilimcilerin bir kısmının dil kazanımını davranışçılık temelinde kalanının da doğuştanlık temelinde açıklamalarına yol açmıştır.

Yukarıda açıklanmış olan doğuştanlık ve davranışçılık teorilerinin bakış açıları ayrı şekilde ele alındığı zaman, aslında her ikisinin de dil kazanımı açısından farklı tarafları açıklamış olduğu dikkati çekmektedir. İki teoriyi de savunan teorisyenler de dil kazanımını için kendi içinde mantıklı ve tutarlı açıklamalar getirmiş olmalarına karşın modellerlerini farklı bakış açılarıyla biçimlendirmiştir. Davranışçılık ile doğuştanlık bireyci teorik temeller çerçevesinde değerlendirildiğinde birbirleri ile çelişmektedir. Bütün teoriler genel olarak değerlendirildiğinde zaten iki temel

hipoteze vurgu yaptığı dikkati çekmektedir. Bu iki farklı kamp sosyal ve beşerî bilimlerin davranışçılar ve doğuştancılar şeklinde ayrışmasına neden olmuştur.

Dolayısıyla iki farklı temel dil kazanım görüşü olsa da pek çok araştırmacı bunların birbirlerini tamamlayıcı olduğunu dile getirip, tek başlarına çocukların dil kazanımını açıklamada yeterli olmayacağını öne sürmüştür. Sonuçta etkileşimci diğer bir isimle de sosyokültürel teoriye, dil kazanımının nasıl oluştuğunu açıklayabilmek adına biyoloji ve sosyolojideki düşünceleri bir araya getirmektedir. Söz konusu yaklaşıma göre, çocuklar çevrelerinde bulunan dünya ile iletişim kurma isteğiyle dil öğrenmektedir. Sosyal etkileşimin sonucunda doğan dil aynı zamanda ona bağımlı harekete etmektedir. Etkileşimci teoriye göre, kişinin dil yeteneği iletişim kurma isteğiyle gelişirse, dil aslında kişinin iletişim kurmayı istediği kişiye bağlıdır. Bu durum çocuğun doğup büyüdüğü çevrenin konuşmayı ne kadar çabuk ve iyi öğrenmesini önemli seviyede etkileyebileceği manasına gelmektedir.

Bütün bu bilgilerin yanında çalışmanın ilmi kısmı için din ve tefsirden de destek alınmıştır. Sosyolojik ve felsefi dil kazanımıyla ilgili temel düşüncelerin yanında din ve tefsir ilminin de bakış açısı değerlendirildiğinde, Kur'an-ı Kerim'de öne çıkan iki ayet-i kerimenin yol gösterici olduğu düşünülmektedir. Bu ayetlerin ayrıntılı tefsirlerine bakıldığında da ayetlerin temel düşüncesiyle bağdaştığı dikkati çekmektedir. Kur'an-ı Kerim'de konuyla ilgili öne çıkan Nahl Suresi 78. ile Bakara Suresi 31. Ayetler çalışma kapsamında tefsirleriyle beraber incelenmiştir. Yapılan incelemenin sonucunda en genel hatlarıyla bireyin öğrendiklerini sonradan edindiği kanısına varılmıştır. Ancak, ayetlerde en yalın haliyle insanoğluna bilmediklerinin Allah tarafından öğretildiği ifade geçtiği için yine de bireye doğuştan Allah tarafından zekâ ve muhakeme gücünün verildiğinin ancak çevresinin ve ailesinin de etkisiyle dil dâhil yenilikleri öğrendiğinin söylenmesi mümkündür. Bu durumda din ve tefsirin dil kazanımına hem doğuştan hem de etkileşimci baktığının ifade edilmesi mümkündür. Çünkü Allah doğuştan kişiye zekâ ve temel yetileri vermeseydi birey çevresindekileri algılayıp kazanımları elde edemezdi.

Bu iki ayete göre insan doğduğunda bir şey bilmemektedir. Sonrasında Allah'ın kendilerine vermiş olduğu temel yeti ve zekâ sayesinde çevreleriyle de etkileşimde bulunarak çocuk konuşmayı ve diğer her şeyi sırasıyla öğrenmektedir. Yalnız temelde Kur'an ilminin beşerî bilimlere yapılan eleştirilerin sonucunda elde edilmiş olan hem doğuştan hem de etkileşimciliğin bir arada değerlendirilmesi gerektiği fikriyle paralel bir görüşe sahip olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü birey Kur'an ayetlerine göre her ne kadar hiçbir şey bilmeden dünyaya gelmiş olsa da doğuştan kendisine Allah tarafından bahşedilmiş olan bir zekâ ve anlama yetisi bulunmaktadır. Araştırmalar da bu temel yetiyle çevre etkileşiminin birleşmesiyle kişinin kazanımları gerçekleştireceği fikrini desteklemektedir.



**Kaynakça**

- Abdul Selam Elmusdy. *El Teşkirul- Lisani Fil Hadaratul Arabiyye*, Alarabytu Lilkitap Yayınları, 1986, Kahire.
- Alpaydın, Mehmet Akif. “ÂDEM’E (A.S) ÖĞRETİLEN İSİMLER”. Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 4 / 2 (Aralık 2016): 123-138
- Cowie, Fiona. *Innateness and Language*. Stanford: Encyclopedia of Philosophy, 1st Edition, 2008.
- Bloom, Lois vd. *Imitation in Language Development: If, When, and Why*, Cognitive Psychology, New York: Cambridge Üniversitesi, 1974.
- Demirezen, Mehmet. “Behaviorist Theory and Language Learning”, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 3/1 (Haziran 1988), 123-142.
- Karaman, Hayrettin vd. *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Ankara: DİB Yayınları, 2006.
- Kur’ân-ı Kerîm Meâli. çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2009.
- Ibrahim Enis, *Delaletul Elfaz*, Anglo Yayınları, 1976, Kahire.
- İbn Cinnî, el-Hasâis, Thk. Mohamed Ali En-neccar, el-Mektebetul-İlmiyye, Kahire, 1952.
- İhvânu’s-Safâ. İhvân-ı Safâ Risâleleri, çev. Ali Durusoy v. dğr. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1. Ve 3. Cilt 2017-2014.
- İhvânu’s-Safâ. er-Risâletü’l-Câmia Tâcu Resâili İhvâni’s-Safâ ve Hullâni’l-Vefâ, nşr. Mustafa Gâlib. Beyrut: Dâru Sâdır, 1974.
- Matthew saxton, *Child language acquisition and development* 2nd edition, SAGE Publications Ltd, 2017.
- Mustafa. Galip, Pisagor, Daru ve Mektebetu’l Hilal, Beyrut. 1981.

## ARAP-İSLAM DÜNYASINDA TERCÜMANLARIN ÖNEMİ THE IMPORTANCE OF INTERPRETERS IN THE ARAB-ISLAMIC WORLD

Mehmet BÖLÜKBAŞI<sup>1</sup>

---

### Özet

İnsanlık tarihi kadar eski bir meslek olan tercümanlık farklı toplumlar arasında iletişimi sağlamada büyük rol oynamıştır. Tercümanlık bilgi birikimi isteyen karmaşık bir yapıya sahiptir. Tercümanın kaynak ve hedef dilin gramer yapısına vakıf olması gerekir. Ancak, bu sayede istenilen düzeyde bir tercüme yapılabilir. Arap-İslam dünyasında Hz. Muhammed (ö.632) döneminde tercümanların ve tercümanlık mesleğinin işlevi İslam dinini tebliğ etmek amacıyla ön plana çıkmaya başlamıştır. Hz. Muhammed'in Sâsânî İmparatoru Kısra'ya İslam dinini kabul etmesi için göndermiş olduğu davet mektubunu Kısra, sarayında Arapça bilen tercümanına tercüme ettirmiştir. Arap-İslam fetihleri neticesinde farklı coğrafyalar kontrol altına alınmıştır. Dolayısıyla fetih edilen coğrafyalarda yaşayan toplumlarla iletişim tercümanlar sayesinde gerçekleşebilmiştir. İslam fetihleri ve İslamiyet'in yayılması Emevîler ve Abbâsiler döneminde ivme kazanmıştır. Dolayısıyla, tercümanlar diplomatik metinleri Arapçaya tercüme etmeye başlamışlardır. Ayrıca Emevîlerin son dönemlerinde başlayan ve Abbâsiler devrinde Beytu'l-Hikme (بَيْتُ الْحِكْمَةِ) (Bilgelik Evi) adı verilen tercüme merkezinde yoğun şekilde devam eden tercümanlık faaliyeti neticesinde Sanskritçe, Farsça, Yunanca ve Süryânice telif edilmiş önemli kaynak eserler Arap tercümanlar tarafından Arapçaya tercüme edilmiştir. Beytu'l-Hikme'de mütercimler tarafından yapılan bu tercümeler Arap-İslam toplumunun tıp, astronomi ve felsefe alanında gelişme göstermesine katkı sağlamıştır. Bu çalışmada, tercüman kelimesinin anlamı Arap-İslam toplumunda tercümanların önemi, tercüme faaliyetleri ve tercüme olgusunun ortaya çıkış nedenleri hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca bu çalışma, doküman analizi ve kaynak taraması yöntemi esas alınarak hazırlanmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Tercümanlar, Tercüme, Arap- İslam Fetihleri, Tercüme Faaliyetleri.

### Abstract

Interpreting, a profession as old as human history, played a major role in communicating between different societies. Interpreting has a complex structure that requires knowledge. The interpreter must be well-vernacular for the grammar

<sup>1</sup> Dr. Öğr. Üyesi, Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arapça Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı  
ORCID ID: 0000-0002-5923-3920, blkbamehmet@gmail.com

structure of the source and target language. However, in this way, a desired level of translation can be made. In the Arab-Islamic world, the function of translators and the profession of interpreting began to come to the fore in the period of the prophet Muhammad (d.632) in order to convey the religion of Islam. The invitation letter that the Prophet Muhammad sent to invite the Sassanid Emperor Kisra to Islam was translated by the Arabic-speaking translator in Kisra's palace. As a result of the Arab-Islamic conquests, different geographies were taken under control. Therefore, communication with the societies living in the conquered geographies was possible thanks to the translators. The Islamic conquests and the spread of Islam gained momentum during the Umayyads and Abbasids. Therefore, translators began to translate diplomatic texts into Arabic. In addition, as a result of the translation activities that started in the last period of the Umayyads and continued intensively in the translation center called Beytu'l-Hikme (The House of Wisdom) during the reign of the Abbasids, important source works that were copyrighted in Sanskrit, Persian, Greek and Syriac were translated into Arabic by Arab translators. These translations made by translators in Beytu'l-Hikme contributed to the development of the Arab-Islamic society in the fields of medicine, astronomy and philosophy. In this study, information about the meaning of the word translator, the importance of translators in the Arab-Islamic society, the translation activities and the reasons for the emergence of the phenomenon of translation are given. In addition, this study has been prepared on the basis of document analysis and literature review method.

**Keywords:** Interpreters, Translation, Arab- Islamic Conquests, Translation Activities.

## Giriş

Tercümanlık ve tercüme insanoğlu var olduğu günden itibaren ortaya çıkmış önemli bir etkinliktir. Arapça bir kelime olan tercüman kelimesi (ت،ر،ج،م) 't,r,c,m' kökünden türemiştir. Tercüman sözcüğü farklı bir dilde telif edilmiş bir metni veya ifadeyi başka bir dile tercüme eden kişiyi tanımlamaktadır (Bozkurt, 2011:489). Tercüme işiyle uğraşan kişiler için Mütercim (مُتَرَجِّم) kelimesi kullanılmıştır. Metni, tercüme eden kişi manasına gelen mütercim (مُتَرَجِّم) sözcüğü; el-Fîrûzâbâdî'nin (ö.1415) el-Kâmûsu'l-Muḥîṭ ve İbn Manzûr'un (ö.1311) Lisânu'l-Arab adlı eserlerde Tercuman (تَرْجُمان) ve Turcuman (تُرْجُمان) şeklinde ifade edilmiştir. Bu iki kelime bir müddet sonra Mutercim (مُتَرَجِّم) şeklinde kullanılmaya başlanmıştır (el-Fîrûzâbâdî, 2005: IV, 82; İbn Manzûr, 1999: I, 93).

Tercüme, farklı bir dilde telif edilmiş kaynak bir metnin veya eserin içeriğinde herhangi bir değişiklik yapmadan hedef dile aktarma etkinliğidir (Aissi, 1987:4). Tercümanın, kaynak dilde yazılmış bir metni veya eseri hedef dile aktarırken, kelimelerinin ve ibarelerinin açık ve anlaşılır olması gerekir. Aynı zamanda tercümanın, çevirisini yaptığı eserin müellifinin bilgi birikimini, eserin telif edildiği milletin söz kalıpları, gelenek ve görenekleri hakkında bilgi sahibi olması başarılı

ve istenilen seviyede bir tercümenin gerçekleşmesi için oldukça önemli bir husustur. Tercüman, eseri hedef dile aktarmadan önce eserin yazıldığı toplumun kendi aralarında iletişim kurarken kullandıkları mecâz ve dolaylı kelimeleri araştırıp incelemesi ve bunlara vakıf olması istenilen seviyede bir tercüme için oldukça önemlidir (el-Câhiz, 1979: I,82).

Farklı diller konuşan milletler arasında iletişimi sağlamada tercümanlara ihtiyaç duyulmaktadır. Tarihte geniş coğrafyalara hükmeden büyük devletlerin bünyelerinde yaşayan farklı kültürlere ve dillere sahip topluluklar yaşamaktaydı. Bu toplumlar ile iktisadi, siyasi ve sosyal alanlarda anlaşabilmek için tercümanlara tarihin her devrinde ihtiyaç duyulmuştur. Eski dönemlerde Arap-İslam, Bizans ve Sâsânî saraylarında tercümanlar istihdam edilmiştir. Bu tercümanlar kâtip olarak adlandırılmışlardır. Ayrıca saraylarda görevli bu tercümanlar birden fazla yabancı dil biliyorlardı (Rothstein, 1899: 130).

### **1. Arap-İslam Dünyasında Fetih Hareketlerinin Tercümanlık ve Tercüme Faaliyetlerine Etkisi**

8. yüzyılın sonlarında Arap-İslam fetihleri neticesinde, Müslüman Araplar farklı kültürlere mensup milletlerle etkileşime geçmişlerdir. Amr b. Âs'ın (ö.664) 641 yılında Mısır'ı kontrol altına alması neticesinde Büyük İskender'den itibaren Yakınoğu coğrafyasında yaygın olan Helenistik kültür Bizans ve Pers egemenliği sona ermiştir. Ayrıca; Suriye ve Mısır Müslüman Arapların hakimiyetine girmiştir. Horasan ve Merv gibi yerler kontrol altına alındıktan sonra, Sâsânîler'in hakimiyeti sona ermiştir. Farklı kültürlerle karşılaşan Müslüman Araplar İslam dininde yer alan hoşgörü ilkesini fetih ettikleri yerlerde yaşayan halklara göstermişlerdir. Bu sayede, farklı kültürlere mensup ilim adamları Müslüman Araplar ile ortak çalışmalar yapmaya başlamışlardır. Bu durum daha sonra özellikle Abbâsiler devrinde kurulan Beytu'l-Hikme'de Müslüman, Hıristiyan, Yahudi tercümanların ve ilim adamlarının birlikte tercüme ve bilimsel çalışmalar yapmaları şeklinde ortaya çıkmıştır (Libera, 2005: 65).

Fetihler sonucunda sınırları genişleyen Arap-İslam dünyasının siyasi, sosyal ve iktisadi ihtiyaçlarını karşılamak için yeni kurumların tesis edilmesi ihtiyacı doğmuştur. Çünkü, Müslüman Araplar kontrol altına aldıkları coğrafyalarda yaşayan toplumların sahip olduğu bilimsel düşünce ve çalışmalara sahip değillerdi. Bu eksiklikler Antik Yunan, Hint ve Babil uygarlıklarının bilim, sanat, tıp, astronomi ve felsefe alanında telif ettikleri kaynak eserlerin Arapçaya tercüme edilmesiyle giderilmiştir. Tercüme edilen bu eserlerde elde edilen bilgiler Arap-İslam medeniyetinin ilerlemesine ve eksikliklerini gidermesine büyük katkı sağlamıştır (Ulukütük, 2010: 249).

### **2. Arap-İslam Dünyasında ilk Tercümanlık Faaliyetleri**

Arap-İslam toplumu ilme ve evrensel kültüre karşı önyargısız yaklaşmış ve onu öğrenmek için gayret göstermiştir. Dolayısıyla, Kur'an-ı Kerim'de farklı milletlerle

tanışmanın önemine (el-Hucurât 49/13) ve ayrıca Hz. Muhammed'in (ö.632) "Hikmet müminin yitik malıdır" hadisi şerifine binaen ilmin ve farklı kültürlerin önemli olduğuna vurgu yapılmıştır. Arap-İslam dünyasında ilk tercümanlık faaliyetleri Hz. Muhammed'in İslamiyet'i tebliğ etmek amacıyla Sâsânî imparatoru Kisrâ'ya göndermiş olduğu davet mektubuyla başlamış olduğu kabul edilir. Kisrâ, kendisine gönderilen İslam'a davet mektubunu sarayında görevli tercümana tercüme ettirmiştir (Hamîdullah, 2019: 389). Hz. Muhammed'in tercümanlığını yapan Zeyd b. Sâbit (ö.665) Hz. Muhammed'in İslam dinine davet mektuplarını yazmıştır. Ayrıca Hz. Muhammed'i ziyarete gelen yabancı heyetler ile Hz. Muhammed arasında iletişimi sağlayarak tercümanlık yapmıştır. Zeyd b. Sâbit Farsça, Habeşçe, Rumca ve Kıptice dillerinde tercüme yapabiliyor ve bu dilleri konuşabiliyordu (İbn Abdurabbih, 1983, IV: 244). Zeyd b. Sâbit bu dilleri Medine'de konuşanlardan öğrenmiştir (Mes'ûdî, 1938, IV: 161). Hz. Ömer (ö.644) ordu içerisinde tercümanları da istihdam etmiştir (Tâberi, 1891, II: 386).

### 3. Emevîler Döneminde Tercümanlık Faaliyetleri

Emevîler döneminde, tercümanlık faaliyetleri daha çok Emevî halifelerinin tercümeye karşı merak ve ilgileri sayesinde başlamıştır. Emevîlerin kurucusu Muâviye b. Ebi Süfyan (ö.680) devrinde, ilk tercüme yapılmıştır. Muâviye, dönemin Hıristiyan tabiplerinden İbn Asâl'dan (ö.666) bir tıp eseri yazmasını talep etmiştir. Bu istek üzerine, İbn Asâl, tıp hakkında bilgiler içeren Eski Yunanca ve Süryânîce eserleri Arapçaya tercüme ettikten sonra bu eserlerde geçen tıp bilgilerinden istifade ederek "Müfred ve Mürekkeb İlaçlar ve Kuvvetleri" adlı tıp kitabını yazmıştır (Aycan, 2000:217). Daha sonra tercümanlık faaliyetleri bir diğer Emevî halifesi Yezîd b. Muâviye (ö.704) döneminde de devam etmiştir. Muâviye, kimya ve astronomi ile ilgili bilgiler içeren Kıptice ve Eski Yunanca dillerinde yazılmış kitapları, İskenderiyeli rahipler Staphon ve Marianos'a tercüme ettirmiştir (İbnu'n-Nedîm, 1994: III, 340). Emevîler devrinde, tercümanlık faaliyetleri daha çok Emevî halifelerinin tercüme ve bilime olan ilgi ve meraklarından kaynaklanmıştır. Emevîler dönemi Arap-İslam dünyasında tercümanlık ve tercümenin esaslarının oluşmaya başladığı bir zaman dilimi olmuştur.

### 4. Abbasîler Döneminde Tercümanlık Faaliyetleri

Abbasî Halifesi Mansûr (ö.775) tıp, astronomi ve edebiyat gibi alanlarda yazılmış kitaplara ilgisi olan birisiydi. Mansûr devrinde; İran asıllı İbnu'l-Mukaffa (ö.759), Aristo'nun mantık alanında kaleme aldığı 'Organon' adlı eser ile 'Kelile ve Dimne' isimli kitabı Farsçadan Arapçaya tercüme etmiştir. Mansûr, dönemin tabiplerinden Curcîs b. Buhtîşû'yu Bağdat'a davet ederek kendisinden Farsça ve Eski Yunanca yazılmış tıp eserlerini Arapçaya tercüme etmesini istemiştir. Buhtîşû, Halife Mansûr'un isteğini yerine getirmiştir. Halife Mansûr döneminde farklı alanlarda telif edilmiş kaynak eserlerin Arapçaya aktarılması sayesinde tercüme edilen kitap sayısı artmıştır. Bu durum üzerine Halife Mansûr, Arapçaya tercüme edilen eserlerin korunması amacıyla, sarayın içerisinde bir bölümü kütüphane olarak

kullanmıştır. Bu kısma ‘Bilgelik Deposu’ anlamına gelen (خَزَانَةُ الْحِكْمَةِ) Hizanat’ul-Hikme denilmiştir. Hizanat’ul-Hikme adlı kütüphane ‘Bilgelik Evi’ Beytu’l-Hikme (بَيْتُ الْحِكْمَةِ) olarak adlandırılan tercüme faaliyetlerinin yapıldığı yerin temellerinin atılmasında önemli rol oynamıştır (Demirci, 1996: 45).

Halife Me’mûn (ö. 833) devrinde Beytu’l-Hikme’nin kuruluş aşaması tamamlanmıştır. Beytu’l-Hikme, Me’mûn döneminde çok kültürlü ve çok dil bilen tercümanların bulunduğu tercüme merkezi haline gelmiştir (Zehebî 1985: 10, 273). Halife Me’mun, Beytul-Hikme’de çeviri yapan tercümanlara yapmış oldukları tercüme için ücret ödemiştir. Eski Yunanca yazılmış bir kitabı Arapçaya aktaran tercümana 300000 (üç yüz bin) dinar ödemiştir. Tercümanlara yaptıkları çevirileri için ödenen bu yüksek ücret tercümanları çeviri yapmaya teşvik etmiştir (İbn Hâllikân, 1967: V, 162). Abbâsiler döneminde kurulan ve devrinin oldukça önemli bir tercüme merkezi olan Beytu’l-Hikme, 1258 senesinde Moğol hükümdarı Hülâgû komutasındaki askerler tarafından yakılmak suretiyle yok edilmiştir (Hasan, 1985: 3,176).

### Sonuç

Tercümanlık, insanlık tarihi kadar eski bir meslektir. İnsanlar arasında iletişimi sağlamada tercümanlar adeta bir köprü vazifesi görmüşlerdir. Eskiden imparatorluk saraylarında farklı dilleri konuşabilen ve tercüme edebilen tercümanlar istihdam edilmiştir. Çünkü, imparatorlukların bünyelerinde farklı dilleri konuşan topluluklar yaşamaktaydı. Bu nedenle, tercümanlar siyasi ve sosyal iletişimi sağlamada önemli rol oynamıştır. Arap-İslam dünyasında tercümanlar öncelikle İslam dinini tebliğ etmek amacıyla ön plana çıkmışlardır. Daha sonra Arap-İslam fetihlerinin artması neticesinde farklı kültürlerle karşılaşan Müslüman Araplar iletişime geçmek için tercümanlardan istifade etmişlerdir. İlk başlarda tercümanlar günlük alanlarda iletişimi sağlarken daha sonra siyasi ve diplomatik ilişkilerde köprü vazifesi görmüşlerdir. Özellikle Abbâsiler devrinde fetihler sonucunda genişleyen Arap-İslam coğrafyası daha önce bilmediği veya eksik kaldığı bilim dalları ile karşılaşmıştır. Bu eksikliğini gidermek için Beytu’l-Hikme (Bilgelik Evi) adı verilen bir tercüme merkezi kurmuştur. Bu merkezde farklı dillere hâkim Müslüman, Hıristiyan ve Yahudi tercümanlar kadim milletler tarafından tıp, astronomi, matematik ve felsefe gibi alanlarda telif edilmiş kaynak eserleri Arapçaya tercüme etmişlerdir. Arap-İslam dünyasının tercümanları kaynak ve hedef dile hâkim oldukları için istenilen düzeyde tercüme yapabilmişlerdir. Tercüme edilen bu eserler Arap-İslam medeniyetinin ilerlemesine büyük katkı sağlamıştır. Tercümanlık mesleği geçmişte olduğu gibi günümüzde de farklı dilleri konuşan toplumlar arasında iletişimi sağlamada önemli bir role sahiptir.

## Kaynakça

- Aycan, İ. (2000). *Emevîler Dönemi Kültür Hayatında Bazı Beşerî İlimlerin Tarihsel Gelişimi*. Dinî Araştırmalar Dergisi, (Ankara Ocak-Nisan 2000), c. II, S. 6, s. 213-222.
- Aissi, L. (1987). *An Analytical Study of The Process of Translation* (With Special Reference To English / Arabic), (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Salford Üniversitesi Modern Diller Bölümü. İngiltere.
- Bozkurt, N. (2011). *Tercüme 1. Bölüm*. TDV İslam Ansiklopedisi. C.40.
- Demirci, M. (1996). *Beytu'l-Hikme Kuruluşu, İşleyişi ve Etkileri*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- el-Câhiz, Ebu Osman Amr b. Bahr (1979). *Kitâbu'l-Hâyevân*. I-VII. (Nşr). Abdüsselâm M. Hârûn. Kahire.
- el-Fîrûzâbâdî, Ebû't-Tâhir Mecduddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed. (2005). *el-Kâmûsu'l-Muhît*. (thk.) Mektebu't-tahkîki't-turâsi fî müesseseti'r-risâle. Beyrut: Müessesetu'r Risâle. I-VI.
- Hasan, H. İ. (1985). *İslam Tarihi*. (Trc.) İsmail Yiğit – Sadrettin Gümüş, İstanbul: Kayıhan Yay.
- Hamîdullah, M. (2019). *İslâm Peygamberi*. (trc.) Mehmet Yazgan. Beyan Yayınları.
- İbn Manzûr, (1999). *Lisânu'l-arab*. Beyrut: Daru sâdır. I-IV.
- İbn Abdurabbih. (1983). *el-İkdu'l-ferîd*. (Nşr). Abdülmecîd et-Terhînî. I-IV. Beyrut: Daru sâdır.
- İbnu'n-Nedîm (1994). *el-Fihrist*. (Nşr.) İbrâhim Ramazan, Beyrut. I- XIV.
- İbn Hâllikân, Ebû'l-'Abbâs Şemsu'd-Dîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr (1967). *Vefeyâtu'l-A'yân ve Enbâ u Ebnâ u 'z-Zamân*. (Thk.) İhsân 'Abbâs. Dâru Şâdr, I-VIII.
- Libera, A. D. (2005). *Orta çağ felsefesi*. (Trc.) Ayşe Meral. İstanbul.
- Mes'ûdî, Ebu'l-Hasan b. Ali. (1938). *et-Tenbih ve'l-işrâf*. (thk.) Abdullah İsmâil es-Sâvî. Mektebetu'ş-şarki'l-İslâmiyye. I- IV.
- Rothstein, G. (1899). *Die Dynastie der Lahmidin in al-Hira*. Berlin.
- Tâberi, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmulî el-Bağdâdî, (1891). *Târîhu'l-umem ve'l-mulûk*. (Thk.) Michael Jan de Goeje.
- Ulukütük, M. (2010). *İslâm Düşüncesinde Tercüme Faaliyetleri, Hermeneutik ve Bibliyografik Bir Katkı*. İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 1 / 2 (Aralık 2010).
- Zehebî, Şemsuddin Muhammed b. Ahmed b. Osman (1985). *Siyeru A'lami'n Nübela*. (Thk.) Şuayb el-Arnâvut- Hüseyin el-Esed, 3.baskı, I-XXV, Beyrut: Müessesetu'r-Risale.

**ARAPÇADAN TÜRKÇEYE ÇEVİRİLEN MİSİRLİ ROMAN YAZARLARI NECİP MAHFUZ, SUNULLAH İBRAHİM VE ALÂ EL ASVANI'NİN ROMANLARINDA GÖRÜLEN KÜLTÜR AKTARIMI**  
**CULTURAL TRANSFER SEEN IN THE NOVELS OF EGYPT NOVEL WRITERS NAGUIB MAHFOUZ, SUNULLAH İBRAHİM AND ALÂ ALASWANI TRANSLATED FROM ARABIC TO TURKISH**

Mehmet BÖLÜKBAŞI<sup>1</sup>

---

**Öz**

Araplar ve Türkler arasındaki kültürel aktarım ilk olarak Hz. Ömer (ö.644) devrinde başlamıştır. Bu kültürel aktarım Emevîler döneminde artış göstermiştir. Daha sonra Abbâsîler devrinde Çinliler ve Araplar arasında meydana gelen Talas savaşında (751) Türklerin Araplara destek olması neticesinde Çinliler savaşta hezimete uğramıştır. Ayrıca, bu savaş Araplar ile Türkler arasındaki kültür aktarımının gerçekleşmesine olanak sağlamıştır. Çünkü Talas savaşı Türklerin Müslümanlığı kabul etmelerinde önemli rol oynamıştır. Osmanlı İmparatorluğunun Arap coğrafyasını 400 yıl boyunca kontrol altında tutması sonucu Arap ve Türk milletleri arasında dini, ekonomik, siyasi ve kültürel mecralarda önemli ölçüde kültür aktarımı gerçekleşmiştir. Osmanlı döneminde 13.ve 14. asırlarda Arapçadan daha çok matematik, tıp ve dini konularda telif edilmiş eserler Osmanlıcaya aktarılmıştır. Bu dönemde Arapçadan Osmanlıcaya yapılan çeviriler neticesinde Arap ve Türk toplumu arasında gerçekleşen kültür aktarımı sonucu her iki toplum özellikle dini ve sosyal alanda birbirine benzer veya yakın davranışlar sergilemiş ve bazı olaylar karşısında aynı düşünce yapısına sahip olmaya başlamışlardır. Bu çalışmada, Mısırlı yazar Necip Mahfuz tarafından kaleme alınan ve Türkçeye ‘Cebelavi Sokağı’nın Çocukları’ olarak tercüme edilen Evlâdu Hâratinâ (أولاد حارتنا) adlı roman ile Mısırlı Sunullah İbrahim’in, Tilke Raiha (تلك الرانحة) ‘O Koku’ ve bir diğer Mısırlı müellif Alâ el Asvani tarafından yayınlanan ‘İmârat Yâqūbiyân (عمارة يعقوبيان) ‘Yakupyan Apartmanı’ adlı romanlarda belli bir dönemde Mısır’da meydana gelen olayların Türkiye’de aynı zaman diliminde ortaya çıkan olaylar ile benzerlik gösterdiği Mısır ve Türk toplumlarının belli zaman diliminde meydana gelen olaylara benzer tepkiler verdikleri hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca çalışma, kaynak taraması ve doküman analizi yöntemine göre hazırlanmıştır.

<sup>1</sup> Dr. Öğr. Üyesi, Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arapça Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı, ORCID ID: 0000-0002-5923-3920, blkamehmet@gmail.com



**Anahtar Kelimeler:** Kültür Aktarımı, Çeviri, Necip Mahfuz, Sunullah İbrahim, Alâ el Asvani.

### **Abstract**

Cultural transfer between Arabs and Turks first started during the reign of Caliph Omar (d.644). This cultural transfer increased during the Umayyad period. Later, in the Battle of Talas (751) that took place between the Chinese and the Arabs during the Abbasid period, the Chinese were defeated in the war as a result of the Turks' support to the Arabs. In addition, this war allowed the realization of cultural transfer between Arabs and Turks. Because the battle of Talas played an important role in the acceptance of Islam by the Turks. As a result of the Ottoman Empire's control of the Arab geography for 400 years, a significant cultural transfer took place between the Arab and Turkish nations in religious, economic, political and cultural channels. In the 13<sup>th</sup> and 14<sup>th</sup> centuries during the Ottoman period, more than Arabic, works that were copyrighted on mathematics, medicine and religion were transferred to Ottoman Turkish. In this period, as a result of the translations made from Arabic to Ottoman Turkish, as a result of the cultural transfer between the Arab and Turkish society, both societies exhibited similar or close behaviors, especially in the religious and social fields, and they started to have the same mindset in the face of some events. In this study, the novel *Evlâdu Haratinâ* (أَوْلَادُ حَارَتِنَا) translated into Turkish as 'Children of Cebelavi Street', copyrighted by the Egyptian writer Naguib Mahfouz, and the Egyptian Sunullah İbrahim, *Tilke Raiha* (تِلْكَ الرَّايْحَةُ) 'That smell' and another Egyptian author 'Imârat Yâqūbiyân' (عِمَارَةُ يَعْقُوبِيَّانَ) 'Yakupyan Apartment' published by Alâ al Asvani emphasizes that the events that took place in Egypt in a certain period were similar to the events that occurred in the same time period in Turkey, and that Egyptian and Turkish societies gave similar reactions to the events that took place in a certain time period. In addition, the study was prepared according to the method of literature review and document analysis.

**Keywords:** Cultural Transfer, Translation, Naguib Mahfouz, Sunullah İbrahim, Alâ el Asvani.

### **Giriş**

Çeviri, farklı dillere ve kültürlere sahip milletler arasında köprü vazifesi gören ve kültürler arası etkileşimi sağlayan önemli bir etkinliktir. Çeviri, sayesinde toplumlar birbirleriyle iletişime geçerler. Ayrıca çeviri, toplumlar arasında siyasi ve sosyal alanlarda kültür aktarımı ile bilgi aktarımını sağlar. Farklı kaynak dillerde telif edilmiş astronomi, matematik, tıp ve edebiyat gibi önemli eserlerin hedef dile aktarılması insanoğlunun yararlı bilgilere ulaşmasına katkı sağlar (Stolze,2013:17). Arap ve Türk toplumu arasındaki dini ve kültürel yönden meydana gelen aktarım eskilere dayanır. Türkler ve Araplar arasındaki ilk temas Hz. Ömer'in (ö.644) hilafeti devrinde başlamıştır. Emevîler döneminde iki kültür arasındaki etkileşim devam etmiştir. Abbâsiler devrinde ise; iki millet arasındaki kültürel etkileşim oldukça

gelişme göstermiştir. 751 senesinde Araplar ve Çinliler arasında cereyan eden Talas Savaşında Türklerin Arapları desteklemesi neticesinde Çinliler savaşı kaybetmiştir. Bu savaş Türklerin Müslümanlığı kabul etmelerinde büyük rol oynamıştır (Togan,1970: I, 60). Türkler ve Araplar arasında en yoğun kültürel aktarım Osmanlı Devleti devrinde gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti'nin 400 yıl süreyle Ortadoğu coğrafyasını kontrol altına alması sonucu siyasi, sosyal ve kültürel alanda yoğun bir etkileşim yaşanmıştır. Bu kültürel kaynaşma 13 ile 14. asırlarda Arapça ve Farsça yazılmış eserlerin Osmanlıcaya tercüme edilmesiyle ivme kazanmıştır. Farsçadan, edebiyat ile ilgili bilgiler içeren eserler Arapçadan ise; din ve matematik hakkında bilgi veren kitaplar Osmanlıcaya aktarılmıştır (Gürçağlar, 2016: 18). Türk ve Arap toplumları arasında ortaya çıkan etkileşim dönemlerinin ilk zamanlarında, daha çok Arapça telif edilmiş dini kitaplar Osmanlıcaya tercüme edilmiştir. Yapılan bu çeviriler Türk ve Arap milletleri arasında kültür aktarımının seviyesini artırmıştır. Günümüzde Arap edebiyatı alanında yazılmış kitaplar Arapçadan Türkçeye tercüme edilmektedir. Bu tercüme kültür aktarımında önemli rol oynamaktadır (Dağbaşı, 2017: 181). Arap Edebiyatı alanında telif edilmiş eserlerin Türkçeye aktarılması 1988 yılında Nobel ödülü alan Mısırlı roman yazarı Necîb Mahfûz'un (ö.2006) siyasi ve sosyal olayları konu edinen romanlarının Türkçeye tercüme edilmesiyle ivme kazanmıştır. Ayrıca yine Mısırlı Sunullah İbrahim ve Alâ el Asvani gibi yazarların Mısır'ın siyasi ve sosyal hayatını ele alan romanlarının Türkçeye aktarılması sayesinde Türk ve Arap toplumları arasında kültür aktarımı devam etmektedir (Yıldız, 2009:17).

### 1. Çeviri Etkinliği

Klasik Arapça kaynaklarda, 'çeviri' kelimesinin yerine tercüme sözcüğü kullanılmıştır. el-Câhız'ın (ö.869) önemli kaynak eserlerinden biri olan Kitâbu'l-Hayevân'ın birkaç yerinde, 'Naql (نقل) ve Tahvîl (تحويل)' kelimeleri çeviri kelimesinin yerine kullanılmıştır (el-Câhız, 1979, I: 75-78). İbnu'n-Nedîm'in (ö.995) el-Fihrişt adlı önemli eserinde de çeviri sözcüğü 'Terceme (ترجمة), Naql (نقل) ve Tahvîl (تحويل) ) kelimeleriyle tanımlanmıştır (el-Fihrişt, 1994: 111). Çeviri işini yapan kişiler ise; Mütercim olarak (مترجم) adlandırılmışlardır. el-Fîrûzâbâdî'nin (ö.1415) el-Kâmûsu'l-Muhtâ ile İbn Manzûr'un (ö.1311) Lisânu'l-Arab adlı eserlerinde mütercim kelimesi (مترجم) 'Tercuman (ترجمان) ve Turcuman (ترجمان)' olarak geçmektedir (İbn Manzûr, 1999: I, 426 & el-Fîrûzâbâdî, 2005: IV,82).

Çeviri, insanoğlu var olduğu andan itibaren kişiler ve milletler arasında iletişim kurmaya yarayan önemli bir faaliyettir. Çeviri, günümüzde de önemini korumaya devam etmektedir (Grossman, 2017: 24). Çeviri, iletişimi sağlama vazifesinin yanı sıra kültür aktarımını gerçekleştirirde önemli bir role sahiptir. Çeviriler aracılığıyla farklı milletler tarafından kaynak dillerde telif edilen bilim ve sanat eserlerinin hedef dile aktarılması neticesinde farklı kültürlerle ait siyasi ve sosyal yaşantılar ile bilimsel çalışmalar kültürler arası aktarımı gerçekleştirmede önemli

rol oynar (Yalçın, 2015: 10). Son yıllarda teknolojide görülen gelişmeler sayesinde çeviri etkinliği artış göstermiştir. Bu durum, farklı dilleri konuşan milletler arasında iletişimi ve kültür aktarımını kolaylaştırmıştır. (İşler & Yıldız, 2008: 23). Mütercim; kaynak dilde yazılmış bir metni veya kitabı hedef dile aktarma işini yapan kişidir. Mütercim, sadece kaynak dildeki metni hedef dile aktarmaz ayrıca kaynak dilin telif edildiği eserin siyasi, sosyal ve kültürel özelliklerini de hedef dile aktarır (Raková, 2016: 32). Mütercimlik yapan kişinin hem kendi dilinin (kaynak dilin) hem de hedef dilin gramer kurallarını iyi bilmesi gerekir. Ayrıca, mütercimin tercümesini yaptığı kitabı yazan müellifin tarzı ve dili hakkında bilgi sahibi olması gerekir. Ancak bu sayede mütercim istenilen düzeyde bir tercüme yapabilir. Çünkü, mütercim hem eseri hem de eserin telif edildiği kültürü ve müellifin düşünce ve duygularını da tercüme etmektedir (Anamur, 1998: 2).

Çeviri faaliyeti ilk devirlerde farklı kültürler tarafından telif edilmiş kitapların hedef dile tercüme edilmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Daha sonra teknoloji ve iletişim alanında yaşanan gelişmeler neticesinde dünya ülkeleri arasında sınırların kalkması sebebiyle sanat, kültür, siyasi, sosyal ve bilimsel alanlarda yapılan tercüme sayıları artış göstermiştir. Dolayısıyla çeviriye olan ihtiyaç artmıştır. Bu gelişmeler farklı dillere ait milletler arasında kültür aktarımını hızlandırmıştır. Tercüme alanında meydana gelen bu gelişmeler neticesinde mütercime ihtiyaç artmıştır. Mütercimlik ve çeviri eğitimi veren eğitim kurumları tesis edilmiştir (Kızıltan, 2001:76).

Çeviriler aracılığıyla farklı milletler bilim, siyaset, sanat ve sosyal alanlarda meydana gelen gelişmelerden bilgi sahibi olmuşlardır. Aynı zamanda çeviri faaliyetleri, farklı kültürlerle sahip toplumlar arasında kültür alışverişi ve aktarımı gerçekleştirdikleri için insanoğlunun bilim, kültür, siyasi ve sosyal alanlarda gelişmesinde rol oynamıştır. Arap toplumunda çeviri etkinliği 7 ve 12. asırlarda artmıştır. Bu devirde; bilim, felsefe, edebiyat, tıp ve astronomi gibi çeşitli alanlarda farklı dillerde telif edilmiş kaynak eserlerin Arapçaya aktarılması sayesinde Arap toplumu daha önce tam olarak bilmediği bilimsel ve edebi konularda bilgi sahibi olmuştur. Arap toplumu yapmış olduğu tercüme sayesinde farklı kültürleri tanıma fırsatı bulmuş ve ayrıca bu kültürlerden etkilenmiştir. Çeviri etkinliği bir canlı gibi gelişmesine devam ederek milletler arasında iletişimi sağlamada önemli rol oynamaya devam etmektedir (Aksoy, 2013:20).

## **2. Çeviri Etkinliklerinin Kültür Aktarımında Oynadığı Rol**

Farklı milletlerin sahip olduğu kültürler hakkında bilgiye ulaşmada ve kültür aktarımında tercüme önemli bir vazife görmektedir. Edebi çalışmalar, romanlar ve gezi yazıları farklı bir kültürü diğer bir toplumun kültürüne aktarmada etkili bir araç işlevi görmektedir (Bibina, 2013: 60). Arap dilinden Türk diline çevrilen romanlar Türk ve Arap milletleri arasında kültür aktarımında etkin bir role sahiptir. Özellikle Mısırlı yazarlar tarafından telif edilen romanların Türkçeye çevrilmesi Arap dünyasının önemli bir ülkesi olan Mısır'ın ve Arap kültürünün Türk toplumu

tarafından tanınmasında etkin bir rol oynamıştır. Mısırlı Nobel Edebiyat ödüllü Necip Mahfuz (ö.2006) toplumcu ve gerçekçi romanlarında Mısır'ın siyasi ve sosyal gelişmelerini ve kültürünü ayrıntılı bir şekilde işlemiştir (Yıldız, 2009: 19).

Necip Mahfuz'un Arapçadan Türkçeye aktarılan romanlarından biri olan ve 1959 yılında yayınlanan Evlâdu Hâratinâ (أولاد حارتنا) Sokağımızın Çocukları isimli romanı Türkçeye 'Cebelavi Sokağı'nın Çocukları' adıyla Türkçeye aktarılmıştır. Romanda anlatılan olaylar Cebelavi sokağı isimli mekânda geçtiği için bu isimle Türkçeye tercüme edilmiştir.

1952 yılında Hür Subaylar adı verilen Cemal Abdunnasır önderliğinde bir grup subay tarafından yapılan Askeri Darbe'de Kıral Faruk yönetimi sona ermiştir (Gordon, 2006: 10). Mısır halkının yaşadığı Askeri Darbe ve sosyal hayatını konu edinen bu romanda Mısırlıların Askeri Darbeye itiraz etmedikleri ve tepki vermedikleri anlatılmıştır. Ayrıca dönemin dini müesseselerinin de Askeri Darbeye ve halka karşı yapılan hukuka aykırı işlemlere kayıtsız kaldıkları konu edinmiştir. Geleneksel hayat ile Modern hayata geçiş dönemi yaşayan Mısır halkının yaşadığı ikilem ele alınmıştır.

1959 senesi Mısır'ında Askeri Darbeyi ve darbe sonrası yaşanan olayları ele alan 'Cebelavi Sokağı'nın Çocukları' isimli romanda anlatılanlar 1960 yılında Türkiye'de meydana gelen Askeri Darbeye ve darbeden sonra halkın yaşadığı sıkıntılara büyük oranda benzemektedir. 1960 yılında Cemal Gürsel (ö.1966) önderliğinde bir grup subay tarafından gerçekleştirilen Askeri Darbe sonucu Türkiye'de Askeri Cunta tarafından yönetime el konulmuş Türk halkının sosyal yaşamına kısıtlamalar getirilmiştir. Askeri Darbe döneminde Başbakan olan Adnan Menderes (ö.1961) Askeri mahkemede yargılanmış ve idam edilmiştir (Kaynar, 2012: 636).

Türk toplumu gerçekleştirilen idama tepki vermekten çekinmiş ve kayıtsız kalmıştır. Ayrıca Askeri cunta tarafından yapılan adaletsiz uygulamalara halk ve diğer devlet kurumları sessiz kalmayı tercih etmişlerdir. 1960 yılında Türkiye'de geleneksel hayattan Modern hayata geçiş süreci başlamış ve bu dönemde Türk halkı ikilem yaşamıştır. Cebelavi Sokağı'nın Çocukları isimli romanda geçen olaylar Türkiye'de yaşanan Askeri Darbe ve toplumsal değişimle büyük benzerlik göstermektedir. Arapçadan Türkçeye aktarılan bu eserde vuku bulan olaylar Türkiye'de yaşananlarla ortak noktalar barındırdığı için Arap romanlarına ilgi duyan Türk okuyucular tarafından rağbet görmüştür. Necip Mahfuz'un Cebelavi Sokağı'nın Çocukları adlı romanında anlatılanlar Türkiye'de meydana gelen olaylar ile benzerlik göstermektedir. Dolayısıyla, Mahfuz Mısır halkının sosyal ve siyasi hayatını Türk okuyucusuna anlaşılır bir seviyede aktarabilmiştir.

Romanları Türkçeye aktarılan 1937 senesinde Kahire'de dünyaya gelen ve halen hayatta olan bir diğer Mısırlı yazar Sunullah İbrahim'dir. Sunullah İbrahim'de 1952 yılında Cemal Abdunnasır önderliğinde yönetimi devirmek amacıyla yapılan Askeri Darbeyi ayrıntılarıyla ele almıştır. Necip Mahfuz ise;

Cebelavi Sokağının Çocukları romanında 1952 Askeri Darbesini sadece halkın darbeye karşı bakış açısı ve diğer devlet kurumlarının kayıtsız kalması konularını işlemiştir. Sunullah İbrahim'in 1966 senesinde yayınlanan Tilke Raiha (تلك الرايحة) O Koku isimli romanında Arap ve Türk toplumu arasındaki kültür benzerliği ve her iki toplumun siyasi ve sosyal hayata bakış açısının ortak noktalarını görmek mümkündür. Eser aynı yıl içerisinde Askeri Cunta tarafından sakıncalı görüldüğü için toplatılmıştır. Mısır'da iktidar değişikliğinden 20 sene sonra kitap bir kez daha yayınlanmıştır. Eserde, Cemal Abdunnasır (ö.1970) ve Hür Subaylar adı verilen bir grubun 1952 yılında Askeri Darbe ile iktidarı ele geçirmesi konu edinmiştir. Cemal Abdunnasır iktidarı kontrol altına almadan önce Mısır halkına yapacağı icraatlar hakkında bilgiler vermiştir. Ancak, yönetimi ele aldıktan sonra tam tersi bir tavır takınarak kendisine karşı olduğunu varsaydığı birçok Mısırlıyı muhalif ve solcu olarak nitelendirip hapis cezası vermiş ve işkenceye maruz bırakmıştır. Halk korkutularak sindirilmiş ve Askeri Cuntanın hukuka aykırı faaliyetlerine tepki vermekten kaçınmıştır. Eserde, Askeri Cunta tarafından şehrin sokaklarında öldürülen ve hapishanelerde yapılan işkenceler nedeniyle hayatını kaybeden insanların bir değerinin olmadığı belirtilmiştir. Askeri Darbe nedeniyle Mısırdaki devlet dairelerinde iletişim ve organizasyonda aksaklıklar yaşandığından temizlik hizmetlerinin zamanında yapılmadığı için caddelerde ve sokaklarda çöp yığınlarının biriktiği anlatılmıştır. Biriken çöp yığınları nedeniyle etrafa kötü kokuların yayıldığı ayrıca altyapı sisteminin çökmesi sonucu içme sularının kirlendiği bu sebeple salgın hastalığın ortaya çıktığı belirtilmiştir. Sunullah İbrahim, romanında Askeri Cuntanın yapmış olduğu darbe yüzünden Mısır halkının çok zor şartlarda yaşamaya maruz bırakılmalarına rağmen hiçbir tepki göstermedikleri ve günlük hayatlarına hiçbir şey olmamış gibi devam ettiklerini anlatmıştır. Bununla birlikte, Sunullah İbrahim Askeri Cunta tarafından solcu olarak kabul edilmiş ve 7 sene hapis cezası verilmiştir.

Sunullah İbrahim'in kaleme aldığı O Koku isimli eserde geçen olaylar Türkiye'de Kenan Evren (ö.2015) ve bir grup subayın 12 Eylül 1980 yılında yönetimi ele geçirmek için yaptıkları Askeri Darbe ile birçok yönden benzeşmektedir. Kenan Evren iktidarı ele geçirdikten sonra Türkiye'deki insanların bir kısmını solcu ve diğer kısmını sağcı olarak görmüş hapis cezası veya idama mahkûm etmiştir. Sakıncalı görülen yayınları toplatmıştır. Bir kısım yazarları solcu olarak kabul edip hapse atmıştır. Askeri cunta tarafından sokaklarda ve caddelerde birçok kişi vurularak öldürülmüştür. Siyasi partiler kapatılmıştır. Türkiye ekonomisi, siyasi ve sosyal hayatı Askeri darbe nedeniyle gerilemiştir. Halk Askeri yönetim tarafından sindirildiği ve korkutulduğu için yaşanan hukuka aykırı uygulamalara tepkisiz kalmış ve günlük hayatlarına devam etmiştir. Sunullah İbrahim'in O Koku adlı romanında geçen olaylar çeviri eserlerde görülen kültür aktarımına güzel bir örnek teşkil etmektedir.

Arapçadan Türkçeye çevrilen bir diğer Mısırlı roman yazarı Alâ el Asvani'dir. Halen hayatta olan el Asvani'nin 2002 senesinde 'Yakupyan Apartmanı' 'Imārat Yāqūbiyān (عِمَارَة يَاقُوبِيَّان) adlı romanı yayınlanmıştır. Romanda, 1990 senesinde Mısırdaki ekonomik, siyasi ve sosyal alanlardaki değişimlerden bahsedilmiştir. Mısır Cumhurbaşkanılarından biri olan Enver Sedat'ın (ö.1981) Mısır ekonomisini canlandırmak için başlattığı serbest pazar ekonomisi ve dış pazarlara açılmak gayesiyle yaptığı icraatlar okuyucuya anlatılmıştır. Ayrıca Enver Sedat devrinde, devletçilik ilkesi terkedilmiş bu ilkenin yerine serbest piyasa ekonomisi fikri benimsenmiştir. Mısır'da; modernleşme, yabancı sermayeyi ülkeye davet etme çabaları gibi değişimler hız kazanmıştır. Daha sonra bu hamleler 1981 yılında iktidara geçen Hüsnü Mübarek (ö.2011) tarafından devam ettirilmiştir.

Alâ el Asvani'nin Yakupyan Apartmanı isimli eserinde konu edinen olaylar Turgut Özal'ın (ö.1993) 80'lerde Başbakan olarak iktidara gelmesiyle başlayan serbest piyasa ekonomisine geçiş ile yabancı sermayenin Türkiye'ye yatırım yapması için verilen teşvikler 1993 senesine kadar kesintisiz devam etmiştir. Bu dönemde Türkiye'de devletçilik yerini serbest pazar ekonomisine bırakmıştır. Toplumsal modernleşme ve dışa açılım gibi değişiklikler görülmeye başlanmıştır. Turgut Özal dönemi Türkiye'de siyasi, sosyal ve ekonomik alanda gelişmelerin ve değişimlerin görüldüğü bir zaman dilimi olmuştur. Yakupyan Apartmanı romanı Türkiye'nin 80'li ve 90'lı senelerde yaşadığı değişim, Mısır'da aynı yıllarda meydana gelen değişimlerle benzerlik göstermektedir. Roman, çeviri eserlerdeki kültür aktarımını okuyucuya anlaşılır bir dille sunmaktadır.

### **Sonuç**

Türkiye ve Mısır birbirlerine uzak coğrafyalarda bulunmasına rağmen özellikle 60 ve 90'lı yıllar arasında her iki ülkede meydana gelen olaylar arasında birçok ortak nokta bulunmaktadır. Bu olayların benzeşmesinin birkaç nedeni vardır. 4 asır boyunca Osmanlı hakimiyetinde birlikte hayatını devam ettiren Mısır halkı ile Türk milleti arasında siyasi ve sosyal alanlarda etkileşim gerçekleşmiştir. Bu etkileşim; her iki toplumun hayat tarzına, olaylara bakış açısına sirayet etmiştir. Ayrıca, ortak din anlayışı her iki toplumun dünya görüşünün benzer noktalarının oluşmasında önemli rol oynamıştır. Osmanlılarda ve Ortadoğu geleneğinde iktidarı ele geçirme, taht kavgaları ve iç çekişmeler gibi faktörler iktidarın tek sahibi olma hırsını artırmıştır. Dolayısıyla, belirtilen hususlar nedeniyle Mısır ve Türkiye'de birbirine yakın ve bazen de aynı dönemlerde benzer iktidar mücadelelerinin ve askeri darbelerin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Her iki toplumun ekonomik, siyasi ve sosyal hayatlarında vuku bulan değişimlerin birçok ortak noktasının bulunmasının en önemli nedeni Mısır ve Türkiye'nin o dönemde yaşadığı problemlerin ve gelişmelerin ortak olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, Necîb Mahfûz, Sunullah İbrahim ve Alâ el Asvani gibi Mısırlı yazarların ele alınan eserlerinde, belli bir dönemde Mısırdaki yaşanan olayların Türkiye'de aynı veya yakın devirlerde meydana gelen olaylarla ortak ve

benzer yönleri oldukça fazladır. Mısırlı yazarların incelenen eserlerinin Arapçadan Türkçeye aktarılması ile Türk toplumu Mısır halkının siyasi ve sosyal hayatı hakkında bilgi sahibi olmuştur. Çeviriler, farklı toplumlar arasında iletişimi ve kültür aktarımını sağlamada önemli rol üstlenmektedir. Çeviriler sayesinde milletler birbirleriyle siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda iletişime geçerler. İnsanoğlu var oldukça çeviriler farklı milletler arasında iletişimi ve kültür aktarımını sağlamada kilit rol oynamaya devam edecektir.

### Kaynakça

- Anamur, H. (1998). *Özgün bir yazınsal çeviri eleştirisi önerisi: beş düzeyli nesnel eleştiri yöntemi*. Çeviri bilim ve uygulamaları dergisi, (8), 1-13.
- Aksoy, N. B. (2013). *Çevirinin bilimsel gelişmeye katkısı*. Cumhuriyet Bilim Teknoloji Dergisi, 1377: 19.
- Bibina, Y. (2013). Çeviride buluşmak yahut iki ülke arasındaki köprü. Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi, 2(1): 55-88.
- Dağbaşı, G. (2017). *Arapçadan Türkçeye yapılan şiir çevirilerinde nitelik sorunu*. 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6(16), 177-195.
- el-Câhız, Ebu Osman Amr b. Bahr (1979). *Kitâbu'l-Ḥayevân. I-VII*. (Nşr). Abdüsselâm M. Hârûn. Kahire.
- el-Fîrûzâbâdî, Ebû't-Tâhir Meccuddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed (2005) *el-Kâmûsu'l-Muhît* (thk.) Mektebu't-tahkiki't-turâsi fi müesseseti'r-risâle Beyrut: Müessesetu'r Risâle.
- Gürçağlar, Ş.T. (2016). *Çevirinin ABC'si* (3. bs.). İstanbul: Say Yayınları.
- Gordon, J. (1992). *Nasser's Blessed Movement, Egypt's Free Officers and the July Revolution*, New York: Oxford University Press.
- Grossman, E. (2017). *Çeviri neden önemlidir?* (Ayşe. Ece, Çev.Ed.) (1. bs.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İbn Manzûr, Cemâluddîn Muḥammed b. Muḳrîm. (1999). *Lisânu'l-Arab*. Dâru'l-Maârif, I-VI.
- İbnu'n-Nedîm (1994). *el-Fihrist*. (Nşr.) İbrâhîm Ramazan. Beyrut.
- İşler, E. & Yıldız, M. (2008). *Arapça çeviri kılavuzu*. İstanbul: Elif Yayınları.
- Kaynar, M., K. (2012). *Tarihin İnşası ve Siyaset, Yazılar (2. Baskı)*. Sivas: Adımlar Yayınları.
- Kızıltan, R. (2001). *Tarihte çeviri*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, 41(1): 71-88.
- Raková, Z. (2016). *Çeviri kuramları (Les théories de la traduction)*. (Yusuf Polat, Çev.Ed.). Ankara.
- Stolze, R. (2013). *Çeviri kuramları: giriş*. (Emra. Durukan, Çev.Ed.). İstanbul: Değişim Yayınları.
- Togan, Z.V. (1970). *Umumi Türk Tarihine Giriş*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları. I-II.
- Yalçın, P. (2015). *Çeviri stratejileri: kuram ve uygulama*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Yıldız, M. (2009). *Necîb Mahfûz (hayatı, eserleri ve Türkçe çevirileri)*. *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, (29), 17-28.

**ÇEVİRİ KURAMLARI DERSİ İÇİN BİR DERS İŞLEME ÖNERİSİ:  
BARTIN ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ İNGİLİZCE MÜTERCİM  
TERCÜMANLIK ÖRNEĞİ**

**A PROPOSAL ON TEACHING METHOD FOR TRANSLATION THEORIES  
COURSE: THE CASE OF BARTIN UNIVERSITY, FACULTY OF LETTERS,  
ENGLISH TRANSLATION AND INTERPRETING**

Mehmet Cem ODACIOĞLU<sup>1</sup>

---

**Öz**

Bilindiği gibi, çeviri kuramları dersi uygulamalı derslerin aksine daha teorik bir düzlemde işlenmektedir. Bu da öğrencilerin bu derse karşı bir ön yargı geliştirmesine, onların tabiriyle kuramları ezberlemek zorunda bırakılmanın çeviri sürecinde kendilerine ne gibi bir fayda sağlayacağı konusunda şüpheye kapılmalarına yol açmaktadır. Hatta bazı öğrenciler bu dersi gereksiz görmekte ve derste öğrenilenlerin çevirinin süreç, işlev ve ürün boyutlarını açıklamada nasıl konumlandırılacağı konusunda zihinlerinde soru işaretleri oluşmaktadır. Bundaki en temel nedenler arasında kuramların çeşitliliği ve farklı dillerde çoğunlukla ağır bir üslupla yazılmaları, öğrencilerin konu alanıyla ilgili bilgi eksikliği, bilginin ilk öğrenimi aşamasında öğrenciler tarafından refleks olarak ezberciliğe kaçılması, kuramların uygulama boyutuyla bütünleştirilmesinde bu eksiliklerden kaynaklı bağlantı kuramama sorunları yer almaktadır. Sonuç itibarıyla de öğrenciler kuram dersini ezberci bir yaklaşımla sadece geçilmesi gereken bir ders olarak görmektedir. Bu şekilde, kuram uygulamadan aslında kopmaktadır. Oysa çeviri mesleğinin ilkelerinin yerine getirilmesinde, çevirmen adayının yaptığı işin bilimsel boyutuna da hâkim olması, bir diğer ifade ile kuramları çeviri süreciyle ilişkilendirip onlardan faydalanması ve bunun farkında olması gerek bu mesleğin itibarını artırmasında gerekse de çeviri sürecinin daha kolay atlatılarak çeviri ürününün kalitesinin yükseltilmesinde oldukça önemlidir. Bilindiği gibi, bir cerrahın ameliyat sürecinde ameliyathanedeki cihazları tanıması ve bilmek zorunda olması ameliyatın başarılı olması için gerekli koşullar arasındadır. O halde bir meslek dalı olan çeviri etkinliği açısından çevirmenin çeviriye dair yaklaşım ve kuramsal bakış açılarını bilmesi de çeviri süreci için gerekli bir koşuldur. En azından mesleğe olan saygı gereği çevirmen adayı bu önsel bilgilere sahip olmalıdır. Bu çalışmada mütercim ve tercümanlık bölümlerinin birçoğunda iki veya üçüncü sınıfta güz/bahar yarı yıllarının her

1 Doç. Dr. Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, cemodacioglu@bartin.edu.tr



ikisini de kapsayan veya sadece bir yarıyıl verilen zorunlu dersler kategorisindeki çeviri kuramları dersi için yukarıda değinilen sorunlar göz önüne alınarak bir ders işleme önerisi yapılmıştır. Çalışmanın derse olan öğrenci kaynaklı olumsuz bakış açısının azaltılmasına ve kuram-uygulama bütünlüğünün öğrenci nezdinde öneminin somutlaştırılmasına katkı yapacağı düşünülmektedir. Kuramsal bilgilerin uygulamaya somut olarak dökülebilmesi için ayrıca bazı önerilerde bulunulmuştur.

**Anahtar Sözcükler:** Çeviri kuramları, kuram, çeviribilim, çeviri.

### **Abstract**

As known, translation theories course is offered on a more theoretical level, compared to the applied translation courses. This causes students to have a prejudice against this course and increases their doubts related to the benefits of being forced to memorize theories during the translation process. In fact, some students consider translation theories course unnecessary, and questions arise in their minds about how they will position as to what they have been learning in explaining the process, function, and product dimensions/aspects of the translation phenomenon. Among the most basic reasons for this can be: The diversities of theories, the reality that theories are mostly written in various languages in a heavy style, the lack of knowledge of prospective translators as to the subject area, the habit of rote learning during the initial acquisition of information in the course, and the inability to make connections in integrating the theories with the practical dimension of the translation owing to above mentioned shortcomings. As a result, students regard the theory course as a course which only needs to be succeeded with a rote method of learning. In this way, a gap between theory and practice occurs. Nevertheless, in performing the principles of the translation profession, it is of paramount importance for the prospective translators to have a knowledge of the scientific dimension of his/her profession, in other words, to be able to link the theories with the translation process and to benefit from them consciously, both for the reputation of this profession and for raising the quality of the translation product by facilitating the translation process. As known, the fact that a surgeon must recognize and know the devices in an operating room throughout the operation is among the necessary conditions for the operation to be successful. Similarly, translator's knowing the translation approach as well as theoretical perspectives on the translation activity is also a necessary condition to make the process easier. At the very least, due to the respect towards the profession, the prospective translator should have a priori knowledge in these issues. In this study, considering the above-mentioned problems, a proposal on the teaching method was made for the translation theories course. This course takes place in the category of the compulsory courses, and it covers both fall/spring semesters/or it is offered for only a semester in the second/third grades in most of the translation and interpreting departments. It is believed that the study will contribute to reducing the student-oriented negative perspectives towards the course in question and to embodying the importance of the theory-practice integrity for the student. To put

the theoretical knowledge into practice concretely, some recommendations were also made.

**Key Words:** Translation theories, theories of translation, theory, translation studies, translation.

### **Giriş**

Mütercim ve Tercümanlık bölümlerinde zorunlu olarak iki yarıyıl veya tek yarıyıl olmak üzere okutulan çeviri kuramları dersi uygulamalı derslerin aksine daha teorik şekilde işlendiğinden, öğrenciler bu derste zaman zaman zorlanabilmekte ve çoğunlukla da kuramsal bilgilerin edinimi, bilgileri özümsemek yerine ezberleme yöntemiyle gerçekleştirilmektedir. Neticede, ders öğrenci için verimli olmamakta ve öğrenciler bu dersin kendilerine çeviri süreci, çeviri ürünü ve çeviri işlevini açıklamada ne gibi faydalar sağlayabileceği konusunda ikileme kapılabilmektedir. Teorik bir yapısı olan çeviri kuramları dersinde işlenen konular oldukça çeşitli olup, çevirinin farklı yönleri ve boyutlarıyla ilgilidir. Kuramların fazlalığı ve bunların kısa sürede öğrenilmesi gerekliliği öğrenci üzerinde yük oluşturabilmektedir. Ayrıca çeviri kuramları üzerine yazılan kaynakların çoğu ağır bir üslupla yazılmaktadır. Bu da konunun anlaşılmasını güçleştirebilmekte, öğrencinin kuramdan kendini tamamen soyutlamasına ve çeviriyi yöntemsiz ya da diğer bir ifade ile değişen bilimsel ölçütlerden uzak yapmasına yol açabilmektedir. Sonuç itibariyle de kuram ve uygulama arasında bir kopukluk yaşanmakta ve çeviri olgusunun öğrenci zihnindeki tanımı salt dilsel aktarımla<sup>2</sup> sınırlı kalmaktadır. Oysa bu tanım günümüz koşullarında yeterli değildir. Çeviri etkinliği ve çeviriye dair olguların daha somut ele alınabilmesi açısından çevirmenin çeviriye dair dinamik/gelişen yaklaşımları ve kuramsal bakış açılarını bilmesi çeviri süreci ve bugünkü çeviri olgusunun açıklanabilmesi için gerekli bir koşuldur. Bu da çeviri kuramları gibi teorik yapıları derslerin önemini ortaya koymaktadır.

Çalışmamızda çeviri kuramları dersinin öğrenci açısından verimini artırmak ve öğrenci çeviri edinci kazanırken kuram ve uygulama arasında kopukluk yaşanmaması açısından bir ders işleme önerisi yapılmıştır. Söz konusu çalışmanın derse olan öğrenci kaynaklı olumsuz bakış açısının azaltılması ve kuram-uygulama bütünlüğünün öğrenci nezdinde öneminin somutlaştırılması açısından faydalı olacağı umulmaktadır. Kuramsal bilgilerin uygulamaya somut olarak dökülebilmesi için ayrıca bazı önerilerde de bulunulmuştur.

### **Çalışmada aşağıdaki araştırma sorunları ekseninde yürütülmüştür<sup>3</sup>.**

1. Çeviri kuramları dersinin çeviri süreci, işlevi ve ürünü açıklamadaki önemi ne olabilir?

2 Çevirinin bu tanımı salt dilsel dönüş altında irdelenen eşdeğerlik temelli yaklaşımları akla getirir. Kuram bilgisinin eksikliği ya da kuram-uygulama arasında bütünlük kuramama, çevirmen adayını çevirinin bu tanımından kurtaramaz, bu nedenle çeviri salt dilsel bir aktarım olarak görülmeye devam eder. Bu da bir bakıma çeviriye diğer bilimsel yaklaşımların göz ardı edilmesi demektir ve çeviribilimin dinamik yapısıyla çelişen bir durumdur.

3 Bu soruların cevapları betimleme yöntemiyle tespit edilmeye çalışılmıştır.

2. Çeviri kuramları dersinin öğrenciler tarafından ezberci bir bakış açısıyla geçilmesi gerekli bir ders olarak görülmesinin nedenleri nelerdir?

3. Öğrencinin çeviri süreci ve çeviriye dair olguları öğrenmesi/edinmesi sırasında teorik bir yapısı olan çeviri kuramları dersinin etkinliğini ve verimini artırmak için ders içi ve ders dışı faaliyetler olarak neler yapılabilir?

### **Kuram Nedir? Kuram neye yarar? Çeviri Olgusunun Tüm Yönleriyle Açıklanmasında Çeviride Kuramın Önemi**

Türk Dil Kurumu kuram sözcüğünü “*uygulamalardan bağımsız olarak ele alınan soyut bilgi; belirli bir konudaki düşüncelerin, görüşlerin bütünü ve sistemli bir biçimde düzenlenmiş birçok olayı açıklayan ve bir bilime temel olan kurallar; yasalar bütünü, nazariye, teori*”<sup>4</sup> şeklinde açıklamaktadır. Cambridge sözlük ise kuramı İngilizce olarak “*a formal statement of the rules on which a subject of study is based or of ideas that are suggested to explain a fact or event or, more generally, an opinion or explanation*”<sup>5</sup> şeklinde tanımlamaktadır. Her iki tanımlama da birbirine benzemektedir. O halde bilimsel bir gelişmenin veya durumun kuramsal bir nitelik kazanarak sonrasında kurama dönüşebilmesi için içerisinde ortaya çıktığı disiplindeki görüşleri, fikirleri ya da açıklamaları sistemli bir şekilde düzenleyerek, söz konusu bilim alanı için kurallar sunması gerekmektedir.

Yukarıdaki tanımdan da görüleceği gibi TDK kuram kavramını uygulamadan bağımsız soyut bilgi şeklinde de açıklamaktadır. Ancak bu tanım kuramın açıklanmasında zaman zaman yetersiz kalabilir. Zira uygulamalı alanlarda kuramlar uygulama aşamasındaki sorunlara cevap bulabilmek ve çözüm üretmek amacıyla da üretilebilmektedir. Dolayısıyla uygulamalı alanlar açısından, kuramı uygulamadan bağımsız ele almak bu durumda geçerli olmayabilir. Zira çeviri süreci açısından bakıldığında kuramı uygulamadan bağımsız soyut bilgi şeklinde ele almak çeviri olgusunu açıklarken yeterli görünmemektedir. Ünlü çeviribilimci Giden Toury’e göre kaynak metin sorun, erek metin ise çözümdür (Toury, 2012; Kanca, 2015). Kaynak metnin öteki dilde yeniden oluşturabilmesi ve sorunun yanıtı veya çözümü için ise sözcüğün salt sözlük anlamlarına bakarak çeviri yapmak yeterli olmamaktadır. Kaynak metni çözüme ulaştırırken, çeviri sürecinde çevirmen tarafından bilinçli bir şekilde bilimsel yaklaşımların, usul, yöntem ve stratejilerin (örneğin, metinden çıkarma yapma, basitleştirme, genelleştirme, modülasyon, adaptasyon, yerlileştirme, yabancılaştırma, açıklama, güncelleştirme, kültürel eşdeğerini bulma, sözcüğüne sözcüğüne çeviri, ödünçleme, çeviride görünür veya görünmez olma, Skopos, yeniden yazım vb.) metin türü ve geleneklerine göre<sup>6</sup> uygulanması gerekmektedir. Sayılan bu bilimsel ölçütler veya yaklaşımlar çeviribilim alanındaki temel bilimsel kurallar, düşünceler veya görüşler bütünü olarak ele alınabilir. O halde bunların kuramsal bir nitelikleri vardır. Hatta dilbilimci/çeviribilimcilerin bilimsel ölçütler

4 <http://sozluk.gov.tr/> Erişim: 22.10.2021

5 <http://dictionary.cambridge.org/tr/s/%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/theory> Erişim: 22.10.2021

6 Dolayısıyla metin türü ve gelenekleri hakkında da bilgi sahibi olunması gerekir. Metin türü ve gelenekleri hakkında bilgi sahibi olunması metnin çeviri amaçlı çözümlemesinde oldukça önemlidir.

ışığında oluşturduğu bu tarz yaklaşımların çeviri sürecinde dinamik bir şekilde kullanılması çeviriye bilimsel bir bakış açısının da altını çizmektedir. Dahası çeviri olgusunun bilimsel düzlemde açıklanabilmesi ve uygulamadaki sorunlara yanıt bulabilmek amacıyla, günümüz dinamik yaklaşımları da dikkate alınarak, kuram bilgisine ihtiyaç vardır. Kuramın uygulamadaki önemine bir örnek olarak Yener’in şu ifadeleri burada akla gelmektedir: “[Popper (1963), kurama dayanmayan hiçbir bilginin geçerlilik ve güvenilirliğinin olmayacağını iddia etmektedir]. [Kuram araştırmacının belirlemiş olduğu problemin değişkenleri arasında ilişkiyi tesis etmeyi sağlarken araştırmacıya araştırma sürecinde rehberlik eder (Mintzberg, 1989)]” (bkz. Yener, 2018: 102).

Yukarıdaki açıklamalara bakıldığında rehberlik görevi görmezden gelinerek, kuramı ezberci bir yaklaşımla öğrenilmesi gereken bilgi yığınları olarak ele almak ise çevirmen adaylarını çeviri sürecinden koparmakta ve çevirinin bilimsel gerekçelendirme yapılamayan salt bir aktarım olarak ele alınmasına neden olmaktadır. Sonuçta akıcı olmayan çeviriler meydana gelebilmekte ve çevirmen aldığı kararları neden o şekilde aldığını açıklayacak bilimsel bilgi seviyesinde olamamaktadır. Bu da çevirinin belki de hiç yapılmamasını, metnin orijinalinden okunmasını daha anlamlı bile kılabilir. Aslında kuram bilmek, çeviri metin erek okuyucuya ulaştığında yaşanacak belirsizlerin veya çevirmene yöneltilecek eleştirilerin cevaplanabilmesi için de önemlidir. Çevirmen kendini bu şekilde aklayabilir veya kararlarını gerekçelendirebilir. Söz gelimi “intentionality” sözlük anlamı olarak “amaçlılık veya niyetlilik” anlamlarına gelebilir. Ancak felsefedeki anlamı “yönelimsellik” de demektir<sup>7</sup>. Çevirmen “intentionality” sözcüğünün karşılığı olarak felsefe okuyucuları bağlamında yapacağı koşut metin ve terim araştırması sonrasında bu sözcüğün işlevsel eşdeğeri için “yönelimsellik” sözcüğünü tercih ettiğinde ve bu anlamı duymamış bir okuyucudan eleştiri geldiğinde, eleştiriye basit bir cevap vermek yerine çevirmen “işlevsel eşdeğerlik” ve “bağlam” kavramları hakkında bilgi sahibiyse durumu bilimsel bir düzlemde açıklayarak haklılığını sağlam temellere dayandırabilir. Ayrıca bilimsel ölçütlere göre hangi metin türünde hangi yaklaşımların kullanılacağını bilmek çevirmende kuram bilgisinin var olduğunu gösteren işaretlerdendir. Kısacası çeviri kuramları çeviri sürecinin anahtarları diyebiliriz. Sonuçta kapı açılır ve çeviri sürecine girilir. Kuramsal altyapı izlenerek çeviri süreci tamamlandığında ise başarılı bir erek metin üretilmiş demektir.

### **Çeviri Kuramları Dersi için Bir Ders İşleyiş Önerisi: Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mütercim ve Tercümanlık Bölümü Örneği**

Çeviri olgusunun her yönüyle (süreç, işlev, ürün) açıklanmasında önemli bir yeri olan kuram bilgisi çevirmene hem çeviri sürecinde hem de çeviri işlevi ve ürünü üzerine tartışma yaparken bilimsel ölçütlere uymasını sağlayarak aldığı kararları gerekçelendirmesinde yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla kuramların ezberci yaklaşım

yerine özümsemeci bir yaklaşımla öğretilmesi ve öğrenilmesi gereklidir. Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mütercim ve Tercümanlık bölümü örneğinde çeviri kuramları dersi IMT 301 koduyla tek yarıyıl (güz dönemi) olarak okutulmaktadır. Üçüncü sınıf güz dönemi dersi olarak verilen çeviri kuramları dersini alan öğrenci sayısı üstten ders alan öğrencilerle birlikte 24'tür. Ders, Kiraly'nin (2000) öne sürdüğü şekilde bilginin kişiler arası etkinlikler ve bilişsel/kişisel düşünme süreçleri ekseninde ortaklaşa inşa edildiği sosyal oluşturmacı/yapılandırmacı yöntemiyle beraber<sup>8</sup>, soru-cevap yöntemleriyle karşılıklı tartışma vb. şekilde yürütülmektedir. **Derste konular izleneceği göre hafta hafta işlenmektedir:**

ETI 301 Translation Theories  
Fall, 2021

Instructor: Assoc. Prof. Mehmet Cem ODACIOĞLU  
Office: Faculty of Letters, No: 334-335  
Office hours: Friday, 14.30-16.30  
Email: [cemodacioglu@bartin.edu.tr](mailto:cemodacioglu@bartin.edu.tr)



**Textbooks and required/further readings:**

- 📖 Munday, Jeremy (2016), *Introducing Translation Studies Theories and Applications*, Routledge.
- 📖 Odacıoğlu, M. Cem (2017), *Çeviribilimde Yerelleştirme Paradigmasına Doğru*, Gece Kitaplığı.
- 📖 Yazıcı, Mine (2003), *Çeviribilimin Temel Kavram ve Kuramları*, Multilingual.
- 📖 Yazıcı, Mine (2007), *Yazılı Çeviri Edinci*, Multilingual.
- 📖 Eruz, Sakine (2003), *Çeviriden Çeviribilime*, Multilingual.
- 📖 Eruz, Sakine (2008), *Akademik Çeviri Eğitimi*, Multilingual.

**Course description and goals:**

This course is designed to explain theoretical framework of the translation activity. In doing so, the lecturer also refers to other theoretical approaches explaining/describing the translational product and function.

The aim in this course is to bridge between translation practice and translation theory. Hence the process of translation can be understood easily, and it can be performed more qualitatively.

At the end of the course, students also understand what makes translation an interdisciplinary field of study and focus on searching for translation problems to increase the translation quality or so called translatum.

During the class, we will discuss theories of translation in detail and all other related

1

8 "A social group constructing things for one another, collaboratively creating a small culture of shared artefacts with shared meanings" <http://www.sciencedirect.com/topics/psychology/social-constructivism/pdf> Erişim: 28.10.2021

9 İzlenmede yer alan konular çeviribilim alanının geçirdiği evrelere göre sıralanmıştır.

theoretical approaches.

1. The course is compulsory to attend. Each student must actively participate in classes and class discussions. Class discussions will be made in English and Turkish.
2. More than ten minutes late to the class is prohibited.
3. Students are assigned to do translation homework and translation research when necessary.

### Exams

Students are responsible for taking a midterm exam in the 8<sup>th</sup>. week of the class and a final exam at the end of term.

**Mid Term Exam:** 30% (Theoretical questions)

**Watch 5 Videos About Theoretical Approaches to Translation and Summarize Them:**  
10% (Maximum 5 Pages)

**Final Exam:** 60% (Theoretical questions and a translation practice on theories of translation)

*Good Luck.*



#### **Week 1:** Introduction to the Course

- The relation between theory and practice
- Holmes' Map of Translation Studies
- Is translation studies a discipline or more than that?
- What is the relationship between translation studies and other disciplines?

#### **Week 2:** Early approaches to Translation, the past and current definition of translation

#### **Week 3:** Introduction to linguistic oriented approaches to translation, the concept of equivalence and related approaches

#### **Week 4:** Introduction to culture-oriented approaches to translation

#### **Week 5:** Functional theories of translation:

- Reiss's Text Types,
- Manttari's Translational Action Theory,
- Vermeer's Skopos Theory,
- Nord's Function Plus Loyalty Approach

#### **Week 6:** Descriptive Translation Studies

- Zohar's Polysystem Theory

- Toury's Theory of Descriptive Translation Studies
- Week 7: Leffevre's concept of rewriting and patronage
- Week 8: Midterm
- Week 9: Venuti's Visibility/Invisibility in Translation
- Week 10: Postcolonial approaches to translation
- Week 11: The Relationship between translation and post-structuralism
- Week 12: Translation in Romantic Movement and Enlightenment Period and its current position
- Week 13: Why Translation matters? What are the new theoretical approaches to translation?
- Week 14: Brainstorming: If you were a translation scholar, what translation theories would you create to solve emerging translation problems?
- Week 15: Final Exam

**\*BARCEV and other videos on Translation Theories can be used as supportive materials for the course.**

İzlenimde haftalık yer alan konularla ilgili bir hafta öncesinden öğrencilerin farklı kaynaklardan araştırma yapması istenmektedir. Araştırılan kaynakların dili İngilizcenin yanı sıra Türkçe olarak belirlenmiştir. Öğrencilere hangi kaynakları kullanabilecekleri konusunda tavsiyeler verilmiştir. Zorunlu bir kitap belirlenmemiştir. Bu noktada kuramlarla daha önceden hiç tanışmamış olan öğrencilerden sadece İngilizce kaynak araştırmasını istemek konunun anlaşılmasını güçleştirebilmektedir. Zira kuram kitaplarının çoğu ağır bir üslup ile yazılmaktadır. Dolayısıyla bu ders için Türkçe kaynaklar da önerilerek öğrencilerin derse karşı duydukları kaygı ve konuları anlamada çekecekleri güçlük minimize edilmeye çalışılmaktadır. Bununla birlikte üç saatlik dersten arta kalan zamanlarda ayrıca o haftanın konusuyla ilgili ders içerisinde interaktif olarak sözlü (yazılı metinden sözlü çeviri şeklinde) veya yazılı çeviri pratiği de dersin hedefleri arasında yer almaktadır. Böylelikle öğrenci bu dersin salt teorik yapıyı olduğunu düşünmeyerek, çeviri edincini geliştirme fırsatını sürdürebileceği gibi çeviri yaparak da konuları daha kolay bir şekilde anlayabilir.

Derste okutulan kaynakların bir kısmı izlencede verilmiştir. Ancak bunlara ek olarak şu Türkçe kaynaklar da öğrencilere yardımcı olabilir

**Tablo 1:** Yardımcı Kaynaklar

Yazar Adı ve Soyadı	Kitap Adı	Basım Yılı	Yayın Evi
Hans. J. Vermeer	<i>Çeviride Skopos Kuramı</i> (Çev. Ayşe Handan KONAR)	2008	Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
Prof. Dr. Berrin AKSOY	<i>Geçmişten Günümüze Yazın Çevirisi</i>	2002	İmge
Prof. Dr. Muharrem TOSUN	<i>İşlevsel Çeviribilim</i>	2017	Değişim
Prof. Dr. Nedret KURAN BURÇOĞLU	<i>Çeviriye Bilimsel Yaklaşımlar</i>	2010	Multilingual
Prof. Dr. Özlem Berk ALBACHTEN	<i>Kuramlar Işığında Açıklamalı Çeviribilim Terimcesi</i>	2005	Multilingual
Prof. Dr. Perihan YALÇIN	<i>Çeviri Stratejileri Kuram ve Uygulama</i>	2015	Grafiker
Prof. Dr. Ş. Tahir GÜRÇAĞLAR	<i>Çevirinin ABC'si</i>	2011	Say
Doç. Dr. Şaban KÖKTÜRK	<i>Uygulamalı Çeviribilim</i>	2015	Detay

\*Kaynaklara ek olarak ders sorumlusu tarafından Bartın Üniversitesi Öğrenci Kulübü BARÇEV için çeviride önemli bazı kuramlar (işlevsel çeviri kuramları, betimleyici çeviri araştırmaları, çeviri eleştirisine yönelik vb.) üzerine videolar çekilmiştir. Söz konusu videolar BARÇEV'in youtube kanalında<sup>10</sup> açık erişimli olarak izlenebilmektedir. Çekilen videolar IMT 301 Çeviri Kuramları dersi için de yardımcı kaynak olarak kullanılmaktadır<sup>11</sup>.

IMT 301 Çeviri Kuramları dersinde öğrenci sunum yöntemi tercih edilmemiştir. Zira daha öncesinde kuram dersi almamış ve bu konuda eksikliği olan öğrencilerin bir iki hafta gibi bir sürede konuyu anlamaları ve bu konuda derinleşmeleri mümkün görünmemektedir. Sunum yerine yukarıda da belirtildiği gibi kısa kısa bilgiler edinmeleri için derse hazır gelmeleri sağlanmaya çalışılmaktadır. Ders sorumlusu o haftanın konusunu anlatıp, yeri geldiğinde öğrencilere soru cevap şeklinde tartışma ortamı hazırlamakta ve kuramsal bilginin ezberci bir yöntemle öğrenilmesi bu şekilde önlenmektedir. Kuramların eksik ve artı yönleri sorgulayıcı bir bakış açısıyla karşılıklı olarak İngilizce ve Türkçe dillerinde anlaşılır bir dil ile tartışılmakta ve böylece konu zihinde daha somut bir görünüm oluşturmaktadır. Dersi alan öğrencilerden bazıları ders başında çekincelerini dile getirerek, kuram dersini neden aldıklarını sormuşlardır. Bu dönem ilk defa verilen dersin sekizinci haftasına gelindiğinde ise bu çekincelerin azaldığı, hatta dersten keyif alınmaya başladığı görülmektedir. Ders için belirlenen vize yüzdesi 30'dur. Yüzde 40 olması

<sup>10</sup> <http://www.youtube.com/channel/UCSd8-CoAkCyi3HpZGIWA88g> Erişim: 22.10.2021

<sup>11</sup> Bu videolar dışında çeviri ve çeviriye dair bilimsel yaklaşımlarla ilgili diğer video konferansları BARÇEV'in Youtube Kanalında bulunabilir. Bununla birlikte Google ve Youtube Arama kısımlarından da ilgili konularla ilgili aramalar yaptırılırsa destek ders materyali olarak pek çok videoya erişilebilir.



gereken vize yüzdesi<sup>12</sup> ikiye bölünerek geri kalan yüzde onluk kısım öğrenci ödevlerine ayrılmıştır. Ödev ise öğrencilerin görsel materyalleri de görmesini sağlayarak dersten aldıkları keyfi devam ettirmek açısından çeviribilim kuramları ile ilgili beş video bulmaları ve bu videoları baştan sona izleyerek Türkçe veya İngilizce rapor tutmaları olarak belirlenmiştir. Final sınav yüzdesi ise 60'tır. Vize ve final sınav soruları çoktan seçmeli, klasik soru ve yorumlama içerecek şekilde planlanmıştır.

Ders sorumlusu dersteki verimliliği artırmak adına ayrıca Çeviri Kuramları<sup>13</sup> adında bir Whatsapp grubu kurarak grupta zaman zaman kuram öğrenimine yönelik paylaşımlar yapmakta ve zaman zaman kendi hazırladığı tekrar niteliğinde 15-20 dakikalık ses kayıtları göndermektedir. Bu şekilde öğrenci açısından tekrar yapma fırsatı doğmakta ve kuram daha somut temellere dayandırılarak öğretilmektedir. **Dönem sonunda aşağıdaki ders öğrenme çıktılarının yerine getirilmesi hedeflenmektedir:**

**Tablo 2:** Dersin Öğrenme Çıktıları<sup>14</sup>

<i>Tr</i>	<i>İng</i>
<b>Öğrenme Çıktısı I:</b> Bu dersi alan öğrenci çeviribilim alanında geliştirilen kuramları ve çevirinin farklı tanımlarını öğrenir.	<b>Learning Outcome I:</b> Students in this course learn theories within translation studies and different definitions of translation.
<b>Öğrenme Çıktısı II:</b> Bu dersi alan öğrenci farklı çeviribilim ekollerini tanıyarak çeviri kuramlarını öğrenir.	<b>Learning Outcome II:</b> Students in this course learn theories of translation by recognizing different schools of translation studies.
<b>Öğrenme Çıktısı III:</b> Bu dersi alan öğrenci kuramlar sayesinde çeviride işlev, ürün ve süreç boyutlarını iyi analiz ederek, çeviri sürecinde kuramsal yaklaşımları etkin olarak kullanır.	<b>Learning Outcome II:</b> Students in this course can analyze function, product and process dimensions of translation and use theoretical approaches effectively in the translation process.
<b>Öğrenme Çıktısı IV:</b> Bu dersi alan öğrenci çeviri sürecinde kuramın önemini anlar ve kuram-uygulama arasındaki ilişkiye dair bilgisini geliştirir.	<b>Learning Outcome IV:</b> Students in this course understand the importance of translation theories in translation practice and develop their knowledge about the relationship between theory and practice.
<b>Öğrenme Çıktısı V:</b> Bu dersi alan öğrenci dersin sonunda çeviride kuramsal alandaki yeniliklere kolaylıkla adapte olarak çeviri olgusunu bilimsel ölçütler ışığında gerekçelendirir.	<b>Learning Outcome V:</b> Students in this course can easily adapt themselves to theoretical developments in translation and justify the phenomenon of translation in the light of scientific criteria.

Bu öğrenme çıktılarına ulaşılmasıyla ders başarıyla tamamlanmış olacaktır.

12 Vize ve final sınavında birden çok ölçme ve değerlendirme yöntemi uygulanması planlanmaktadır. Dolayısıyla sınavlarda sadece klasik sorular yerine şıklı sorular ve öğrencinin yorum yapabileceği ucu açık sorular sorulması da planlanmıştır. Ders vizesinin bu şekilde bölünmesi ve kalite çerçevesinde farklı ölçme değerlendirme yöntemlerinden faydalanmak Bartın Üniversitesi yönetiminin ölçme değerlendirme yöntemlerinde iyileştirme çabalarının bir sonucudur.

13 Ders 2021-2022 Eğitim Öğretim yılında yüz yüze verilecek şekilde tasarlanmıştır. Korona pandemisi sürecinin yoğunluğuyla bağlı uzaktan ders olarak da verilebilir. Zira ders işleyiş yöntemleri ve teorik yapı düşünüldüğünde IMT 301 Çeviri Kuramları uzaktan eğitime adapte olabilecek şekilde düzenlenmiştir.

14 [http://ubys.bartın.edu.tr/AIS/OutcomeBasedLearning/Home/CourseDetail?&isElectiveCourse=false&isIntegratedCourse=false&courseId=36983&curriculumId=500748&apid=512&eqd=10602&progName=M%C3%BCtercim%20ve%20Terc%C3%BCmanl%C4%B1k%20B%C3%B6l%C3%BCm%C3%BC%20-%20M%C3%BCtercim%20Terc%C3%BCmanl%C4%B1k%20\(%C4%B0ngilizce\)%20B%C3%B6l%C3%BCm%C3%BC%20-%20C4%B0ngilizce%20M%C3%BCtercim%20ve%20Terc%C3%BCmanl%C4%B1k&culture=tr-TR](http://ubys.bartın.edu.tr/AIS/OutcomeBasedLearning/Home/CourseDetail?&isElectiveCourse=false&isIntegratedCourse=false&courseId=36983&curriculumId=500748&apid=512&eqd=10602&progName=M%C3%BCtercim%20ve%20Terc%C3%BCmanl%C4%B1k%20B%C3%B6l%C3%BCm%C3%BC%20-%20M%C3%BCtercim%20Terc%C3%BCmanl%C4%B1k%20(%C4%B0ngilizce)%20B%C3%B6l%C3%BCm%C3%BC%20-%20C4%B0ngilizce%20M%C3%BCtercim%20ve%20Terc%C3%BCmanl%C4%B1k&culture=tr-TR) **Erişim Tarihi:** 25.10.2021

## Sonuç

Kuram ve uygulama arasındaki bütünlüğü sağlamak, çevirmenin çeviri sürecinde aldığı kararları bilimsel ölçütler ışığında gerekçelendirebilmek ve yapılan çevirinin bilimsel zeminini oluşturup, daha sağlıklı çeviri metin üretebilmek için çeviri kuramları bilgisine ihtiyaç vardır. IMT 301 Çeviri kuramları dersinde yukarıdaki yöntem ve yaklaşımlarla öğrencideki kuramsal altyapının geliştirilmesi hedeflenmektedir. Bununla birlikte öğrenciler farklı dillerde yaptıkları sorgulamalarla, dersin sorumlusu tarafından basitleştirilerek aktarılan ancak sosyal oluşturmacı yöntemle desteklenen kuramsal bilginin artı ve eski yönlerine sorgulayıcı bir yaklaşım getiren IMT 301 Çeviri Kuramları dersini sürekli ezber yaparak ve kavram karmaşıklığını çözmekle zaman kaybederek geçilmesi gereken bir ders gibi değil bilakis çeviriye yardımcı bilimsel veriler elde edebilmek açısından fırsat olarak görebilecektir. O halde ders esnasında kavramları tek dilde aktarmaktan çok zaman zaman Türkçe ve İngilizce dillerinin her ikisine de başvurmak gerektiğine inanılmaktadır. Öğrencilerin daha önceden hiç bilmedikleri bir konuda sunum hazırlamasını beklemek ise bu noktada doğru bir tutum gibi görünmemektedir. Zihinde var olan bilgiler sınıf ortamında, dersin sorumlusunun kontrolünde, yanlış veya doğru olsalar da dile getirilebilmelidir. Belki de yanlışlar sayesinde doğru olarak bilinen yaklaşımlar da yanlışlanacaktır. Zaten Popper bilimlerin yanlışlamacılık ilkesiyle ilerlediğini belirtir. Kuramlar belli sorunlara cevap bulmak amacıyla pek çok konuyu açıklayan bilime temel olan kurallardır. Ancak bilimler ilerledikçe kurallar da değişebilir. Dolayısıyla öğrenciler çeviri kuramlarını öğrenirken onların değişmez ve sabit nitelikte olduğunu düşünerek değil, kendileri açısından çeviri sürecini, ürününü ya da işlevini açıklarken ne gibi yararlar sağlayabileceğini sorgulayarak öğrenmelidir. Söz gelimi çevirinin ürün boyutuna odaklanan kuramlar çevirmen adayının yapılan çevirileri inceleyerek çeviri yapılan toplumun sosyo-kültürel yapısını ve ulusal yazını şekillendiren belli başlı eserleri anlaması, hangi metin türlerinde daha çok çeviri yapıldığının ortaya çıkarılması ve hatta çevirmen adaylarının kendi çeviri tarzını belirlemesi açısından da faydalı olabilir. Buna ek olarak ders işleyişini yuvarlak masa tartışması esaslı yürütmek dışında çeviri uygulaması da yaptırılarak çevirmen adayının çeviri kuramları dersini salt teorik bir ders gibi algılamasının önüne geçilebilir. Bir taraftan da konuyla alakalı çeviriler yaptırmak konunun anlaşılması açısından faydalı olabilir. Tartışma dışında ders için ders sorumlusu tarafından çevrimiçi videolar hazırlamak da öğrencinin konuyu anlaması sırasında yardımcı kaynak olarak etkin bir rol üstlenebilir. Sonuç olarak derste izlenecek bu yöntem ve yaklaşımların çeviri kuramlarının öğrenciler tarafından öğrenilmesini daha kolay ve keyifli hale getirebileceği ifade edilebilir. Dolayısıyla derse olan öğrenci kaynaklı olumsuz bakış açısı azalacak, bu şekilde de kuramın uygulamadaki ve çeviriyi açıklamadaki önemi daha ciddi kavranabilecektir.

## Kaynakça

- “Barçev Videoları”, <http://www.youtube.com/channel/UCSd8-CoAkCyi3HpZGIWA88g> **Erişim:** 22.10.2021
- Kanca, Yasemin Özden (2015), *Çevirinin Gösterim Özelliğinin Beklenti Normları Çerçevesinde İncelenmesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çeviribilim Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Kiraly, Don (2000), *A Social Constructivist Approach to Translator Education: Empowerment from Theory Practice*. Manchester/Northampton: St. Jerome, 2000.
- “Kuram”, <http://sozluk.gov.tr/> **Erişim:** 22.10.2021
- “Öğrenme Çıktıları”, [http://ubys.bartın.edu.tr/AIS/OutcomeBasedLearning/Home/CourseDetail?&isElectiveCourse=false&isIntegratedCourse=false&courseId=36983&curriculumId=500748&apid=512&eqd=10602&progName=M%C3%BCtercim%20ve%20Terc%C3%BCmanl%C4%B1k%20B%C3%B6l%C3%BCm%C3%BC%20-%20M%C3%BCtercim%20Terc%C3%BCmanl%C4%B1k%20\(%C4%B0ngilizce\)%20B%C3%B6l%C3%BCm%C3%BC%20/%20C4%B0ngilizce%20M%C3%BCtercim%20ve%20Terc%C3%BCmanl%C4%B1k&culture=tr-TR](http://ubys.bartın.edu.tr/AIS/OutcomeBasedLearning/Home/CourseDetail?&isElectiveCourse=false&isIntegratedCourse=false&courseId=36983&curriculumId=500748&apid=512&eqd=10602&progName=M%C3%BCtercim%20ve%20Terc%C3%BCmanl%C4%B1k%20B%C3%B6l%C3%BCm%C3%BC%20-%20M%C3%BCtercim%20Terc%C3%BCmanl%C4%B1k%20(%C4%B0ngilizce)%20B%C3%B6l%C3%BCm%C3%BC%20/%20C4%B0ngilizce%20M%C3%BCtercim%20ve%20Terc%C3%BCmanl%C4%B1k&culture=tr-TR) **Erişim:** 25.10.2021.
- “Social Constructivism”, <http://www.sciencedirect.com/topics/psychology/social-constructivism/pdf> **Erişim:** 28.10.2021
- “Theory”, <http://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/theory> **Erişim:** 22.10.2021
- Toury, Gideon (2012), *Descriptive Translation Studies and Beyond* (Revised Edition), John Benjamins Publishing Company Amsterdam/Philadelphia.
- Yener, Serdar (2018), “Sosyal Bilimlerde Kuramın Rolü”, *Social Sciences Research Journal*, Volume 7, Issue 3, 102-113 (September 2018), ISSN: 2147-5237
- “Yönelimsellik”, <http://www.tureng.com> **Erişim:** 24.10.2021.

# UZAKTAN EĞİTİMDE ALTERNATİF BİR DEĞERLENDİRME YÖNTEMİ: ÇEVİRİ RAPORU

## AN ALTERNATIVE ASSESSMENT METHOD IN DISTANCE EDUCATION: TRANSLATION REPORT

Mustafa DOLMACI<sup>1</sup>

---

### Öz

Covid-19 pandemisi sürecinden ülkemizde ve dünyada eğitim kurumları doğrudan etkilenmiştir ve uzaktan eğitim yöntemleri yaygın bir şekilde kullanılmaya başlamıştır. Mart 2020’de gerçekleşen tam kapanma ile birlikte, eğitim faaliyetleri yabancı dil bölümlerinde de dâhil olmak üzere, uzaktan eşzamanlı veya eş zamansız bir şekilde yürütülmeye başlamıştır. Bu süreçte, yabancı dil bölümlerinde yapılan eğitim faaliyetlerinin ölçme ve değerlendirmesi bazı üniversitelerde çevrimiçi sınavlarla yapılırken bazılarında ise ödevlendirme yoluyla yapılmıştır. Bu çalışma 2020-2021 Akademik yılında, uzaktan eğitim sürecinde eş zamansız olarak yürütülen Çeviriye Giriş dersinde, ödevlendirme yoluyla uygulanan ara dönem ve dönem sonu sınavlar kapsamında, yaptıkları çeviriler için öğrencilerin yazmaları istenen Çeviri Raporlarının ne derecede verimli olduğuna ve bu sınavların notlandırılması açısından bu tür değerlendirmenin ne ölçüde nesnel olduğuna dair öğrenci görüşlerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Çeviri raporlarına ilişkin öğrencilerin görüşlerini almak üzere açık uçlu sorulardan oluşan bir görüşme formu oluşturulmuş ve çalışmaya 2020-2021 Akademik yılında Çeviriye Giriş dersini almış olan 84 öğrenci katılmıştır. Çalışma sonucunda; öğrencilerin, çeviri raporlarının yaptıkları çevirilere katkı sağladığını ve bu yöntemle yapılan sınavların nesnel bir değerlendirme sağladığını düşündükleri ortaya çıkmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Çeviri raporu, Çeviriye Giriş dersi, eş zamansız uzaktan eğitim

### Abstract

Educational institutions in Turkey and around the world have been directly affected by the Covid-19 pandemic, and distance education methods have begun to be used widely. With the complete closure in March 2020, educational institutions, including foreign language departments, adopted synchronous or asynchronous distance education teaching methods. In this process, the evaluation and assessment of educational activities in foreign language departments was carried out through

---

1 Selçuk Üniversitesi, mustafadolmaci@gmail.com

online exams at some universities and homework assignments at others. In the 2020-2021 Academic year, students were asked to create Translation Reports for the texts assigned to them to translate in the *Introduction to Translation course*, which is carried out asynchronously in the distance education process. This study aims to reveal the student's views on to what extent *Translation Reports* are efficient in terms of course objectives and to what extent this kind of assessment is objective in terms of grading their mid-term and end-of-term exams. An interview form consisting of open-ended questions was created to obtain the opinions of the students regarding the translation reports, and 84 students who took the Introduction to Translation Course in the 2020-2021 Academic Year participated in the study. The findings of the study suggest that students mostly think *translation reports* contribute to their translations and that the exams conducted using this method provide an objective evaluation.

**Keywords:** Translation report, Introduction to translation course, asynchronous distance education

### Giriş

2020 yılında tüm dünyayı etkisi altına alan Covid19 salgını, birçok alanda ve sektörde köklü değişiklikler yapılmasını zorunlu kılmıştır. Bu değişiklikler hem bireylerin kişisel, sosyal ve mesleki olmak üzere tüm hayatlarını etkilemiş hem de ulusal/uluslararası şirketleri ve tüm devlet kurumlarını çalışanlarının çalışma şartlarına dair ciddi kararlar almaya zorlamıştır. Uzaktan çalışma ve eğitim süreci bu pandemi sürecinde kendine yer bulmuş ve her ne kadar bir zorunluluktan ötürü birçok kişinin hayatına girmiş olsa da uzaktan çalışma ve eğitim faaliyetlerinin ne kadar uygulanabilir ve verimli olduğu keşfedilmiştir. Hatta bazı uluslararası şirketler pandemi süreci sona erdiğinde bile bazı faaliyetlerini uzaktan çalışma ortamlarında devam ettirme kararı almıştır. Eğitim-öğretim alanı da bu değişikliklerden fazlasıyla etkilenmiştir ve tüm eğitim kurumları bu süreçte özellikle internet tabanlı uzaktan eğitim uygulamalarına ve teknolojilerine daha fazla önem vermek durumunda kalmışlardır.

Uzaktan öğretim teknolojileri Amerika'da ilk olarak mektupla öğretim şeklinde başlamış ve gelişip zenginleşerek günümüze kadar gelmiştir (Demir, 2014). Tarihsel süreç içerisinde Casey (2008) uzaktan eğitimi: a) uzaktan eğitim ve posta, b) uzaktan eğitim ve radyo, c) uzaktan eğitim ve televizyon, d) uzaktan eğitim ve uydu iletişimi, e) uzaktan eğitim ve bilgisayar ve f) uzaktan eğitim ve WWW (World Wide Web) şeklinde sıralamıştır. Benzer şekilde Moore ve Kearsley (2011) ise 1. Nesil: Mektuplaşma, 2. Nesil: Radyo ve televizyon, 3. Nesil: Açık üniversiteler, 4. Nesil: Telekonferans ve 5. Nesil: İnternet/Web şeklinde uzaktan eğitimin gelişim aşamalarını göstermiştir. Demir (2014) uzaktan eğitimin, mevcut öğrenme süreç ve modellerinin imkânlarını aştığını, öğrenme sürecini zaman ve mekân ötesi bir niteliğe taşıdığını vurgulamaktadır. Ayrıca uzaktan eğitimin öğrenmeyi daha motive

edici bir hale getirip; öğrencilerin güdülenmelerini olumlu yönde etkilediğine dair çalışmalar da bulunmaktadır (Demirel vd., 2003). Bozkurt (2017, 87-88), ülkemizde yapılan uzaktan eğitimin gelişim aşamalarını analiz etmeye çalışmış ve şu dönemleri belirlemiştir: 1. Dönem -Tartışma ve öneriler: Kavramsal (1923-1955); 2. Dönem -Yazışarak: Mektupla (1956-1975); 3. Dönem - Görsel işitsel araçlarla: Radyo-Televizyon (1976-1995); 4. Dönem - Bilişim tabanlı: İnternet-Web (1996-...). Sonuç olarak uzaktan eğitimde günümüzde ve önümüzdeki yıllarda artık internet teknolojileri sayesinde iletişime ve etkileşime imkân tanıyan teknolojilerin daha yoğun bir şekilde kullanılacağı, sanal sınıfların ve yüz yüze öğretimle birleştirilmiş çevrim içi öğrenmelerin ve uzaktan öğrenme programlarının daha önemli hale geleceği ve Covid19 salgını sürecinin de bu durumun itici gücü olacağı tahmin edilmektedir.

Öğretmen ve öğrencilerin bilgisayarların ve internetin hayatımızın birçok alanında yer almasıyla farklı uygulamalar, yazılımlar ve araçlar kullanarak eş zamanlı bir şekilde farklı mekânlarda bulunmalarına rağmen sanal ortamda bir araya gelerek eğitimsel süreçleri devam ettirmeleri eş zamanlı uzaktan eğitim olarak adlandırılmaktadır (Aybat ve Özgün, 2020, 54; İzmirli ve Akyüz, 2017; Sen, Atasoy ve Aydın, 2010; Yorgancı, 2014). Online platformda kullanıcılar arasındaki karşılıklı eş zamanlı iki yönlü ses, görüntü ve veri iletişimini mümkün hale getiren araçlar sayesinde öğrenenler ve öğretmenler sürekli etkileşimde bulunabilmekte ve daha da fazlası öğrenciler iş birlikli bir ortamda çalışabilmektedirler (Kurt ve Özkan, 2014, 221; Uşun, 2006).

Mekandan ve zamandan bağımsız bir şekilde öğretmen ve öğrencilerin önceden hazırlanmış ders materyalleriyle öğrenme-öğretme faaliyetlerini yerine getirmesine de eş zamansız (asenkron) uzaktan eğitim denilmektedir (Sen vd., 2010; Şenkal ve Dinçer, 2012; Yorgancı, 2014). Forumlar, e-postalar, tartışma platformları, bloglar, mesaj panoları, vb. materyaller ve araçlarla öğrenenler farklı zamanlarda öğretmenleri ve arkadaşlarıyla iletişim kurabilmektedirler (Aybat ve Özgün, 2020; Hrastinski, 2008, 51). Eş zamansız uzaktan eğitim, genellikle kapsamlı, kitlesel ses ve görsel materyallerin ve bireysel çalışma dokümanlarının sunulması şeklinde yerine getirilmektedir (Özdemir ve Yalın, 2007) ve bu şekilde öğrenciler önceden hazırlanmış olan ders materyallerine istedikleri zaman erişebilmekte, ders sorumlusuna e-posta ve mesajlar yoluyla sorular yöneltebilmektedirler (Devran ve Elitaş, 2017, 32).

Bu çalışma, Selçuk Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu İngilizce Mütercim ve Tercümanlık lisans programında yer alan ve eş zamansız uzaktan eğitim şeklinde yürütülen Çeviriye Giriş 1 ve Çeviriye Giriş 2 derslerinde, öğrencilerin proje ve ödevlendirme şeklinde yaptıkları çeviri faaliyetlerinin ölçme ve değerlendirmesinde kullanılan çeviri raporları hakkında öğrenci görüşlerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.

## Yöntem

### Çeviriye Giriş Dersinde Kullanılan Kaynaklar

Eş zamansız uzaktan eğitim şeklinde yürütülen Çeviriye Giriş 1 ve Çeviriye Giriş 2 derslerinde öncelikle çeviribilim hakkında teorik bilgiler verilmeye çalışılmış sonrasında cümleden paragraf ve daha uzun metinlere doğru giden ve metin türleri dikkate alınarak belirlenen çeviri çalışmalarıyla, öğrencilerin çeviri edinci kazanmaları ve çeviri yapabilme becerileri uygulamalı olarak geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla çeviriye giriş dersinde aşağıdaki ders kitapları ana kaynaklar olarak alınmış ve dönem sonuna doğru hazırlanan akademik türde metin çevirilerine (özet ve makale bölümleri) ek olarak kullanılmıştır:

- a) Çeviri Eğitimi Kuram ve Uygulama (Dinçay Köksal)
- b) İngilizce Çeviri Kılavuzu (İsmail Boztaş, Ahmet Kocaman, Ziya Aksoy)
- c) Impress Your Listener (Abdülvahit Çakır, Akbar Rahimi Alishah)
- d) Translation (Alan Duff)
- e) Çeviri Atölyesi Çeviride Tuzaklar (Ülker İnce, Dilek Dizdar)

### Uzaktan Eğitim Yoluyla Yürütülen Çeviriye Giriş Dersinde Yapılan Ödevlendirmeler

Eş zamansız uzaktan eğitim şeklinde yürütülen Çeviriye Giriş dersinde önce kısa cümle çevirileri yapılmış sonrasında paragraf düzeyinde ödevlendirmeler yapılmıştır. Cümle düzeyinde çeviriler bağlamı tam olarak yansıtamamaları açısından çevirmeni zorlasa da bu türdeki çevirilerin özellikle kaynak dil ve hedef dilin dilbilgisel yapısını çözümleyebilmek için yararlı olacağı düşünülmüştür. Selçuk Üniversitesinde uzaktan eğitim platformundan her hafta Word dosya formatında ödevlendirmeler yapılmış ve öğrenciler bilgisayarlarına indirdikleri ödev ve projelerini tamamladıktan sonra yine aynı platform üzerinden ders sorumlusuna gönderebilmişlerdir. Ayrıca her hafta çekilen ders videoları sisteme yüklenmiştir. Bu ders videolarının büyük kısmını öğrencilerin yaptıkları çevirilere verilen geri dönütler oluşturmuş ve bu geri dönütler üzerinden hem teorik bilgiler hatırlatılmış hem de yapılan çeviri hataları gösterilmiştir. Örnek ödevlendirmeler Ek 1’de sunulmuştur.

### Çeviri Raporları

Çeviri raporlarının öğrencilerin yaptıkları çevirilere dair bir ön çalışma yapmalarını sağlayacağı ve böylelikle çeviri metninin bağlamına dair fikir sahibi olmaları, çeviri sürecinde karşılaştıkları zorlukların farkında olmaları ve çeviri işi bittikten sonra bir öz farkındalık oluşturmaları açısından faydalı olacağı düşünülmüştür. Çeviriye giriş dersinde tek bir formatta çeviri raporu istenmemiş, yapılan çevirinin niteliğine ve öğrencilerin çeviri becerilerinin gelişimine göre çeviri raporları farklılaşmıştır. Çeviri raporlarında genel anlamda öğrencilerden şu maddeler hakkında bilgi vermeleri talep edilmektedir:

- 1) Kaynak metninin kim ve ne amaçla yazıldığı,
- 2) Kaynak metnin ne tür bir metin olduğu ve kimlere hitap ettiği,
- 3) Çeviri yapılırken ne tür zorluklarla karşılaşıldığı, bu zorlukların üstesinden nasıl geldiği (Kültürel ifadeler, özel isimler, karmaşık ifadeler, alana özgü ifadeler)
- 4) Erek metinden memnun olup olunmadığı, varsa memnun olunmayan yerlerin hangi kısımlar olduğu ve (özellikle İngilizceden Türkçeye yapılan çevirilerde) erek metinle alakalı başka bir kişiden geri dönüt alınıp alınmadığı.

Yaptıkları çeviri işi ile alakalı farkındalık oluşturmasının yanında, çeviri raporlarının profesyonel çeviri hayatında çeviri editörüne iletilmek istenen olası çeviri problemlerinin listelenmesi ve düzenlenmesi açısından faydalı olacağı öğrencilere bildirilmiştir. Ayrıca eş zamansız uzaktan eğitim sürecinde dönem içi ve dönem sonu sınavlarda çeviri raporlarının dikkate alınacağı ve sınav puanlandırılmasının nasıl yapılacağı öğrencilere söylenmiştir. Bu şekilde yapılan sınav değerlendirmesinde kaynak dilden erek dile metni çevirmek 5 puanken, yapılan çeviri işine dair yazılan çeviri raporu 15 puan şeklinde değerlendirilmiş ve bu şekilde öğrencilerin çeviri raporlarına önem vermeleri amaçlanmıştır. Örnek çeviri raporlarına Ek 2’de yer verilmiştir.

### **Anket Formu**

Mevcut çalışmaya ilişkin verileri toplamak amacıyla araştırmacı tarafından açık uçlu sorulardan oluşan bir anket formu hazırlanmış ve 84 öğrenciye uygulanmıştır. 5 bölümden oluşan anket formu öğrencilerin 1) eş zamansız olarak yapılan Çeviriye Giriş dersi hakkındaki görüşlerini, 2) derste kullanılan materyaller hakkındaki görüşlerini, 3) derste yapılan ödevlendirmeler hakkındaki görüşlerini, 4) ölçme ve değerlendirme süreci hakkındaki düşüncelerini ve 5 ) çeviri raporları hakkındaki düşüncelerini ortaya çıkarmayı hedeflemektedir (Ek 3).

### **Bulgular**

Öğrencilerin eş zamansız olarak yapılan Çeviriye Giriş dersi hakkındaki görüşlerine dair verdikleri ifadeler değerlendirildiğinde öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun (n:74) olumlu görüş bildirdiği görülmüştür (Şekil 1). Öğrenciler uzaktan eğitim yoluyla dersin işlenmesinin verimlilik açısından sorun oluşturmadığını belirtmişler ve özellikle yaptıkları çevirilere dair verilen geri dönütlerin çok faydalı olduğunu belirtmişlerdir. Eş zamanlı yapılsaydı ders esnasında bazı sorular sorabileceklerini ifade etmelerine karşın, eş zamansız yapıldığında da kafalarındaki birçok soruya yanıt bulabildiklerini, genel anlamda çeviri becerilerinin geliştiğini düşündüklerini ifade etmişlerdir. Sadece 4 öğrenci dersi takip etmediğini belirtmiştir.





**Şekil 1.** Eş zamansız uzaktan eğitim yoluyla yapılan Çevriye Giriş dersi hakkındaki düşünceler

Derste kullanılan materyaller hakkında görüşleriyle alakalı olarak öğrencilerin tamamı olumlu görüş bildirmişlerdir. Farklı türde metinlerle çalışmalarının faydalı olduğunu, özellikle Alan Duff'ın *Translation* kitabından yaptıkları çevirilerin kendilerini zorladığını, *Impress Your Listener* kitabından alıntı cümlelerin otantik oldukları için ve günlük hayatta karşılaşılabilecek deyimsel anlamları barındırdığı için zevkle çevirdiklerini, akademik metin çalışmalarının daha önceden aşına olmadıkları metinleri tanımalarını sağladığını ve Çeviri Atölyesi kitabının kendilerine Skopos kuramı çerçevesinde bir bakış açısı kazandırdığını ifade etmişlerdir.



**Şekil 2.** Uzaktan eğitim yoluyla yapılan Çevriye Giriş dersinde kullanılan materyaller hakkındaki düşünceler

Uzaktan eğitim yoluyla eş zamansız olarak yürütülen Çevriye Giriş dersinde yapılan ödevlendirmelerle alakalı olarak öğrencilerin görüşleri değerlendirildiğinde, öğrenciler ödevlendirme yapılan ders materyallerine ilişkin verdikleri yanıtlara paralel bir şekilde, ödevlendirmelerin kendilerine büyük ölçüde katkı sağladığını, her hafta birkaç farklı kaynaktan sürekli olarak ödevlendirme yapılmasının kendilerini zinde tuttuğunu ve okula olan bağlılıklarını artırdığını ve kendilerine mütercim ve tercümanlık bölümünde okuyan bir öğrenci olma bilinci sağladığını ifade etmişlerdir. Yapılan ödevlendirmeleri en anlamlı kılan faktörün ise ödevler

teslim edildikten sonra ders sorumlusunun 4 öğrencinin yaptığı çevirileri ekrana yansıtarak, bu çeviriler hakkında geri dönüt vermesi olduğunu belirtip, bu şekilde kendi hatalarını kolaylıkla tespit ettiklerini, farklı bakış açılarını gördüklerini ve ders sorumlusunun eleştirileriyle çeviri becerilerini geliştirdiklerini düşündüklerini de belirtmişlerdir.

Çeviriye Giriş dersinde yapılan ölçme ve değerlendirme faaliyetlerine dair öğrencilerin görüşleri incelendiğinde öğrencilerin tamamına yakınının olumlu görüş bildirdiği (Olumlu: 68, Kısmen: 10, Olumsuz: 0, Cevap yok: 6) ortaya çıkmıştır. Sadece 4 öğrenci, sınav değerlendirmesinin objektif sonuçlara dayanmadığını düşündüğünü belirtmiştir. Yine öğrencilerin çoğunluğu öğretim süreci sonunda hak ettikleri notu aldıklarını belirtmişlerdir.

Çalışmanın asıl odak noktası olan çeviri raporları hakkında öğrenci görüşleri incelendiğinde, öğrencilerin tamamına yakını çeviri raporlarının çeviri sürecinde kendilerine katkı sağlayıp sağlamadığıyla ilişkili olarak olumlu görüş bildirmişlerdir. Öğrenciler, çeviri raporları sayesinde daha dikkatli bir şekilde çeviri yapmaya çalıştıklarını, gözden kaçırdıkları noktaları tekrar ele aldıklarını, çeviri editörüne bildirmek istedikleri konuları not aldıklarında ve bu süreç sonunda bu notlarını tekrar gözden geçirdiklerinde hangi alanlarda eksikleri olduğunu farkına vardıklarını ve bu eksiklikleri gidermek için çaba sarf ettiklerini söylemiş; aynı zamanda uzaktan eğitim sürecinde yapılan ölçme ve değerlendirme faaliyetleri dikkate alındığında, çeviri raporlarının daha objektif bir değerlendirme yapılmasına katkıda bulunduğunu belirtmişlerdir. Bununla birlikte yalnızca 4 öğrenci çeviri raporlarının kendilerine fayda sağlamadığını belirtmiş ve çeviri raporlarının çeviri becerilerine katkıda bulunmadığını ifade etmiştir.



**Şekil 3.** Çeviri Raporlarının çeviri sürecinde katkı sağlayıp sağlamadığı Öğrencilerin çeviri raporlarına dair görüşlerinden bazıları şu şekildedir: *Cümleleri sorgulamaya, daha fazla düşünmeye sevk etti* (Öğr. 4) *İç denetim sağlayan bir mekanizma* (Öğr. 7)

*Neyi neden yaptığımı sorgulattı* (Öğr. 9)

*Hatalarımızı ve eksiklerimizi görmemizi sağladı* (Öğr. 13)

*Çeviri yaparken en ince ayrıntısına kadar bakmamı sağladı* (Öğr. 23)

*Kendimi eleştirmeme ve yaptığım çeviriye başka bir açıdan bakmayı sağladı* (Öğr. 28)

### **Sonuç**

Eş zamanlı veya eş zamansız olarak yürütülen uzaktan eğitim faaliyetlerinin eğitimciler için oluşturduğu en büyük zorluklardan biri şüphesiz sınavlardır. Bir yandan aynı ortamda bulunmama sebebiyle öğrencilerin sınav anında gözetim altında tutulamaması diğer yandan yapılan sınavların amacına uygun hizmet edebilmesini sağlayabilmek güçtür. Bu zorluk, çeviriye giriş dersinde uygulamalı olarak çeviri becerisi ölçülmek istendiğinde, öğrencilerin yaptıkları çevirilerin kendilerine ait olup olmadığı sorunuyla da birleşince farklı çözüm yolları üretmek gerekmektedir. Çeviri raporları, hem öğretim faaliyeti sürecinde öğrencinin aldığı çeviri kararlarının farkında olması hem de dersin sorumlusuna ders kazanımlarının ne ölçüde gerçekleştiği açısından fikir vermesi açısından uzaktan eğitim sürecinde kullanılabilecek alternatif bir yöntem olarak düşünülebilir.

### **Kaynakça**

- Aybat, B. ve Özgün, Y. (2020). *Uzaktan eğitim şart*. İstanbul: Abaküs Kitap Yayın Eğitim.
- Bozkurt, A. (2017). Türkiye’de uzaktan eğitimin dünü, bugünü ve yarını. *AUAd*, 3(2), 85-124. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/pub/auad/issue/34117/378446>
- Casey, M. D. (2008). A journey to legitimacy: the historical development of distance education through technology. *TechTrends*, 52(2), 45-51. DOI: 10.1007/s11528-008-0135-z
- Demir, E. (2014). Uzaktan eğitime genel bir bakış. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 39, 203-211. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/55935>
- Devran, Y. ve Elitaş, T. (2017). Uzaktan eğitim: fırsatlar ve tehditler. *Online Academic Journal of Information Technology*, 8(27), 31-40. DOI: 10.5824/1309-1581.2017.2.003.x
- Hrastinski, S. (2008). Asynchronous and synchronous e-learning. *Educase Quarterly*, 4, 51-55. Erişim adresi: <https://er.educause.edu/-/media/files/article-downloads/eqm0848.pdf>
- İzmirli, S. ve Akyüz, H. İ. (2017). Eş zamanlı sanal sınıf yazılımlarının incelenmesi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 13(4), 788-810. DOI: 10.17244/eku.347815
- Kurt, N. ve Özkan, Y. (2014). Uzaktan eğitimde akademik başarıyı etkileyen faktörler. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(22), 219-236. Erişim adresi: <https://hayefjournal.org/tr/uzaktanegitimde-akademik-basariyi-etkileyen-faktorler-16465>
- Moore, M. G. ve Kearsley, G. (2011). *Distance education: A systems view of online learning* (3. Baskı). Belmont, CA: Wadsworth Cengage Learning.
- Özdemir, S. ve Yalın, İ. (2007). Öğretmenlerin hizmet-içi eğitim ihtiyacının belirlenmesi üzerine bir araştırma. 7. *Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi*, 5-7 Eylül 2007, 60-63, Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Sen, B., Atasoy, F. ve Aydın, N. (2010, Şubat). *Düşük maliyetli web tabanlı uzaktan eğitim sistemi uygulaması*. XII. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri, Muğla Üniversitesi: Muğla.
- Uşun, S. (2006). *Uzaktan eğitim*. (1.Baskı). Ankara: Nobel Yayınları.
- Yorgancı, S. (2014). Web tabanlı uzaktan eğitim yönteminin öğrencilerin matematik başarılarına etkileri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 23(3), 1401-1420. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/pub/kefdergi/issue/22598/241409>

## Ek 1: Örnek Ödevlendirmeler

Name/Surname:

Morning:  Evening: 

### 1.1 TASK SHEET PAGE 23/24 Translate the sentences into Turkish

<p>1 Store in a cool, dry place. Keep well out of reach of children.</p> <p>(standard instruction on medicine boxes)</p>	
<p>2 I should also like to acknowledge the assistance of my colleagues, and lastly of my wife, whose tact and common sense have been invaluable throughout.</p> <p>(Bertrand Russell: <i>The Problems of Philosophy</i>)</p>	
<p>3 Situated at the crossroads of western, central, and eastern Europe, Yugoslavia offers magnificent vistas of coastline, beautiful beaches, the clear waters of the Adriatic, as well as unspoilt pine forests and tranquil lakes.</p> <p>(PanAdriatic Travel tourist brochure)</p>	
<p>4 When I bathe in Fenjal, my whole body is caressed by a protective, creamy moisturizer leaving my skin silky soft and sensuously smooth.</p> <p>(advertisement for Fenjal bath oil)</p>	

AKADEMİSYEN GÖRÜŞLERİ VE KLAVUZ KİTAPLAR İŞİĞİNDE SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ STAJ UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	
Bu araştırmanın amacı, Türkiye'deki farklı üniversitelerdeki okul deneyimi ve öğretmenlik uygulaması dersine giren akademisyenlerin staj uygulamaları hakkındaki görüşlerini belirlemek ve bu üniversitelerin kullandıkları kılavuzların belirlenen kriterlere göre incelemesini yapmaktır.	
Bu amaçla araştırmanın çalışma grubunu 2019-2020 eğitim öğretim döneminde Türkiye'de farklı coğrafi bölgelerde yer alan 17 devlet üniversitesinde okul deneyimi ve öğretmenlik uygulaması dersine giren 8 kadın 9 erkek olmak üzere toplam 17 akademisyen oluşturmaktadır.	
Nitel araştırma yöntemi ile hazırlanan çalışmada veriler yazışma ve doküman analizi tekniği ile toplanmış, verilerin çözümlenmesinde ise betimsel analizden yararlanılmıştır.	
Araştırmanın sonuçları incelendiğinde akademisyenlerin okul deneyimi ve öğretmenlik uygulamasında fakülte yönergelerini takip ettiği ve ders öncesinde hazırlık yaptıkları belirlenirken, öğrencilerini haftalık takibini tam yapamadıkları belirlenmiştir.	
Akademisyenlerin teorik ders yaptıkları ve öğretmen adaylarını değerlendirirken öğretmen görüşü, devamsızlık durumu, staj dosyasının içeriği gibi kriterleri baz aldıkları belirlenmiştir.	
Ayrıca üniversitelerin resmi sitelerinden ve akademisyenlerinden temin edilen bilgiye göre, okul deneyimi ve öğretmenlik uygulaması dersinde genellikle resmi olarak MEB kararı ve YÖK kılavuzlarının kullanıldığı, bu kullanılan kılavuzların alana özgü olmayıp mesleki yeterliğe beklenen açılımı sağlamadığı belirlenmiştir.	
<b>Anahtar Kelimeler:</b> okul deneyimi, öğretmenlik uygulaması, kılavuz, akademisyen	

## Ek 2: Örnek çeviri raporu şablonları

### STUDENT REPORT PAPER

Your report must answer these questions:

- 1) By whom and for what purpose was the source text written?
- 2) What is the type of the source text and who are/could be the audience it addresses?
- 3) What were the difficulties you faced during the translation process? Explain by giving examples and describe how you overcame these difficulties. (Cultural items, proper names, phrases, complicated words etc.).
- 4) Are you satisfied with the target text you created? If not, please state the parts that you are not satisfied with. Did you get feedback from someone else?

### Translation Report:

(What difficulties did you face during the translation process? Explain by **giving examples** and indicate how you overcame these difficulties (cultural items, proper nouns, idioms, etc.). List the critical terms (KNPs – Key Names and Phrases) you used in your translation so that the translation editor would be informed and indicate the ones you are not sure about. Did the target text you created satisfy you? Present the problematic parts, please.)

**“The open window”** (kaynak metin) isimli kısa hikayeyi ve bu hikayenin **“Açık Pencere”** (erek metin) isimli çevirisini dikkatlice okuyunuz ve çevirmenin kararlarını sorgulayan detaylı bir çeviri incelemesi yazınız. Metnin çevirmenize gerek yoktur fakat metnin çevirisini siz yapmış olsaydınız sizin yapacağınız çeviri ile çevirmenin yaptığı çevirideki göze çarpan farklılıkları örneklerle gösteriniz. Çevirmenin sizden farklı çevirdiği cümlelerin altında yatan çeviri tercihlerini kendi bakış açımıza göre ve çevirmenin bakış açısına göre açıklayınız. Kültürel öğelerin, atasözlerinin ve deyimlerin (metin içinde varsa) çevirisinde çevirmenin tercihlerine değinmeyi de unutmayınız.

### Çeviri Raporu (Translation Report)

### Ek 3: Çeviriye Giriş Dersine İlişkin Anket Formu

#### UZAKTAN EĞİTİMLE YAPILAN ÇEVİRİYE GİRİŞ DERSİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİNİZ

- Asenkron uzaktan eğitim yoluyla yapılan Çeviriye Giriş dersi hakkındaki düşünceleriniz nelerdir? Dersin size katkı sağladığını düşünüyor musunuz? Dersi takip ettiniz mi?
- Uzaktan eğitim yoluyla yapılan Çeviriye Giriş dersinde kullanılan materyaller hakkındaki düşünceleriniz:

İngilizce Çeviri Kılavuzu (Türkçe ve İngilizce Cümle Çevirisi):

Çeviri Eğitimi Kuram ve Uygulama (Dinçay Köksal):

Translation (Alan Duff):

Çeviri Atölyesi-Çeviride Tuzaklar:

Impress Your Listener:

Özet Çevirileri:

- Çeviriye Giriş dersinde uzaktan eğitim sürecinde yapılan ödevlendirmeler hakkında neler düşünüyorsunuz? Hazırladığınız ödevlerin size katkı sağladığını düşünüyor musunuz?
- Çeviriye Giriş dersinde uzaktan eğitim sürecinde yapılan sınavlar hakkında ne düşünüyorsunuz? Hak ettiğiniz sınav notunu aldığınızı düşünüyor musunuz? Sınav değerlendirmesinin objektif yapıldığını düşünüyor musunuz?

#### ÇEVİRİ RAPORLARI

Çeviriye Giriş Dersinde yazdığınız Çeviri Raporları hakkında ne düşünüyorsunuz? Çeviri yaparken size katkı sağlıyor mu? Katkı sağladığını düşünüyorsanız hangi açılardan katkı sağladığımı belirtiniz. Profesyonel hayatınızdaki çeviri sürecinize çeviri raporlarını dâhil etmeyi düşünür müsünüz?

**POE'NUN USHER EVİNİN ÇÖKÜŞÜ'NDE VE LIGEIA'SINDA  
THANATOS VE EROS ARASINDAKİ ÇATIŞMA  
THE CLASH BETWEEN THANATOS AND EROS IN POE'S  
THE FALL OF THE HOUSE OF USHER AND LIGEIA**

Onur IŞIK<sup>1</sup>

---

**Öz**

Edgar Allan Poe, polisiye ve gotik kurguyu ortaya çıkararak edebiyata yaptığı katkılarıyla tanınır. Ancak hayatı boyunca acı çekmiş bir adam olarak da bilinmektedir. Edgar Allan Poe, çektiği ıstırapı bir ustanın en başarılı edebi eserlerine dönüştürmeyi başarmıştır. Edgar Allan Poe, Amerika Birleşik Devletleri'nin bugüne kadarki en etkili ve yetenekli yazarlarından biridir. Bu çalışmada Poe'nun Usher Evi'nin Çöküşü ve Ligeia'yı yazarken ölüm dürtüsünün (Thanatos) ya da yaşam içgüdüsünün (Eros) etkisi altında olup olmadığı Freud'un kuramları açısından tartışılacaktır. The Fall of the House of the Usher ile Ligeia arasında sayısız benzerlik mevcuttur. Bunlardan biri olayların geçtiği yerlerdir. Her iki hikayenin de sarayları ve karanlık odaları karanlık bir atmosfer yaratacak şekilde özenle seçilmiştir. Diğer bir benzerlikse isimsiz anlatıcılardır. Her iki kısa öyküde de hikayeyi eylemin gerçekleştiği yerden anlatan bilinmeyen karakterler bulunur. Bunun dışında Poe'nun ilham kaynağı da tartışılması gereken önemli bir konudur. Zevk İlkesinin Ötesinde'de Freud, Eros ve Thanatos'u ayrılmayan, birbirine dolanmış öğeler olarak tanımlar. Ona göre içgüdüler arasında bir savaş vardır. Ancak Thanatos ve Eros bir ikilik oluşturur. Bu ikilik, cinsel içgüdü ve yaşam içgüdüsünden oluşur. Eros kendini koruma amacını ve cinsel dürtüleri içerirken Thanatos sadizm, yıkım, şiddet ve ölümü içerir. Edgar Allan Poe'nun bu amansız çatışmayı kanıtlamak için uyumlu özelliklere sahip öykülerde bu iki içgüdüyü başarılı bir şekilde birleştirdiği görülmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Poe, Freud, Thanatos, Eros

**Abstract**

Edgar Allan Poe is known for his contributions to literature by introducing detective and gothic fiction. However, he is also known as a man who suffered throughout his life. Edgar Allan Poe succeeded to convert his agony into literary pieces of a master. Edgar Allan Poe is one of the most influential and talented writers of the United States to date. In this work it will be discussed from the point of Freud's

<sup>1</sup> Öğretim Görevlisi Doktor, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat Meslek Yüksekokulu, Yabancı Diller ve Kùltürler Bölümü, Tokat, Türkiye.

theories that whether Poe was under the influence of death drive (Thanatos) or life instinct (Eros) while writing *The Fall of the House of Usher* and *Ligeia*. There are countless examples of similarities between in *The Fall of the House of Usher* and *Ligeia*. One of those is the setting. The palaces and dark rooms of both stories are designated carefully to create a dark atmosphere. One more similarity is the unnamed narrators. Both short stories have unknown characters who tell the story from where the action takes place. Apart from that Poe's source of inspiration is an important subject to be discussed. In *Beyond the Pleasure Principle*, Freud describes Eros and Thanatos as entangled elements that cannot be separated. According to him there was a battle between the instincts. However, Thanatos and Eros constitute a duality. This duality is composed of sexual instinct and life instinct. Eros includes the aim of self-preservation and sexual impulses while Thanatos includes sadism, destruction, violence, and death. It is seen that Edgar Allan Poe successfully combines those two instincts in short stories which have coherent characteristics to prove a ruthless clash.

**Keywords:** Poe, Freud, Thanatos, Eros

As today's critics accept, Edgar Allan Poe is one of the most influential and talented writers of the United States to date. He introduced several genres to American readers such as gothic and detective fiction. Even though he is an admired and well-known writer now, his works were not appreciated sufficiently in his lifetime. The life was not generous to him. At the age of two he was an orphan. Since, his father left the family and his mother died from consumption one year later. It is imaginable that he inherited his genius from his parents' artistic professions because they were both actress and actor. However, it is indisputable that if Allan family had not taken him into their home, contemporary literature would have been deprived of such an eminent writer. After a while, he lost his stepmother when he was twenty years old. He was in a very miserable state. Then, he decided to leave the Allans' house and earn his own money. Young Poe had to work for literature magazines in different positions. By the help of that he could find a chance to publish his works. The American reader started to hear his name from some magazines and books. In the meantime, he married a young lady, Virginia Clemm who was thirteen years old when they got married. Unfortunately, he lost his wife because of the same illness, consumption. His mother and stepmother were consumption patients as well. Probably, that illness had a big effect on Poe. Therefore, it is easily seen in his works that the deaths of three women in his life were highly destructive for him. He was an addict to alcohol. According to some scholars, his death was also because of alcoholism. He was standing as an outsider for the society because of his marginal point of view for that century. That is why he was alone throughout his life. There were not more than five people in his funeral in Baltimore in 1849. But later, his popularity started to rise day by day. When his works are examined, it is clearly seen



that the theme of “death” affected his writing throughout his life. This great poet, short story writer, critic and pioneer to the innovations has had great impact on the history of American literature. It is easily seen in his works that the deaths of three women in his life were highly effective for him. When his works are examined, it is clearly seen that the theme of “death” affected his writing throughout his life. Because of that, his works should be analyzed deeply, especially from the aspect of *death*. In this work, *The Fall of the House of Usher* and *Ligeia* will be discussed from the point of Freud’s theories of death drive (Thanatos) or life drive (Eros).

*The Fall of the House of Usher* is probably the most popular horror story of Poe. He furnishes the story with gloom, dark images and of course death. The story starts with a letter to the narrator from his old friend, Roderick Usher. Usher begs for a visit. In this letter, he does not give much detail, but says that he is in a very fragile position and suffering from many illnesses. Moreover, he adds that he needs to have the companionship of “his only personal friend” (Poe, 2010, para. 2). After this request, he goes to his friend’s mansion. The narrator sees a gloomy old house. The narrator and Usher enjoy together with painting and reading. One day the narrator learns that Usher’s sister Madeline died and put in the dungeon by Usher. Usher’s mood changes in the following days. One night, while the narrator and Usher are reading a romance book together, they hear the same noises in the book they read. Just at that moment, Madeline comes into the room with blood all over her and falls on her brother. They die at the same time. After that, the narrator escapes from the scene and looks back. The house falls and then disappears. In the story, the theme of death is used by Poe very intensely. He supports and strengthen it with gothic elements. Those gothic elements are placed into the story to highlight the theme of death in a unique way. Moreover, the gloomy mansion of the Ushers affects not only the narrator but also the reader. Poe gives some hints to his reader at the beginning of the story. The mysterious incidents in the mansion, the narrator’s unknown personality and the description of the surrounding make the reader wonder. However, the story ends unsurprisingly, because the final scene suits to the style of Poe very much. He pushes the limits of reality in Madeline’s character. She could survive in the tomb thanks to a supernatural power after being buried more than one week. It is seen in the scene of suicide of the mansion as well. The house breaks down together with Ushers’ deaths. The house is kind of a living creature like its residents. So, there are not only deaths of the siblings but also the mansion. Apart from that it is possible to assume that Poe’s concerns over death and the nature of it are very visible in the story. This situation might be a result of his handling of the issue. Lang states as follows:

*Poe’s verse is so far from being a ‘criticism of life,’ that it is often, in literal earnest, a criticism of death; and even when his thoughts are not busy with death, even when his heart is not following some Lenore or Annabel Lee or Ulalume, his fancy does not deal with solid realities, with human passions. (Poe & Lang, 2010, p. 7)*

As Lang says Poe is not interested in dealing with realities and *The Fall of the House of Usher* is one of the most significant examples of it. Furthermore, according to Lang says Poe does not criticize life in his works, but death. Without doubt, it is because of his bitter experiences. He lost three beloved women from the same disease which affected him profoundly. In other words, those deaths inevitably became one of his inspirations. Yet he does not take death as a concrete subject in this tale. So, to say, he plays with the theme. Unreal incidents in the house make the death as if it were a normal state of being. Poe features that especially in the character of Madeline. She revives from death unexpectedly.

On the other side, it can be said that Poe uses his character, Madeline as an outcome of his instincts. Those are the instincts coined by Freud: Life Instinct (Eros) and Death Instinct (Thanatos). In *Beyond the Pleasure Principle*, Freud describes Eros and Thanatos as entangled elements that cannot be separated. According to him there is a battle between the instincts. Eros includes the aim of self-preservation and sexual impulses while Thanatos includes sadism, destruction, violence, and death. Poe uses Madeline as a tool for his inner battle between Thanatos and Eros. In other words, she is the battlefield herself. While two giant instincts fight, Poe takes an objective position till the end. He liberates himself from the constraints of trying to make one of the sides superior. This can be justified by some certain clues. For example, the character of Lady Madeline is drawn as delicate as possible. Although there is not a clear link to a motherly figure, it can be inferred from the illness and its expected ending. As mentioned before, the fragility and weakness have a big portion in Poe's life. In his *The Philosophy of Composition* he asserts:

When it most closely allies itself to Beauty: the death, then, of a beautiful woman is, unquestionably, the most poetical topic in the world --- and equally is it beyond doubt that the lips best suited for such topic are those of a bereaved lover. (Poe, n.d., para. 20)

When narrator comes to the Mansion, he does not see Madeline. He just knows that she is on the verge of dying. She can be a hidden reference to the mother of Poe whom he did not have a chance to see. If the text is read deeply, through the point of view of Freud the Oedipus complex is possible to find. The narrator never sees the female character until the end of the story like a birth process. Yet, when the narrator encounters Madeline, he finds her in a miserable, deadly state; like a mother after giving birth. Moreover, Poe mentions this situation as follows:

*As if in the superhuman energy of his utterance there had been found the potency of a spell, the huge antique panels to which the speaker pointed threw slowly back, upon the instant, their ponderous and ebony jaws. It was the work of the rushing gust—but then without those doors there did stand the lofty and enshrouded figure of the lady Madeline of Usher. There was blood upon her white robes, and the evidence of some bitter struggle upon every portion of her emaciated frame. For a moment she remained trembling and reeling to and fro upon the threshold—then, with a low*

*moaning cry, fell heavily inward upon the person of her brother; and in her violent and now final death-agonies, bore him to the floor a corpse, and a victim to the terrors he had anticipated. (Poe, 2010, para. 41)*

As might be seen clearly, Poe depicts the scene very detailed. Its similarity to the birth scene is clear. According to Freudian reading, the main point in *The Fall of the House of Usher* is battle between Eros and Thanatos. As it was stated before the narrator has an Oedipus complex. So, if this complex is taken as an outcome of Eros, it must have an opponent, in other words Thanatos which is the instinct of death. Madeline is sent to death, or thought to be dead, but rises against this. She overcomes the death in practice. Yet, when she falls upon her brother, she embraces the bitter end. So, which instinct is the victorious then? In brief, even if she tries and succeeds to survive, Thanatos prevails.

The other story of the paper is *Ligeia*. The narrator of *Ligeia* does not introduce himself to the reader. That unnamed narrator tells a story of his ex-wife, Ligeia. As seen clearly, the lack of information in the narrator's identity also exists in *The Fall of the House of Usher*. Not only techniques in these short stories, but also the subjects are similar to each other. The untimely death of women is the main concern of both stories. After the death of Ligeia, the narrator marries another woman. Yet, he does not love her and thinks about his loss all the time. He hates his new wife and that makes her ill. She becomes paler and paler everyday while the narrator thinks about his Ligeia. He always remembers the eyes of Ligeia. It can also be said that he is obsessed with the big eyes of his woman. After some time, narrator's new wife dies but shows some signs of "returning back" to life. Although the narrator thinks this situation impossible as he is under the effect of opium, he tries to bring her back to life. At last, the narrator sees the eyes of his beloved ex-wife, Ligeia in the body of new wife. Ligeia returns to life instead of the other.

In this short story Ligeia is shown as a person who struggles between the will to live and the power of death. This struggle has the same concept of the struggle between Thanatos and Eros. According to Freud, Thanatos and Eros constitute a duality which includes sexual and life instincts. It might be inferred that Ligeia shows both signs of Thanatos and Eros. She has a great knowledge of world that surprises the narrator every time. This shows that she has a great instinct to live as much as she can. On the other hand, she cannot carry this knowledge with herself easily. She wants to be in the form of fetus in her mother's tomb and the only solution for that is to call "death". The lines below are the signals of this invitation:

*Out - out are the lights - out all!  
And over each quivering form  
The curtain, a funeral pall,  
Comes down with the rush of a storm,  
While the angels, all pallid and wan,  
Uprising, unveiling, affirm*

*That the play is the tragedy, "Man,"  
And its hero, the Conqueror Worm. (Poe, n.d.)*

Ligeia reads this poem before her death to the narrator. The name of the poem is *The Conqueror Worm*. The poem says that worms will be the warriors in the war against humanity. It means that every human being is helpless in the face of death. By this poem, the road to the death is opened to Ligeia. She welcomes death because she falls into the trap of Thanatos. She moves toward *homeostasis*, in other words lifelessness. Freud says as follows:

*If we assume that living things came later than animate ones and arose from them, then the death instinct fits in with the formula we have proposed to the effect that instincts tend towards a return to an earlier state. In the case of Eros (or the love instinct) we cannot apply this formula. To do so would presuppose that living substance was once a unity which had later been torn apart and was now striving towards re-union." (Freud, 1949, p. 8)*

As stated by Freud, Ligeia shows the instinct of death at first, but that is not a finished battle yet. After the narrator marries another woman whom he hates, Ligeia finds herself in the middle of two giant instincts. As Poe is obsessed with the enigmatic nature of death, he always makes up death scenarios beyond imagination in his works, and this is one of the most mind-blowing ones. Regarding this surrealist state, it is possible to assume that Ligeia was not dead. Considering her in purgatory, she can be seen as a captive. She cannot achieve her aim and wants to return. Yet, there is another body in her place. So, she struggles and finds a space to place herself again, in the eyes of the narrator's new wife.

Last but not least there are countless examples of similarities between in *The Fall of the House of Usher* and *Ligeia*. One of those is the setting. The palaces and dark rooms of both stories are designated carefully to create the atmosphere. Yet, those rooms and creepy walls are traces of Poe's life as stated by J. Gerald Kennedy: "The recurrent images of ancient European mansions and abbeys in tales such as *Ligeia* and *The Fall of the House of Usher* likely also owe something to his travels with the Allan family during the years in England" (Kennedy, 2001, p. 21). So, that is a sign that shadows of Poe's life are clearly seen in his works. As the setting, Poe put his experiences into the stories. Both stories have female characters that killed by incurable diseases. The stories have narrators whose names are not mentioned throughout the story. The readers become involved to the story by the visions of those narrators who might be unreliable ones. On the other hand, both stories' have a poem that summarizes the situation. At last, the most important part of the stories is the battle between Thanatos and Eros. They have a fight against uncertainty. While they are in a fight with the powers beyond life, the narrator is powerless. It is indisputable that the spell of Poe's artistic talent is unique. Two of the best stories of him have been analyzed and found impressive in terms of Freud's death and life instinct theories. These short stories have some certain characteristics to prove a

clash between two basic instincts. As Poe himself, women in his works are in a great despair. Probably the reason for this is not same but it is obvious that Poe shifts his sorrow and miserable state to these characters.

### References

- Freud, S. (1949). *An Outline of Psychoanalysis*. New York: W. W. Norton.
- Kennedy, G. J. (2001). *A Historical Guide to Edgar Allan Poe*. Oxford: Oxford UP.
- Lang, A. (2010). *The Poems of Edgar Allan Poe, With an Essay on His Poetry by Andrew Lang*. Charleston: Nabu.
- Poe, E. (2010, December 15). The fall of the house of usher. Retrieved October 01, 2021, from <https://gutenberg.org/cache/epub/932/pg932-images.html>
- Poe, E. A. (n.d.). Conqueror Worm. Retrieved September 01, 2021, from <https://www.bartleby.com/102/87.html>
- Poe, E. A. (n.d.). Poe: Philosophy of Composition. Retrieved October 01, 2021, from <http://xroads.virginia.edu/~Hyper/POE/composition.html>

# ELEŞTİREL SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİNİN ÇEVİRİ ÇALIŞMALARINA KATKISI

## CONTRIBUTION OF CRITICAL DISCOURSE ANALYSIS INTO TRANSLATION STUDIES

Seda DURAL<sup>1</sup>

---

### Öz

Dilin sözlü veya yazılı olarak ifade edilmesi şeklinde tanımlanabilecek olan söylemin analizi, dilin kullanıldığı bağlamın incelemesine yönelik bir disiplindir. Bu analizde sadece dili oluşturan dilbilimsel öğelerin incelenmesi yeterli değildir; çünkü söylem toplumsal hayatı şekillendiren birçok unsurdan etkilenmektedir. Dolayısıyla söylem analizi sırasında metin içinde toplumu ilgilendiren sosyal, siyasi, ideolojik ve kültürel birçok unsura rastlamak mümkündür. Bu nedenle, söylemin ideolojiden bağımsız düşünülmemeyeceğini ve söylemi dilbilimsel yöntemlerle analiz etmenin tek başına toplumdaki güce ve ideolojiye dayalı süreçleri açıklamak için yeterli olmadığını savunanlar, 1970'li yıllarda dili tarihsel ve toplumsal bağlam çerçevesinde eleştirel bir şekilde ele alarak toplumsal güç ve iktidar ilişkileri bağlamında incelemiş ve eleştirel söylem çözümlemesine (bundan sonra ESÇ) öncülük etmişlerdir. ESÇ, dilin sosyal gerçeklikten etkilendiğini savunur. Çeviri çalışmaları da bu kapsamda değerlendirildiğinde, iletişimsel bir eylem olarak sosyal gerçeklikten bağımsız düşünülemez. Dolayısıyla, ESÇ'nin çeviri çalışmalarında kendisine yer edinmesi şaşırtıcı değildir. Çevirmenin içinde yaşadığı toplum, sosyo-kültürel geçmişi, dünya görüşü, ideolojisi, kaynak metin ile ilişkisi, hedef metin üretiminde kullandığı sözcükler bir bütün olarak değerlendirildiğinde çeviri, üretildiği toplumun izlerini taşır. ESÇ, temel olarak, çeviri yoluyla üretilen metinlerdeki bu izlerin peşine düşerek metindeki güç ilişkilerinin ve ideolojinin yansımalarını ortaya çıkarmayı amaçlar. Bu bağlamda düşünüldüğünde çevirinin amacı, kim için çevrildiği önem kazanır. ESÇ güç ve iktidar ilişkileri, ideoloji gibi metnin içine gizlenmiş yapıları ortaya çıkarmaya odaklandığı için daha çok bu konuları merkeze alan politik söylemlerin analizinde tercih edilmektedir. Bu çalışma çeviri çalışmalarında eleştirel söylem çözümlemesi ile çeviri arasındaki ilişkiyi ele alarak ESÇ'nin neden bir analiz yöntemi olarak kullanılması gerektiğine fikirler sunmaktadır.

**Anahtar kelimeler:** söylem analizi, eleştirel söylem analizi, çeviri çalışmaları, politik söylem

---

1 Dr. Yargıtay Başkanlığı, Ankara, Türkiye, seda.dural@yargitay.gov.tr

## Abstract

Discourse analysis, which can be defined as the verbal or written expression of language, is a discipline oriented to the study of the context in which language is used. In discourse analysis, it is not sufficient to examine only the linguistic elements that make up the language, because discourse is influenced by many factors that shape social life. Therefore, during the discourse analysis, it is possible to encounter many social, political, ideological and cultural elements that concern the society in the text. For this reason, those who argue that discourse cannot be considered independent of ideology and that analyzing discourse with linguistic methods is not sufficient to explain the power and ideology-based processes in society, critically examined the language in the context of historical and social context in terms of social power and power relations in 1970s and pioneered critical discourse analysis (hereafter CDA). CDA argues that language is influenced by social reality. When evaluated in this context, translation studies cannot be considered as a communicative act. Therefore, it is not surprising that CDA has made a place for itself in translation studies. The society in which the translator lives, socio-cultural background, world view, ideology, relationship with the source text, and the words used in the production of the target text, when evaluated as whole, bear the traces of the society in which the translation was produced. CDA basically aims to reveal the reflections of power relations and ideology in the texts by following these traces in the texts produced through translation. When considered in this context, the purpose of the translation and for whom it is translated become important. Since CDA focuses on revealing the structures hidden in the text such as power, power relations and ideology, it is mostly preferred in the analysis of political discourses that center these issues. This study deals with the relationship between CDA and translation in translation studies and presents ideas about why critical discourse analysis should be used as an analysis method and in this context.

**Key words:** discourse analysis, critical discourse analysis, translation studies, political discourse

## Giriş

Anlamın dil içinde hareket etmesi ile ortaya çıktığı ifade edilen söylem (Sancar Üşür, 1997, s. 89), içinde ideolojiyi de barındırır. Dili kullananların sözcük seçimleri, konuşma biçimleri, kurdukları cümleler söylemin oluşmasında büyük rol oynar ve ideolojiler bu sayede dil içinde kendilerine bir yer edinirler (İnceoğlu ve Çomak, 2016, s. 35). Söylem ve ideoloji arasında çok güçlü bir bağ olduğunu vurgulayan Volosinov, ideolojik olmayan bir dilin var olmadığını belirtmiş, bilimsel olsun olmasın bilginin dil içinde üretildiğinden hareket ederek dilin gözlemlenebilecek kadar da şeffaf olmadığını dile getirmiştir (Hartley, 2002, s. 106'dan akt. Devran, 2010, s. 25). Böylece ideoloji ile bu kadar iç içe olan söylemin analiz edilmesi gündeme gelmiş, insanların dil ile ne yaptıkları merak uyandırmış ve bu sayede

farklılıklar keşfedilmeye çalışılmıştır (Sözen, 1999, s. 85). Söylem analizi, sözlü veya yazılı dil kullanımını analiz etmeye yönelik bir dizi yaklaşım için kullanılan genel bir terimdir. Bu alanda dil kullanımının farklı yönlerini vurgulayan çeşitli bakış açıları ve yaklaşımlar olsa da, hepsi dili sosyal etkileşim olarak görür ve genellikle söylemin içine gömülü olduğu sosyal bağlarla ilgilenir (Hussein, 2016, s. 86).

Söylem analizi kullanılan dilin incelenmesidir ve söylem analizinde betimleyici ve eleştirel olmak üzere iki tür yaklaşımdan bahsetmek mümkündür. Dilin işleyiş biçimini anlamaya çalışarak betimleyen söylem analizi yaklaşımlarına ek olarak ortaya çıkan eleştirel yaklaşımda yalnızca dilin işleyişini anlamaya çalışmanın yeterli olmadığı, aynı zamanda dünyadaki sosyal ve politik meselelere değinilerek bunlara müdahale edilmesi gerektiği gündeme gelmiştir (Gee, 2010, s. 8-9).

İdeoloji ile söylemin ancak birlikte kullanılmasıyla toplumsal anlamların üretimi konusunda daha anlaşılır bir model elde edilebileceği görüşünde olanlar, söylem kavramının toplumdaki iktidar ve tahakküme dayalı süreçleri çözümlemede tek başına yeterli olmayacağı görüşünden hareketle “Eleştirel Söylem Çözümlemesi”ne (bundan sonra ESÇ) öncülük etmişlerdir (Purvis ve Hunt, 1993, s. 474’ten aktaran Sancar Üşür, 1997, s. 107). Böylelikle ESÇ kuramsal temellerini ideoloji ile ilgili çalışmalarıyla isimlerini çokça duyuran Antonio Gramsci, Luis Althusser, Jürgen Habermas gibi isimlerin yanında Frankfurt Okulu, Michel Foucault, Mikhail Bakhtin ve Valentin N. Volosinov gibi isimlere dayandırmıştır (Papatya ve Geniş, 2018, s.961).

ESÇ’nin dil ve söylem boyutu kazanması ise 1970’li yıllarda söylemin dilbilimsel yöntemlerle ve eleştirel bir bakış açısıyla ele alınması sonucunda yürütülen çalışmalar neticesinde gerçekleşmiştir. İngiltere’de bir grup dilbilimci dil kullanımı ve toplum ilişkisi üzerine çalışmalar yapmış, bu süreçte Roger Fowler, Gunther Kress, Bob Hodge ve Tony Trew’in *Dil ve Kontrol* adlı kitabıyla eleştirel dilbilimin temelleri atılmıştır. Eleştirel dilbilim çalışmaları 1980’lerde bu kez daha politik bir duruş sergileyen Norman Fairclough, Ruth Wodak ve Teun van Dijk’in çalışmaları neticesinde önce eleştirel dil çalışması ve daha sonra 1990’larda eleştirel söylem çalışmaları olarak adlandırılmıştır (Doğan, 2017, s. 318; Büyükkantarcioglu, 2012, s. 170-171).

### **Eleştirel Söylem Çözümlemesinin Arka Planı**

ESÇ’nin temel olarak dayanağı dili sosyal bir pratik olarak gören eleştirel dil teorisidir. Tüm sosyal pratikler belirli tarihsel bağlarla ilintilidir ve mevcut sosyal ilişkilerin yeniden üretildiği, tartışıldığı veya farklı çıkarlara hizmet eden araçlardır. Metnin nasıl konumlandırıldığı, metnin bu şekilde konumlandırılmasıyla kimin çıkarlarına hizmet edildiği, kimin çıkarlarının göz ardı edildiği, bu konumlandırmanın sonuçlarının neler olduğu gibi sorular söylemi iktidar ilişkileriyle ilişkilendirir. Bu soruların yanıtlarından hareket edilerek söylemin iktidar ilişkilerine nasıl dâhil edildiği anlaşılmaya çalışıldığında ise ortaya ESÇ çıkmaktadır (Janks, 1997, s. 329).



ESÇ'nin temelini oluşturan eleştirel dilbilim, Michael Halliday'in sistemik dilbilim olarak bilinen yaklaşımına dayanmaktadır. Eleştirel dilbilim, Halliday'in bir dilin gramerinin konuşmacıların sosyal koşullarına göre seçim yaptığı 'seçenekler' sistemi olduğu görüşünü destekler ve metinlerin gramerine ve sözcüklerine verdikleri önem nedeniyle diğer yaklaşımlardan farklıdır. Burada, geçişkenliğe referans verilerek, bir ifade veya cümlenin gramerinin gerçeği yansıtmaya biçimi ön plana çıkarılır (Fairclough, 1992, s. 26-27). Halliday, dilin sadece gramatik bir sistemden ibaret olmadığını, sosyal ve kişisel ihtiyaçları karşılama amacı taşıdığını ifade ederken, dilin yapısal bir çerçevesi olduğu kadar fonksiyonel özellikleri olduğunu da dile getirmiştir. Buna göre, dilin fonksiyonelliği özellikle kimliğin oluşmasında etkilidir. Bu sebeple dil aracılığıyla kurulan söylem kimliğinin işlevsel niteliği ile ilintilidir. İnsanlar arasındaki iletişim ve etkileşimde önemli bir role sahip olan dil evrensel bir işlevi ifade eder ve dil ve söylem belirli bir kültürel, sosyal veya siyasal yapının parçasıdır ve dil ve söylemin temel nitelikleri yine bu kültürel, sosyal ve siyasal yapı tarafından belirlenir. Bu açıdan değerlendirildiğinde söylem, hem yapısal bir niteliğe hem de kimlik üzerindeki etkisi nedeniyle işlevsel bir içeriğe sahiptir. (Doğan Yalçın, 2011, s. 13). Halliday dil kullanımını iletişimsel bir etkinlik olarak görmüş ve işlevsel kavramı; kavramsal, kişilerarası ve metinsel anlam olmak üzere üç kavramla tanımlamıştır (Mahdiyan vd. 2013, s. 38; Aslani ve Salmani, 2015, s. 82). Halliday dil kullanımının duruma göre değiştiğini ve dilsel öğelerin anlamının verilen durumda yaratıldığını ifade etmiştir.

Halliday'e göre dil, mikro yapıları ve bu yapıların oluşturduğu söylem gibi makro yapıları ile bireye zihnindeki anlamları somut biçimlere dönüştürmesi için çeşitli seçenekler sunan bir dizgedir. Bu dilbilgisi modeline göre, dilin üretiminde ve gelişiminde sosyal bağlam önemlidir (Bloor ve Bloor, 2007, s. 2). Dil kullanımını farkında olarak veya olmayarak seçimler yaptığımız bir pratik olarak görmesi modelin "sistemik" olarak anılmasına yol açmıştır. Model "işlevsel" yanını ise iletişimde bireyin çok yönlü deneyimlerini ve bireyler arası ilişkilerini öne çıkartmasına borçludur. Dilin işlevsel yanı, bireyin diğer bireylerle iletişimde dili hangi amaçlar ve işlevler doğrultusunda kullandığı konusuna dikkat çekmektedir (Büyükkantarcıoğlu, 2012, s.173).

Temelde ESÇ ile ilgili yedi yaklaşım öne sürülmüştür. Bunlar, Ruth Wodak'ın söylem-tarih yaklaşımı, Teun van Dijk'in sosyo-bilişsel çözümlemesi, Norman Fairclough'un diyalektik ilişkili yaklaşımı, Duisburg Okulu, Okuma Çözümlemesi, Fransız Yapısalcı Söylem Çözümlemesi, Robert Hodge, Gunther Kress ve Theo van Leeuwen'in sosyal semiyotigidir (Fairclough ve Wodak, 1997, s. 265 akt. Papatya ve Geniş, 2018, s. 961). Bunlar içinde en ses getiren yaklaşımlar Fairclough, Wodak ve Van Dijk'in yaklaşımları olmuştur.

Fairclough (1989), ESÇ'nin temelini oluşturan sosyal teorileri ortaya koymuş, diğer erken dönem eleştirel dilbilim çalışmalarında olduğu gibi, alanını, amaçlarını ve analiz yöntemlerini göstermek amacıyla çeşitli metinleri incelemiştir. Daha sonra

yürüttüğü çalışmalarda ise EŞÇ'nin sosyal ve kültürel değişimin söylemsel doğasını açıklamada ne kadar yararlı olduğunu açıklayarak detaylandırmıştır (Wodak, 2001, s. 6-7). EŞÇ metin üretimi, metnin kendisi ve metnin yorumlanması ve tüketimi arasındaki dinamik etkileşime dikkat çeker (Fairclough, 1992, s. 5). Fairclough bu çok boyutlu yaklaşımı "söylemin sosyal teorisi" olarak tanımlar. Fairclough üç aşamalı bir analiz yöntemi önermiştir (Baradaran vd., 2015, s. 117). Buna göre metnin biçimsel özellikleriyle ilgili aşama betimleme (description) aşamasıdır. Metin ve etkileşim arasındaki ilişkiyle ilgili aşama olan yorumlama (interpretation) aşamasıdır, yani metin bir üretim süreci olarak ve yorumlama sürecinde bir kaynak olarak görülmektedir. Etkileşim ve sosyal bağlam arasındaki ilişkiyle ilgili aşama olan açıklama (explanation) aşamasıdır. Bu aşamada üretim ve yorumlama süreçlerinin belirlenmesi ve toplumsal etkileri üzerinde durulur (Hussein, 2016, s.87).

Aslında Fairclough'nun yaklaşımının en iyi tarafı çözümlemecinin metni oluşturan öğelere, dilsel seçimlere, bunların bir araya getirilmesi, sıralanması, düzenlenmesi gibi unsurlara odaklanmasını sağlamasıdır. Bu durum, metnin toplumsal olarak düzenlenmiş söylemlerden oluştuğunu gözler önüne serer ve metnin üretim ve algılanma süreçlerinin toplumsal olarak sınırlandırıldığını gösterir (Janks, 1997, s.329).

Wodak ise söylemi tarihsel açıdan değerlendirmiş, dildeki yapılar ile ilgili tartışmaların geçmişten günümüze değişim sürecine odaklanmış, metinlerin çözümlenmesi ve yorumlanmasında metinlerarasılık özelliğini göz önünde bulundurmak gerektiğini dile getirmiştir (Özüdoğru, 2016, s.39). Buna göre, sözcükler, metin türleri, metinler ve söylemler arasındaki ilişkiler metinlerarası ilişkiler, dil dışı toplumsal ve toplumbilimsel değişkenler, metinlerin tarihi çerçevesinde çözümleme sürecine tabi tutulmuştur (Ercan ve Danış, 2019, s. 546). EŞÇ'nin temel öğretileri Fairclough ve Wodak (1997) tarafından şu şekilde dile getirilmiştir:

1. EŞÇ toplumsal sorunlarla ilgilenir.
2. Güç ilişkileri söylemseldir.
3. Söylemi, toplum ve kültür oluşturur.
4. Söylem ideolojik işle uğraşır.
5. Söylemin tarihsel bir boyutu vardır.
6. Söylem çözümlemesi, yorumlayıcı ve açıklayıcıdır.
7. Söylem, bir çeşit toplumsal eylemdir (akt. van Dijk, 2015, s. 467).

Van Dijk'e göre EŞÇ yalnızca dil ile ilgilenmez, daha çok sosyal gücün kötüye kullanılması, egemenlik ve eşitsizliğin, metin ve konuşma yoluyla nasıl yönlendirildiğini, yeniden üretildiğini ve bunlara nasıl karşı çıktığını inceleyen bir söylem araştırmasıdır (van Dijk, 1985, s.352). Bu bağlamda EŞÇ paradigma odaklı değil, problem veya konu odaklı olduğundan cinsiyetçilik, ırkçılık, sömürgecilik ve

diğer toplumsal eşitsizlik formları gibi önemli sosyal sorunları etkili ve disiplinli bir biçimde inceleyebilmek için uygun bir yaklaşımdır (van Dijk, 1995, s.17). Dolayısıyla eleştirel söylem çalışmaları dilsel özelliklerden yola çıkarak toplumsal olguları açıklamaya çalışan çok disiplinli ve disiplinler arası bir yaklaşımdır (Büyükkantarçioğlu, 2012, s. 169).

ESÇ’yi diğer söylem analizi yöntemlerinden farklı kılan şey iktidar ilişkilerini ve söylemin hangi koşullar altında kimler tarafından, nasıl ve ne amaçla üretilip sürdürüldüğünü odak noktası haline getirmesidir (Akıner ve Eren Çetin, 2014, s. 218). Eleştirel olmayan yaklaşımlarda açıklama ve betimleme ön plana çıkarken, eleştirel yaklaşımda söylemde güç, iktidar ve inanç dizgelerinin nasıl etkili olduğu açığa çıkar, dolayısıyla eleştirel söylemde ideoloji ve söylem temel kavramlardır (Wodak, 2006b, s. 179-190’dan akt. Ünal, 2015, s. 22).

Sonuç olarak, ESÇ’nin temel ilkeleri şunlardır:

1. Problem çözme odaklıdır.
2. Çok disiplinlidir.
3. Çeşitli sistem ve kaynaklardan yararlanılarak seçmeli yöntemle oluşturulmuştur.
4. İdeolojilerin ve gücün örtük boyutlarını açığa çıkarmak, açıklamak amacı güder.
5. Bu amacı, yazı ile konuşma yoluyla veya görsel yolla iletilen göstergebilimsel veriler üzerinde çalışarak gerçekleştirir (Doğan, 2017, s. 319).

Özetle, ESÇ’yi esas alanlar, analizin merkezine eleştirel bakış açısını yerleştirerek, söylemin her çeşidini (sözel, metinsel, göstergesel, mekânsal vb.) toplumsal bağlam içinde, güç/iktidar ilişkileri bakımından sorgulamaktadır. Dil kullanımını toplumsal pratik olarak yorumlamakta ve tarihselliğe özel bir önem atfetmektedirler (Bal, 2016, s. 329). Bu nedenle, ESÇ’yi diğer söylem analizi biçimlerinden ayıran unsurun taşıdığı “eleştirel” nitelik olduğu varsayılabilir. “Eleştirel” özelliği ile söylemsel uygulamalar, olaylar ve metinler arasındaki belirsiz (opak) nedensellik ve kararlılık ilişkileri ve söylem ve toplum arasındaki bu ilişkilerin şeffaflığının nasıl güç ve hegemonyayı güvence altına alan bir faktör olduğunu keşfetmeyi amaçlayan bir söylem analizi kast edilmektedir (Fairclough, 1993, s. 135). Van Dijk’in ifade ettiği gibi “bir metin buzdağının yalnızca görünen kısmıdır ve metnin gizli anlamını ortaya çıkarmak söylem analistinin sorumluluğundadır” (1997, s. 9). ESÇ’nin çeviri çalışmalarındaki yeri ise bir sonraki bölümde ele alınacaktır.

### **Çeviri Çalışmalarında Eleştirel Söylem Çözümlemesi**

Farklı diller arasında bilgi akışını sağlamak amacıyla kullanılan çeviri salt anlamın aktarılması olarak yorumlanmamalıdır; çünkü kaynak metnin vermek istediği anlamın, çeviri metinde tam anlamıyla aktarılıp aktarılmadığından emin olmak zordur. Özellikle de ideolojinin karıştığı politik metinler söz konusu olduğunda bu durum daha da zorlaşır. Özellikle çeviri yoluyla bir kültüre kazandırılan kaynak

metinlerde var olduğu düşünülen gizli veya örtük anlamları ortaya çıkarmak söz konusu olduğunda EŞÇ ve çeviri arasındaki ilişkiye şaşırılmamalıdır.

Çeviri kültürlerarası bir iletişim eylemi olarak sosyal bağlamdan ve ideolojiden etkilenmektedir ve bu durum son dönemde çeviri çalışmalarına oldukça sık konu olmaktadır. Aghagolzadeh ve Pooresfahani (2016, s. 63)'nin ifade ettiği gibi hem kaynak metnin hem de hedef metnin içinde ideolojiler barındırdığını ortaya çıkaran araştırmalardan hareketle hem yazarın hem de çevirmenin dilbilimsel seçimlerinin ideolojiden etkilendiğini söylemek mümkündür.

Van Dijk (1997)'in de ifade ettiği gibi hem çeviri alanındaki çalışmalar hem de EŞÇ, herhangi bir metindeki biçimsel değişikliklerin kesinlikle belirli ideolojik sonuçlara neden olacağını göstermiştir (akt. Sichani ve Hadian, 2017, s. 88). Bu kapsamda, ideoloji ve güç ilişkilerini temel alan EŞÇ uygulamalı dilbilim ve çeviri çalışmalarında kendisine yer edinmeye başlamıştır. Aslında söylem analizi çeviri çalışmalarına işlevselci çeviri kuramlarıyla dâhil edilmiş, böylelikle kaynak metin analizi, metin tipinin analizi, dilin işlevi ve çevirinin etkisi üzerine odaklanılmaya başlanmıştır (Lande, 2010, s.26). Metin analizinde metinlerin cümle yapısı, uyum vb. açısından nasıl düzenlendiği üzerinde durulmuş, söylem analizinde ise dilin anlamı, sosyal ve güç ilişkilerini iletme biçimine odaklanılmıştır (Munday, 2001, s. 89).

Çeviri artık yalnızca bir metnin başka bir dilde temsil edilmesi olarak değerlendirilmemektedir. Çeviri, ideolojiyi aktarmada gizli bir role sahip olan bir eylemdir. Bir metnin anlamını kavramada çeviriyi etkileyen diğer faktörler gibi çevirmenin dünya görüşü de etkilidir. Bu nedenle çeviri analizi yapmada artık yalnızca çeviride kullanılan strateji ve yöntemlerin incelenmesi yeterli değildir. Çeviri analizini iyi yapabilmek için hem kaynak metnin hem de hedef metnin analiz edilmesi, çevirmenin metni çevirirken veya yeniden üretirken aldığı kararları etkileyen unsurların tespit edilmesi gerekir. Bu nedenle çeviri çalışmaları EŞÇ ile yakından ilişkilidir (Liambo ve Triyono, 2018, s. 241). Lande'nin ifade ettiği gibi çeviri eyleminin belirli bir sosyal bağlamda üretilmesi ve çevirmenin çeviri yapabilmek için kaynak metni anlaması ve kaynak metnin anlaşılması için hedef metnin üretiminde yaptığı tercihler, çevirmenin diğer metin ve söylemlerin yanında sosyo-kültürel ve dilbilimsel geçmişiyle doğrudan alakalıdır. Bu durum bilinçli veya bilinçsiz, çevirmenlerin kendi dünya görüşlerini, ideolojilerini hedef metne aktarmalarıyla sonuçlanabilir. EŞÇ, esasen bir metindeki güç ve ideoloji mücadelesi en çok siyasal metinlerde rastlandığı için bunu tespit etmek amacıyla daha çok siyasal metinlere uygulanmıştır. Çeviri çalışmalarında bu nedenle hedef dilde çevirmenin metin-dilbilimsel tercihlerinin arkasındaki ideolojik motivasyonu tespit etmek amacıyla EŞÇ'den yararlanılmıştır (2010, s. 4). Nitekim, çeviri çalışmalarında EŞÇ'nin siyasal metinlerdeki dilsel ve söylemsel ifadelerin analizinde kullanılmasıyla dil ile siyasetin birbirlerine ne kadar sıkı sıkıya bağlı oldukları ortaya çıkmıştır. EŞÇ'ye göre dil sosyal gerçeklikle diyalektik bir ilişki içindedir ve çeviri

gibi iletişime dayalı bir eylem sosyal gerçeklikten etkilenir. EŞÇ'ye göre metin-dilbilimsel öğeler, metin üreticisinin niyetini ve ideolojisini yansıtır, dolayısıyla çeviri çalışmalarında EŞÇ'nin amacı, sözlü ve yazılı söylemde altta yatan, örtük ideolojiyi ve güç ilişkilerini ortaya çıkarmaktır (Lande, 2010, s. 4; Mahdiyan vd., 2013, s.36). Özellikle siyasi metinlerin çevirisi sırasında ekleme, çıkarma, nötrleştirme, açıklama, başka bir şekilde ifade etme gibi çeşitli çeviri stratejileri kullanılarak metinler yeniden düzenlenmektedir. EŞÇ bu noktada özellikle çeviri süreçlerini araştırarak, bu tür stratejilerin kullanılmasıyla siyasi gerçekliğin yeniden inşa edildiğini ortaya koymuştur (Schaffner, 2012).

Kim, kimin için ne çeviriyor ve ne zaman çeviriyor yahut alıcı kültürün etkileri neler gibi sorular çeviri çalışmalarında EŞÇ kullanımı konusunda yürütülen araştırmaların soruları olmuştur (Chilton ve Schaffner, 2002, s. 60 akt. Lande, 2010, s. 27). Christina Schaffner (1997, 2002, 2003,2004), Jeremy Munday (2001, 2007), Maria Calzada Perez (2002) ve Robert Valdeon (2007) gibi birkaç dilbilimcinin dışında çeviri çalışmalarında EŞÇ kullanımına ilişkin çok kapsamlı çalışmalar yürütülmemiştir. Bu alanda en kapsamlı çalışma çevirmenlerin sözcük seçimlerinde güç etkisini inceleyerek çeviri çalışmalarında ideolojinin önemine dikkati çeken Basil Hatim ve Ian Mason (1991, 1997)'a aittir.

Hatim ve Mason çevirinin ideolojisi ve ideolojinin çevirisi ayrımını yapmış ve bu ayırmadan yola çıkan Fang, bunun kafa karıştırıcı olduğunu belirterek ideolojinin çevirisinin daha çok çevirinin ideolojisini açıklamaya çalıştığını ifade etmiştir. Bu bağlamda, ideolojinin çevirisinin yeniden yorumlanması gerekmektedir. Ona göre, çevirinin ideolojisi kavram olarak ideolojinin, çeviri aracılığıyla çeviri sonucu aktarılması anlamına gelir. Bu aktarımın analizi, sözcüksel, sözdizimsel ve söylem düzeyi de dâhil olmak üzere mikro düzeydeki karşılaştırmalı analizleri sağlar. Buna dayanarak ideolojik farklılıklar dile getirilebilir. Fang'ın Van Dijk'ten aktardığına göre, ideolojik farklılıkların metin içi analizinde EŞÇ, "ideolojinin çevirisi"nin araştırılmasında yararlı bir yöntemdir; çünkü EŞÇ öncelikle sosyal gücün kötüye kullanımı ve tahakkümü, sosyal ve politik bağlamda metin ve konuşma ile eşitsizliğin kabul edilmesi, yeniden üretimi ve eşitsizliğe direnç gösterilmesi ile ilgilenir (Fang, 2011, s. 163).

Valdeon'a göre EŞÇ ve çeviri çalışmaları arasındaki ilişki yazar-metin-okuyucu ve çevirmen-metin-okuyucu bağlamında "arabuluculuk" kavramı üzerinden açıklanabilir. Arabuluculuk süreci metin üreticileri ve metin tüketicileri arasında bir zincir gibi görevi görmektedir. Metin üreticilerinin metin tüketicilerinin anlayabileceği şekilde günlük söylemlere başvurmasıyla kamuoyuna kabul ettirilmek istenen kavram meşrulaştırılır. Bu noktada çevirmenin metin üreticileri ve metin tüketicileri arasında arabuluculuk görevini üstlendiği söylenebilir (Valdeon, 2007, s.102). Oık ise çevirmenin "arabuluculuk" yaparak metni kendi ideolojisine göre manipüle edebileceğini, ancak çevirmenin metni kendi inançlarıyla yoğurmadan

kaynak metin ve hedef metnin amaçları arasında bağlantı kurabilecek kapasitede olması gerektiğini belirtir (akt. Valdeon, 2007, s.103).

Çevirmen ve metin arasındaki ilişkiyi değerlendirirken EŞÇ'nin amacı, metin üreticisinin ideolojisini metine nasıl yansıttığını, bir kişinin ideolojilerini korumak için dili nasıl kullanabileceğini ortaya çıkarmaktır; çünkü Shahsavar ve Naderi (2015, s.38)'nin de belirttiği gibi metin üreticilerinin dilsel seçimleri rastgele değildir, metin üreticisinin ve çevirmenin sahip olduğu ideolojik duruş bu dilsel seçimler sayesinde ortaya çıkar. Unutulmamalıdır ki çeviri eylemi salt dilbilimsel bir girişim değildir. Aynı zamanda bir metin üreticisi olan çevirmen, kaynak dilden hedef dile bir mesaj iletebilmek için yazarın politik, sosyal ve ideolojik geçmişine dikkat etmelidir. Çevirinin dil ve kültür arasındaki yakın bağı içermesi nedeniyle, EŞÇ araştırmacıları, yazarın ideolojisinin çevrilen metinde ne kadar görünür olduğunu ve kültürel noktaların çeviri sürecini ne ölçüde etkilediğini görmek için çevrilen metni doğru bir şekilde analiz etmeyi amaçlamaktadır (Rahimi ve Sahragard, 2006). Çeviri çalışmalarında daha çok elde edilen ürünün incelenmesi, çeviri sürecine odaklanan çalışmaların çok az yapılmış olması bu noktada EŞÇ ile çeviri çalışmalarının yolunun kesişmesine vesile olmuştur (Liambo ve Triyono, 2018, s.241).

Sonuç olarak, çeviribilim ve EŞÇ ilişkisi Kansu Yetkiner (2005, s.71)'in ifadeleriyle şu şekilde özetlenebilir:

*“Bir ürün ve süreç olarak çeviri sosyokültürel ve politik uygulamalar içerisinde kimi zaman bir araç, kimi zaman da bir amaç olarak rol oynamaktadır. Modern çeviribilim ile EŞÇ'nin kavram ve yöntemlerini birleştirmek çeviri sürecini ve erek dildeki metni çok kapsamlı bir biçimde incelemenin en önemli yollarından birisidir. Çeviribilim çalışmalarına EŞÇ merceğinden bakma, metnin bir “ilk okur” olarak çevirmeni neden ve nasıl belirli anlamlara götürdüğü konusunda ya da erek dilde yaratılan etkinin doğru yerlere ulaşmış olduğunu denetlemede eleştirmenlere yardımcı olur.”*

Anlaşıldığı üzere, EŞÇ'nin çeviri sürecine dâhil edilmesiyle sadece ortaya çıkan metin değil, çevirmenin çeviri sürecinde metinle olan ilişkisi, metnin okura ulaşırken içinden geçtiği aşamalar incelenerek daha kapsamlı bir inceleme olanağı sunulmaktadır.

## **Sonuç**

Daha çok iletişim alanında haber metinlerinin ve siyasi metinlerin analizinde tercih edilen EŞÇ'nin çeviri çalışmalarında neden kullanılması gerektiği konusunda rehberlik etmeyi amaçlayan bu çalışma ile özellikle güç ve iktidar ilişkilerine ışık tutan metinlerin çevirilerinde EŞÇ'nin bir analiz yöntemi olarak kullanımının yaygınlaştırılması amacıyla genel hatlarıyla EŞÇ tanıtılarak, çeviri çalışmalarındaki yeri ve önemine değinilmiştir.

Çeviri yalnızca kaynak dil ve hedef dil arasında aktarım yapma işi değildir. Kaynak metin yazarının niyetinin gerçekten ne olduğunun iyi anlaşılması ve bunun hedef dile aktarılması sırasında çeviri sürecini etkileyebilecek içsel (çevirmenin

ideolojisi, beklentisi vb.) ve dışsal faktörler (çevirmenin bağlı olduğu yayınevi, patron, çevirinin hitap ettiği toplum vb.) başlı başına bir analiz sürecinden geçmeyi hak etmektedir. EŞÇ bu noktada toplumsal ilişkileri, ideolojii, güç ve iktidar ilişkilerini, metindeki gizli ve örtük anlamları ortaya çıkarmak ve metni yalnızca dilbilimsel açıdan değil, aynı zamanda içinde bulunduğu bağlam çerçevesinde incelemek için tercih edilen iyi bir analiz yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çeviri çalışmalarında EŞÇ sayesinde kaynak metnin kim için yazıldığı, amacının ne olduğu, vermek istediği mesaj daha net ortaya koyularak, bu soruların yanıtlarından hareketle söz konusu metnin çeviri sürecinde çevirmenin kullanacağı çeviri yöntem ve stratejilerinde daha bilinçli hareket etmesini sağlayarak, farkındalığını artırmaktadır. Çevirmenin, çeviri sırasında sildiği eklediği her sözcük, cümle yapısını değiştirdiği her cümle anlamın inşa edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle özellikle dünya liderlerinin zirvelerde yaptığı konuşmalar, ikili görüşmeler, basın açıklamaları gibi etkisi ve sonuçları bakımından önemli sonuçlar doğurabilecek siyasi metinlerin çevirilerinin EŞÇ yöntemi ile analiz edilmesiyle kaynak metindeki güçlü ve ideolojik söylemin hedef metinde de aynı etkiyi yaratıp yaratmadığı, çevirmenin metin karşısındaki duruşu, çeviri esnasında yaptığı bilinçli veya bilinçsiz tercihlerinin yarattığı ideolojik sonuçlar tespit edilebilir.

### Kaynakça

- Aghagolzadeh, F, Pooresfahani, A. F. (2016). The role of syntactic strategies in the representation of Persian translators' ideologies in English socio-political texts: CDA approach. *International Journal of English Language & Translation Studies*. 4(2), 63-73.
- Akınır, N. ve Eren Çetin, Ş. (2014). Politik konuşmalarda ideolojik yansımalar: Şafak Pavey'in meclis konuşması üzerine bir inceleme. *Asos Journal, The Journal of Academic Social Science-Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(7), 216-228.
- Aslani, M., Salmani, B. (2015). Ideology and translation: A critical discourse analysis approach towards the representation of political news in translation. *International Journal of Applied Linguistics&English Literature*, 4(3), 80-88.
- Bal, H. (2016). *Nitel araştırma yöntem ve teknikleri (uygulamalı-örnekli)*. Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Baradaran, A., Motahari, M.S., Manafzadegan, N. (2015). The role of critical discourse analysis (CDA) in translations of the book: An Introduction to Sociology, Feminist Perspectives; on the basis of Fairclough's model. *International Journal of Language Learning and Applied Linguistics World*, 8(2), 113-124.
- Bassnett, S. ve Schäffner, C. (Ed.) (2010). *Political discourse, media and translation*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars.
- Bloor, M., Bloor, T. (2007). *The practice of critical discourse analysis: An introduction*. Routledge.
- Büyükkantarcioglu, S.N. (2012). Söylem incelemelerinde eleştirel dilbilimsel boyut: Eleştirel söylem çözümlemesi ve ötesi. Ö. Özer (Ed.). *Haber Eleştirmek içinde* (s.161-197). Konya: Literatürk Yayınları.
- Devran, Y. (2010). *Haber söylem ideoloji*. İstanbul: Başlık Yayın Grubu.
- Doğan Yalçiner, G. (2011). *Eleştirel söylem analizi çerçevesinde Avrupa Birliği'nde kültürlerarası diyalog*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Doğan, A. (2017). *Sözlü ve yazılı çeviri odaklı söylem çözümlemesi*. (2. Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Ercan, G.S., Daniş, P. (2019). Söylem, söylem çözümlemesi ve eleştirel söylem çözümlemesi: Tanımları ve Kapsamları, *DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 6(2), 527-552.
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- Fairclough, N. (1993). Critical discourse analysis and the marketization of public discourse: the universities. *Discourse&Society*, 4(2), 133-168.
- Fang, Y. (2011). Ideology of translation vs. translation of ideology: a study on the notion of ideology in translation studies. *Comparative Literature: East&West*, 14(1), 155- 166.
- Gee, J.P. (2011). *An introduction to discourse analysis: Theory and method*. Newyork: Routledge.
- Hatim, B., ve Mason, I. (1990). *Discourse and the translator*. London: Longman.
- Hussein, I. (2016). Critical discourse analysis of political speech of the Egyptian President, Abdel Fattah El-Sisi, at the New Suez Canal Inauguration Ceremony. *International Journal of Language and Literature*. 4(1), 85-106. <https://doi.org/10.15640/ijll.v4n1a10>
- İnceoğlu, Y. ve Çomak, N.A. (2016). Teun A. van Dijk. *Metin çözümlemeleri* içinde (s.19-83). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Janks, H. (1997). Critical Discourse Analysis as a Research Tool. *Studies in the Cultural Politics of Education*. 18(3), 329-342.
- Lande, I. (2010). The Role of Critical Discourse Analysis in the Translation of Political Texts, Aarhus School of Business, Aarhus University Department of Language and Business Communication, Denmark.
- Liambo, E.Y., Triyono, S. (2018). Ideology in Translating News Headline: A Critical Discourse Analysis Point of View. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 165. 2nd International Conference of Communication Science Research (ICCSR 2018).
- Kansu-Yetkiner, N. (2005). İdeolojik temelli çeviri politikaları bağlamında eleştirel söylem çözümlemesi (ESÇ): Bir tahrifat (değiştirme) örneği. *Hacettepe Üniversitesi Mütercim Tercümanlık Bölümü Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 15, 57-77.
- Mahdiyan, M., Rahbar, M., Hosseini-Maasoum, S.M. (2013). Applying critical discourse analysis in translation of political speeches and interviews, *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, 2(1), 35-48. doi:10.5901/ajis/2013.v2n1p35.
- Munday, J. (2001). *Introducing translation studies*. London: Routledge.
- Özudođru, M. (2016). *Eleştirel söylemden eleştirel okumaya*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Papatya, N., Geniş, M.A. (2018). Reklamlarda ideolojik dil ve söylem: Norman Fairclough ekseninde eleştirel bir değerlendirme. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 5(3), 954-976.
- Rahimi, A., & Sahragard, R. (2006). A critical discourse analysis of euphemization and derogation on the emails written on the death of the Pope. *Linguistics Journal*, 1(2), 29-87. Erişim adresi <https://www.linguistics-journal.com/2014/01/09/a-critical-discourse-analysis-of-euphemization-and-derogation-in-emails-on-the-late-pope/%22>
- Renkema, J. (2004). *Introduction to discourse studies*. Philadelphia: John Benjamins
- Sancar Üşür, S. (1997). İdeolojinin serüveni yanlış bilinç ve hegemonyadan söyleme. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Schaffner, C. (2012). Unknown agents in translated political discourse Erişim adresi <https://benjamins.com/online/target/articles/target.24.1.07sch.tr>
- Shahsavar, Z., Naderi, M.S.M. (2015). Investigating the influence of ideology on translation: A critical discourse analysis of "A Tale of Two Cities" and its Persian translations, *International Journal of English Language & Translation Studies*, 3(1), 35-48.
- Sichani, S. K., ve Hadian, B. (2017). Translation and Critical Discourse Analysis: Contribution of Applying CDA in Analysis of Translated Texts. *Journal of Applied Linguistics and Language Research*, 4(8), 88-95.



- Sözen, E. (1999). *Söylem, belirsizlik, mübadele, bilgi/güç ve refleksivite*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Talbot, M. (2007). *Media discourse: Representation and interaction*. Edinburg University Press.
- Ünal, S. (2015). *Siber uzamın güvenleştirilmesi söylemi: Türkiye, ABD ve Avrupa Birliği örnekleri*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Valdeon, A.R. (2007). Ideological independence or negative mediation: BBC Mundo and CNN en Espanol's reporting of Madrid's terrorist attacks. S.M. Carr (Haz.). *Translating and Interpreting Conflict* içinde (s. 99-119). Rodopi, Amsterdam/New York.
- Van Dijk, T.A. (1985). *Handbook of Discourse Analysis*. 4 Vols. London: Widdowson Academic Press.
- Van Dijk T. A. (1995). Aims of critical discourse analysis, *Japanese Discourse*, 1, 17-27.
- Van Dijk, T. A. (1997). *Political discourse and political cognition*. Congress Paper on Political Discourse, Aston University.
- Van Dijk, T. A. (2015). Critical discourse analysis. D.Tannen, H.E. Hamilton, D. Schiffrin (Ed.), *The Handbook of Discourse Analysis* içinde (2nd Edition, s.466-485). John Wiley&Sons, Inc
- Wodak, R. (2001). What is CDA is about-a summary of its history, important concepts and its development. R.Wodak ve M. Meyer (Ed.). *Methods of Critical Discourse Analysis* içinde (s.1-14). London: Sage.

# JIA GU WEN (甲骨文) IŞIĞINDA ÇİN KÜLTÜRÜNE BAKIŞ

## A VIEW ON CHINESE CULTURE IN THE LIGHT OF JIA GU WEN (甲骨文)

Sema ŞIŞMAN<sup>1</sup>

---

### Öz

Yazı, toplumların uygarlık düzeyini gösteren en önemli unsurlardan biridir. Dünya tarihindeki en önemli dönüm noktalarından biri, yazının icadı olmuştur. Tarih bilimi, hepimizin bildiği gibi yazının icadıyla başlar. Yazılı olmayan anlatımları, ancak efsane ya da masal olarak tanımlayabiliriz.

Dünyada farklı milletlerin, farklı yazı biçimleri icat ettiğini görmekteyiz. Ancak bu yazılar genellikle resim olarak başlamış, zaman içerisinde değişim geçirmiş ve yazı formuna dönüşmüştür. Bilindiği üzere, çok sayıda birbirinden farklı yazı türü kullanılmaktadır. Ancak bu yazı türleri içerisinde Jia Gu Wen yazısını özel kılan özelliği; diğer ilkel yazı sistemleri tarih sahnesinden silinirken, Jia Gu Wen'daki imlerin, gelişmeye devam ederek, günümüzdeki Çin yazısının temelini oluşturmuş olmasıdır.

Çin yazısı, bildiğimiz yazı formlarından oldukça farklıdır. Çin toplumunda da yazı, pek çok toplumda olduğu gibi resimle başlamıştır. Anlatılmak istenen kavramlar resimle anlatılmaya çalışılmıştır. Zamanla bu resimler sistemli bir hâle gelmiştir. Böylece Çin yazısının gelişim süreci başlamıştır.

Çin'de Shang Hanedanlığı (商朝 - MÖ 1600-MÖ 1046) döneminde iki konu önemlidir; tapınmak ve savaşmak. Her ikisi için de olcaıkları önceden bilmek için fal bakılmaktadır. Başlıca kullanım amacı devletin yönetiminde doğru kararlar almak için kehanette bulunmak olan Jia Gu Wen'in ilk örnekleri yaklaşık olarak MÖ 1500 olarak tarihlendirilmektedir. Jia Gu Wen belgeler, Çin tarihinin ilk yazılı belgeleri olma özelliğini de taşımaktadır.

Bu çalışmada; Jia Gu Wen'da sıkça kullanılan bazı imler seçilerek tek tek ele alınacaktır. Bu imlerin izinde, o dönemde, Çin toplumunun yaşam biçimi hakkında bir değerlendirme yapılacaktır.

**Anahtar Sözcükler:** Jia Gu Wen, Çin Yazısı, Resim Yazısı, Çin Kültürü

<sup>1</sup> Arş. Gör. Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Sinoloji ABD, Ankara, Türkiye, ssisman@ankara.edu.tr

## Abstract

Writing is one of the most important elements that show the level of civilization of societies. One of the most important turning points in world history has been the invention of writing. The science of history, as we all know, begins with the invention of writing. We can define unwritten narratives only as legends or fairy tales.

We see that different societies in the world have invented different writing systems. However, these writing systems generally started as pictures, changed over time and turned into a writing form. As it is known, many different writing systems are used. However, unlike other primitive writing systems, the feature that makes Jia Gu Wen script is that, cuneiform and hieroglyphs disappeared from the scene of history, but the characters in Jia Gu Wen continued to evolve, forming the basis of modern Chinese script.

Chinese script is quite different from the writing systems we know. The script in Chinese society, as in many societies, started with pictures. The terms to be explained were tried to be explained with pictures. Over time, these pictures became systematic. Thus, the development process of Chinese script began.

Two issues are important during the Shang Dynasty (商朝 - 1600 BC - 1046 BC) in China; worship and war. Fortune telling is used to predict what will happen for both of them. The first examples of Jia Gu Wen, whose main purpose was to prophesy to make the right decisions in the administration of the state, are dated to approximately 1500 BC. Jia Gu Wen is the first written document in Chinese history.

In this study, some of the frequently used characters in Jia Gu Wen will be selected and discussed one by one. Following these characters, an evaluation will be made about the lifestyle of Chinese society at that time.

**Keywords:** Jia Gu Wen, Chinese Script, Pictograms, Chinese Culture

Hepimizin bildiği gibi yazı, insanlık tarihinin en önemli buluşlarından biridir. İlkokulda sınıflarımızı süsleyen tarih şeritlerinde tanıştık bu bilgiyle; tarihi devirler yazının icadıyla başlar. Tabii yazı tek bir noktada, bir günde ortaya çıkmış değildir.

İnsanların ilk olarak resimleri yapıp kalcı izler bırakmaya çalıştığını görmekteyiz. Sonrasında ise bu resimleri sistematikleştirip geliştirerek farklı toplumlar, farklı yazı biçimleri üretmişlerdir. Her toplum ihtiyaçlarına ve imkânlarına göre bir yazı sistemi üretmiştir. Herkesin bildiği gibi, Mısır'da hiyeroglif, Mezopotamya'da çivi yazısı kullanılırken Çin'de ise Jia Gu Wen (甲骨文) yazısı kullanılmıştır. Ancak bizim konumuz, Çin yazısının en erken örneklerini oluşturan Jia Gu Wen yazısıdır.

Jia Gu Wen'in ilk örnekleri MÖ. 1600-MÖ 1046 yılları arasında hüküm süren Shang Hanedanlığı (商朝) döneminde ortaya çıkmıştır. Jia Gu Wen'in temel kullanım alanı kehanetler olmuştur. Özellikle devlet yönetiminde önemli yer tutan bu kehanetler, kaplumbağa kabuğu veya çeşitli hayvan kemikleri üzerine

yapılmaktaydı. Bilinmek istenen şeyler bu kabuk veya kemiklere, sert bir cisimle kazınarak yazılır, sonra da ateşin üzerine tutulurdu. Kemikler ısındıkça çatlar ve üzerinde oluşan çatlaklar yorumlanarak yine aynı kemik üzerine kehanet olarak yazılırdı. Ancak işlem burada bitmezdi. Kehaneti yapılan olay gerçekleştikten sonra ise ne şekilde gerçekleştiği de yazılırdı.

Burada “Jia (甲)” kabuk anlamına, “Gu (骨)” ise kemik anlamına gelmektedir. Jia Gu Wen’in kabuk ve kemik yazısı gibi bir anlamı bulunmaktadır. Türkçede ise kullanım amacı sebebiyle Fal Yazıtları, Fal Belgeleri, Kaplumbağa Kabukları gibi çeşitli şekillerde adlandırıldıklarını görmekteyiz.

Sadece kehanetin değil, gerçekleşen olayların da yazılması sebebiyle Jia Gu Wen, Çin’in ilk tarihi belgeleri olarak kabul edilmektedir. (Gu, 2012:74) Ancak Jia Gu Wen’i önemli kılan tek özellik bu değildir. Aynı zamanda buradaki yazı sistemi, dünyadaki diğer ilkel yazı formlarına baktığımızda, resim yazısı olma özelliğini kaybetmeden, yerini başka bir yazı formuna bırakmadan, sadece değişip gelişerek günümüze ulaşmayı başarmış ve modern bir yazı dili olmuş tek yazı sistemidir. Üstelik bu yazı sistemi bugün sadece Çin’de değil, Japonya, Kore, Vietnam, Singapur, Malezya ve Tayland gibi ülkelerde hala kullanılmaya devam etmektedir. Japonca ve Korece, 1700 yıldan fazla süredir Çince imleri kullanmaktadır. Japoncada sıklıkla kullanılan Çince im sayısı, 1981 yılında, 1945 im olarak açıklanmıştır. Korecede ise bu sayı 1500 im kadardır. (Erdoğan, 2015: 30)

Çin tarihini ve zihniyetini anlamak için çok önemli belgeler olsalar da ne yazık ki Jia Gu Wen belgelerin büyük bir kısmı yok olmuştur. Bu kabuk ve kemikler, 19. yy sonlarına kadar toprak üzerine çıkmaya devam etse de insanlar bunların ne olduğunu anlayamamıştır. Jia Gu Wen’la ilgili asıl çalışmalar Wang Yirong (王懿荣)’un keşfiyle başlamıştır. 1899 yılında, Wang Yirong isimli bir antikacı, sıtma hastalığına yakalandığında, tedavi için eczaneye ilaç almaya gider. Geleneksel Çin Tıbbında, ilaç yapımında çeşitli bitki ve hayvan kalıntıları kullanılmaktadır. Wang Yirong, eczanede ilaç yapımında kullanılan kemiklerin üzerinde çeşitli şekiller olduğunu fark eder. Bu durum antika bronz eşyalarla<sup>2</sup> ilgilenen ve eski yazılar hakkında da bilgili olan Wang Yirong’un dikkatini çekmiştir ve bu alanda çalışmalara başlamıştır. Wang Yi Rong’un keşfine kadar yüzlerce yıl boyunca, bu kemikler ilaç yapımında kullanılmış ve pek çok belge yok olmuştur.

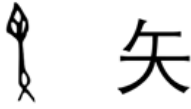
Bugüne kadar yapılan çalışmalarda, 3000 kadar Jia Gu Wen im tespit edilmiştir. Bunlardan 1000 kadarı günümüze kadar gelişimini sürdürmüş ve bugün dahi kullanılan Çin yazısının temelini oluşturmuştur. 2000 kadarı ise işlevini tamamlamış ve günümüze ulaşamamıştır. (Xu, 2018: 1-8)

İnsanlık tarihinde önemli yer tutan bazı buluşların, araç ve gereçlerin, bitki ve hayvanların, Jia Gu Wen’da yer aldığını görmekteyiz. Bu sayede, Shang dönemi Çin toplumunun yaşamı hakkında bilgi sahibi olabilmekteyiz.

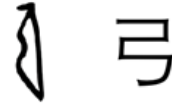
2 Çin Yazısının Jia Gu Wen’den sonraki aşaması, Türkçede “bronz kaplar” olarak da adlandırdığımız Jin Wen (金文)’dir. Shang Hanedanlığının son dönemleri ile Zhou Hanedanlığı döneminde (商周代) kullanılan Jin Wen’i çoğunlukla bronzdan yapılmış kazan, sunum kabı, çan gibi nesnelerin üzerinde görmekte olduğumuz için bu şekilde adlandırılmaktadır.

İlk örneğimiz insanlık için diğer bir önemli buluş olan ok ve yaydır. Ok ve yay, avlanılacak hayvanının çok yakınına varmadan uzaktan vurabilme imkanı sağlamaktadır. Aynı zamanda da vahşi hayvan saldırılarında da hayvanı yanına yaklaştırmadan durdurma imkanı sağlamaktadır. Avcılıkla geçinen bir topluluk için bu son derece önemli bir buluştur. İnsanlar arasında da yaşanan çatışmalarda da çok etkili bir silah olmuştur.

Jia Gu Wen belgelerinde de ok ve yay imlerine rastlanmaktadır. Jia Gu Wen’da ok ve yayın kullanılması bu silahın o dönemde iyice geliştiğini ve toplumda yaygın olarak kullanıldığını göstermektedir.

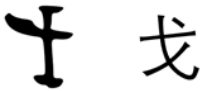


**Görsel:** “Ok” İmi Jia Gu Wen ve Çince Tam Yazımı



**Görsel:** “Yay” İmi Jia Gu Wen ve Çince Tam Yazımı

Jia Gu Wen’da yine yaygın olarak gördüğümüz bir diğer savaş aleti ise, “Ge (戈)” adı verilen silahtır. “Ji (戟)” adında mızrak ve balta birleşiminden oluşan bir silahın başlığı olan “ge”, genellikle bronzdan yapılmaktadır. “Ji” silahının kendisi mızrak olarak kullanılırken “Ge” başlığı balta görevi de görmektedir. Aynı zamanda “Ge” başlığındaki kavis, düşmanın tendonunu kesmek için mükemmel bir açılı ile oluşturulmuştur. (Okay, 2020: 134) Jia Gu Wen’da “Ge” iminden üretilen pek çok kelime olduğunu da görmekteyiz. Bu durum bize hem “Ge” baltasının o dönemde ne kadar önemli bir silah olduğunu, hem de Shang Hanedanlığı döneminde bronz işlemede ne kadar ilerlemiş olduklarını göstermektedir.



**Görsel:** “Ge” İmi Jia Gu Wen ve Çince Tam Yazımı



**Görsel:** Bronz Ge Baltası Başlığı

Jia Gu Wen’da sıkça kullanılmasıyla dikkat çeken bir diğer sözcük ise “araba”dır. O dönemde arabanın kullanılması bize yaşam biçimiyle ilgili pek çok bilgi vermektedir. Araba olduğuna göre araba imalatı ve onarımı, arabanın gideceği yollar, arabaya koşulacak hayvanların bulunması önemlidir. Yerleşim birimi içinde ve yerleşim birimleri arasında ulaşım ve taşımacılık olduğunun da göstergesidir. Bu nedenle Jia Gu Wen içinde araba iminin kullanılmış olması o dönemki toplumsal yaşam konusunda önemli bilgiler vermektedir. Aynı zamanda Jia Gu Wen’daki yazılışlarına bakarak bu arabaların yapısı hakkında da fikir sahibi olmaktadır.



**Görsel:** “Araba” İmi Jia Gu Wen ve Çince Tam Yazımı

Çin’deki önemli buluşlardan birisi de ipektir. Genellikle İpek deyince akla Çin gelmektedir. İpek, “İpek böceği” adı verilen bir böceğin ağzından çıkarttığı salgının ip haline getirilerek dokunmasıyla elde edilmektedir. Katkı maddesi kullanılmayan doğal ipek, yazın serin kışın ise sıcak tutar. Aynı zamanda oldukça ince ve hafiftir. Örnekteki giysi, Ma Wang Dui (马王堆)’deki Han dönemi<sup>3</sup> (汉代) mezarlarında yapılan kazılardan çıkarılmıştır. 160 cm’e 195 cm boyutlarındaki bu giysi, sadece 46 gram gelmektedir. Bununla ilgili kısa bir hikaye anlatılmaktadır. Hikayede Arap bir tüccar, Çinli bir memuru ziyaret eder. Ancak ziyareti boyunca Arap tüccar gözünü, Çinli memurun yakasından ayıramaz. Çinli memur en sonunda sorar: “Niye sürekli yakama bakıyorsun, yakamda bir şey mi var?” Arap tüccar der ki: “Ben bir kat giysi üzerinden doğum lekeni nasıl görebiliyorum, Çin ipeği ne kadar da mükemmelmiş!”. Bunun üzerine memur gülererek “bir kat değil şu an tam 5 kat giysi giyiyorum” der. Bu kısa hikaye, Çin ipeğinin ne kadar ince olduğunu anlatmaktadır. (Hua, 2015: 21)

Aynı zamanda ipek, kolay delinmediği için eğer ok, ipekle birlikte vücudun içine girerse çıkarması daha kolay olur. Bu sebeple, Avrupalı komutanların zırh altına ipek giyerek ok ucunun ten içine tamamen girmesini önlediği iddia edilir. İpeğin temel kullanım alanı iç çamaşırları olmuştur. Avrupa sık sık bitler tarafından yayılan tifüs salgınına maruz kalmıştır. İpeğin doğal kokusu bit ve diğer haşereleri vücuttan uzak tutmaktadır. Bu nedenle soylular ve zenginler ipek kumaşa rağbet göstermişlerdir. (Bedel, 2018: 254) Ayrıca ipek kumaşta gelen ışığa göre renk değişimi olduğu için, ipekten yapılmış bayrak taşıyan bir ordunun doğaüstü güçlere sahip olduğu düşünülür. Ordular ipekten yapılmış büyük bayraklar kullanarak düşmana korku verir.

İpek kozalarıyla gösterilen ve günümüzde yaygın kullanılan bir diğer im ise, bağlantı, bağlamak, sistem, bölüm gibi anlamlara gelen “Xi (系)” imidir. Bu imin Jia Gu Wen’daki yazımına baktığımızda ise bir el tarafından tutulan birbirine bağlı ipek kozalarından oluştuğu apaçık görülmektedir.

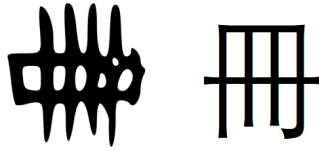


**Görsel:** “Bağlantı” İmi Jia Gu Wen ve Çince Tam Yazımı

3 Zhou Hanedanlığı, MÖ. 206-MÖ 220 tarihleri arasında hüküm sürmüştür.

Bambu bitkisi, Çin’de tarih boyunca yaşamın her alanında kullanılan bir malzemedir. Günümüzde Çin’de bambunun kullanım alanı sayılamayacak kadar çöktür. Yemek çubuğundan saç tokasına, inşaat malzemesinden mobilyaya, şemsiyeden yazı malzemesine kadar pek çok alanda kullanılmaktadır. Özellikle bambudan yapılan şemsiyeler hiç metal kullanılmadan imal edilmektedir. Üzerindeki kumaş kısmı da bambu yapraklarından yapılmaktadır. Bu şemsiyelerin en büyük özelliği ise, çalışma mekanizması olarak günümüzdeki otomatik şemsiyelere benzemesidir.

Eskiden Çin’de kitaplar bambu çubuklar üzerine yazılmakta ve iple birbirine tutturularak tomar halinde muhafaza edilmekteydi. Bu tomarları ifade etmekte kullanılan “Ce (册)” imi de yine Jia Gu Wen’da karşımıza çıkan önemli imlerden bir tanesidir. Jia Gu Wen’da bu im, bambu çubukları ifade etmekte de kullanılmıştır. Bambu çubuklara yukarıdan aşağı yazı yazılması nedeniyle Çin yazısı yukarıdan aşağı ve sağdan sola yazılmak zorunda kalmıştır. Bambuya yazılmış bu kitapların muhafazası oldukça zordur. Çeşitli böceklerin yediği bambu kitaplar aynı zamanda yangın, sel, rutubet gibi nedenlerle çok da dayanıklı olmuyordu.



Görsel: “Tomar, Bambu” İmi Jia Gu Wen ve Çince Tam Yazım

Jia Gu Wen’da hayvanları betimleyen çok sayıda ime de rastlanmaktadır. Bunları efsanevi hayvanlar, vahşi hayvanlar ve evcil hayvanlar olmak üzere üç kategoride inceleyebiliriz. Özellikle hayvanlar için kullanılan imlerde yazıdaki resim özelliğini çok net görmekteyiz.

Ejderha, Çinliler için kutsal bir hayvandır. Çinliler kendilerine “Ejderha soyu (龙的传人)” derler. Aslında Ejderha çok sayıda hayvanın bir araya gelmesiyle oluşturulan sembolik bir hayvandır. Eskiden Çin’de ejderha motifini çoğunlukla imparator tarafından kullanılmaktadır.



Görsel: “Ejderha” İmi Jia Gu Wen ve Çince Tam Yazım

Shang döneminde Çinlilerin sıkça gördükleri vahşi hayvanlar da Jia Gu Wen’da yer almaktadır. Kaplan, güç ve kudretin sembolü olarak dikkat çekmiştir. Daha sonraki dönemlerde sanatçılar tarafından kaplan resimleri yapılmıştır. Yılan,

evrenin oluşumu ile ilgili “Nüva (女媧)”<sup>4</sup> efsanesinde yer alan, Çinlilerce kutsal bir hayvandır. Ejderhanın yılan vücuduna sahip olması bir rastlantı değildir. Yılan için kullanılan bir diğer ifade ise “Küçük Ejderha (小龙)”<sup>5</sup>’dir. Geyik, insanların yaşamında yer tutan önemli bir av hayvanıdır. Bu üç imin Jia Gu Wen’da olması o dönemin toplumunda ne kadar önemli olduklarının göstergesidir.



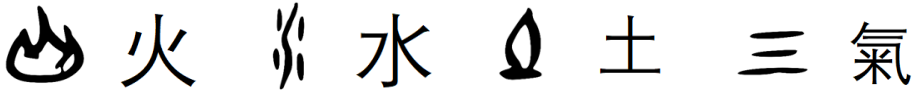
**Görsel:** Sırasıyla “Kaplan”, “Yılan” ve “Geyik” İmleri Jia Gu Wen ve Çince Tam Yazımları

Evcilleştirilerek insanların yaşamında önemli yer tutan hayvanlar; domuz, at, sığır, davar, köpek, tavuk vb. olarak sayabiliriz. Bu hayvanların evcilleştirilmesi insanların yaşamını kolaylaştırmıştır.



**Görsel:** Sırasıyla “At”, “Sığır”, “Davar” ve “Tavuk” İmlerinin Jia Gu Wen ve Çince Tam yazımı

Tüm bunların dışında, insan yaşamında önemli yer tutan ve evrenin oluşumunun temeli kabul edilen imleri de görmekteyiz.



**Görsel:** Sırasıyla “Ateş”, “Su”, “Toprak” ve “Hava” İmlerinin Jia Gu Wen ve Çince Tam Yazımı

Sonuç olarak verilen yazı örneklerinden şunu anlıyoruz ki, Jia Gu Wen’in örneklerine bakarak o dönem hakkında önemli bilgilere ulaşabiliyoruz. Shang Hanedanlığı dönemi insanları; yönetim, savaş, tarım, hayvancılık, ticaret ve hatta doğaüstü güçlerle ilgili her alanda yazıyı kullanmışlardır. Ayrıca Jia Gu Wen’da geçen kelime çeşitliği, o dönemin toplumunun farklı alanlarda ne kadar bilgi sahibi olduğunu da bizlere göstermektedir.

4 Nüwa, Çin mitolojisinde yaratıcı tanrıçadır. Yılan vücutlu olarak resmedilmektedir.



**Kaynakça**

- BEDEL, B. (2018), Çin İpeği. G. Ünal Chiang, F.E. Ceylan, E. Ceylan (Ed.), Çin Medeniyeti: Tarih, Kültür, Edebiyat, Felsefe “Prof. Dr. Bülent Okay’ın 35. Meslek Yılı Anısına” içinde (251-272), Kesit Yayınları: İstanbul
- EBERHARD, W. (2007), Çin Tarihi (4. Baskı), Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara
- ERDOĞDU, İ., (2015), Çin’de Türk ve Müslüman Nüfusu, Kırk Yayınevi: İstanbul.
- HUA, M. (2015), Çin Kültürü Giyim Aksesuar, Beş Kıta Medya Yayınevi: Pekin
- JEAN, G., (2018), Yazı İnsanlığın Belleği, Çev. Nami BAŞER, Yapı Kredi Yayınları: İstanbul.
- LIN, X. L., (2006), Han Zi De Gu Shi, Mao Tou Ying Chu Ban She: Taipei
- OKAY, B. (2020), Sun Zi Savaş Sanatı, Bilge Kültür Sanat: İstanbul
- SHUAI, C. Y. - TANG, G. M., (2016), Jia Jin Zhuan Li Da Zidian, Sichuan Cishu Chubanshe: Chengdu.
- XU, Z. S., (2018), Jia Gu Wen Zi Dian, Sichuan Cishu Chubanshe: Chengdu

**SOSYO-KÜLTÜREL BAĞLAMDA ÇEVİR(i)MEK:  
ARAPÇA-TÜRKÇE DİLLERİ ÖRNEĞİ  
TRANSLAT(E)ION IN SOCIO-CULTURAL CONTEXT:  
A CASE OF ARABIC-TURKISH LANGUAGES**

Senem CEYLAN<sup>1</sup>

---

**Öz**

Bilgi ve kültürün aktarımında önemli bir rolü olan çeviri etkinliği uzun yıllardan beri süregelmektedir. Toplumların kültürel değerleri, çeviri yoluyla nesilden nesile aktarılan bir birikimdir. 8. ve 10. yüzyıllarda gelişmiş olan Arapça çeviri sürecine dair ilk etkinliklerin Emeviler döneminde başladığı bilinmektedir. Abbasiler döneminde çeviri faaliyetleri en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Yine bu dönemde Abbasi halifesi Harun Reşid ve onun yerini alan oğlu Me'mûn tarafından kurulan Beytü'l-Hikme çeviriye hizmet etmiş kurumlardan biridir. Arap edebiyatının altın çağı olarak nitelendirilen bu dönemin çeviri için de aynı özellikleri göstermesi yöneticilerin bilime ve tercümeyle verdikleri önemin bir sonucudur. Bu sayede İslam kültür ve medeniyeti büyük ilerleme kaydetmiş, Grekçe, Süryanice ve Farsça gibi dillerden Arapçaya, tıp başta olmak üzere çeşitli ilim dallarında çeviriler yapılmıştır.

Bu çalışmanın amacı sosyokültürel bağlamda çeviri etkinliğini ve kültürel öğelerin çeviriye etkisini irdelemektir. Dili oluşturan kültürel unsurların hedef dile doğru bir şekilde aktarılması ve ifade edilmesi çevirinin eşdeğerliği ve anlaşılabilirliği bakımından büyük önem taşımaktadır. Kültürün çok yönlü ve boyutlu bir özelliğe sahip olması, onun okuyucu kitlesinde yine aynı sebeplere bağlı olarak farklı anlamlar ortaya çıkmasına ve algılama çeşitliliğine yol açmaktadır. Bu sosyal ve kültürel unsurlar üretildikleri döneme ilişkin özellikler ve anlamlar taşıyabilmektedirler. Dolayısıyla bu sosyal ve kültürel öğelerin çevirisi esnasında çevirmenin ayrıca dikkatli olması gerekmektedir. Bu noktada kaynak ve hedef dilin farklı kültür ve özelliklere sahip olması sosyal ve kültürel unsurların yanlış algılanmasından kaynaklı çeviri sorunlarını ortaya çıkarmaktadır. Çevirmenin kültür ile ilgili farklılıklara hâkim olması, bağlama göre değişen kavram ve ifadeleri bilmesi ve bunların farkında olması çeviri bakımından büyük önem taşımaktadır.

Çeviri sayesinde geçmişin kültürel değerleri ve sosyal unsurları bir birikim olarak geleceğe aktarılırken yeni gelişmeler ışığında ve farklı bir anlayışla yeniden ele alınıp üretilmesine de katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda çeviri yoluyla beslenip

---

1 Doç. Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü

büyüyen ve aktarımı yapılan kültürel öğelerin hangi stratejiler kullanılarak hedef dile aktarılabilceği sorusuna cevap aranacaktır.

**Anahtar Kelimeler:** Çeviribilim, Çeviri, Kültür, Eşdeğerlik, Sosyal Unsurlar, Arapça

### **Abstract**

Translation activity, which has a significant role in the transfer of knowledge and culture, has been going on for many years. The cultural values of societies are an accumulation which is transferred from generation to generation through translation. It is known that the first activities regarding the Arabic translation process, which developed in the 8th and 10th centuries, began in the Umayyad Dynasty period. Translation activities reached the peak level during the Abbasid period. Accordingly in this period, Beytü'l-Hikme, which was founded by the Abbasid caliph Harun Reşid and his son Me'mûn, is one of the institutions that served translation activities. This period, which is described as the heyday of Arabic literature, shows the same characteristics for translation as a result of the importance given to science and translation by the governors. By this means, Islamic culture and civilization made great progress; translations were made from languages such as Greek, Syriac and Persian into Arabic in various branches of science, especially medicine. The aim of this study is to examine the effectiveness of translation in the socio-cultural context and the effect of cultural elements on translation. The correct transfer and expression of the cultural elements that make up the language into the target language is of great importance in terms of the equivalence and intelligibility of the translation.

The fact that culture has a multifaceted and multidimensional feature leads to different meanings and diversity of perception in its readership due to the same reasons. These social and cultural elements may have characteristics and meanings related to the period in which they were produced. Therefore, the translator should extra be careful while translating these social and cultural elements. At this point, the fact that the source and target languages have different cultures and characteristics reveals translation problems due to the wrong perception of social and cultural elements. It is of great importance for the translator to have a command of cultural differences, to know the concepts and expressions that change according to the context, and to be aware of them. Thanks to translation, the cultural values and social elements of the past are transferred to the future as an accumulation, and it also contributes to its reconsideration and production in the light of new developments and with a different understanding. In this context, an answer will be sought to the question of which strategies can be used to transfer the cultural elements that are supported and transferred through translation into the target language.

**Keywords:** Translation, Culture, Equivalence, Social Elements, Arabic

## GİRİŞ

Dil, yazılı ve sözlü kültürün aktarımında önemli role sahip bir araçtır. Bu bağlamda dil-kültür ilişkisi ayrı düşünülemez özelliktedir. Bu iki alan birlikte gelişir ve birbirini besler. Edebiyat, sanat, tarih ve din gibi öğeler dil ve çeviri yoluyla başka dillere ve kültürlerle aktarılır.

Çeviri etkinliğinin tanımı hakkında pek çok görüş ileri sürülmüştür. Ancak temel hedef olarak bakıldığında diller ve kültürler arası iletişimi sağlamak için çeviri yapılmaktadır. Çeviri ile birlikte kendi kültürünü diğerlerine tanıtmaya ve diğerlerini de tanıma gerçekleşmektedir.

Çeviri etkinliklerine Arap dili ve Arap çeviri kuramı noktasından bakılırsa; Emevi ve Abbasi dönemlerinin öne çıktığı bilinmektedir. Emeviler döneminde tıp alanından yapılan çeviriler ile başlayan bu etkinlikler Abbasiler döneminde zirveye ulaşarak altın çağını yaşamıştır. Abbasiler döneminde iki aşamada gelişme gösteren çeviri etkinliğinin birinci aşaması; felsefe, astronomi, tıp, matematik, dil ve edebiyat alanlarındaki çevirilerle gerçekleşmiştir. Bu dönem halife el-Mansur'un yönetiminde olduğu, Hizanetu'l-Hikme adı verilen kütüphanede çevirilerin toplandığı dönemdir. İkinci aşama ise el-Memun döneminde çeviri etkinliğinin önemli bir merkezi olan Beytu'l-Hikme'nin kurulduğu dönemdir. El-Memun dönemi, çeviri faaliyetlerinin resmi bir devlet politikası olarak benimsendiği, Müslüman ve gayrimüslim bilim insanları ile çevirmenlerin tüm imkânlarla çeviri yapmalarının teşvik edildiği bir dönemdir (Demircioğlu, 2013: 743).

Arap çeviri geleneğinde çevirmen olmamasına rağmen kuramsal bir bakış açısıyla Kitabu'l-Hayevân adlı eserinde çeviri ile ilgili görüşlerini dile getiren el-Câhız, bir çevirmende bulunması gereken özellikleri de belirtmiştir. Bunlar kaynak ve hedef dili aynı düzeyde bilmesi, çevirinin de kaynak dildeki kadar açık ve anlaşılır olması, kaynak metin yazarı kadar alan bilgisine sahip olunması gerekli nitelikler arasındadır. El-Câhız, çeviride denkliğin sağlanması için, çevirmenin hedef dildeki ifadelerinin doğru ve akıcı bir üsluba sahip olmasının, kaynak dildeki anlam, uyum ve okuyucuda yarattığı etkinin hedef dile de aktarılmasının öneminden bahseder (Suçin, 2012: 61-64). Bunun gerçekleşebilmesi için de çevirmenin yeterli bir alan bilgisine sâhip olmasının gerekliliği öne çıkar. Çevirmen sadece metni ve sözcükleri aktaran bir aracı değil aynı zamanda kaynak metnin yazıldığı dönem ve sosyokültürel unsurları da değerlendirip çeviri eylemini gerçekleştirmelidir. Bunların farkında olan çevirmenin sözcüğü sözcüğüne çeviriden kaçınması, kültür aktarımını sağlaması ve yanlış anlamaların engellenmesi bakımından değerlidir.

“Çevirinin mekanik bir aktarım işlemi olmayıp, yaratıcı bir eylem olduğu gerçeğinin kabul edilmesi, çeviriyi ikinci sınıf bir etkinlik olmaktan çıkarmış, bir bilim dalı olarak öteki bilim dalları arasında yer almasına neden olmuştur” (Yazıcı, 2010: 15). Bu bağlamda “diller ve kültürler arasındaki aktarım”ı (Boztaş, 1992: 249) sağlayan çeviribilimi özellikle son yıllarda toplumların bilgi alışverişinde büyük bir

öneme sahiptir. Suçın çeviriyi, toplumların bilgilerini birbirleriyle paylaşmalarını sağlayan bir yoldur (2013: 19) diye tanımlarken Aktaş, çok boyutlu karmaşık bir işlem olarak tanımlamaktadır (1998: 1). Vardar’a göre ise çeviri, ilkçağlardan itibaren karşılaştığımız, toplumlar arasında bağ kurulmasını sağlayan ve her bir toplumun kültürel, tarihsel ve toplumsal olaylarını diğer toplumlara taşıyan uluslararası bir iletişim ve bildirişim aracıdır (1978: 172-173). Göktürk ise çeviri konusunda dilsel göstergelere işaret etmektedir. Kaynak dilde iletişimsel işlevi olan çeviri metinleri, diller arasında farklı eşdeğerlikte olsalar da asıl iletişimsel özelliklerini kaybetmeden çeviri yapılmalıdır görüşünü savunmaktadır (1994: 17). Bu bağlamda denilebilir ki; çeviri edebiyat ve felsefe gibi alanlar ile kültürlerarası ilişkilerde bir araç olarak vazgeçilemezdir. Dolayısıyla disiplinler arası ilişkiler aracıdır demek mümkündür.

### **ÇEVİRİDE EŞDEĞERLİK**

Çevirinin temel kavramlarından biri eşdeğerlik kavramıdır. Bu kavram hiç şüphesiz, çeviribilimin en tartışmalı konusudur. Bu konu ile ilgili görüş ve tartışmaların Antik Döneme kadar dayandığı bilinmektedir. Daha sonraki dönemlerde metin türlerine göre çeviri yöntemleri benimsenmiş, çeviri kuramları ortaya atılmış ve bu kuramlar çerçevesinde eşdeğerlilikle ilgili pek çok görüş ileri sürülmüştür. Ancak her ne kadar çeviribilimin tüm evrelerinde farklı açılardan ele alınmış, tartışılmış olsa da dilbilimciler ve çeviribilimciler tarafından eşdeğerlik konusunda henüz tam bir uzlaşıya varılamamıştır (Yılmaz, 2021: 51).

Bir kültürü oluşturan unsurlar arasında toplumun âdet, gelenek ve görenekleri, inançları ve dini yaşama biçimleri düşünülürse kültürü, bir millete ait değerler olarak tanımlamak mümkündür. Her dilin bir kültüre özgü olma durumu vardır. Birbirine yakın, komşu toplum ve kültürlerde çeviri ve eşdeğerliği konusu daha kolay sağlanırken birbirinden farklı kültürlerde çeviride eşdeğerliği sağlama bakımından bazı zorluklar yaşanmaktadır. “Özellikle farklı dil ailelerinden gelen iki dil arasında bu örtüşme daha da zorlaşabilmektedir. Örneğin, Arapça-Türkçe dil çiftine bakıldığında gerek dilbilgisi gerekse üslup gibi pek çok açıdan birebir eşdeğerlik kurulamamaktadır. Bu yüzden bazı dilbilimciler/çeviribilimciler çeviride eşdeğerliliğin sanıldığı kadar kolay olmadığını savunurken, Humboldt gibi bazı dilbilimciler, eşdeğerliliği değerlendirirken “çevirilmezliği” de savunmuşlardır. Tüm bu yaklaşımlar dikkate alındığında, çeviride asıl sorunun, “eşdeğerlik kurma sorunu” olduğunu söylemek mümkündür” (Yılmaz, 2021: 52).

Çevirmen açısından bakıldığında diller ve kültürler arasında bir aracı ve köprü vazifesinde olduğunu söylemek mümkündür. Bu görevi nedeniyle çevirmen, toplumu, kültürünü, değerlerini, o toplumu yansıtan ve temsil eden özellikler sayılan kültürel unsurları hedef dile aktarabilmelidir. Suçın’ın (2013: 134) de belirttiği gibi; çeviri, kültürlerarası bir aktarımı işaret etmektedir. Diller arasındaki kültürel farklılıklardan doğan çeviri sorunları dilbilgisel sorunlardan daha zor ve karmaşık olabilmektedir. Çeviri yapılan diller arasındaki toplumsal unsurlar, dili

kullanım şekillerinden dini yaşam tarzlarına farklı çağrışımlar ortaya çıkarabilir. Örneğin “aşure yemeği” gibi çeviri literatüründe kültür odaklı olan adlandırılan bu kavramlar için çevirmenin İslam hakkında asgari düzeyde genel kültür bilgisine, aşure gününün Müslüman toplumlar için ne ifade ettiğine ve o gün pişirilen aşure yemeğinin ne anlam taşıdığına dair bilgi sahibi olması gerekir.

İki dilin sosyokültürel ve dini bağlamları birbirine yakın olduğu ölçüde çevirmenin işi kolaylaşmakta uzaklaştıkça da zorlaşmaktadır. Kaynak dil ve hedef dil arasındaki bu uzaklık arttığı oranda çeviride anlamsal boşlukların da artması kaçınılmazdır (Suçin, 2013: 135).

Newmark’ın anlamsal ve iletişimsel çeviri kavramları da yine çeviri sürecinde eşdeğerliği sağlamak için metin türü ve içeriği ile okur kitlesinin de özelliklerinin önemine vurgu yapar. Dolayısıyla kaynak ve hedef dil arasındaki doğal farklılıklardan ortaya çıkan durumları farklı yöntemlerle çözmek ve kaynak dildeki anlam ve mesajın etkisinin bir benzerini yani kaynak metnin eşdeğerini hedef dilde oluşturmak çevirmenin görevlerindedir. Kaynak ve hedef dil arasındaki farklılıklar ne denli çok olsa da belirli stratejiler kullanılarak büyük oranda eşdeğer bir şekilde çevirinin yapılması mümkündür. Eşdeğerlik kavramı, kaynak ve hedef dilin aynı durumu dilsel farklılıklardan kaynaklı olarak farklı üslup ve yapıyla vermesiyle ilgili olarak kullanılan bir kavramdır (Şanverdi, 2021: 68).

Çevirmen, eşdeğerliği sağlamak için ödünçleme yapma, anlam-deyiş kaydırması, eğreltilme ve uyarlama yaparak çeviri yapabilir. Öncelikle metnin ihtiyacı olanı bulup ortaya çıkarması gerekir. Kaynak metinde yazarın asıl vurgulamak istediğinin aktarılması önemlidir. Çeviride eşdeğerliliği bozan faktörler, kültür ve dil uyumsuzluğu, diller arası ses-biçim-sözdizimi-anlam farklılıkları, dillerin anlatım farklılıkları ve yetersizliği ile çevirmen hatalarından kaynaklanmaktadır. Bu sorunlar çevrilemezlik olgusunu da olumsuz olarak körükler. Bütün bu güçlüklerle rağmen, çevirmen çeviri işlemi boyunca ortaya çıkan kayıpları en aza indirmenin yollarını aramalıdır (Demirezen, 1993: 228). Çevirmenin aktarabilme yetisi için, kaynak ve hedef dilin karşılıklı ilişkileri, eşdeğerlilikleri ve dinamik etkileşimlerini tanımaya dayanan bir yetenektir denilebilir. Dil içi ve dil dışı olarak ikiye ayrılan bu yetenekte dil içi kavramıyla kaynak metnin anlaşılması ve çeviri metnin yeniden üretilmesi açıklanırken dil dışı kavramı ile çevirmen ve iki dilin kültür, toplum, tarih gibi alan ve değerlerle tanışıklığı ifade edilmektedir (Baykan, 2005: 183).

### **ÇEVİRİDE SOSYAL VE KÜLTÜREL UNSURLAR**

Çeviride topluma ve kültüre özgü unsurların aktarımı bazı sorunlara yol açabilir. Özellikle kültürel öğeler, zamansal-dönemsel farklılıklar ve kaynak metnin o günkü dili, anlamı ve önemi çevirinin niteliğini etkileyen başlıca faktörlerdendir. Bu gibi durumlarda aktarımı sağlamak için tercih edilen yöntemler vardır.

Newmark’a göre kültür; hayat tarzı ve bu tarzın belli bir dili kullanan toplumdaki yansımaları, ortaya çıkan ürün olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda aynı dili

kullanan toplumlarda bile zaman zaman dil içi çeviriye ihtiyacın doğduğu dolayısıyla da uluslararası düzeyde eşdeğerlik bakımından tam olarak aktarılamayacağı ifade edilmektedir. Sonuç olarak burada denilebilir ki; kültürel öğeler ve sosyal unsurlar çeviri yoluyla başka bir dile aktarıldığı zaman ait oldukları toplum ve kültürdeki özgün anlamlarını ve orijinalliklerini yitirebilirler. Newmark'a göre diller ve kültürler arasındaki farklılıklar nedeniyle kültürel öğeler şu şekilde bir sınıflandırmaya tabi tutulmuştur: çevre, kamusal hayat, sosyal hayat, kişiye özgü hayat, gelenekler-görenekler-âdetler-sosyal faaliyetler ve bireysel ilgi alanları ve inançları (Newmark'dan aktr. Morsy, 2019: 2602-2603). Bu sınıflandırmaya göre kültüre özgü kavramların hedef dilde eşdeğerliğinin sağlanamaması durumunda çeviride izlenecek bazı yolları da açıklamıştır. Kaynak dil ile hedef dil arasında farklılıklardan doğan eşdeğerlik sorunları için farklı yolların izlenmesi gerekebilir. Buna göre; yabancılaştırma-öykünme-kültürel ödünçleme-iletişimsel çeviri ve yerlileştirme stratejilerinin bulunduğu kültürel ikame yoluyla çeviri, telafi, özelleştirme-genelleştirme, açıklama yoluyla çeviri, ekleme-çıkarma yoluyla çeviri kullanılabilir (Suçin, 2013: 202-230).

Kültürel öğelerin çevirisinde kullanılabilir olan yöntemleri Aixela iki ana grupta sınıflandırmıştır. Kaynak kültüre ait öğelerin korunarak hedef metin ve kültürene aktarılmasını “koruma stratejileri” kavramı açıklamaktadır. Burada amaç okuyucunun kaynak kültürü daha yakından tanınmasıdır. Hedef kültürün korunarak kaynak metindeki öğelerin değiştirilmesi ise “değiştirme stratejileri” olarak açıklanmıştır. Burada da hedef metindeki yabancı havanın az da olsa ortadan kaldırılmasıdır. Koruma stratejileri arasında tekrar, yazımsal uyarılma, dilsel çeviri, metin dışı açıklama ve metin içi açıklama sayılırken değiştirme stratejileri eşanlamlılık, sınırlı evrenselleştirme, tam evrenselleştirme, yerleşme, çıkarma ve öznel ekleme olarak sayılmaktadır (Alkan, Suçin, 2021: 135).

Buna karşılık Venuti çeviride iki kavrama işaret etmektedir: yerlileştirme ve yabancılaştırma. Bu terimler, yabancı metnin kültürüne karşı iki farklı etik tutum, ilgili metnin çevirisinde seçilecek etik bağlılıklar ve bu metnin çevirisi için seçilecek uygun stratejileri belirtmektedir (Alkan, Suçin, 2021: 136). Sonuç olarak karşılaştırıldığında bu yöntemler kültürel öğelerin çevirisinde birbirleri ile örtüşür niteliktedir.

Arapça ve Türkçe dil çifti bağlamında ele alındığında, kültürel farklılıklara örnek olarak بابا الفاتيكان يوحنا بولس الثاني ifadesi verilebilir. Bu ifadenin Türk okuyucusu ile Hristiyan Arap okuyucusu özelinde farklı çevirileri vardır. Türk okuyucusu için “Papa II. John Paul” şeklinde bir çeviri yeterli iken Hristiyan Arap okuyucu için yeterli değildir. Vatikan'daki Papa dışında Mısır ve Lübnan'da da bulunan başka ruhani kilise liderleri nedeniyle “Vatikan Papası İkinci Yuhanna Buls” gibi daha açıklayıcı bir ifade gerekmektedir (Suçin, 2013: 235-236).

Başka bir örnek olarak على يد ifadesi verilebilir. Türkçeye “tarafından” olarak aktarılan ifade Arapçada kelime çevirisiyle aktarım yapıldığında tam olarak asıl

anlamı karşılamamaktadır. Türkçeden Arapçaya yapılacak olan çevirilerde benzer şekilde “gına geldi” ifadesinde gelmek eylemsel bir anlama işaret ederken bu ifade Arapçaya aktarıldığında كفانا/مالتت/شعرت بالملل/خرجت عن طوري gibi fiiller ile anlam karşılanabilmektedir. Yine Türkçede birine karşı hissedilenler ile ilgili olarak kullanılan “elektrik alamadım” ifadesi Arapçada لا نتفق/ كيميائونا لا نتفق olarak kullanılmaktadır.

Arapçada misafir geldiğinde kullanılan خطوة عزيزة Türkçede “ayağına sağlık” ifadesi ile karşılık bulmaktadır. Burada da anlaşıyor ki her ne kadar kültürel ve coğrafi olarak yakın olan iki toplum ve kültürün dili de olsa bağlamsal olarak farklılıklar vardır ve dilin doğası gereğidir. Benzer şekilde Türkçede bir şeye çok üzülme durumlarında söylenen “ciğerim yanıyor” ifadesi Arapçada قلبي يحترق şeklinde kalp sözcüğü kullanılarak aktarılmaktadır. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Görülüyor ki iki farklı kültürün aynı kelime ve kalıplarla çeviri yoluyla kelimeler düzeyinde birbirleri ile eşleşmesi zor olabilmektedir. Kültürel unsurların kaynak dilden hedef dile aktarımı bazen bir kelime ile bazen de birkaç kelimedenden oluşan ifadeler yoluyla eşdeğerlik sağlanabilmektedir. Burada öne çıkan ana nokta kaynak dildeki anlamın hedef dilde verilmek istenen anlamı karşılamasıdır.

## SONUÇ

Bir aktarım aracı ve etkinliği olarak çeviri, sadece dil bilmenin yeterli olmadığı aynı derecede o toplumu ve kültürü tanımayı da gerektiren bir süreç olarak tanımlanabilir. Bu noktada çevirmene büyük sorumluluk düşmektedir. Sözcükler ve metinler salt bir anlamdan ibaret değildir. Bilakis bağlamsal olarak değişen anlamlara sahiptirler. Bunu da çeviri sürecinde diller arası eşdeğerlik olarak açıklamak mümkündür.

Sosyolojik değişkenler ve kültür farklılığı dile de yansır ve bu da dilin kullanımını etkiler. Baykan’ın (2005) da belirttiği gibi, kişilerin birbirlerine hitap şekli, masallara başlangıç ve bitirme biçimleri, edebiyat ürünleri ve bunlarda kullanılan dil ve üslup, hukuk metinleri dili, fıkra, halk türküleri gibi belli metinlerin içerik ve dilleri hep kültürü ve o toplumu yansıtan özellikler taşır. Dolayısıyla çevirmen bu gibi durumlarda kültürel normları ve farklılıkları dikkate almalıdır. Gazetede verilen ilanlar, yemek türleri ve tarifleri, iletişim şekilleri o topluma dair çok fazla bilgi verir.

Her ne kadar okuyucu kitlesi farklı kültür ve topluma ait olsalar da çeviri yoluyla birleştikleri noktalar bulunmaktadır. Erten’in (1993: 69-70) de belirttiği gibi kahvaltılık kelimesi evrensel bir anlam taşır ancak her kültür için anlamı farklıdır. Türkler için kahvaltılık peynir, ekme, zeytin ve çay iken İngilizler için “bacon and eggs” kahvaltılıktır. Ayrıca bu noktada kültürel odak kavramı da öne çıkmaktadır. İngilizler için spor, Fransızlar için şarap ve peynir, Almanlar için sos, İspanyollar için boğa güreşleri, Araplar için deve, Eskimolar için kar, Avusturyalılar için kangurular ve bunlarla ilgili kavramlar kültürel olarak büyük önem taşırlar. Bunlardan kaynaklı



ortaya çıkan çeviri sorunları olabilir. Dil ve kültürün ilişkisi göz önüne alınırsa çeviri mümkün olacaktır.

Sonuç olarak; çevirinin toplumlar ve kültürler arasında önemli bir rolü ve önemi vardır. Bu nedenle çeviri yapılırken belirlenecek stratejiler dikkatle seçilmeli, bu stratejilerin sosyo-kültürel unsurları tam ve doğru olarak aktarması sağlanmalıdır. Fakat bazı deyimler, kalıp ifadeler hedef dilde karşılığını bulamayabilir. Böyle durumlarda çevirmenin kullanacağı stratejiler belirleyici ve açıklayıcı rol oynayacaktır.

## KAYNAKLAR

- Aktaş, T. (1998). *Çeviri İşlemine Genel Bir Bakış*, Ankara: Orsen.
- Alkan, A. S., Suçin, M. H. (2021). Orhan Pamuk'un "Yeni Hayat" Adlı Romanındaki Kültürel Ögelerin Arapça Çevirileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme, *NÜSHA* (52), S. 129-146.
- Baykan, A. (2005). Sosyo-Kültürel Faktörlerin Çevirideki Rolü, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 14, s. 177-197.
- Boztaş, İ. (1992). Çeviri, Çeviride Eşdeğerlik ve Dilbilim, *Dilbilim* 20. Yıl Yazıları, Ankara.
- Demircioğlu, C. (2013). El-Cahız'dan Manastırlı Mehmet Rifat'a: Arap Çeviri Kuramcıları İle Osmanlı Mütercimleri Arasındaki Bağlantılar, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish and Turkic*, Volume 8/13, p. 739-759.
- Demirezen, M. (1993). Çeviride Eşdeğerlik Sorunu, *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.: VIII, Sayı 1, s. 221-230.
- Erten, A. (1992). Çeviride Kültürel Etkenler, *Çeviribilim ve Uygulamaları*, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mütercim-Tercümanlık Bölümü, S. 68-74.
- Göktürk, A. (1994). *Çeviri: Dillerin Dili*, İstanbul: YKY.
- Morsy, T. A. (2019). Newmark'ın Çeviri Yöntem ve Stratejileri Bağlamında Teneke Romanının Arapça Çevirilerinde Yerel Kültür Unsurlarının Aktarımı Üzerine Bir İnceleme, *Turkish Studies*, Volume 14, Issue 4, p. 2595-2624.
- Suçin, M. H. (2012). *Dünden Bugüne Arapçaya Çevirinin Serüveni*, Ankara: Kurgan Edebiyat.
- Suçin, M. H. (2013). *Öteki Dilde Var Olmak Arapça Çeviride Eşdeğerlik*, İstanbul: Say Yayınları.
- Şanverdi, H. İ. (2021). Çeviride Eşdeğerlik Bağlamında Necîb el-Kilânî'nin 'en-Nidâu'l-Hâlid' Adlı Romanının Türkçe Çevirilerinin Değerlendirilmesi, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 13, Sayı 26, s. 65-82.
- Vardar, B. (1978). *Başlıca Dilbilim Terimleri*, İstanbul.
- Yazıcı, M. (2010). *Çeviribilimin Temel Kavram ve Kuramları*, İstanbul: Multilingual.
- Yılmaz, S. (2021). *Çevirinin Estetik Boyutu (Arapça-Türkçe)*, İstanbul: Akdem Yayınları.

# SON BİÇİMLEME Mİ YOKSA GÖZDEN GEÇİRME Mİ? MAKİNE ÇEVİRİSİ DÜZELTMELERİNDE FARKLI YÖNTEMLER POST-EDITING OR PROOFREADING? DIFFERENT METHODS FOR MACHINE TRANSLATION CORRECTIONS

Serap IŞIK<sup>1</sup>, Buğra KAŞ<sup>2</sup>

---

## Öz

Çevirmenler, makine çevirisi yoluyla ortaya çıkan erek metinde hataların bulunması ve düzeltilmesinde çoğunlukla gözden geçirme (proofreading) ve son biçimleme (post-editing) yöntemlerini kullanırlar. Bu iki kavram arasında birçok benzerlik bulunsa da temelde birbirlerinden ayrıldıkları noktalar bulunmaktadır. Son biçimleme, makine çevirisi sonrasında yanlış, eksik veya fazla aktarılan bölüm varsa tespit etmek ve erek metnin yapısal sorunlarını düzeltmektir. Son biçimleyici erek metne eleştirel bir şekilde değerlendirir ve detaylı bir inceleme sonucunda metni şekillendirir. Bu sayede kaynak metindeki mesajın doğru aktarıldığından emin olunur. Gözden geçirme ise, son biçimleme yapıldıktan sonra, hala gözden kaçan hataların olup olmadığını kontrol etme amacıyla yapılır. Bu aşama son biçimleme kadar detaylı yapılmaz ve bir son kontrol görevi görür. Bu makalenin amacı gözden geçirme ve son biçimleme arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları nitel araştırmalar sonucunda edinilen bilgiler doğrultusunda ortaya koyarak, hangi durumda hangi yöntemin daha uygun olabileceğini tartışmaktır. Ulaşılması hedeflenen sonuç ise bu iki kavramın temelde farklı olduklarını, farklı amaçlarla kullanıldıklarını, aralarındaki farkları ortaya koymaktır. Bu alanda yapılan çalışmalar incelenecek ve sonuçlar bu bakış açısıyla değerlendirilecektir.

**Anahtar Kelimeler:** son biçimleme, gözden geçirme, makine çevirisi, düzeltme, erek metin

## Abstract

Translators mostly use the methods of proofreading and post-editing to find and correct errors in the target text generated by machine translation systems. Although there are many similarities between these two concepts, there are points where they differ from each other. The post editing is to detect any incorrect, missing or over-translated parts after machine translation and to correct the structural problems of the target text. The post editor evaluates the target text critically and shapes the

1 Öğr. Gör. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Tokat, Türkiye. serap.isik@gop.edu.tr

2 Öğr. Gör. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat Meslek Yüksekokulu, Yabancı Diller ve Kültürler Bölümü, Tokat, Türkiye. bugra.kas@gop.edu.tr

text through detailed examination. In this way, it is ensured that the message in the source text is transmitted correctly. The proofreading, on the other hand, is done after the post editing to check if there are still overlooked errors. This step is not as detailed as post editing and is considered as a final check. The aim of this article is to discuss the similarities and differences between proofreading and post editing considering the information obtained as a result of qualitative research, and to discuss which method may be more appropriate different situations. The intended result is to reveal that these two concepts are fundamentally different, that they are used for different purposes, and how they differ from each other. Studies about this topic will be examined and the results will be evaluated from this point of view.

**Keywords:** post editing, proofreading, machine translation, correction, target text

### **Giriş**

Teknoloji birçok alanda etkili olduğu gibi çeviribilim alanında da köklü değişimlere yol açmıştır. Çeviri sürecinde kullanılan teknolojik araçlar sadece çevirmenlerin çeviri alışkanlıklarını değiştirmekle kalmamış aynı zamanda akademik çalışma alanlarının da çeşitlenmesini sağlamıştır. Çeviri teknolojilerindeki gelişmeler sayesinde ön biçimleme, son biçimleme, gözden geçirme gibi birçok yeni kavram ortaya çıkmış ve araştırmacıların teknoloji ve çeviri bağlantısını konu alan çalışmalar hız kazanmıştır.

Çeviride teknoloji kullanımı fikri tarihsel açıdan incelendiğinde 1940lı yıllara, bilgisayarın icat edildiği döneme dayandırılabilir ancak özellikle son 20 yıldaki teknolojik gelişmeler çeviri teknolojileri kullanımında yaygınlaşma ve bu alanda hızlı bir gelişme görülmesine sebep olmuştur (Sin-Wai, 2017, s.1). Günümüzde çeviri olgusuna hangi açıdan yaklaşılsa yaklaşılsın, teknoloji ile bağlantısı bulunabilir. Makine çevirisi ve bilgisayar destekli çeviri araçları sistemlerinin hem sayıca çoğalması hem de ürün kalitesini artırmaları, çeviride teknoloji kullanımı ile ilgili araştırmaların sayısını da artırmaya başlamıştır. Ortaya çıkan araştırma alanlarından biri de makine çevirisi sonrasında erek metin üzerinde yapılması gereken düzeltmelerdir. Gözden geçirme ve hataları düzeltme aslında her çeviri süreci sonrasında yapılır ancak makine çevirisi sonrasında yapılan düzeltmeler için dikkat edilmesi gereken daha farklı noktalar vardır. İnsan çevirisi ve makine çevirisi arasındaki en belirgin farklardan biri makine çevirileri sonucunda oluşan erek metinde kültürel öğelerin, özel isimlerin, mecazi anlamda kullanılan kelimelerin makine tarafından çoğu zaman algılanamaması ve bu tür bölümlerin çevirmen tarafından gözden geçirilerek düzeltilmesinin gerekmesidir. Her ne kadar son yıllarda makine çevirilerinde belirgin iyileştirmeler yapılırsa ve erek metinlerin kalitesinde ciddi artışlar gözlemlense de mükemmel veya mükemmele yakın çeviriler henüz mümkün değildir ve kalite açısından insan çevirisi kaynak metnin algılanması ve dönüştürülmesi gibi birçok açıdan makine çevirisine kıyasla hala çok

daha avantajlı bir noktadadır. Bu çalışmada da sıklıkla birbirine karıştırılan bu iki yöntemin farkları nitel araştırmalar yoluyla ortaya konacaktır. İlk bölümde makine çevirisinin tarihsel gelişiminden kısaca bahsedilecek, makine çevirisine tarihsel süreçte neden ihtiyaç duyulduğu, avantaj ve dezavantajları, yaygınlığı, günümüzdeki kullanımı hakkında bilgi verilecektir, ikinci bölümde makine çevirisi sonrasında neden düzeltmelere ihtiyaç duyulduğu ve bu düzeltmelerin hangi yöntemlerle, nasıl yapılabileceğinden bahsedilecektir. Gözden geçirme ve son biçimleme hakkında bilgi verilecek, aralarındaki farklar ortaya konarak hangi durumlarda hangi yöntemin kullanılabilceği tartışılacaktır.

### **Makine Çevirisi ve Tarihsel Gelişimi**

Çeviri eyleminin başlangıcının insanlığın varoluşuna dayandığına inanılmaktadır. Farklı dilleri konuşan insanlar için çeviri her zaman bir iletişim amacı olmuş, yüzyıllar boyunca da dönem şartlarına göre bu alanda farklı anlayışlar hakim olmuştur. Teknolojinin hayatımızın birçok alanına dahil olup tüm alışkanlıklarımızı değiştirdiği son yıllarda da çeviri çalışmaları da bu koşullardan etkilenmiş ve artık günümüzde çeviri eylemini teknolojiden bağımsız düşünmek neredeyse mümkün değildir. İletişim teknolojilerinin gelişmesiyle insanlar artık dünyanın birçok bölgesi ile daha hızlı iletişim kurabilmekte ve bu da ülkeler arası etkileşimi artırmaktadır. Küreselleşme etkisiyle ülkeler daha önce hiç olmadığı kadar iletişime ve bununla birlikte çeviriye ihtiyaç duymuştur. “Bilgisayarların birçok işi kısa sürede yapabileme ve bilgi depolamadaki kapasitesi göz önüne alınarak, başlarda insan çevirmene gerek duyulmadan 2 bilgisayarların kaynak bir dilden erek bir dile otomatik olarak çeviri yapabileceği fikri doğmuştur” (Balkul, 2015, s.1). Gelişen teknoloji, yeni icatlar, gelişen sanayi ve seri üretim, artan ithalat ve ihracat gibi sebeplerden dolayı ihtiyaç duyulan ve yapılan çeviri miktarı artmış, teknolojik gelişmeler de çeviri çalışmalarını daha hızlı ve daha pratik yapabileme amacıyla kullanılmaya başlanmıştır. Dünya çapında var olup birçok ülkede faaliyet göstermek isteyen kuruluşlar her bir ülkedeki insanlara ulaşabilmek ve onları etkileyebilmek için çeviriye duyulan ihtiyaç arttığı için, çeviride teknoloji kullanımı da aynı doğrultuda gelişme göstermiştir.

Günümüzde teknoloji kullanılmadan gerçekleştirilen çevirilerin sayısı çok azdır. “Bütün bilgisayar destekli çeviri sistemleri üretkenliği artırmayı amaçlar” (Sin-Wai, 2017, s.38, çev. Serap Işık). Teknoloji sayesinde çeviride üretkenlik belirgin bir biçimde artmaktadır. Şüphesiz, bu sayede çeviriler daha hızlı, daha ucuz ve daha sistemli yapılmaktadır. Online sözlükler, çeviri bellekleri gibi çeviri teknolojilerinin çevirmenlere fayda sağlayan birçok yardımcı araç olsa da makine çevirilerinin insan çevirilerinin yerini tutması elbette mümkün değildir. “Doğal diller oldukça karmaşık olduğundan makine çevirisi son derece zor bir görevdir. Birçok kelimenin birden çok anlamı vardır, cümlelerin çeşitli yorumları olabilir ve bir dildeki belirli dilbilgisi yapıları, başka bir dilde var olmayabilir” (Bowker ve Ciro, 2019, s.37, çev. Serap

Işık). Dillerin karmaşık yapıları, bazı durumlarda iletilmesi gereken mesajın erek metinde yer bulamamasına neden olur. Bu da tarihte ilk etapta insan müdahalesi olmadan gerçekleştirilecek bir makine çevirisi hayalinin zamanla neden insan çevirilerine yardımcı makine çevirileri fikrine dönüştüğünü açıklamaktadır. İnsan müdahalesi olmadan makine çevirisinin tam olarak başarılı olması ihtimali çok düşüktür. Buradaki müdahaleden kasıt çeviri sonrasında düzeltme işlemleridir. Çevirmen, makine çevirisinden çıkan erek metni, kaynak metnin mesajını aktarıp aktarmadığını kontrol edip gerekli yapısal ve içerik düzeltmelerini yapmadığı takdirde erek metin beklentileri karşılamayacaktır.

### **Neden düzeltmelere ihtiyaç duyarız?**

#### **Gözden geçirme ve son biçimleme nedir?**

“Yazma süreci ancak ilk taslağınızın son kelimesini yazdığınızda başlar. Taslağa şekil veren ve onu etkileyici bir metne dönüştüren şey düzeltme ve gözden geçirme aşamalarıdır.” (Smith, 2003, s.13, çev. Serap Işık)

Çeviri süreci tamamlandıktan sonra çevirmen için süreç bitmiş sayılmaz. Çünkü çevirmen aynı zamanda erek metni gözden geçirebilmelidir. Yaptığı çeviriye eleştirel bir gözle bakabilmelidir çünkü çeviri sürecinde yapılmış olası hatalar, sapmalar veya dilbilgisi hataları olabilir. Çevirmen yaptığı çeviriye dışarıdan bir gözle okuyarak, kaynak metin ve erek alıcı taslağı ile karşılaştırarak gözden geçirmeli ve olası hataları tespit etmelidir. Bu doğrultuda da hataları düzelterek skoposa uygunluğu sağlamalıdır.

Son biçimleme, makine çeviri sistemleriyle var olduğu için muhtemelen insan-makine iş birliğinin en eski şeklidir. (O’Brien, Balling, Carl, Simard ve Specia, 2014, s. VII). Düzeltme işlemleri çevirmenin hiç müdahale edilmemiş makine çevirileri üzerinde metnin gerektirdiği kriterler doğrultusunda yaptığı değişikliklerdir. “Düzeltilmelerin genel ilkesi çok açık ve basittir: iyi olduğundan emin olmak için ne yaptığınızı kontrol edin. İyi bir çevirmen kontrol etmeden asla bir çevirinin bittiğini söylememelidir, bir aşçının da tatmadan asla yemek servis etmeyeceği gibi” (Sunkova, 2011, s.5, çev. Serap Işık).

Çevirmenin amacı, sistemin farklı algıladığı bölümleri tespit ederek hataları gidermek, çevirinin kalitesini artırmaktır. Ham çeviriye son halini vermek için çevirmen son biçimleme ve gözden geçirme aşamalarında gerekli gördüğü düzeltmeleri yapar. Çeviri sonrasında yapılan her düzeltme işlemi, metnin daha kolay anlaşılması için hataları tespit etmek, anlamsız ya da eksik bölümleri tamamlamak ve daha anlamı daha berraklaştırmak ve metni daha doğal göstermektir.

Düzeltilme işlemleri insan veya makine çevirisi fark etmeksizin her çeviri sonrasında takip edilmesi gereken aşamalardır. Ancak insan ve makine çevirisi sonrasında düzeltilmelerde, kişiler metinlerde farklı noktalara yoğunlaşabilirler. “Makine çevirisi hataları dil kombinasyonuna, metin türüne, konu alanına ve makine çeviri sistemine bağlıdır” (Bowker ve Ciro, 2019, s.78, çev. Serap Işık).

Makine çevirisi sonrasında özel isimler, deyimler, kültürel ögeler vb. gibi sistemin zorlanabileceği noktalar hata potansiyeli yüksek olduğu için insan çevirilerine göre daha dikkat edilmesi gereken kısımlardır. Ayrıca kaynak dil ve hedef dilin farklı dil ailelerinden olması da kontrol aşamasında dikkat edilmesi gereken noktalardandır. Hedef dilin yapısı çevirinin yönünü belirleyecektir. Bu durumlarda çeviri sonrası cümle yapılarının kontrolü daha da önem taşır.

Çeviri sonrası için iki aşama son biçimleme ve gözden geçirmedir. Bu iki aşama zaman zaman birbirinin yerine kullanılsa da aralarında farklar vardır. Normal koşullarda makine çevirisi ürünü son biçimleyici tarafından cümle yapısı, terminoloji, yazım ve noktalama kuralları, içerik gibi başlıkları detaylı bir şekilde kaynak metin ile karşılaştırarak inceler, hatalar varsa tespit eder, düzeltir, anlamı güçlendirmek gerekirse gerekli değişiklikleri yapar ve metni doğallastırır. Sonrasında ise, işverene, şirkete veya müşteriye teslim etmeden, eğer basılacak bir yayınsa basmadan önce gözden kaçan ufak hatalar var ise bunları tespit etme amaçlı son bir gözden geçirme aşamasına ihtiyaç vardır. Bu aşama mutlaka son biçimlemeden sonra olmalıdır çünkü gözden geçirme zaten son biçimleme yapılmış olduğu düşüncesiyle yapılır. Kullanılan terminolojinin uygunluğu, cümle yapısının detaylı analizi, içerik gibi kriterler gözden geçirme aşamasında çok dikkate alınmaz. Daha çok yazım yanlışı, sayfa düzeni, anlaşılabilirlik gibi kriterler doğrultusunda erek metin son bir kez okunur ve bu noktalarda gözden kaçan eksikler varsa belirlenmiş olur. Düzeltme işlemleri çeviriyi yapan kişi tarafından da yapılabilir ya da bir başka profesyonel tarafından da kontrol edilebilir. Her ikisinin de avantajları olduğundan eğer yeterli zaman varsa çevirmenin kendi yapacağı bir son biçimleme ve gözden geçirme aşamasından sonra bir başka profesyonelin de gözden geçirmesi çeviri kalitesi açısından faydalı olabilir. Kontrol aşamaları çeviri sürecinin kalitesini artırmak için sanılandan daha önemli ve dikkat edilmesi gereken bir aşamadır.

Çeviri süreci sonrasında ilk aşama olan son biçimleme (post-editing) çeviri eyleminin var oluşundan beri yapılmaktadır ancak son biçimleyiciler matbaanın bulunması ve basılı yayın sayısının artmasıyla daha da önem kazanmıştır. İlk zamanlar basım işlemleri çok maliyetli olduğu için hataya mümkün olduğunca az yer verilmekteydi. Bu yüzden çeviri eser olsun olmasın son biçimleme işlemleri yaygınlaşmaya başlamıştı.

Makine çevirisi fikrinin ortaya atıldığı ilk dönemlerde son biçimleme işlemi gerekli görülmemekte hatta çeviri sürecinde yer almaması gerektiği düşünülmekteydi. Bunun sebebi, MÇ fikrinin ilk oluştuğu dönemlerde amaç hiçbir insan müdahalesi olmadan kaliteli çeviriler yapmaktı. MÇ sonrası bir insan müdahalesi bu amaca hizmet etmeyecek, son şekil makine yerine bir insan tarafından verilmiş olacaktı. Ancak zamanla makine çevirisi fikri yerini bilgisayar destekli çeviriye bırakınca bu durum değişmeye son biçimlemenin önemi tekrar artmaya başlamıştır (Vieria ve Alonso, 2019, s.2).

Son biçimleyiciler makine çevirisi olsun olmasın erek metinleri ihtiyaç duyarlarsa kaynak metinle de karşılaştırarak detaylı bir şekilde birçok açıdan inceleyen, gerekli yerlere müdahale eden profesyonellerdir. Çeviri teknolojilerinin artması ile birlikte bu alanda da çalışmalar hız kazanmıştır ancak henüz bir son biçimleyiciden gerçekçi olarak hangi üretkenliğin beklenebileceği net değildir (O'Brien, 2011, s.2).

Makine çevirisi sonrasında da hata potansiyeli yüksek olduğundan bu incelemeler çok daha detaylı yapılır. Erek metne birçok açıdan yaklaşılabilir.

*[...] dilbilgisi denetimi, büyük-küçük harf yazım denetimi, bitişik-ayrı yazım denetimi, noktalama işaretleri denetimi, yazım/imla kuralları denetimi, tarih-rakam yazımları denetimi, ana dilden başka bir dile metin oluştururken ortaya çıkabilecek yanlış kullanımları, yanlış kalıpları veya gündelik dildeki ifadeleri tanıyıp daha resmi bir dil, daha ileri bir üslup tercihinde bulunmak. (Türkmen, 2020, s.16)*

Bu kriterler her ne kadar her profesyonel için farklılık gösterse de genel olarak bu başlıklar altında toplanabilir. Ancak metnin türü, hedef ve kaynak dil özellikleri, kaynak metnin yapısı gibi etkenler son biçimlemeyi etkileyeceğinden daha fazla ya da daha az kriterin dikkate alınmasına neden olabilir. Örneğin, kaynak dilin hedef dille aynı dil ailesinden olması ve makine çevirisi öncesinde yapılmış olan bir ön biçimleme sayesinde çeviri sonrasında son biçimleme aksi bir örneğe göre daha sınırlı olabilir. Ancak tam tersi bir örnekte belki de son biçimleyici cümle yapılarındaki büyük sıkıntıları, kelime yanlışlarını metnin içeriğini etkileyecek seviyede olduğunu tespit ederse, ya bir ön biçimleme yaparak tekrar makine çevirisi sistemine koyabilir ya da birçok bölüme tamamen müdahale etmek zorunda kalabilir. Bir nevi makine çevirisinden çıkan erek metnin kalitesini kaynak metnin kalitesi belirlemektedir.

Son biçimleme işleminin daha kısa sürmesi, yani daha az hata ile karşılaşmak için kaynak metnin incelenmesi çok önemlidir. Debra Hart May *Proofreading Plain and Simple* kitabında ön biçimleme yapılmadan çeviriye başlamayı bir duvarı hazırlamadan direkt boyamaya başlamaya benzetir (1997, s.45). Kaynak metinde cümle yapısı, yazım ve noktalama, dilbilgisi gibi konularda yapılacak bir inceleme ve gerekirse ön biçimleme makine çevirisinin daha kaliteli olmasına ve dolayısıyla son biçimlemenin daha etkili olmasını sağlar. Örneğin kaynak metinde yanlış kullanılan bir virgül ya da nokta makine çevirisinin kalitesiz olmasına neden olacak ve son biçimleme sürecinde daha fazla düzeltmeye ihtiyaç duyulacaktır. Bu nedenle ön biçimleme çeviri sürecinin kalitesi için gereklidir.

Günümüzde makine çevirisi sonrası düzeltmelerin standart bir işlem haline gelmesiyle bu aşama için belirli kriterler belirlemek, çevirmenleri bu konuda eğitmek ve performanslarını değerlendirme kriterleri belirlemek için 2016'da yayımlanan TAUS raporunda son biçimleme işlemi hakkında detaylı incelemeler ve öneriler mevcuttur. Raporda son biçimleme işlemi "full post editing" ve "light post-editing" olarak 2ye ayrılmaktadır. "Full post-editing" ile anlatılmak istenen daha detaylı yapılan hem içerik hem de dilbilgisi düzeltmeleridir. Bu tür bir işlemde kaynak

metinle karşılaştırma yapılabilir ve çevrilmemiş, çeviri yoluyla fazladan eklenmiş, anlamı bozan öğeler belirlenebilir. “Light post-editing” ile anlatılmak istenen de yapısal ciddi sorunları olmayan, kelime, yazım ve noktalamaya yoğunlaşarak daha çok anlamın aktarılıp aktarılmadığını kontrol amaçlı yapılan daha yüzeysel bir son biçimleme türüdür. Her ne kadar dilbilgisi açısından düzeltilmesi gereken noktalar olsa da kaynak metindeki mesajın erek okuyucuya aktarılabilirdiği metinler için raporun devamında “yeterince iyi kalite” tanımlaması yapılmıştır (Massardo, Meer, O’Brien, Hollowood, Aranberri, Drescher, 2016, s.8). Son biçimleyicinin hangi yöntemi kullanacağı hem hedef ve kaynak dil ilişkisi, ön biçimleme yapılıp yapılmadığı, metnin türü gibi etkenlere bağlı olup biçimleme için ne kadar zamanı olduğu da önemlidir.

Son biçimleme işleminden sonra gelen bir diğer adım da gözden geçirme (proofreading) aşamasıdır. Bu da bir kontrol aşaması olduğundan çoğunlukla düzeltme işlemi ile karıştırılmaktadır ancak gözden geçirme aşaması her zaman potansiyel olarak metinde bir hata bulunduğu düşüncesi ile yapılmayabilir. Son biçimleyici erek metne, özellikle makine çevirisi sonrasında çok yüksek olasılıkla hata bulunabileceği düşüncesi ile detaylı yaklaşmakta ve düzeltme yapmaktadır. Günümüzde hiçbir makine çevirisi sisteminin insan çevirisi eşdeğerinde bir kalitede çeviri yapamayacağı genel olarak kabul gördüğünden, son biçimleyiciler, az ya da çok, erek metinlere müdahale etmektedirler. Gözden geçirme aşamasında ise yüksek ihtimalle bir hata bulunacağı düşüncesinden çok gözden kaçan bir detay olup olmadığı kontrol edilir.

*Gözden geçirme, bir pastaya son rötuşları yapmaya oldukça benzer. Tıpkı kremanın pastadaki çatlakları veya kusurları örtmesi ve onu tamamen yeni bir seviyeye taşımaya gibi, gözden geçirmek de cila yapar ve belgenizi mükemmelleştirir. (The History of Proofreading, 2017, çev. Serap Işık)*

Gözden geçiren kişiler (proofreader) de son biçimleyiciler gibi matbaanın bulunuşu ve basımın attığı dönemlerde önem kazanmıştır. O dönemlerde basılan ilk kopyaları yazım yanlışı, sayfa, baskı düzeni gibi noktaları kontrol etmeleri için işe alınan insanlar olmuş ve bu iş günümüzde de hala önemini korumaktadır (Azeez, 2020, s.3).

Gözden geçiren kişi (proofreader) içerik ve kullanılan terminoloji uyumu, dilbilgisi kuralları, kaynak metindeki mesajın erek metinde yer alıp almadığı gibi detaylı incelemeleri çoğu zaman yapmaz. Ancak çok belirgin hatalar varsa çevirmen bunu fark eder ve düzeltme önerisinde bulunur. Bu tür incelemeler yerine yazım yanlışlarına, imla kurallarına, çevrilmemiş ya da fazladan eklenen bölüm olup olmadığına, sayfa düzenine göz atarak, dikkatli bir okuma yapar ve erek metnin müşteriye ulaşmasına veya yayın ise basılmasına giden son kontrolü yapmış olur. Bu işlem sadece basımdan önce de yapılmayabilir, basılacak eserin basılmış ilk kopyası üzerinden de kontroller sağlanarak baskıya devamı sağlanabilir. Gözden geçirme aslında bir okuma becerisi olarak kabul edilebilir ancak normal bir okuma



eyleminden farklı olarak metin kontrolleri yapılıır. Bu aşamada okuyan kişinin metne müdahale etmesi beklenmez hatta çoğu zaman tercih edilmez, sadece göze çarpan kısımları işaretlemesi istenir.

*Son biçimleme, kavramsal bilgi parçalarını tutarlı ve etkili bir şekilde ifade edilen fikirlere dönüştürmek ve analiz etme sürecidir. Asıl amacı, tutarlı ve anlamlı bir bütün oluşturmaktır. Son biçimleme, ağaçları değil ormanı görebilmeyi gerektirir. Gözden geçirme ise ağaçları, dalları, yaprakları ve hatta yapraklardaki böcekleri incelemeyi gerektirir. (May, 1997, s.108, çev. Serap Işık)*

Gözden geçirme sadece çevrilmiş bir metnin kontrolü için gerekli olan bir işlem değildir. İnsanlarda zaten yazılan her şeyin doğruluğunu kontrol etme eğilimi vardır. Anadilde yazılmış da olsa insanlar birine bir belge göndermeden ya da bir kitap basmadan önce hatta birine telefon numarasını yazıp vermeden önce hızlıca da olsa kontrol etme ihtiyacı duyar. Elbette gündelik hayattaki kontrol daha yüzeyseldir. Makine çeviri sonrasında her ne kadar bir son biçimleme işlemi yapılsa da yine de gönderim ya da basım öncesi gözden geçirilmelidir.

Normal şartlarda, eğer son biçimleme işlemi iyi yapıldıysa ve erek metin her açıdan detaylı incelendiyse, gözden geçirme aşamasında çoğu zaman yapılacak bir değişiklik olmaz. Çıkan hatalar genelde yazım yanlışı veya dizgi hatası olur. Birçok dilbilgisi hatası veya anlamsal boşluklar bulunması son biçimleme işleminin gerektiği gibi yapılmadığını gösterir. Son biçimlemenin de daha kısa sürede ve en az düzeltme ile sonlanması için ön biçimlemenin gerekli olduğu düşünüldüğünde kaliteli bir makine çevirisi için her aşamanın birbirine bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Debra May, kitabında etkili yazma aşamalarından bahsederken yazma aşamasından önceki hazırlık aşamasına tüm sürecin yüzde 30unu, yazma sonrası düzeltme aşaması için yüzde 50sini ve en son aşama olan gözden geçirme aşaması için yüzde 5ini ayırır. Bunu makine çevirisi aşamaları için de düşünebiliriz. İyi planlanmış, ön biçimlemesi yapılarak gerçekleştirilmiş bir makine çevirisi sonrasında son aşamadaki gözden geçirme kısmı için çok daha az zaman ayrılmalıdır (1997, s.46).

Gözden geçirmeyi çevirmen kendisi yapabilir veya bir başkasının gözden geçirmesini isteyebilir. Kendisinin okuması hata varsa görebilmek için bazen dezavantaj olabilir çünkü son aşamaya kadar çevirmen metni birçok kez okumuş olacağı için hataları fark edemeyebilir. “Kendi kopyanızı yeniden okumanın gerçek sırrı onu yavaşça ve eleştirel bir şekilde okumaktır, sanki başka biri yazmış gibi” (Anderson, 1994, s. 2, çev. Serap Işık). Çevirmen metne dışardan, sanki ilk kez okuyormuş gibi eleştirel bir gözle yaklaşmalıdır. Ancak bu sayede düzeltilmesi gereken yerleri fark edebilir. Erek metni çevirmenden başkası da gözden geçirebilir. Bu, metne eleştirel gözle bakılabilmesi adına avantajlı olabilir. Ya da bazı durumlarda birden çok kişinin gözden geçirmesi de makine çevirisi olarak ortaya çıkan erek metnin doğallığı açısından faydalı olabilir.

## Sonuç ve Değerlendirme

Uzun zamandır insan çevirilerine yardımcı olma amacıyla çeviri alanında etkili olan çeviri teknolojileri çevirmenler tarafından günümüzde sıkça kullanılmakta ve artık bu alanın neredeyse vazgeçilmezleri haline gelmişlerdir. Neredeyse her çevirmen, özellikle eğitimlerini aldıkları sıralarda benimsedikleri için genç çevirmenler, bir şekilde çevirileri sırasında bu teknolojilerden faydalanmaktadırlar. Makine çevirisini ise artık de sadece çevirmenler değil farklı alanlardan birçok kişi farklı amaçlarla kullanmaktadırlar. Makine çevirisi kullanımının son yıllarda artmasıyla mükemmel doğallıkta çevrilemediği kabul edilen erek metinlerin üzerinde kesinlikle yapılması gereken düzeltme işlemlerinin önemi de artmıştır. Bu alanda yapılan akademik çalışmalara bakıldığında son yıllarda sayıca daha fazla olması da bunu desteklemektedir. Makine çevirisinin yaygınlaşmasıyla birlikte daha da öne çıkan kavramlar son biçimleme ve gözden geçirme aşamalarıdır. Ham makine çevirisi sonrasında metnin içerik ve yapısal yönlerini kaynak metin ile karşılaştırarak, metni doğallaştırmak için mutlaka son biçimleme işlemi yapılmalı ve en son aşamada gözden kaçmış olası hataları tespit edebilmek adına dikkatli bir son okuma, gözden geçirme işlemi yapılmalıdır. Bu aşamalar çevirinin başarısı ile direkt olarak bağlantılı olduğu için çok önem verilmeli ve günümüzde çevirmenlerin teknoloji ile bağı düşünüldüğünde mutlaka bu konuda eğitilmelidirler.

## Kaynakça

- Abby, & Abby. (2020, January 15). The History of Proofreading. Retrieved from <https://blog.papertrue.com/the-history-of-proofreading/>
- Anderson, L. K. (1994). *Handbook for proofreading*. Lincolnwood, IL: NTC Business Books.
- Azeez, Paiman & Koy, Koya & Region, Kurdistan & Iraq, F. (2020). Investigating Editing and Proofreading Strategies used by Koya University Lecturers.
- Balkul, H.İ. (2015). *Türkiye’de Akademik Çeviri Eğitiminde Çeviri Teknolojilerinin Yerinin Sorgulanması: Müfredat Analizi ve Öğretim Elemanlarının Konuya İlişkin Görüşleri Üzerinden Bir İnceleme* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya
- Bowker, L., & Ciro, J. B. (2019). *Machine translation and global research towards improved machine translation literacy in the scholarly community*. Bingley: Emerald Publishing.
- Brien, Sharon. (2011). Towards predicting post-editing productivity. *Machine Translation*. 25. 197-215. 10.1007/s10590-011-9096-7.
- Massardo, I., Meer, J., Brien, S., Hollowood, F., Aranberri, N., Drescher, K. (2016). *My Post-Editing Guidelines*: Amsterdam.
- May, D. H. (1997). *Proofreading plain and simple*. Clifton Park, NY: Thomson/Delmar Learning.
- Nunes Vieira, Lucas & Alonso, Elisa & Bywood, Lindsay. (2019). Introduction: Post-editing in practice – Process, product and networks. *The Journal of Specialised Translation*. 2-13.
- OBrien, S., Balling, L. W., Carl, M., Simard, M., & Specia, L. (2014). *Post-editing of Machine Translation Processes and Applications*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars.
- Sin-wai, C. (2019). *The future of translation technology towards a world without Babel*. London: Routledge Taylor & Francis Group.
- Smith, B. (2003). *Proofreading, revising & editing skills success in 20 minutes a day*. New York: LearningExpress.
- Sunkova, J. (2011). *Revising Translations: Corpus Investigation of Revision and Self-revision* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Masaryk Üniversitesi, İngiliz ve Amerikan Çalışmaları Bölümü, Çekya.
- Türkmen, Burcu. (2020). Çeviri Odaklı Metin Üretiminde Son-Biçimleyicilerin (Post-Editor) Yeri: Grammarly ve Türkçeyaz Karşılaştırmalı Analizi.

# ÇEVİRİ BEŞİNCİ DİL BECERİSİ MİDİR? LİSANS ÖĞRENCİLERİNİN ÇEVİRİYE OLAN ALGILARINI KEŞFETMEK: İNGİLİZCE ÖĞRETMENLİĞİ BÖLÜMÜ ÖRNEĞİ IS TRANSLATION THE FIFTH LANGUAGE SKILL? DISCOVERING UNDERGRADUATE STUDENTS' PERCEPTIONS ON TRANSLATION: THE CASE IN ELT DEPARTMENT

Sevcan BAYRAKTAR ÇEPNİ<sup>1</sup>

---

## Öz

Yabancı dil derslerinde, öğrencilerin yabancı dil bilgilerini artırmalarına yardımcı olmadıkları için yoğun bir şekilde eleştirilen Dilbilgisi Çeviri Yöntemine olan bağlılığı nedeniyle çeviri uzun zamandır olumsuz bir şekilde yorumlanmıştır. Bu çalışma, ELT öğrencilerinin bölümlerinin son yılında verilen “çeviri” ve “çeviri dersi” algılarını incelemektedir. Araştırma, sırasıyla nicel ve nitel yöntemlerin kullanıldığı açıklayıcı sıralı karma yöntem tasarımı benimsemiştir. Nicel veriler Google Formlar aracılığıyla bir algı anketi aracılığıyla toplanmıştır. Anket, öğrencilerin çeviri konusundaki deneyimleri, çeviri yaparken kullandıkları araçlar, çeviri derslerinde tercih edilen yöntemler ve metin materyalleri ile ilgili yakın uçlu sorulardan oluşmaktadır. Nitel veriler, öğrencilerin dil derslerinde çevirinin önemi hakkındaki ek yorumlarını ölçen odaklanmış grup görüşmeleriyle ortaya çıkarılmıştır. Bu çalışma öğrencilerin günlük uygulamalarına ve çeviri derslerine ilişkin algılarına ışık tutmaktadır. Nitel bulgular, ELT bölümlerinde verilen çeviri derslerinin önemini açıkça desteklemektedir.

**Anahtar kelimeler:** çeviri, dil öğretimi, dil öğrenimi

## Abstract

Translation has long been negatively annotated in foreign language classes due to its attachment to Grammar Translation Method which is intensely criticized for not helping learners increase their foreign language knowledge. This study explores ELT students' perceptions of “translation” and “the translation course” given in the last year of their department. The research adopts an explanatory sequential mixed-method design in which both quantitative and qualitative methods were used respectively. The quantitative data was collected through a perception questionnaire via Google Forms. The questionnaire consists of close-ended questions regarding students' experiences in translation, the tools they use while translating, preferred methods and text materials in translation courses. The qualitative data was elicited

---

1 Öğr. Gör. Dr. sevcan.bayraktarcepni@trabzon.edu.tr, School of Foreign Languages, Trabzon University, Turkey

through focused group interviews gauging students' additional comments on the importance of translation in language classes. The current study sheds light on students' everyday practices and their perceptions of translation courses. The qualitative findings clearly support the importance of translation courses given in ELT departments.

**Key terms:** *translation, language teaching, language learning*

### **Introduction**

Translation from the source language to the target one requires a great deal of cognitive engagement as translators must undergo multifaceted processes, including finding appropriate words or phrases, which requires enhanced vocabulary acquisition; finding accurate sentence structures, which requires acquisition of grammatical structure; ensuring semantic and pragmatic meanings of the target language, which requires a greater understanding of context and its culture. It would, for sure, be very easy when meaning in one language is conveyed with word-by-word translation. In such case, the job of a translator would be replacing words with one another and putting them into correct order. If translation was that easy, any machine would work perfectly, and no one would need to bother themselves to produce perfect translations. However, translation is considered to be non-deterministic and difficult due to different semantic and conceptual representations in languages. Sun (2015) relates translation difficulty with the level of cognitive resources consumed by translation tasks, in which the number of variables is considered to be indicators of cognitive effort (Kopoen, 2016). Therefore, as it requires effort on the part of translator, it can be considered as the fifth language skill that learners should develop, which is why more explicit and tangible value should be given to translation skills in language classes.

For a long time, translation has been considered as an impediment to language teaching, and outlawed in language classes (Cook, 2010). Any reference to one's L1 is considered to be interference to one's L2, affecting their interlanguage development adversely. However, learners and teachers have to refer to their L1 to make out meaning and refer it to what is newly learnt (Widdowson, 2010). That is, to build logical bridges between what is already known and what has recently learnt, learners tend to refer to their source languages, which means that there is a constant translation process in learners mind when they attempt to receive and use foreign language skills. Therefore, L2 should not be considered as a separate language entity, but the continuation of language learning process in which a human being already has one. There is no clear-cut distinction between translation and language learning. On one hand, a full competence in a foreign language calls for successful translation; on the other hand, the translation itself also has the potential to contribute to foreign language knowledge. Therefore, some universities include translation courses into their curriculum to teach translation principles (methods,

procedures, etc.) and raise learners' awareness of the target language by giving them a chance to do contrastive linguistic analysis between source and target texts (Popovic, 2001).

Translation has been seen as a general interpretative activity in which translators use all their linguistic resources at their disposal and try to make meaning in the target language. In this sense, the implementation of translation in language pedagogy could give teachers a chance to assess learners' current knowledge state and raise learners' awareness of their inadequacies in terms of lexical items and linguistic sources in the target language. In addition, translation triggers conscious learning and aids learners in putting their declarative knowledge to procedural one by asking learners to produce target language both orally and in a written way. Therefore, the integration of translation activities or specific translation courses in English Language Teaching Departments and other English major departments should be explicitly welcomed and highly valued.

Considering the essential role of translation in language pedagogy, this study explores the prospective English teachers' perceptions of both translation and translation courses that they receive. Therefore, the study aims to answer the following research questions:

- ✓ To which language skill do students studying in English Language Teaching Department relate the translation ability most?
- ✓ What are students studying in the English Language Teaching Department perceived benefits of translation course?
- ✓ What translation methods and materials do students studying in English Language Teaching Department prefer?
- ✓ To what extent are students studying in English Language Teaching Department willing to attend translation courses?
- ✓ What are the perceived reasons behind the overall results?

### **Use of Translation Method in Language Classes**

Translation activities have long been outlawed in language teaching pedagogy due to notorious outcomes of the Grammar Translation Method. However, the positive contribution of translation as a teaching technique can be witnessed with the opportunities it gives learners to have contrastive linguistic analysis, which can raise learners' awareness of the target language. Additionally, in learning formulaic or idiomatic expressions, translation activities may turn out to be futile as literal translations of such multi-word units are not enough to give exact meaning in the target language. Moreover, the structural differences that exist between source and target language may also yield some problems while translating. On such occasions, language teachers should play a facilitative role to take utmost advantage of translation to enable their learners to understand the intended meaning in the target language. Therefore, when carefully applied, translation activities may aid learners

forming mutual understanding between two languages and four basic language skills can benefit from translation (Bebby,2004)

Studies investigating learner perceptions on translation have shown that learners perceive translation exercises as useful and motivating activities (Carreres, 2006; Liao, 2002; Hervey et al., 2002). Learners' perceptions are essential as their learning experiences and success attributions share their achievements in language classes. On the other hand, some studies investigated teachers' perception of translation. For example, Kelly and Bruen (2015) explored whether negative annotation given to translation is reflected in the foreign language classroom practices of university lecturers. They conducted a case study and elicited data through qualitative interviews with six lecturers in Japanese and six in German. The study revealed widespread support on the use of translation. Depending on the arguments concerning the advantages of translation in language classes, this study attempted to gain more insights into pre-service English teacher candidates' perceptions on the utility of translation activities and the translation course in their department.

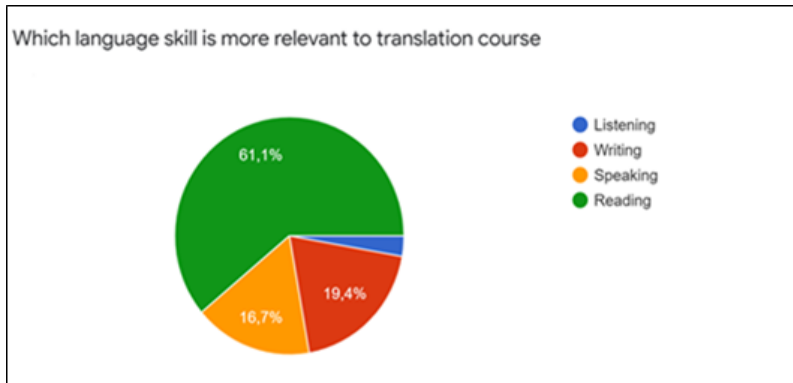
### **Methodology**

The current study is an explanatory sequential mixed-method design research in which both quantitative and qualitative methods were used respectively. The study was conducted in the Department of English Language Teaching in a state-run university in Turkey. First, a survey was conducted to explore the students' preferences and practices on translation courses. The participants in this study were 36 final-year undergraduate students studying in the English Language Teaching department. The survey investigating student preferences and practices in translation courses was administered by an online questionnaire (Google Form). The data collection can be divided into four sections that elicit the students' perception of the relation of other language skills (reading, writing, speaking, listening) to translation; the usefulness of translation course and translation skills; preferred translation methods and materials; and students' willingness to attend translation courses. The instrument was taken and adapted from Siregar's (2018) study. In addition, qualitative data was gathered from focused group interviews in which participants were asked questions depending on the results of the survey. Quantitative data obtained from the survey were tabulated as presented in the pie chart, while the qualitative data were subjected to content analysis.

### **Findings and Discussion**

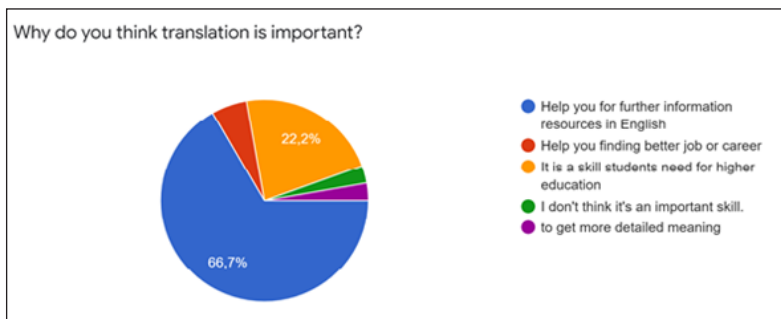
The first research question seeks an answer to participants' perceived relation of language skills to translation. Relation of language skills with translation is ranked as follows: listening 3%, speaking 16.7 %, writing 19.4%, and reading 61.1% (see figure 1). Reading skill is placed in the first rank. As complemented with the interview data, this result can be attributed to the importance of reading comprehension in the translation process. Thus, reading and translation are seen as

language processing skills in which learners build textual meaning and use reading comprehension as a pre-translation strategy.



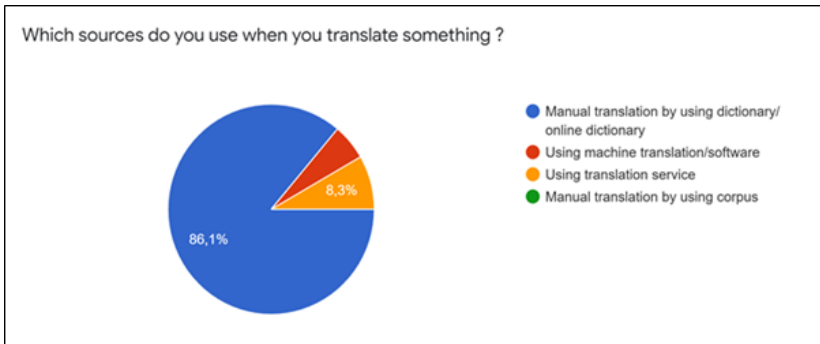
**Figure 1.** Pie chart for language skill and translation relations.

The second research question is concerned with participants' perception of the usefulness of translation courses and translation skills. 66.7 % of the participants thought that translation aids them in improving their language skills in English (see figure 2). The relationship between translation and other skills is also highlighted in the learner interviews. They consider that being good at other skills is a prerequisite for effective translation.



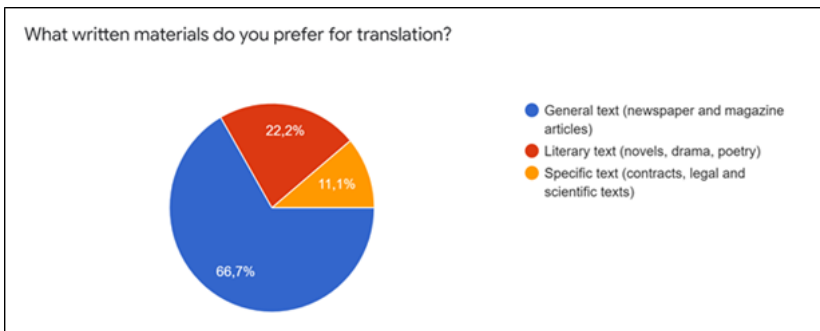
**Figure 2.** The importance of translation

The other research question gauges participants' preferred translation methods and materials. 86% of the participants reported that they translate manually by using a dictionary/ online dictionary. Depending on interview data, this result can be attributed to limited translation exercises in the classroom. They are asked to translate some sentences and discuss whether their translation is valid. Participants' responses in the interview show that they also use machine translation when needed.



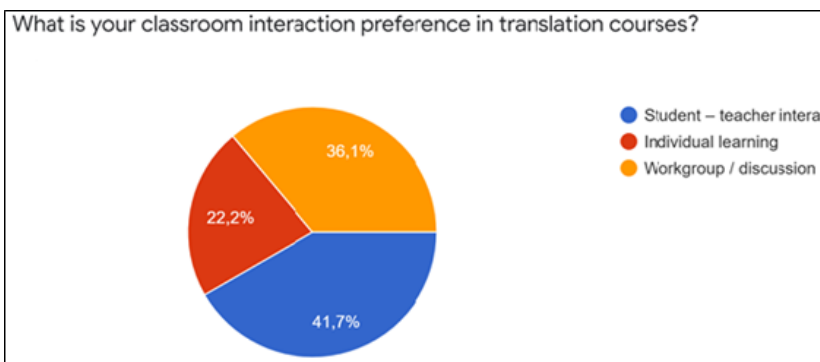
**Figure 3.** Sources for translation

66.7 % of the participants reported they prefer general texts for translation. Materials that are commonly used in public are considered to be more attractive for learners (see figure 4)



**Figure 4.** Written material preferences of the participants

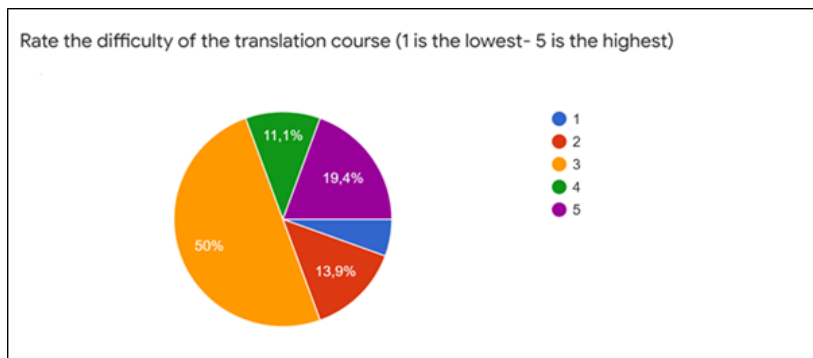
41.7 % of the participants preferred student-teacher interaction, while 36.1 % of them preferred group work and discussion. The teacher is seen as the classroom facilitator who asks specific questions to raise their students’ awareness of the target language. Regarding them as process owners who accept and decline translated sentences, they report feeling more motivated to make more meaningful attempts.



**Figure 5:** Classroom interaction preferences of the participants

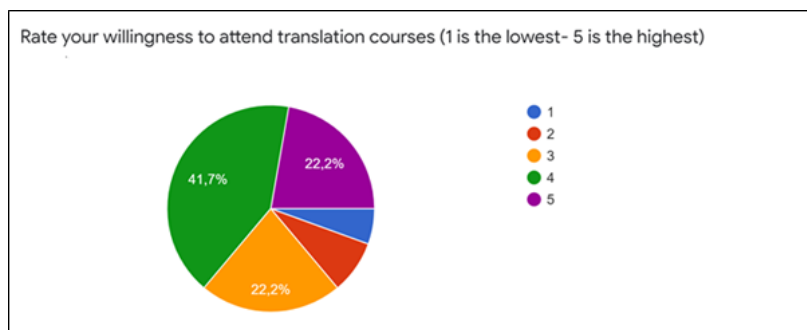


The translation course does not seem to pose problems in terms of difficulty level for the learners. This result may show variation depending on the proficiency level of the students. The result reveals that half of the learners see translation courses as neither too difficult nor too easy (see figure 6).



**Figure 6.** Perceived difficulty level of translation

Another research question focuses on participants' willingness to attend translation course. 22.2 % of the participants rated 5, and 41.7 % rated 4 for willingness to attend the translation course. Student responses in the interview have also shown that they are having fun when they are challenged to find the parallel translation of the source sentences (see figure 7).



**Figure 7.** Willingness to attend translation courses

The analysis of focused group interview data has revealed that learners value translation because it provides them with a deep and multifaceted knowledge of the target language and gives them chances to discover similarities and differences between two languages. The positive contribution of translation on both grammar and lexical units has also been highlighted. Participants claimed that their lexical knowledge, especially the knowledge of multi-word units, idiomatic expressions, or fixed phrases, has been facilitated in their endeavor to translate from the source language to target ones. Furthermore, another common ground found between the participants was that they believe that translation aids them in developing their

interlanguage awareness. They based their claims on the fact that they tend to have more contrastive analysis between two languages when they are expected to translate, resulting in more specific attention to even the most minor details in the meaning conveyed by grammar. For example, one of the participant's sentences on this topic is as follows:

*P (2) Being able to translate from one language to another is one of the essential elements of language performance. Translation ability covers lexical, grammatical, syntactic, and pragmatic knowledge competence. Therefore, more attention should be given to translation in foreign language teaching contexts.*

Another point that has been highlighted in the focused group interview is the need for more experience with translation in their academic education. As the participants stated, translation is a complex skill, and to be proficient in it, one needs to spend a great deal of time looking from two sides of the mirror. They believe that the more they get trained with it, the better translators they will become. Furthermore, translation is not seen as a separate skill from other language domains such as speaking, listening, writing, and reading skills, so they believe that this skill can empower their language abilities as they see different genres, idioms, or sentence structures in these genres. For example, one of the participants said the following:

*P (4) I think this course is an opportunity for us as prospective teachers because we translate different types of texts, literary genres, idioms, etc. Therefore, we can learn how to translate them correctly in this course. Especially, translating idioms and proverbs is very enjoyable and informative for us as we use them in real-life conversations. Therefore, I'm so glad for taking this course.*

Adding that more translation exercises should be integrated into language teaching, the participants also believed that as pre-service language teachers, they could use translation strategies to teach English as well. For example, two of the participants said as follows:

*P(1) I think that translation courses are essential in the field of language education and for professional development of teacher candidates. Thanks to translation, we can contribute to students' learning in the classroom and help them relate new information to existing ones.*

*P (5) Translation courses enable us to look at texts critically; it encourages us to use new words and phrases and broaden our horizons. This course is needed in terms of the professional and personal development of pre-service teachers. With the help of this course, they may be able to comprehend the English language better, and the translation course gives a chance to the teachers to analyze the language components effectively.*

### **Conclusion and Implications**

Translation has often been linked negatively to the Grammar Translation Method which is taught to have nothing good for language learners. This association has caused translation to be notorious among language teachers for a long time (Cook, 2010). However, in many parts of the world, language classes still take advantage

of translation and use it as a pedagogic tool to aid in learning the target language (Lems, Miller & Soro, 2010). Therefore, the current study aimed to shed more light into language teacher candidate's perception of "translation" and "translation course" in their departments. It also attempted to explore learners' current practices and preferences in translation courses.

Depending on quantitative and qualitative data, it has been found that translation is regarded to be an essential language skill that must be improved with more exercises and courses. Language teacher candidates regard the translation course as a source or vehicle that can increase their linguistic and pragmatic knowledge because while translating, students notice the knowledge gaps in their target language, which gives rise to strengthening their grammatical competence. Additionally, translation also helps them correct habitual errors that remain unnoticed. In short, most of the participants believe that translation helps learners acquire, develop and strengthen their knowledge and competence in the English language. The use of translation was supported positively by the participants who believe that it can be used as a complementary "pedagogical tool".

## References

- Beeby, L. A. (2004). *Language Learning for Translators*. In Kirsten Malmkjær (Ed.) *Translation in Undergraduate Degree Programmes*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company
- Carreres, A. (2006). Strange bedfellows: Translation and language teaching. The teaching of translation into L2 in modern languages degrees: Uses and limitations. In *Sixth Symposium on Translation, Terminology and Interpretation in Cuba and Canada*. Canadian Translators, Terminologists and Interpreters Council
- Cook, G. (2010) *Translation in Language Teaching*. Oxford: Oxford University Press.
- Koponen, Maarit 2016. *Machine Translation Post-editing and Effort*. Empirical Studies on the Post-editing Process. Unpublished PhD Thesis.
- Kelly, N.& Bruen, J. (2015). Translation as a pedagogical tool in the foreign language classroom: A qualitative study of attitudes and behaviours. *Language Teaching Research*, 19 (2), 150-168
- Hervey, S., Higgins, I., & Haywood, L. (2002). *A course in translation method: Spanish to English*. London: Routledge.
- Lems, K., Miller, L., & Soro, T. (2010). *Teaching reading to English language learners: Insights from linguistics*. New York: Guilford Publications
- Liao, P-S (2002). *Taiwanese College Students' Beliefs about Translation and Their Use of Translation as a Strategy to Learn English*. Microfilmed Phd. Dissertation. Faculty of the Graduate School, the University of Texas.
- Popovic, R. (1999). The place of translation in language teaching. *English Teaching Forum*.
- Sun, S. (2015). Measuring translation difficulty: theoretical and methodological considerations. *In Across languages and cultures*. 16(1), 29-54.
- Widdowson H.G. (2014) *The Role of Translation in Language Learning and Teaching*. In: House J. (eds) *Translation: A Multidisciplinary Approach*. Palgrave Advances in Language and Linguistics. Palgrave Macmillan, London

**“SÖZDE ÇEVİRMEN” VE “ÖZDE YAZAR” KİMLİKLERİ İLE NİHAL YEĞİNOBALI VE BORIS VIAN: TOPLUMSAL SANSÜR VE ÇEVİRMENLİK İLİŞKİSİNİ SÖZDE ÇEVİRİLER ÜZERİNDEN OKUMAK**  
**NİHAL YEĞİNOBALI AND BORIS VIAN WITH THE IDENTITIES OF “PSEUDO-TRANSLATOR” AND “AUTHOR”: READING THE RELATIONSHIP BETWEEN SOCIAL CENSORSHIP AND TRANSLATING THROUGH SO-CALLED TRANSLATIONS**

Ümmügülsüm ALBİZ<sup>1</sup>

---

**Öz**

Çalışma, “sözde çevirmen” vurgusundan hareketle oluşturularak “özde yazar” kimlikleri ile daha sonra ön plana çıkan iki isme odaklanmaktadır; Nihal Yeğinoğlu ve Boris Vian. Bu iki isim, aynı zaman diliminde farklı ülkelerde benzer bir yaklaşım ile ön plana çıkmışlar ve yazdıkları eserlere çevirmen olarak imzalarını atarken, yazar kimliklerini çevirmenin ardına saklamışlardır. Vincent Ewing mahlası ile Nihal Yeğinoğlu “Genç Kızlar” kitabını 1950 yılında kaleme alırken, Vernon Sullivan mahlası ile Boris Vian ise “Mezarlarınıza Tüküreceğim”<sup>2</sup> kitabını 1946 yılında kaleme almıştır. Aynı dönemde ortaya çıkan bu iki kitap, içine doğdukları toplumların gerçeklik algısını sarsmıştır. Alışlagelen algının dışında yazılmış olmasından ve olması istenilen toplumsal sansürü kapsamıyor olmalarından ötürü yazarların, gerçek kimliklerini ortadan silmelerine sebep olmuştur. Nihal Yeğinoğlu’nun deyişle kitabındaki erotizmin dozunun o günün koşullarına göre fazla kaçacağını düşünmesinden ötürü, yabancı takma bir erkek ismi kullanma gereksinimi doğmuştur. Boris Vian ise yine başka bir erkek ismi ile kimliğini deşifre etmekten kaçınmıştır ve Fransız toplumunun ahlaki değerlerini sarstığı iddia edilen, daha sonra “ahlaki değerlere hakaret” gerekçesi ile sözde eseri “Mezarlarınıza Tüküreceğim” yasaklanmıştır. Mevcut çalışma ise bu iki yazarı çevirmen kimliği altında kalmaya iten toplumsal nedenlerin sansür bağlamında incelenmesini amaçlamaktadır. Betimsel araştırma yönteminin verilerinden faydalanarak yazar-çevirmen-toplum-sansür ilişkisi, çalışma kapsamında tartışılmaktadır. Ayrıca çalışma dini, ahlaki ve politik nedenlerden kaynaklı sansür olgusunu, söz konusu iki kitap içerisinde incelemeye çalışmış, neticede söz konusu kitaplarda daha çok ahlaki sansürün uygulanmasının gerektiği sonucuna varılmıştır. Uygulanmak

<sup>1</sup> Dr. Öğretim Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Mütercim-Tercümanlık Bölümü, Almanca Mütercim-Tercümanlık ABD, Karaman, Türkiye, ualbiz@kmu.edu.tr

<sup>2</sup> Fransızca “J’irai Cracher Sur Vos Tombes” orijinal adıyla kaleme alınmıştır.

istenmeyen ahlaki sansür ve toplumun ahlak anlayışına ters düşen bu yapıtlar, en nihayetinde farklı toplumlarda neredeyse aynı zamanlarda sözde çeviri eserlerin ortaya çıkmasını sağlamışlardır.

**Anahtar Sözcükler:** Çevirmen, sansür, çeviri, Nihal Yeğinoğlu, Boris Vian.

### **Abstract**

The study was created with the emphasis on “so-called translator” and focuses on two names that came to the fore later with their “authoritative” identities; Nihal Yeğinoğlu and Boris Vian. These two names came to the fore with a similar approach in different countries at the same time, and while signing their works as translators, they hid their author identities behind the translator. They preferred to use pseudonyms in the aforementioned books. Nihal Yeğinoğlu under the pseudonym Vincent Ewing wrote the book “Young Girls” in 1950, while Boris Vian under the pseudonym Vernon Sullivan wrote the book “I Spit On Your Graves” in 1946. These two books, which emerged in the same period, shook the perception of reality of the societies in which they were born. It has caused the authors to erase their real identities because they were written outside of the usual perception and did not include the desired social censorship. In Nihal Yeğinoğlu’s words, the need to use a foreign nickname arose because she thought that the dose of eroticism in her book would be too much for the conditions of the day. Boris Vian, on the other hand, refrained from revealing his identity with another male name and shook the moral values of the French society, and later his so-called “I Spit on Your Graves” was banned on the grounds of “insulting moral values”. The present study, on the other hand, aims to examine the social reasons that push these two writers to stay behind the identity of translators in the context of censorship. The relationship between author-translator-society-censorship is discussed within the scope of the study by using the data of descriptive research method. The study tried to examine the phenomenon of censorship stemming from religious, moral and political reasons in the two books in question, and as a result, it was concluded that more moral censorship should be applied in the said books. Moral censorship, which does not want to be applied, and these works, which contradict the moral understanding of the society, eventually led to the emergence of so-called translated works in different societies at almost the same time.

**Keywords:** Translator, censorship, translation, Nihal Yeğinoğlu, Boris Vian.

### **1. Giriş**

Mevcut çalışma, gerçekte çevrilmemiş; fakat çeviri etiketiyle yayımlanmış sözde iki çeviri yapıttan hareketle oluşturularak eserlerin yazarlarının çevirmen kimliğinin ardına saklanma sebeplerini sorgulamaya odaklanmaktadır. Sözde çeviri kapsamında incelenen ilk eser, sözde yazar Vincent Ewing tarafında yazılmış ve Türkçe ’ye sözde çevirmen Nihal Yeğinoğlu tarafından çevrilmiştir. İkinci eser ise sözde yazar

Vernon Sullivan tarafından yazılmıştır ve Boris Vian tarafından Fransızcaya<sup>3</sup> çevrilmiş görülmektedir. Bu eserlerin neredeyse aynı zaman dilimi içerisinde yazılmış olmaları ve ‘çeviri yapıt’ ardına saklanma girişimleri, iki eseri inceleme gereksinimini doğurmuştur. Çalışmanın sorguladığı ana konu, neden bu eserlerin, çeviri yapıt görüntüsü altında yayımlanmaya çalışıldığı ve neden yazarların kendi gerçek kimlikleri ile değil de kendilerine mahlas edinerek çevirmen adı ile yayım yapmaya giriştikleridir. Bu sorgulamanın sonucunda ise temelde yatan nedenin toplumsal sansür gerektiren yapıtlar olmaları ve bu yapıtların çeviri yapıt etiketiyle yayımlanmasını sağlayarak gerçekte yazar olan sözde çevirmenlerin “aslında bu sözler bana ait değil” mesajını vermek istemeleridir. Fakat çeviri eser dahi olsa gerçek, çeviri yapıt için de böyle değildir, sansür çeviri eserlerin de kaçamadığı bir engel teşkil etmektedir.

Çalışma kapsamında ise bahsi geçen eserleri sözde çeviri eser olmaya iten olası sebepler, toplumsal sansür bağlamında tartışılmaya çalışılacaktır ve öncelikli olarak sansür ve toplumsal sansür konularından kısaca bahsedilecektir. Daha sonra ise sansür, çeviri, çevirmen ilişkisi konu edilecektir ve sözde çeviriler ardındaki olası sansür nedenleri tartışılacaktır.

## 2. Sansür ve Toplumsal Sansür

Sansür, genel tanımıyla yasal bir güç ile kontrol altına almak olarak tanımlanabilir. Kontrol altına almak ya da açık tabir ile yasaklamak genellikle toplumsal ve ahlaki değerleri, normları korumaya yönelik geliştirilen bir tutum olarak tanımlanmaktadır. Wolf (2002:46), metaforik olarak sansürün geleneğin savunucusu ve koruyucusu olduğunu, yalnızca ötekini sınırlamakla kalmadığını aynı zamanda değişimin her türüne karşı harekete geçtiğini belirtmektedir. Sansürü temel bağlamda ikiye ayırarak uyarılma baskısını toplumdan bireyin iç dünyasına kadar indiren önleyici sansür<sup>4</sup> -bu oto-sansür kapsamına girer- diğeri ise bilinçli ve kasti şekilde indirgenemez açık sansürdür<sup>5</sup>. Tanımdan anlaşılacağı üzere oto-sansür bireyin kendine uyguladığı sansür iken diğeri ise dışarıdan, bir erk tarafından açık şekilde bireye uygulanan sansürdür.

Sansür, bir devletin, nüfuzlu bir kurumun ya da sistem hamillerinin medya aracılığıyla aktarılan içerikleri kontrol etme, istenilmeyen görüşleri bastırma ve istenilen görüşlerin yayılmasını sağlama yöntemidir (Abdal Gawad, 2009: 12). Daha çok devlet eliyle kontrollü şekilde yapılan yasaklama ya da sansürleme eyleminin her alanda ortaya çıkması olasıdır. Sanat, resim, müzik, tiyatro gibi edebiyat da bu anlamda yasaklamalara tabii kalan oldukça önemli alanlardan birisidir. Edebiyatta sansür, üç ana noktada temellendirilmektedir; dini açıdan, politik açıdan ve ahlaki açıdan. Sansür, dini açıdan, Tanrıya küfür eden ve başka dini toplulukları aşağıladığında geçerlidir; politik açıdan, ihanet ve iftira kavramlarını kapsamaktadır

3 Eser, Fransızca kaleme alınmıştır, ‘sözde’ kavramının vurgulanmasından anlaşılacağı üzere ‘özde’ çeviri değildir. Bu çalışmada, Türkçe çevirisi üzerinden hareketle eseri sözde çeviri olmaya daha sonra ise sansüre götüren olası sebepler tartışılmaktadır.

4 preventive censorship

5 explicit censorship

ve edebi ürünler, ya vatan hainliği ile ya iftira ile tanımlanmaktadır; ahlaki açıdan ise ahlaksızlıktan bahsedilir, bu sansürün ortaya çıkışından beri farklı ülkelerde kullanılan evrensel olarak geçerli bir terimdir (Kruse, 2000: 14).

Yukarıda bahsi geçen edebiyatta sansür sınırlamalarının belli bir evrensel geçerliliği olduğunu neredeyse her toplumda aynı açılardan sansürün işlediğini öne sürmek mümkündür. Edebiyata sansürün net izdüşümü, yazarların eserlerinin yasaklanması, toplatılması, yakılması ile görülmektedir. Bu durum, neredeyse tüm dünya devletlerinde aynı şekilde olmuştur. Örneğin Almanya’da geleneksel ahlak anlayışının ön planda olmasından ötürü Arthur Schnitzler, Carl Einstein ve Rowohlt gibi yazarlar yüksek para cezaları ödemek zorunda kalmışlardır. Bunun haricinde ise gençleri değersiz yazılardan koruma kanunu 1926’da çıkarılmış, Heinrich Mann, bununla mücadele etmiş ve 1933’te ise kitaplar yakılmış, Stefan Zweig, Bertolt Brecht, Arthur Schnitzler ve Heinrich Mann gibi yazarların eserleri kütüphanelerde yasaklanmıştır (Abdal Gawad, 2009: 17). Fransa’da ise durum, pek de farklı olmamıştır, eski rejimden itibaren her yayında devlet eliyle sansür kontrolü hep olmuş, ortaçağda sansür hakkı kilisenin elinde iken 17. yy.’ın sonlarına doğru Fransa kralı, tek sansür hakkı talep etmiş, buna rağmen din adamları ve parlamento sansüre müdahale etmişler ve 18. yy.’ın ortalarında Helvétius’un ünlü eseri *De l’Esprit kral onayı almış olmasına rağmen Paris Başpiskoposu buna itiraz etmiştir ve örnek teşkil etmesi adına kamuoyu önünde eser yakılmıştır* (Monagas, 2004: 4). *Türkiye’de ise sansürün varlığı ara ara hissedilmiş, Osmanlı’dan başlamak üzere özellikle II. Abdülhamit döneminde oldukça katı bir şekilde sansür uygulanmış ve yayımlanan her şeyin devlet ideolojisi ile örtüşmesi istenmiştir. Bu dönemde Hayal adlı mizah dergisinde Kanuni Esasi’ye yaptığı göndermeden ötürü Teodor Kasap’ın hapis cezasına çarptırılması, basın sansürünün kurumsallaşması ile de tüm yetkinin hükümetin elinde olması sansüre örnek teşkil etmektedir* (Ataman, 2009: 38-39). *II. Meşrutiyet’in ilan edilmesi ile sansürün etkisi azalmış, mizah gazeteleri çoğalmıştır* (Er, 2014: 43). *Türkiye cumhuriyetinin kurulması ile gazetelerin kapatılması bağlamında yer yer sansür etkisi hissedilmiştir ve hala günümüzde eserlerin uygunluk ölçütleri bağlamında yayımlanması, sansürden bahsetmeyi mümkün kılmaktadır.*

### **2.1. Sansür –Çeviri ve Çevirmen İlişkisi**

Oto-sansür ve açık sansür kavramlarından anlaşıldığı üzere bireyin ya kendine uygulamak zorunda kaldığı ya da aleni şekilde bireye ya da kitlelere uygulanan açık sansür tanımları, sansürün kaçınılmaz şekilde neredeyse her alanda bilinçli-kasti ya da bilinçsiz-kasıtsız ortaya çıktığını göstermektedir. Çeviri de sansüre takılan ya da sansürden kaçması mümkün olmayan alanlardan bir tanesidir. Oto-sansür ya da açık sansür tanımlarından hareketle, çeviride ya da çeviri yapıtlarda uygulanan sansürün iki düzlemde yorumlanması- ya çevirmenin kendine oto-sansür uygulayarak çeviri eserde eksiltme-kısaltma-yeniden yazma gibi stratejiler uygulaması ya da yayımcı

veya devlet eliyle çeviri eserin basılmaması, toplatılması yönünde açık sansür uygulanması- mümkündür.

Wolf (2002: 49), Stephen Greenblatt tarafından geliştirilen kültürel blokaj kavramından hareketle sansür kavramına farklı bir boyut ekler ve metinsel manipülasyon ve yeniden yazma gibi blokajların çeviri sürecinin esas öğeleri olarak görülebildiği yerde çeviri eylemi için bunun ne demek olduğunu sorgular. Ayrıca çeviri sürecinde saptanan bazı blokajlar, genellikle çevirmenlere atfedilmektedir; fakat çevirmenin olası bütün müdahaleleri yapmasının mümkün olmaması, farklı eyleyenlerin devreye girdiğini göstermektedir. Piotr Kuhiwczak, soğuk savaş siyasetinden doğan çeviri ve sansür modelini bu bağlamda karmaşılaştırarak sansür olgusuna karışmış aktörlerin ve birimlerin çeşitliliğine vurgu yapar. Yurt içinde ve yurt dışındaki yayıncıları, yabancı hakları satan ya da alan edebiyat ajanslarını, yabancı metinleri seçen ve çevirmenleri görevlendiren editörleri, yayımcıları ve onların politik kurumlarla karmaşık ilişkilerini, kültür politikacılarını ve son olarak kendi politik ve ideolojik bağlılıkları olan ve bir kısıtlamalar ağı içerisinde çalışan çevirmenleri sansür olgusunun aktörleri olarak görmektedir (Kuhiwczak akt Baer, 2012: 95). Yapılan sıralama sansür ve çeviri ilişkisi bağlamındaki karmaşıklığı ortaya koymaktan ziyade yalnızca çevirmenin blokajları, müdahaleleri oluşturduğuna dair yanlış zanı *ortadan* kaldırarak aslında neredeyse en son aşamada çevirmenin rol oynadığını ortaya koymaktadır. Çevirinin belli bir sürecin ürünü olduğunu ve ürünün ortaya çıkma sürecinde birçok müdahaleye maruz kaldığını da ortaya koyar niteliktedir. Yine de çevirmenin ideolojik fikirlerinin, kendine özgü görüş ve tutumlarının olduğu ve bunların çeviri metne yansıma ihtimalinin olduğu da göz ardı edilemez.

### 3. Sözde Çeviriler

Yazarların, kendi yazdıkları eserleri çeviri etiketi ile yayımlamaları sözde çevirilerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Ayşe Ece, edebiyat dünyasının çeviri söz konusu olduğunda sahte/gerçek, orijinal/kopya, otantik/çalıntı, özgün/uyarlama vb. ikili karşıtlıklar çerçevesinde kurgulanmış tuhafliklerle dolu olduğunu ve bunların başında sözde çeviriler geldiğini belirtmektedir. Kendi yazdığı bir eseri, çeviri olarak yayın dünyasına sunan yazar tuhaflik yapmış olur, çünkü ürettiği metni farklı bir dil ve kültürde yaratılmış metin olarak okurlara sunar (Ece,2016: 71). Burada sorgulanması gereken önemli sorunsal ise bu tuhafliğe sebep olan nedenlerin ne olduğudur. Örneğin Sovyet dönemi yazar-çevirmenleri, orijinal yazı yayımlayamamışlardır ve okurun metin içerisinde çevirmenin izlerini aramalarına yol açan çeviriler ile kendilerini ifade etmek zorunda kalmışlardır; çeviriler, sıklıkla yeniden yazılmış bir parşömen gibi okunmuşlardır (Baer, 2012: 96). Aslında Sovyet dönemindeki baskıdan ötürü gerçekleşen ve yazar-çevirmenlerin kendilerini ifade etme yöntemi olarak seçtikleri bu durum, neredeyse birçok ülke için yazarların kendini ifade etme biçimine örnek teşkil etmiştir. Bir eserin yayımlanma ya da



oluşum sürecinde baskının olması, sansür uygulamama isteği, dini ya da geleneksel değerlere uygun görülmemesi gibi durumların neredeyse birçok ülkede yaşanması, sözde çevirilerin ortaya çıkması bakımından uygun zemin hazırlamıştır. Sovyetler dönemindeki örnekten hareketle yazar-çevirmenlerin ifade aracı olarak çeviriyi bir yol olarak görmeleri, sözde çevirilerin ortaya çıkış nedenlerini çok daha kolay anlamayı sağlamaktadır.

Sözde çeviriler, muhafazakâr ya da geleneksel yapıyı korumaya bir başkaldırı örneği olarak kabul edilebilir. Mevcut kültüre yenilik getirmek için orijinal yapıt sözde çeviri görevi üstlenir. Gideon Toury, Itamar Even Zohar ve diğer araştırmacılar tarafından geliştirilen çoğul dizge kuramı, sözde çeviriyi, edebi yenilik ve kültürel repertuar inşası için duyulan gereksinime cevap veren bir uygulama olarak açıklamaya çalışır (Beebee; Amano, 2010: 19). Toury, yenilik ve muhafazakârlığın kültürel dinamikler içerisinde birbiri ile rekabet halinde olan iki büyük güç olarak ortaya çıktığını belirtmektedir. Bu iki uç noktayı bir araya getirmek amacıyla ileri sürülen büyük bir hipotez, yeni modellerin, -eğer bunlar kılık değiştirme altında sunulursa- sistemin değişikliklere karşı direncine rağmen mevcut kültüre girmeyi başardıklarını belirtmektedir (Toury,2005: 3). Bu görüşten hareketle denilebilir ki orijinal yapıtlar, sözde çeviri kimliği kılığına girerek mevcut kültürün içine girmeyi, o kültür içerisinde yer edinebilmeyi başarırlar. Ayrıca Toury (2005:4), mevcut kalıplardan sapan çevirilerin, mevcut kalıplardan eşit düzeyde sapan orijinal yapıtlardan daha çok, bir kültür tarafından tolere edildiğini belirtmektedir. Bu durum, sözde çeviri ile de olsa belli duvarları olan, belli kalıpların dışına çıkmayan bir kültür içerisinde yeniliklerin, yeni fikirlerin yer bulmasının olası olduğunu göstermektedir. Kısacası çeviri yapıta biraz daha hoşgörü ile yaklaşılması, yazarların -şayet kalıpların dışına çıkmışlar ise- orijinal eser adı ile yayın yapmak yerine sözde çevirileri yayımlamasına neden olmaktadır.

### **3.1. Sözde Çeviriler Üzerinden Sansürü Okumak**

Çalışma kapsamında ele alınan “Genç Kızlar” ve “Mezarlarınıza Tüküreceğim” sözde çevirilerinin ortaya çıkış sebeplerindeki arka planın sansür kavramından ötürü olduğu öne sürülmektedir. Benzer içerikteki eserler, dönemin toplumsal normlarına ve kültürel değerlerine aykırı özellikler taşıdıkları için ya yazarlarının oto-sansüründen geçmesi beklenir ya da toplumsal sansür başlığı ile ima ettiğimiz üzere açık sansüre takılır, yayımcı, editör, ya da daha farklı resmi kurumların eserlerin içeriğini uygun bulmaması neticesinde yayımlanmaz ya da yayımlandıktan sonra toplatılır. Sansürün bu iki türünü de uygulamak istemeyen sözde çeviri olarak yayım yapan bazı yazarlar gibi Nihal Yeğinoğlu ve Boris Vian da benzer bir politika güder ve sözde çeviri olarak adlandırdığımız bu eserleri, çevirmen adı vererek yayımlarlar. Bu orijinal eserleri, sözde çeviri olmaya iten sebepler, edebiyatta sansürün dini, ahlaki ve politik açıdan temellendirildiği üç temele dayandırılarak incelenmeye çalışılmaktadır.

### 3.1.1. Sözde Çevirmen Nihal Yeğınobalı ve Sözde Çeviri “Genç Kızlar”

*Zeynep Nihal Yeğınobalı*

1927’de Manisa’da dünyaya gelen tam adı ile Zeynep Nihal Yeğınobalı, Newyork Eyalet Üniversitesinde eğitim almıştır. 2020 yılında vefat eden Yeğınobalı, sayısız eserin çevirisini yapmıştır. Allah’ın Bahçesi, Aşk ve Gurur, Ruhlar Evi, Emma, Jane Eyre, Büyük Umutlar gibi birçok esere çevirmen olarak imzasını atmış olan Yeğınobalı, Vincet Ewing mahlası ile yayımladığı ve yine kendini çevirmen olarak gösterdiği Genç Kızlar ile ilk romanını<sup>6</sup> yazmış, sonraki yıllarda ise Cumhuriyet Çocuğu, Gazel, Mazi Kalbimde Bir Yaradır gibi kitaplara ise yazar olarak imzasını atmıştır.

Nihal Yeğınobalı, Amerikalı yazar Vincent Ewing’ten çeviri etiketi ile yayımladığı “Genç Kızlar” kitabı ile ummadığı düzeyde bir ilgi görmüştür ve kitap, ilk kez 1950 yılında yayımlanmıştır; fakat daha sonra oldukça fazla sayıda baskı yapmıştır. Yeğınobalı’nın yaptığı bir söyleşide aktardığı üzere yayınevının acele bir şekilde kendisinden çeviri kitap istemeleri üzerine, Genç Kızlar’ı 1,5 ayda yazdığını belirtir fakat yayınevına çeviri eser olarak sunmak için tefrika bir Amerikan roman okuduğunu ve bunun çevirisini yaptığını bildirir (Bengi-Öner, 1999: 36). 1950 yılında Türkiye’deki edebiyat dünyasının koşulları dikkate alındığında çeviri yayına daha fazla talep olduğu anlaşılmaktadır. Bu sebepten Yeğınobalı da Işın Bengi-Öner ile yaptığı söyleşide, o zamanlar çeviri esere çok daha fazla talep olması ve yayınevının telif eserden ziyade çeviri eser yapar ise daha çok yayın yapacağını kendisine söylenmesinden ötürü böyle bir yola başvurduğunu belirtir; fakat bu kararın altında daha birçok önemli sebebin olduğu muhakkaktır. Dönemin edebiyat dünyasının dinamikleri, yazarı çeviri eser yayımlamaya iterken değişen koşullar ve telif eserlerin de değer kazanmaya başlaması neticesinde Yeğınobalı, yaklaşık on yıl sonra Genç Kızlar kitabının yazarının kendisi olduğunu, Vincent Ewing adında bir yazarın olmadığını dile getirir. Bu durum, Yeğınobalı’nın beklediği yankıyı uyandırmaz ve asıl 1980’lerde gerçek, tam olarak idrak edilir. Yeğınobalı, eserin gerçek yazarının kendisi olduğu öğrenilince yayınevının içinde bir karmaşa oluştuğunu, editörünün ve yayınevının, bu yüzden ona karşı tavır takındığını belirtir. Yeğınobalı, o yılları anlattığında, kitabının erotik içeriğinin olmasından ve kitabında kullandığı cinsellikle ilgili bir cümleden ötürü yayınevındekilerin kendi aralarında iddiaya bile girdiklerini belirtmiştir;

*“Nihal acaba ne yazdığını bilerek mi çevirmiş yoksa bilmeyerek mi? Bir ekol “Canım kültürlü kız. Okudu yazdı. Biliyordur”, diyormuş. Başkaları ise “Hayır, Nihal çok masum, bilemez. Ama o kadar iyi bir çevirmen ki bunu olduğu gibi çevirdi” diyormuş.” (Bengi- Öner, 1999: 36)*

Yeğınobalı, böyle tartışmaların olmasını ve anlattığı bir anısında yayınevından bir gencin ona *Senin hayatında mutlaka Gabriel Samson gibi bir erkek olmuştur.*

6 Henüz oldukça genç bir yaşta iken kitap yazmak istediğini dile getiren Yeğınobalı’ya ‘daha küçüksün biraz büyü öyle yazarsın’ denilmesi üzerine içindeki yazma isteğini bastıramamıştır ve eserini tefrika eserden çeviri yapıyormuş izlenimi ile yazmak zorunda kalmıştır.

*O vahşi kırmızı aylı geceyi yaşamamış olsan böyle çevirebilir miydin?* demesini isyanla karşıladığını dile getirir. Çünkü o dönemki Türk erkeğinin hegemonyası düşünüldüğünde bir Türk kızının böyle bir adam tanımaya hakkı olmadığını belirtir. Ayrıca Vincent Ewing isminin erkek bir isim olarak tercih edilmesinde de aslında mevcut erkek egemenliğine yönelik kabul edilebilir bir durum olduğunu da ifade eder.

### *Genç Kızlar*

1950 yılında Vincent Ewing mahlası ile yayınlanan, daha sonra defalarca baskı yapan *Genç Kızlar* kitabı, Türk toplumunda oldukça yoğun bir ilgi ile okunmuştur. Amerikalı bir yazardan yapılmış çeviri eser olarak okurlara sunulan kitap, içerisinde çeviri algısı oluşturan unsurlar bulundurmaktadır. Yeğınobalı, eserinde “Mrs. Ludlow, Miss Smith, Mr. Samson, Mr. Lake” gibi isimlerin önüne getirilen İngilizce bay-bayan ifadelerini kullanarak ve okulda verilmesi istenilen bir partiden “garden parti” olarak bahsederek okurda, eserin çeviri eser olduğu izlenimi, yoğun bir şekilde oluşturmuştur. O dönem yapılan çevirilerde özellikle Mr., Mrs., Miss. Gibi ifadelerin çoğunlukla kullanılmasından ötürü Yeğınobalı da böyle bir kullanım kararı verdiğini belirtmektedir.

*Genç Kızlar* kitabı, Ludlow kız kolejinde gelişen olayları anlatmaktadır. Kitabın ana teması, bu kolejde okuyan kızların özellikle Beatrice Karova, Hindley Bell ve Mariana Dunne’nin okullarına öğretmen olarak gelen Gabriel Samson’a aşkvari duygular hissetmeleridir. Kızlar, öğretmene böyle duygular hissederken Samson da kızlardan Beatrice Karova’ya âşık olur. Bu durumun ahlaki olmadığını düşünmesi ve katolik kurallarına göre evli olması sebebiyle öğrencisinden uzak durmaya çalışır. En nihayetinde duygularına yenilen Samson ve Karova’nın mutlu olduğu bir izlenim ile kitap sonlandırılır.

### **3.1.2. Sözde Çevirmen Boris Vian ve Sözde Çeviri**

#### **“Mezarlarınıza Tüküreceğim”**

##### *Boris Vian*

Mart 1920 tarihinde Ville-d’Avray’de Fransa’da dünyaya gelen Boris Vian, amatör müzisyen bir annenin ve varlıklı bir babanın oğludur. Dört çocuklu bir ailenin çocuğu olan ve zenginlik içinde büyüyen Vian, çocukluk yıllarında sağlık sorunları özellikle de kalp ile ilgili problemler yaşar ve en sonunda yine bu sebepten ötürü 1959 yılında, sinemaya aktarılan *Mezarlarınıza Tüküreceğim* kitabının galasında vefat eder. Caz ve trompet tutkusu olan Vian, mühendis olarak hayatını idame ettirir. Edebiyat ve caz ile ilgilenmeye vakit bulan Vian, soneler, şiirler, masallar yazmaya başlar<sup>7</sup>. *Mezarlarınıza Tüküreceğim*, Pekin’de Sonbahar, Günlerin Köpüğü, Yürek Söken, Kurtadam, Kızıl Ot gibi birçok kitabı<sup>8</sup> farklı mahlaslarla yazar ve *Buzlaşmış Ezgiler* ve *Gebermek İstemiyorum* isimli şiir kitapları, gazete yazıları ve tiyatro oyunları bulunan Vian, çok yönlü bir kişiliğe sahiptir.

7 <https://www.linternaute.fr/biographie/litterature/1775154-boris-vian-biographie-courte-dates-citations/>, özetlenerek aktarılmıştır. 14.09.2021

8 J’irai Cracher Sur Vos Tombes, L’automne à Pékin, L’écume des Jours, L’arrache-coeur, Le loup-garou, L’Herbe Rouge

Bison Ravi, Vernon Sullivan gibi birkaç takma ad kullanan Vian, varoluşçuluktan etkilenmiştir ve Vernon Sullivan adı ile kaleme aldığı “Mezarlarınıza Tüküreceğim” eserini ise sürrealist bir yaklaşımla yazmıştır. Vian, romanın girişinde kendisini romanın çevirmeni olarak tanıtmış, bundan ötürü yasal sorunlar yaşamıştır<sup>9</sup>. Kitabın anlaşılır, sade bir dili olmasına rağmen içerik bakımından erotik kapsamlı ve dönemin anlayışına ters ve ırkçı bir yaklaşımı eleştiren bir üslup ile yazılmış olması, eleştirilere maruz kalmasına sebep olmuştur. Vernon Sullivan takma adı ile yayımladığı “Mezarlarınıza Tüküreceğim” kitabında çevirmen olarak varlık gösteren Boris Vian’ın böyle bir eylemde bulunmasını Ayşe Ece (2016: 75), yirminci yüzyılın ortalarında Fransız okurların da Türk okurlar gibi çeviri romanlara ilgi duymaya başlamalarına ve Amerikan kara-romanlarının çevirilerini sevmelerine bağlamaktadır. Bu kitabın ilgi görmesiyle yazar, Vernon Sullivan adı ile *Ölülerin Derisi Hep Birbirine Benzer, Ve Bütün Çirkinler Öldürülecek, Çıtırlar Farkında Değil, Kırmızı Ot* kitaplarını da yayımlar ve bu kitaplar yine İngilizce’den Boris Vian tarafından çevrilmiş olarak görülür. Takma adla yazmanın verdiği rahatlıkla Vian, sözde çeviriler yazmayı sürdürmüştür ve buna rağmen Mezarlarınıza Tüküreceğim eseri, yine de yasaklanmıştır. Ayrıca gerçek bir çevirmen kimliğine de sahip olan Vian, Raymond Chandler, Peter Cheyney ve Nelson Algren gibi yazarların romanlarını Fransızcaya çevirmiştir (Ece, 2016: 75). Vian, Fransa’da Amerikan edebiyatına olan ilgiden dolayı popülaritesi artan polisiye türünden çeviriler de 1947-1951 yılları arasında yapmıştır (Lapprand, 1992: 537).

#### *Mezarlarınıza Tüküreceğim<sup>10</sup>*

Mezarlarınıza Tüküreceğim, Vernon Sullivan mahlası ile kaleme alınmış Boris Vian tarafından çevrilmiş olarak 1946 yılında Fransa’da yayımlanır. Kitabı bir mahlas ile yazmış ve çevirmen olarak yayımlamış olmanın verdiği rahatlıkla Vian, o günün toplum koşullarının dışına çıkan ve aykırı kabul edilebilecek olan bir eser, kaleme almıştır. Fransızca orijinal metne bir önsöz yazan Vian, kitabı Amerikalı yazar Sullivan’dan çevirdiğini bildirmektedir. Türkçeye 1965 yılında Betül Öztoprak tarafından çevrilen nüshasında ise Nil Yayinevi imzasıyla “Kitap Hakkında Birkaç Söz” önsözü ile okur, eser hakkında aydınlatılmaktadır ve eserin, 1947’de yayımlandığını, toplumsal sorunlara büyük bir cesaretle eğilen Vernon Sullivan adında bir genç tarafından yazıldığı ve bu eseri ile beyaz olmayanları benimsemeyenlerle mücadele ettiği belirtilir. Ayrıca o tarihlerde eserin “Utaç verici bir eser” olarak kabul edildiğini, Vernon Sullivan ve yayımcı hakkında dava açıldığını, davanın sonucunda yazarın gerçek kimliğinin ortaya çıktığı dile getirilir. Ayrıca savcının isteği üzerine eserin yazarı daha detaylı araştırılır ve Vian’ın geceleri kabarelerde trompet çaldığı öğrenilir ve bu, büyük suç olarak kabul edilir. Aralarında zencilerin de olduğu, çoğunun kızlardan oluştuğu dinleyici kitlesinin olması, olumsuz karşılanır ve eser bir müddet yasaklanır. Vian, konusunu eserden

9 <https://www.linternaute.fr/biographie/litterature/1775154-boris-vian-biographie-courte-dates-citations/>, 14.09.2021

10 Eserde Fransızca ve Türkçe dillerinde bir kıyaslama yapılmadığı, tamamen içerik analizine odaklanıldığı için Nil Yayinevi tarafından 1965 yılında yayımlanmış Türkçe çevirisi üzerinden alıntılar verilmeye çalışılacaktır.

alan bir piyes yazar ve Jacque Dopagne ile Mezarlarınıza Tüküreceğim adlı bir senaryo da kaleme alır.<sup>11</sup>

Eser, beyazların kendilerinden olmayı yani zencileri kabul etmeyişlerine odaklanmaktadır. Beyaz bir kadına aşık olan zenci Johnny'nin bir ağaca asılarak öldürülmesi ile Joe'nin, kardeşinin intikamını almak arzusu, eserin ana konusunu oluşturmaktadır. Kökeni zenci olan Joe, bu olay üzerine kasabasını terk eder ve öcünü almak için beyazların arasına karışır. Joe de beyaz bir kadın olan Elisabeth Shannon'a aşık olur ve intikamını almaktan vazgeçer. Kızın nişanlısının ölümüne sebep olan Joe, sevgilisi ile beraber kaçır iken vurularak ikisi de öldürülür.

## 3.2. Sözde İki Çevirinin Sansür Unsurları

### 3.2.1. Genç Kızlar

Mevcut çalışmada, sözde çeviri olarak yayınlanan Genç Kızlar kitabını, sözde çeviri olmaya iten sebeplerden biri olarak dönemin toplumsal normlarına uymayan öğeleri kapsamaya öne sürülmektedir. Yazarın oto-sansür uygulamayı istemeyişinden ötürü sözde çeviri eser olarak yayınlaması anlaşılmaktadır. Yeğınobalı, kitabın Can yayınlarından yayınlanan baskısının önsözünde bu durumu şöyle açıklamaktadır;

*“Elli yıl kadar önce ilk romanım Genç Kızlar'ı yazdığım da ben de bir genç kıydım. Romanın gerçekçi olabilmesi için katmam gereken erotizm dozunu, o günün ölçülerine göre fazla ağır kaçacağını bildiğimden, takma bir erkek adı kullandım: Vincent Ewing.”<sup>12</sup>*

1950 yılı Türkiye'indeki toplumsal koşullara göre kitapta erotizmin, cinselliğin ön plana çıkarılması, Yeğınobalı'nın da belirttiği üzere dönemin toplumsal ve çevresel koşulları için ağır gelmektedir. Toplumun ahlaki değerlerini sarsan bir diğer faktör ise öğretmen-öğrenci ilişkisinin bir aşk ilişkisine dönüşmesidir. Ayrıca kitabın çoğunlukla cinsellik ve aşk ilişkisi etrafında şekillenmesi, genç kızların içinde buldukları durumun gerçekliğini ortaya koyar iken dönemin toplumsal koşullarına uygun düşmemektedir.

Kitap, sansür ya da oto-sansür uygulamasına takılmaz. Yazarın kendi adını bir nevi sansürlemesine sebep olan faktörler ve dönemin ahlak anlayışına ters düşen faktörler, dikkate alınarak ahlaki sansür başlığı ile incelemek mümkündür.

Edebiyatta önce çıkan sansür başlıklarının dini, ahlaki ve politik sansür bağlamında olduğu çalışmanın ilk bölümünde belirtilmiştir. İncelenen Genç Kızlar kitabında daha çok ahlaki sansüre takılma ihtimali olan kısımlar dikkat çekmektedir.

### *Ahlaki Sansür<sup>13</sup>*

Eserin, çoğunlukla erotizm ve cinsellik içerikli olmasından ötürü bazı alıntılar verilerek kadın bir yazar olan Yeğınobalı'nın neden Amerikalı erkek bir yazar olmaya karar verdiğini ve eserini sözde çeviri olarak yayınladığını anlamayı daha da kolaylaştırmaktadır.

11 Boris Vian, Mezarlarınıza Tüküreceğim, 1965, Nil Yayınevi, Önsöz.

12 <https://www.idefix.com/Kitap/Genç-Kızlar/Nihal-Yeginobali/Edebiyat/Roman/Türkiye-Roman/urunno=0000000137139>, 23.09.2021

13 Ahlaki sansür başlığının açılması bu bağlamda yapılması gereken bir sansürü desteklemek niyetli değil; aksine eserin, sözde çeviri olmaya iten sebeplerini bu başlık altında incelemektedir.

Gabriel Samson'a aşık olan Hindley Bell, Prissy adlı başka bir kız öğrenci tarafından cinsel içerikli mektuplara maruz bırakılmaktadır ve mektuplar, intihara kadar sürüklenmesine sebebiyet verecek söylemler içermektedir.

*"Marina'nın yüzü o kadar beyaz ki insan, vücudunun ne kadar beyaz olabileceğini tasavvur ediyor. Uzun bir sevişme gecesinden sonra bu vücudun yer yer çürüdüğünü gözünün önüne getirebiliyorsun değil mi, Hindley Bell? (Ewing, 1969:136)."*

*"Gabriel Samson'un zıfaf gecesinde Mariana'ya nasıl ve kaç defa hakim olacağını son derece canlı ve teferruatlı bir lisanla anlatan bir mektubu okuduktan sonra iki kız kıpkırmızı kesildiler ve birbirlerinin yüzüne bakmadılar (Ewing, 1969: 138).*

*"Düşün, Hindley Bell, bir daha hiç ıstırap çekmeyeceksin. Gabriel Samson'un sana bakmayıp Mariana'ya baktığını hiç görmeyeceksin. Onun hasretiyle kahrolmaycaksın. Yalnız biraz cesaret!" (Ewing, 1969: 138).*

İçeriğinin hem cinsel kapsamlı olması hem de "bir daha hiç ıstırap çekmeyeceksin" ifadelerine yer verilmiş olması kışkırtıcı bir üslubun olduğunu da ortaya koymaktadır.

*"Çarşaf bir hışırtıyla çıplak teninin üzerinden kayarak yere yığıldı. Onun böyle bir şey yapacağını ve çırılçıplak olacağını hiç ummıyan<sup>14</sup> iki arkadaş neye uğradıklarını şaşırmışlardı. Prissy'yi bir an karşılarında anadan doğma bir halde gördüler (Ewing, 1969:159)."*

*"..... ayağında bir çift siyah ipek çorapla odanın ortasında durmuş aptal aptal onlara bakıyor, gene çırılçıplak olan Prissy da mahut ince çarşafına bürünmeğe çalışıyordu (Ewing, 1969: 175)."*

*"Dans ederken belli etmeden beni öyle bir sıkıştırıyor, öyle bir okşuyordu ki her tarafım ateş gibi yanıyordu (Ewing, 1969: 175).*

*"Üstümü başımı pençeliye pençeliye parçaladı. Her tarafımı çürüttü (Ewing, 1969: 187)"*

*"Soyunmadan asla olmaz" dedim. "Hiç cevap vermeden beni gene kavradı....." (Ewing, 1969: 189).*

*"Beni öpsün, okşasın, parolasın istiyorum! Dişlerini etime geçirsin istiyorum..... (Ewing, 1969:191)."*

*"Geceliğinin askılarını hınçlı parmaklarla kopardı..... çırılçıplak uzanan küçük, beyaz vücuduna bakarak güldü....(Ewing, 1969: 308)."*

*".....elleriyle hırpalamaktan, dudaklarının acımasından leziz bir sarhoşluk duyuyordu...." (Ewing, 1969: 321).*

Mevcut alıntılar eserin cinsel içeriğini ortaya koymak açısından birkaç örnekten oluşmaktadır. Ayrıca eser içerisinde öğretmen-öğrenci ilişkisi haricinde kadın-kadına ilişki ile ilgili imalar bulunmaktadır. Eserin sonunda bu imaların doğru olmadığı ortaya çıksa bile okur, ilk etapta böyle bir duygu durumu ile karşı karşıya kalmaktadır.

*"... hastabakıcı kadın ansızın eğildi ve kızın kendine dönük yüzünden yarı aralık ağzı çabucak öptü." (Ewing, 1969: 354).*

14 Yazım hataları kitaptan olduğu gibi verilmiştir, herhangi bir düzeltme yapılmamıştır.

*“El ele yürüyen bu iki kişi hastabakıcı kadın Harriet Evans ile Hindley Bell’di (Ewing, 1969: 368).”*

*“Hastabakıcıya karşı genç kızların bazan kendi cinslerinden birine karşı duydukları bir bakıma aşka çok benzeyen temiz sevgiyle bağlanan Hindley Bell’in bu yasak karşısında çocuksu bir isyan duyacağı belliydi (Ewing, 1969:372).”*

*“Bir ipek hışırtısı, sonra kadının hayranlık dolu sesi geldi:- Ne kadar güzelsin, Hindley Bell! Vücudun da yüzün kadar güzel! (Ewing, 1969: 383).”*

Kadın-kadına ilişki imasını yok eden cümlelerde de yine dönemin ahlak anlayışı dikkate alındığında toplumun ahlaki yapısına uymayan bir ilişkinin ortaya çıktığı, çocuk yaşta bir kızın evli bir adamdan hamile kalarak bir çocuk dünyaya getirdiği belirtilmektedir.

*“On dört yaşında bir kız evli bir adamdan gebe kalıyor. Onun gayrimeşru anneleri koruyan bir müessesede doğurtuyor ve çocuğunu elinden alıp bir yuvaya veriyor (Ewing, 1969: 393).”*

Kitap bütüncül bir izlenim ile değerlendirildiğinde yazarın, kendisinin de belirttiği gibi genç kız olması dolayısıyla genç kızların ilgisini çekmek istemektedir. Ayrıca onların gerçek dünyalarını yansıtmayı başarabilmek için öğrencinin öğretmene olan aşkının, erotizmin yoğun olduğu bir eser yazdığı öne sürülebilir.

### 3.2.3. Mezarlarınıza Tüküreceğim

Sözde çeviri eser olarak yayınlanan bu eserin içeriğini iki açıdan ele almak ve analiz etmek mümkündür. Bu eseri, tam olarak sansüre götüren ve bir müddet yasaklanmasına sebep olan ırkçı söyleme dikkat çeken ifadeler ve ahlaki sansürü düşündürten erotizm açısından ele almak gerekmektedir.

#### *İrkçi Söyleme Vurgu*

Mezarlarınıza Tüküreceğim adlı eserin özellikle üzerinde durduğu ve vurguyu artırdığı kısım daha çok zencilere<sup>15</sup> yapılan haksızlıklar ve zencilerin beyazlar karşısında düşürüldüğü durum ile alakalıdır. Yazarı da sözde çevirmen olmaya götüren en önemli gizli burada olduğunu öne sürmek mümkündür.

*“Beyaz elleriyle, zencinin dudaklarında pıhtılaştıran kırmızı salyayı yavaşça sildi.” (Vian, 1965: 10).*

*“Joe aynı sakın sesiyle:*

*-İsa zenci değildi, dedi.*

*-Evet Yahudiydi...Padre hafifçe öksürdükten sonra, oç almak daima oç almayı sağlar, bunu unutma oğlum, diye ekledi.” (Vian, 1965: 13).*

*“-Nereye gidersek gidelim, o öylesine beyaz, ben ise öylesine siyah olmakta devam edeceğiz ki... Senin gibi beyaz olsaydım bir gün bile durmaz şehirden çıkar giderdim. Sınırı aşmağa çalışırdım.” (Vian, 1965: 16).*

*“Ben bir zencinin dostu olamam! diye bağıırıyordu.” (Vian, 1965: 19).*

*“Zenci kanı da böyledir. Muhakkak ki bir yerinden kendini belli eder: kulak kıvrımında, tırnakların renginde...Ne oldu?...” (Vian, 1965: 61).*

<sup>15</sup> Çalışmada zenci olarak ifade edilecektir, burada ırkçı söylemden ziyade eserde geçtiği şekilde verilmeye çalışılacaktır.

Kitaptan bazı alıntılar vererek zenci yaklaşımının ne yönde olduğunu görmek, beyazların zencilere karşı acımasız tutumunu fark edebilmek açısından önemlidir. Zencilerin, beyazlar tarafından sürekli aşağılandığı, küçük görüldüğü yalnızca uşak, hizmetçi olarak zencilerden faydalandıkları anlaşılmaktadır.

*-Tanrısal bir şarkı söyleyişleri var. Hem sonra onlar kadar iyi uşak bulunmaz. Şoföründen çamaşırcısına, garsonundan orta hizmetçisine kadar kimse onlarla boy ölçüşemez...” (Vian, 1965: 91).*

Küçük zenci kızlara bir seks objesi olarak da yaklaşıldığı ama büyümeleri ile birlikte onların yalnızca hizmetçi olarak kullanılması gerektiği vurgusu dikkat çekmektedir.

*“Yani kadınlarını demek istiyorum. On iki, on üç yaşında nefis olurlar. Bronz gibidir vücutları. .... İnsan onlarla birkaç hafta beraber yaşarsa artık tahammül edemez oluyor.” (Vian, 1965: 115).*

*“Patron gitmişti. İki adam küçük zenci kızlarla yalnız kalmışlardı.*

*Stan*

*-Eh! Ne düşünüyorsunuz? Diye tekrar etti. Bu yaşta tatlarına doyum olmaz. Sonradan babamın dediği gibi ancak parke silmeğe yararlar...” (Vian, 1965: 168).*

Kitapta, kendilerinde tüm hakları gören beyazlar, zenciler için aşağılayıcı tavırlarını sürdürmektedir ve bir zenci erkek ile bir beyaz kadın arasındaki ilişkiyi ırza geçmek olarak görmektedirler. Böyle bir durumda zencinin, infazına karar verilmektedir.

*“Bir zenciyle! Pis bir zenciyle! Irza geçmek suçundan asılan bir süprüntünün kardeşiymi o!” (Vian, 1965: 183).*

*Ahlaki Sansür*

Edebiyatta sansürün en çok görüldüğü bir başlık olarak ahlaki sansür başlığının açılması, sözde çeviri eserdeki hem ahlaki unsurları saptamak hem de bu bağlamda erotik kapsamlı saptamalar yapmak bakımından önemlidir.

Ahlak vurgusu, kitabın içinde yer yer okurun karşısına çıkmaktadır. Yazar böyle bir ifade kullanarak ahlakın ne olduğunu okurun sorgulamasını da sağlamaktadır.

*“Janet, arkadaşının sesini taklit ederek:*

*-Bill, bizim biraderdir; a-h-l-a-k-a a-y-k-ı-r-ı olurdu diye cevap verdi. (Vian, 1965: 46).”*

*“Chandley’in tutumu ahlaksızlıktan başka bir şey değildi. İnsan bir zenci kadına beş on kuruş verir; buraları tertemiz yaptırır.” (Vian, 1965: 54).*

Ahlak ile zenciler bağdaştırılmaktadır, ahlaka dikkat çekerken yapılan davranışın ahlaksızlığa vurgu olduğu da anlaşılmaktadır. Ahlaki unsurlara dikkat çekerken giyim- kuşam, cinsellik konuları da gündeme getirilmektedir.

*“Sylvia, rica ederim git giyin, dedi. İyi kızarmamış bifteğe benziyorsun. Utanmıyor musun? Bizim zamanımızda soylu bir kız, yüzüne gün degecek diye ödü patlardı.” (Vian, 1965: 65).*



*“Janet, yerinden kalktı ve bikinisinin altını dizlerine kadar indirdikten sonra baldırlarını silkerek çıkarıp attı. Mini mini sütyen de üçken biçimindeki yeşil kumaş parçasının yanına düştü....” (Vian, 1965: 99).*

*“David, dikkat et, dedi. Ne söylediklerini duyuyor musun? Dick’le Reno küçük Janet’ini yan odaya götürecekler. Razi mısın? Bak buraya! Tamam mı?” (Vian, 1965: 151).*

Cinsel içerikli söylemin kitabın geneline hâkim olduğunu ve kitabın, bütünsel bağlamda değerlendirildiğinde ahlakı, cinselliği, ırkçılığı, zenci- beyaz arasında oluşturulmaya çalışılan toplumsal baskıyı ele aldığını, her cümlesinde okuru düşündürdüğünü öne sürmek mümkündür.

#### 4. Sonuç

Sonuç olarak gerçek yazarları sözde çevirmen; gerçek eserleri ise sözde çeviri olmaya iten nedenler, çalışma kapsamında tartışmaya açılmıştır ve ardında yatan asıl sebebin ise dönemin toplumsal değerlerine, norm ve geleneklerine uygun olmadıklarından ötürü, bu eserlerin sansür gerektirdikleri ve sansüre karşı başkaldırının adının ise sözde çeviri olduğu çıkarımına varılmaktadır. Çevirinin, kimi zaman ifade edilemeyen dile getirilmesinde bir araç görevi üstlenmiş olduğu doğrudur. Çalışmada incelendiği gibi Boris Vian’ın yabancı bir ismin ardında kalmak istemesi, Yeğınobalı’nın bir erkek yazarın ardına gizlenmeye çalışması ve sözde çeviri ile yayın yapmak istemeleri, toplumsal gelenek ve koşulların belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Yeğınobalı’nın aşağıdaki ifadeleri bu iddianın gerçekliğini ortaya koyar düzeydedir;

*“Çok gençtim ve çok okuyordum. O dönemde fazla yazar kadın yoktu. ‘Genç Kızlar’ı yazarak yayıncıya göturdüm. Biraz okudu, hayretle bana dönerek ‘Nihal sen bunu, bu kadar genç yaşta nasıl çevirdin? Çok erotik sahneler var. Ben bile okurken utanıyorum’ deyince ben yazdım diyemedim. Vincent Ewing yazmış dedim. Kitap bu adla yayımlandı. Yıllar sonra benim yazdığımı söyleyebildim.”<sup>16</sup>*

Mevcut ifadelerden hareketle yazarın “bunu nasıl çevirdin, ben okurken utanıyorum” gibi ifadelere maruz kalmış olması dönemin koşullarında kendince doğru karar vermiş olduğunu ve sadece kendisini çevirmen olarak görünür kılmasını anlaşılır yapmaktadır. Vian’ın eserinde ise daha çok ırkçılığın eleştiriliyor olması, söylenmemesi gerekenin söyleniyor olması, onu hem sözde çeviri hem de yasaklı kitap olmaya itmiştir. En nihayetinde öne sürülebilir ki, çeviri diller arasında iletişimi kurmak, kültürler arasında köprü oluşturmak için önemli bir araç olma özelliğini sözde çeviride de sürdürmektedir. Bu durumda sözde çeviri de bir tür çeviri olarak kabul edilmeli; fakat eserin sözde olmasına sebep olan nedenler, tartışılmaktan kaçınılmamalıdır.

16 <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/yazmaya-asik-bir-kadin-nihal-yeginobali-1727675>, 14. 09. 2021, 17 Mart 2020 Salı, 06:00. Ölümünden sonra kaleme alınmış yazı Arife Kalender tarafından.

## Kaynakça

- Abdel Gawad, Ola (2009). Zensur der Literatur und der Übersetzung als Hindernis des Kulturtransfers, Übersetzung und Kulturtransfer SektionsleiterInnen Section Chairs: Aleya Khattab (Universität Kairo) und Ernest W. B. Hess-Lüttich (Universität Bern) Internet-Zeitschrift, 17. Nr. September 2009.
- Ataman, Dr. Bora (2009). Türkiye’de İlk Basın Yasakları ve Abdülhamid Sansürü, Marmara İletişim Dergisi, Sayı 14, Ocak 2009, İstanbul. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2967>.
- Baer, Brian James Baer ( 2012). Beate Müller, Paul St-Pierre, Cormac Ó Cuilleánáin Translation Studies Forum: Translation and censorship, Translation Studies, 5:1, 95-110, To link to this article: <http://dx.doi.org/10.1080/14781700.2012.628819>.
- Beebee, Thomas O. and Amano, Ikuho(2010). ‘Pseudotranslation in the fiction of Akutagawa Ryūnosuke’, Translation Studies, 3: 1, 17 — 32 DOI: 10.1080/14781700903338656 URL: <http://dx.doi.org/10.1080/14781700903338656>.
- Ece, Ayşe (2016). Çevirmenin Yazar ve Kahraman Olarak Portresi, Çeviribilim Yayınları:21, Kayhan Matbaacılık.
- Er, Turgut (2014). (Arşiv Belgeleri Işığında) Türkiye’de Sansür (1938- 1945), Berikan Yayınevi, Ankara.
- Ewing, Vincent (1969). Genç Kızlar, Çeviren Nihal Yeğinoğlu, Altın Kitaplar Yayınevi, 6. Baskı.
- Kruse, Viktoria (2000). Zensur in der Literatur- Ein kurzer Überblick mit Werkbeispielen aus der deutschen Literatur, Munich, GRIN Verlag, ISBN (eBook) 9783638158138), <https://www.grin.com/document/8992>.
- Lapprand, M. (1992). Les Traductions parodiques de Boris Vian. *The French Review*, 65(4), 537–546. <http://www.jstor.org/stable/395169>
- Monagas, Alexander (2004). Aufgabe der Zensurbehörde im Zusammenhang mit ihrer Bedeutung zur Verbreitung und Unterstützung von aufgeklärter Literatur in Frankreich im 18. Jahrhundert, GRIN Verlags, Masterarbeit, <https://www.grin.com/document/35282>.
- Bengi-Öner, Işın (1999). Çeviriyle Kırk Yıl, *Nihal Yeğinoğlu İle Bir Söyleşi* içinde Çeviri Bir Süreçtir... Ya Çeviribilim?, Forum 2, Sel Yayıncılık, 1. Baskı.
- Toury, Gideon (2005). Enhancing Cultural Changes by Means of Fictitious Translations içinde Translation and Cultural Change, Studies in history, norms and image-projection, Edited By Eva Hung John Benjamins Publishing Company, Amsterdam.
- Vian, Boris (1965). Mezarlarınıza Tüküreceğim, Çev. Betül Öztoprak, Nil Yayınevi, İstanbul.
- Wolf, Michael (2002) Censorship as Cultural Blockage: Banned Literature in the Late Habsburg Monarchy, TTR : traduction, terminologie, rédaction, vol. 15, n° 2, 2002, p. 45-61, URI: <http://id.erudit.org/iderudit/007478ar> DOI: 10.7202/007478ar.
- <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/yazmaya-asik-bir-kadin-nihal-yeginoglu-1727675>, 14. 09. 2021
- <https://www.linternaute.fr/biographie/litterature/1775154-boris-vian-biographie-courte-dates-citations/>, özetlenerek aktarılmıştır. 14.09.2021
- <https://www.idefix.com/Kitap/Genc-Kizlar/Nihal-Yeginoglu/Edebiyat/Roman/Turkiye-Roman/urunno=000000137139>, 23.09.2021